

Pr. Adrian Lucian DINU

MAICA DOMNULUI ÎN TEOLOGIA SFINŢILOR PĂRINŢI

Pr. Adrian Lucian DINU

MAICA DOMNULUI ÎN TEOLOGIA SFINŢILOR PĂRINŢI

Redactor: Pr. Mihail Ovidiu Ciobotaru
Corector: Madalena Tenchiu
Tehnoredactor: Rema Zugravu
Design copertă: Lucian Săcrieru
Prepress: Mariana Enache
Montaj electronic: Leonard Lunguleac

Bun de tipar: aprilie 2004. Apărut: 2004
Editura TRINITAS, Cuza Vodă 51, 700038, IAȘI
Tel.: (0232)216693; (0232)218324; Fax (0232)216694
http://www.trinitas.ro; e-mail:editura@trinitas.ro

Tiparul executat la Tipografia TRINITAS
E-mail: tipografia@trinitas.ro
Comanda nr. 43 din 19.04.2004
Nr. coli de tipar: 20,5

ISBN 973-8179-66-1

Pr. Adrian Lucian DINU

MAICA DOMNULUI ÎN TEOLOGIA SFINȚILOR PĂRINȚI

TRINITAS
Iași, 2004

„Oare ce poate fi mai dulce decât Maica lui Dumnezeu? Ea a robit sufletul meu și stăpânește cuvintele mele. Zi și noapte chipul ei îmi este pururea înainte" (Sfântul Ioan Damaschin, *Omilia a III-a la Adormirea Maicii Domnului*, 1, P.G., 96, 753).

ABREVIERI

ALG	=	Apologeți de limbă greacă
CCL	=	Corpus Christianorum
CSCO	=	Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Orientalium
DA	=	Dictionnaire apologétique de la Foi catholique
Démonstration	=	Démonstration de la prédication apostolique
DC	=	Dictionnaire critique de Théologie
DS	=	Dictionnaire de spiritualité
DPCR	=	Dictionnaire pratique des connaissances religieuses
DTC	=	Dictionnaire de Théologie Catholique
EIBMBOR	=	Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române
EO	=	Echos d'Orient
GCS	=	Die griechischen christlichen Schriftseller
HE	=	Histoire de l'Église
HMP	=	„Și Cuvântul Trup S-a făcut". Hristologie și mariologie patristică
IBU	=	Istoria Bisericească Universală
MARIA	=	Maria, Etudes sur la Sainte Vierge
MFC	=	Mary and the Fathers of the Church, The Blessed Virgin Mary in Patristic Thought
OCA	=	Orientalia Christiana Analecta
Patrologie	=	Patrologie, manual pentru uzul studenților institutelor teologice
PGL	=	A Patristic Greek Lexicon
PG	=	Patrologia graeca
PL	=	Patrologia latina

PLS	=	Patrologiae latinae supplementum, editată de A. Hamman, Paris, 1957-1971.
PO	=	Patrologia Orientalis
PSB	=	Părinți și Scriitori bisericești
SC	=	Sources chrétiennes
THEOTOKOS	=	Theotokos: a theological encyclopedia of the Blessed Virgin Mary
TU	=	Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur

PREFAȚĂ

Biserica Ortodoxă numește pe Sfânta Fecioară Maria Născătoare de Dumnezeu, „taina cea din veac

Sunt cercetate scrierile Sfinților Părinți, fiecare dintre ei prezentându-și concepția despre Fecioara Maria. Comentariile autorului sau ale unor teologi români sau străini, care s-au ocupat de persoana Maicii Domnului, au darul de a lumina și de a orienta lectura.

Dacă în epoca postapostolică, teologhisirea cu privire la Maica Domnului este mai puțin bogată, în schimb, apologeți de renume ca Sfântul Iustin Martirul și Filosoful, Tertulian, Sfântul Irineu de Lugdunum (Lyon), Clement Alexandrinul și Origen au pus bazele învățăturii ortodoxe despre Fecioara Maria, scoțând în evidență nașterea reală a Mântuitorului Iisus Hristos, fecioria Maicii Domnului și maternitatea acesteia.

Învățătura despre Maica Domnului este aprofundată în partea intitulată: *„Theotokos" în scrierile Sfinților Părinți din secolele IV și V*, în care sunt aduse mărturii despre Maica Domnului dintr-un număr de 19 Părinți și Scriitori Bisericești, din Răsărit și din Apus, nume de mare prestigiu teologic, ca Sfinții Atanasie cel Mare, Chiril al Ierusalimului, Vasile cel Mare, Grigorie Teologul, Grigorie de Nyssa, Ioan Gură de Aur, Efrem Sirul, Ambrozie, Chiril al Alexandriei, Leon cel Mare, Fericiții Ieronim și Augustin. Această perioadă are drept culme a cercetării, Sinodul III Ecumenic de la Efes (431) când s-a hotărât numirea de *Născătoare de Dumnezeu (Theotokos)* pentru Fecioara Maria.

În general, Părinții din această perioadă sunt de acord cu cinstirea Sfintei Fecioare Maria ca Maică a Domnului și pururea fecioară. De pildă, Sfântul Chiril al Ierusalimului vede în Sfânta Fecioară un model de viață, model ascetic și de trăire, fiind încununată cu toate virtuțile, dintre care cea a fecioriei este în frunte. Sfântul Chiril al Alexandriei analizează toate locurile din Sfânta Scriptură referitoare la Sfânta Fecioară Maria, scoțând în relief rolul acesteia în plan soteriologic, ca ocrotitoare a neamului omenesc, ajutătoare, rugătoare și mijlocitoare către Fiul său Domnul nostru Iisus Hristos. Sfântul Epifanie de Salamina cunoscut ca mare apărător al ortodoxiei în fața ereziilor, vorbește despre viața neprihănită a Fecioarei Preacurate împotriva unor eretici care denaturau cinstirea Maicii Domnului, considerându-o uneori o femeie obișnuită, negând pururea fecioria Maicii Domnului (ca antidicomarianiții), alteori o preoteasă deosebită, căreia îi aduceau daruri ca lui Dumnezeu (colirindienii). Și Sfântul Epifanie face o paralelă între Eva, prin care a venit moartea și Sfânta Fecioară Maria pe care o numește

Maica Vieții, luându-și argumentele din Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție.

Și în Apus, Maica Domnului s-a bucurat de o cinstire deosebită, așa cum reiese din scrierile Sfinților Ilarie de Pictavium și Ambrozie, a Fericiților Ieronim și Augustin, Petre Hrisologul și Leon cel Mare. De menționat este că Fericitul Ieronim a scris un tratat *Despre fecioria perpetuă a Fecioarei Maria*, apărând învățătura ortodoxă față de unele răstălmăciri eretice. De la Fericitul Augustin sunt demne de reținut câteva idei, și anume, relația dintre Sfânta Treime și Maica Domnului, Fecioara Maria s-a născut cu păcatul originar, Maica Domnului – „figura și chipul Bisericii" și cinstirea deosebită adusă Maicii Domnului.

În secolele VI-VIII, în Răsărit, s-a dezvoltat literatura omiletică și imnografică prin Gherman al Constantinopolului, Sfântul Ioan Damaschin, Sfinții Roman Melodul și Andrei Criteanul, care, prin predicile și imnele închinate Maicii Domnului, au realizat o adevărată teologhisire la Întruparea Domnului din Sfânta Fecioară și rolul Sfintei Fe-cioare în timpul vieții și după adormirea sa.

De asemenea sunt cercetați și scriitorii latini Grigorie de Tours, Grigorie cel Mare și Isidor de Sevilla, care aduc mărturii despre cinstirea Maicii Domnului în Apus, raportul ei cu Mântuitorul Iisus Hristos, despre supravenerarea ei prin cult, icoane și zidirea de biserici și despre aspectele soteriologice și eshatologice ale faptelor și persoanei Maicii Domnului.

Capitolul de mare sinteză teologică, intitulat: *Fecioara Maria în spiritualitatea patristică*, aduce în prim plan cultul adus Fecioarei Maria în Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, cântările și rugăciunile adresate Maicii Domnului, sărbătorile închinate Sfintei Fecioare, cultul ce i s-a adus în timpul crizei iconoclaste (725-843) și imnul acatist.

Cultul Maicii Domnului este legat de cinstirea Mântuitorului Iisus Hristos și el se observă în toată perioada patristică, prezentând mici deosebiri de la o regiune la alta și de la o epocă la alta. Cu trecerea timpului s-au adăugat sărbători noi ca: Intrarea în biserică a Maicii Domnului (21 noiembrie), Așezarea veșmântului Născătoarei de Dumnezeu în Vlaherne (21 iulie), Punerea în raclă a Brâului Maicii Domnului (31 august), Acoperământul Maicii Domnului (1 octombrie) și Soborul Maicii Domnului (26 decembrie). Pentru fiecare din aceste sărbători, Părintele Dr. Adrian Lucian Dinu aduce dovezi patristice și istorice, cercetând formele de manifestare ale credincioșilor precum și cântările și rugăciunile

adresate, aflate în rânduielile bisericeşti din aceste zile. Autorul acordă o atenţie deosebită şi Imnului Acatist, rugăciune cu un bogat conţinut teologic, care are drept scop preacinstirea Maicii Domnului ca Născătoare de Dumnezeu şi ocrotitoare a creştinilor.

În *Concluzii* se subliniază încă o dată că Sfinţii Părinţi şi Scriitorii Bisericeşti au mers pe o linie ortodoxă cu privire la doctrina despre Fecioara Maria, Născătoarea de Dumnezeu şi la cultul liturgic adus ei de credincioşii ortodocşi, care fac deosebire între adorarea adusă lui Dumnezeu, Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh, preacinstirea datorată Maicii Domnului şi cinstirea sfinţilor, a moaştelor, a Sfintei Cruci şi a icoanelor.

Notăm că autorul nu s-a lăsat ispitit de a polemiza cu unele exagerări ale preacinstirii Maicii Domnului, sau cu ignorarea acestei preacinstiri, de către unii creştini, ci a urmărit şi a reuşit, apreciem noi, să aducă înaintea cititorilor icoana reală a Sfintei Fecioare Maria aşa cum au înfăţişat-o Sfinţii Părinţi.

Autorul adaugă şi o listă cu izvoare şi lucrări auxiliare pe care le-a consultat. Este de remarcat că a fost arătată şi literatura românească privind subiectul tratat, scoţându-se astfel în evidenţă faptul că Biserica noastră şi-a fundamentat doctrina şi cultul Maicii Domnului pe învăţătura şi practica Sfintei Scripturi şi a Sfinţilor Părinţi.

Lucrarea prezentată ni se înfăţişează într-o exprimare teologică, ştiinţifică şi literară corectă. Citirea ei ne întăreşte dragostea faţă de Preacurata Fecioară, ne introduce în corul imnologic al Sfinţilor Părinţi şi ne încredinţează că Maica Domnului este alături de noi atunci când rostim cu credinţă: „Prea Sfântă Născătoare de Dumnezeu miluieşte-ne pe noi".

Felicitând călduros pe Părintele autor pentru cercetarea literaturii patristice, făcută cu dragoste faţă de Maica Domnului şi cu competenţă, recomandăm această lucrare spre studiu şi folos sufletesc.

Pr. Prof. univ. Dr. Ştefan C. Alexe

INTRODUCERE

Consideraţii generale. Lucrarea de faţă îşi propune să expună tema anunţată în titlu printr-o abordare organizată pe două direcţii: prezentarea unor elemente de conţinut şi a modului în care acest conţinut s-a definit. Se ştie că operele Sfinţilor Părinţi sunt, în acelaşi timp, rodul unei gândiri teologice şi al unei trăiri duhovniceşti. Accesul la Revelaţie şi deci la adevăr este condiţionat întotdeauna de trăirea duhovnicească. Se constituie astfel o materie profundă, un subtext, orientată spre o tematică, spre un tip de scriere ales de fiecare Sfânt Părinte. Orientarea aceasta ţine de structura personalităţii lor şi de elemente de evoluţie a mentalităţii generale, adică de date personale, individuale şi de date contextuale. Astfel, Sfinţii Părinţi au devenit normativi pentru Biserică tocmai datorită faptului că au reuşit să se ridice de la elementele particulare la valorile eterne, să transmită un model de viaţă şi de gândire duhovnicească care au depăşit timpul şi spaţiul.

Referitor la Maica Domnului, în Teologia Sfinţilor Părinţi, se constată că adevărul de credinţă a fost perceput de la început, evoluţia formulărilor aducând aprofundări necesare, corespunzătoare evoluţiei mentalităţii oamenilor din diferitele epoci istorice.

În „Taina" Sfintei Fecioare Maria este cuprins întreg adevărul despre Dumnezeu şi mântuirea oamenilor, adevăr pe care Biserica, în ansamblul ei, îl exprimă sintetic în troparul care se cântă la Bunavestire: „Astăzi este începutul mântuirii noastre şi arătarea tainei celei din veac. Fiul lui Dumnezeu, Fiu Fecioarei se face şi Gavriil harul bine-l vesteşte. Pentru aceasta şi noi, împreună cu dânsul, Născătoarei de Dumnezeu să-i strigăm: Bucură-te, cea plină de har, Domnul este cu tine!"[1].

Prin Naşterea Domnului pe pământ s-a împlinit minunea cea mai mare săvârşită de Dumnezeu pentru mântuirea noastră, fapt inaccesibil nouă dacă nu ar fi existat Maica Domnului, „Fecioara" din Nazaretul Galileii (Luca 1, 26). Zămislirea şi Naşterea Fiului lui Dumnezeu, mai presus de orice înţelegere, se arată ca o intervenţie directă, specială a Părintelui Ceresc, de felul celei prin care a făcut cerurile şi pământul.

Dumnezeu a creat lumea din nou, în întregul ei, prin Întruparea Mântuitorului Iisus Hristos din Fecioara Maria. Fiul ei nu a fost și nu este un simplu Om, ci a fost și este Dumnezeu adevărat și Om adevărat. Din această realitate se evidențiază faptul că El a fost născut în chip excepțional, adică în curăție trupească și sufletească. Nimic întinat nu a fost în Nașterea Lui și fără pată a fost Maica Lui cea care L-a născut. Fecioara Maria L-a născut nu doar din sângiuirile ei, ci din puterea lui Dumnezeu care a lucrat în ființa ei. Acest lucru arată unitatea care s-a împlinit prin Fecioara Maria: Mamă și Fecioară într-o singură persoană prin harul și puterea lui Dumnezeu. Precum este unirea dintre suflet și trup tot așa a văzut Biserica unirea Mariei cu Fiul lui Dumnezeu. Nici „trupul" nu este și nu poate fi desconsiderat, nici sufletul nu trăiește numai prin el însuși, ci amândouă părțile există fără a se anula una pe cealaltă.

Cum a fost sau cum s-a realizat Întruparea Mântuitorului Hristos prin Fecioara Maria nu se poate cunoaște în amănunt, pentru că Dumnezeu a păstrat pentru Sine „Taina". Cum a Născut Fecioara pe Logosul, Cel mai înainte de veci, iarăși rămâne o taină pentru noi. Ceea ce se știe este tocmai realitatea venirii Mântuitorului în lume prin Maica Domnului, realitate pe care Sfânta Scriptură și Părinții Bisericii au încercat să o arate cât mai deplin. Se știe că Fecioara Maria asculta cuvintele lui Dumnezeu și „le păstra în inima sa" (Luca 2, 19 și 51), deci cele care sunt mai presus de puterile noastre le cunoaștem doar în parte. Niciodată Dumnezeu nu S-a descoperit mai mult decât a fost nevoie și niciodată sfinții nu au forțat inefabilul. Taina lui Dumnezeu a fost și poate fi deslușită numai pe calea arătată de El: smerenia sau chenoza. Prin rugăciune și jertfă au reușit și Sfinții Părinți să ne ofere o învățătură cuprinzătoare despre ea. Însăși viața Fecioarei Maria a fost o jertfă permanentă și trebuie să vedem în ea pe cea care, prima dintre toți, s-a jertfit, aducând pe Dumnezeu în lume. Cuvântul „Mamă" înseamnă întâi de toate dăruire și jertfire pentru fiu: „Femeie iată fiul tău! Apoi a zis ucenicului: iată mama ta!" (Ioan 19, 26-27).

Prin Mântuitorul Hristos noi am putut ajunge fii ai lui Dumnezeu, iar aceea care L-a născut în lume pe Fiul lui Dumnezeu a devenit, în înțeles real, Maica Domnului, iar în sens duhovnicesc, pentru toți creștinii, Maica noastră.

Importanța studiului despre Fecioara Maria. Referitor la învățătura despre Maica Domnului nu se poate concepe o limitare la ceea ce se spune doar în Noul Testament sau în profețiile din Vechiul Testament.

Biblia, în ansamblul ei, vorbește destul de lămurit despre cea care a născut pe Mântuitorul lumii, pe Fiul lui Dumnezeu. Studiind dezvoltarea învățăturii despre Fecioara Maria numai conform datelor biblice sau documentelor sinoadelor ori după definițiile dogmatice, nu se pot evidenția decât câteva momente, neputându-se crea decât o imagine de ansamblu asupra ei. De aceea Biserica, prin scrierile Sfinților Părinți și ale diferiților autori bisericești, oferă o imagine mult mai cuprinzătoare asupra Sfintei Fecioare.

Noul Testament arată că Preasfânta Maică a Domnului a născut pe Mântuitorul lumii, pe Mesia, fără să cunoască bărbat, ca fecioară. „Avem drept mărturie la aceasta însăși convorbirea dintre sfântul mesager, Arhanghelul Gavriil și Preasfânta Fecioară Maria" (Luca 1, 30-34)[2]. Sfintele Evanghelii de la Matei și de la Luca, descriind pe Iisus din Nazaret și pe „Fecioara" logodită cu Dreptul Iosif, arată că cea care L-a născut pe Cuvântul lui Dumnezeu în lume este *Maică a Domnului*. Dumnezeu a venit în lume și a luat trup de carne, lucrare împlinită în chip tainic de El, prin puterea și vrerea Sa dumnezeiască, iar femeia care a consimțit la aceasta este vrednică a fi numită Fecioară, Preacurată și Maică a Domnului.

Luminat prin retrospectiva oferită de Noul Testament, în Vechiul Testament se găsește anunțată acea „Fecioară" (almah) care a mijlocit, prin Nașterea Fiului lui Dumnezeu, mântuirea oamenilor. Imaginea acestei femei alese de Dumnezeu nu este una izolată, misterioasă și fără context. Femeia care va naște pe Cel ce zdrobește capul șarpelui de demult, adică diavolul, este una reală, este o persoană, deși este reprezentată mai mult simbolic. Când se vorbește de „Fiica Sionului" sau „aleasa lui Yahweh" se înțelege „Eva cea nouă", „Noul Israel" cea care în Noul Testament este numită foarte simplu și frumos: „o fecioară" care locuia în orașul Nazaret, „iar numele fecioarei era Maria" (Luca 1, 27).

În timpul vieții publice a Mântuitorului nostru Iisus Hristos, datele despre Fecioara Maria sunt dispersate, ca neocupând un loc prioritar în predicarea Evangheliei. Totuși, în Evanghelia copilăriei Mântuitorului nostru Iisus Hristos, accentul cade pe credința, pe alegerea dumnezeiască și pe sfințenia vieții Sfintei Sale Maici.

Maica Domnului este descrisă în cuvinte alese în Evanghelia Sfântului Ioan, unde se vorbește despre Întruparea Cuvântului lui Dumnezeu. Cuvântul lui Dumnezeu S-a făcut „Trup" (*sarx*), spune Sfântul Ioan (1, 14), ceea ce arată cât de importantă este realitatea Întrupării

Domnului. În mai multe rânduri această Sfântă Evanghelie o amintește și pe Fecioara Maria, subliniindu-se astfel participarea ei nemijlocită la restaurarea lumii în și prin Mântuitorul Hristos. Fiul lui Dumnezeu a venit în lume „nu din sânge, nici din poftă bărbătească, ci de la Dumnezeu S-a născut. Și Cuvântul S-a făcut Trup și S-a sălășluit între noi și am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr" (Ioan 1, 13-14).

Trecerea gradată de la Eva la „femeia" care va naște pe Cel ce va zdrobi capul șarpelui, la „Fiica Sionului" sau „Noul Israel", apoi la Fecioara Maria (ale cărei trăsături sunt comune cu ale Bisericii), se regăsește de-a lungul întregii Scripturi. Această trecere este prezentată concentrat în capitolul 12 din Apocalipsa Sfântului Ioan. Unul din elementele comune, subliniate de întreaga Sfântă Scriptură, referitor la mântuirea lumii este maternitatea divino-umană a celei alese de Dumnezeu. „Femeia" prin care Dumnezeu se descoperă lumii face parte din Revelația Lui și este împlinirea unei taine care-I aparține. Fecioara Maria este, într-un anume fel, singura persoană din care Cuvântul lui Dumnezeu a ales Să-și ia Trup omenesc.

Din cele spuse anterior se desprinde faptul că Fecioara Maria este mereu prezentă în Sfânta Scriptură și că a avut un rol deosebit în iconomia mântuirii. De aceea se poate considera că abordarea acestei învățături, așa cum este ea în operele Sfinților Părinți și scriitori bisericești, devine deosebit de importantă, deoarece este vorba de o latură capitală a vieții și existenței Bisericii însăși.

Încadrarea învățăturii despre Fecioara Maria în literatura patristică. Patrologia este „o disciplină a teologiei creștine, care cercetează sistematic viața, operele și învățătura Sfinților Părinți și Scriitori bisericești din primele opt veacuri ale erei noastre"[3].

Patrologia este însă și o disciplină teologică care cuprinde pe toți marii autori creștini care au devenit în timp normativi pentru învățătura Bisericii, dar și pe alți autori care au deviat de la învățătura ortodoxă. „Nu-și poate închipui nimeni o patrologie în care să nu figureze un Tertulian, un Origen sau un Augustin"[4]. Lucrarea de față își propune să se ocupe, mai ales, de principalii reprezentanți ai învățăturii Bisericii, adică de cei pe care-i numim astăzi „Sfinți Părinți" și care au dezvoltat o întreagă spiritualitate legată de Fecioara Maria. „Știința" lor înglobează, în mod obișnuit, în Răsărit pe autorii de până la Sfântul Ioan Damaschin (749), iar în Apus pe cei până la papa Grigorie cel Mare (604) sau Isidor de Sevilla (636).

Începând cu primele secole creștine au existat numeroși autori care au încercat să sistematizeze scrierile și învățăturile Sfinților Părinți. Cel dintâi care a alcătuit o istorie a literaturii teologice a fost Fericitul Ieronim prin cartea sa *De viris illustribus* în care și-a propus să răspundă păgânilor care acuzau pe creștini de mediocritate și incultură.

Din perspectiva învățăturii despre Fecioara Maria o mare bogăție o reprezintă Teologia liturgică, deoarece Biserica o cântă pe Maica Domnului la fiecare slujbă, paraclis, în *Mineie*, în *Octoih*, în *Triod*, în *Penticostar* și în toate cărțile de slujbă. Un număr imens de „theotokia", catisme, idiomele, canoane, irmoase sau rugăciuni au fost închinate celei care a născut pe Fiul lui Dumnezeu pe pământ[5]. Lucrarea de față, însă, își propune să prezinte mai puțin, doar în finalul ei, această latură liturgică sau cultică a credinței în Maica Domnului.

În ceea ce privește prezența Maicii Domnului în scrierile Sfinților Părinți, se poate afirma că referirile lor, deși puține la începuturile creștinismului, s-au înmulțit o dată cu libertatea de exprimare a credinței (313) și, mai ales, datorită necesității contracarării diverselor secte. Învățătura despre Maica Domnului a devenit chiar o „problemă", mai ales în secolul al V-lea, prin disputele dintre Nestorie și Sfântul Chiril, când a fost necesară o întrunire sinodală pentru clarificarea acesteia.

În prezenta lucrare se va încerca evidențierea, cu detalii semnificative, a ceea ce anume s-a scris despre Fecioara Maria, începând cu primele veacuri creștine, ce referiri s-au făcut asupra ei de către un autor sau altul. Abordarea autorilor patristici se va face în ordinea lor cronologică, arătându-se izvoarele, legăturile și mai ales, consecințele create prin tratarea acestui subiect[6]. Cercetarea se va face în sens „integrator", adică neseparând pe Maica Domnului de Mântuitorului Hristos. În sens ortodox, se poate vorbi de Fecioara Maria numai în contextul general al Întrupării Domnului sau al hristologiei. În acest cadru se poate analiza învățătura despre Fecioara Maria, pentru că numai acesta este edificator și autentic. Sfinții Părinți n-au scris lucrări separate despre Maica Domnului în care să se vadă o autonomie a ei față de Fiul lui Dumnezeu. Aceștia n-au considerat pe Sfânta Fecioară ca o ultimă verigă dintr-un lanț de zeițe feminine căreia să i se fi adus un cult singular, ci au căutat să respecte ceea ce cuvintele Mântuitorului au arătat și ceea ce Scripturile au păstrat. Fecioara Maria nu a avut o natură „superioară" celorlalte ființe omenești și nu a fost mărturisită decât în duhul Sfintei Scripturi.

Studiile despre Fecioara Maria au început să apară mai ales spre sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, când s-a deschis o epocă de revalorizare a Teologiei Sfinților Părinți[7]. O dată cu constituirea Bisericilor naționale, cu organizarea unui învățământ teologic adecvat s-au putut așeza în lumină lucrările Sfinților Părinți și s-au putut face comentarii asupra lor[8].

În spațiul românesc, ortodox, despre Maica Domnului au scris, având o contribuție considerabilă la răspândirea dreptei învățături asupra ei, mari teologi precum: Pr. Acad. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae[9], Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman[10], Pr. Prof. Dr. Ștefan Alexe[11], Diac. Prof. Dr. Constantin Voicu[12], Pr. Prof. D. Fecioru[13], Pr. Olimp Căciulă[14], Pr. Nicolae Buzescu[15] și alții.

Metoda de lucru. În elaborarea acestui studiu despre „Maica Domnului în Teologia Sfinților Părinți", punctul de plecare îl constituie primele mărturii patristice, de la începutul secolului al II-lea, deci imediat după trecerea Apostolilor din viața aceasta, continuând cu autorii primului period patristic, un punct culminant fiind cel legat de Sinodul Ecumenic de la Efes (431).

Abordarea învățăturii despre Fecioara Maria din capitolele următoare se va face atât la Părinții și scriitorii bisericești din Răsărit cât și la cei din Apus până în sec. al VIII-lea sau, mai precis, până la Sfântul Ioan Damaschin. Un capitol final al lucrării îl va constitui cultul și sărbătorile Maicii Domnului în primele opt veacuri ale Bisericii. Studiul se va referi și la scrierile apocrife în măsura în care aduc ceva nou și folositor în mărturisirile de credință și în literatura liturgică a Bisericii.

Va fi, așadar, o metodă de lucru diacronică, dar și sincronică, în sensul că se va arăta cum s-a dezvoltat învățătura despre Maica Domnului în timp, prin aporturile particulare și colective succesive. Se va evidenția, de asemenea, modul cum s-a sintetizat și a influențat învățătura despre Fecioara Maria cultul și doctrina Bisericii în ansamblul ei. Principiile urmate sunt cele ale istoriei moderne, adică cele care impun cunoașterea izvoarelor, cercetarea lor critică și expunerea sistematică a ideilor.

Terminologie și expresii. Se impun acum, la început, și câteva considerații asupra unor termeni din conținutul lucrării: „Teologia" Sfinților Părinți, „Preasfântă", „Pururea-Fecioară", dar și asupra unor termeni pe care nu îi vom utiliza, precum „mariologie", deși sunt consacrați în alte părți ale lumii. Termenul de „Teologie", „teolog" a fost de multe ori

întrebuințat de către Părinții și scriitorii bisericești sau de simplii credincioși ai Bisericii. A fost însă explicat mai puțin de învățații lumii. Cuvântul în sine, considerat în sens literal, desemnează vorbirea de sau despre Dumnezeu. Cuvântul despre Dumnezeu la Sfinții Părinți a fost însă cuvânt *cu* Dumnezeu, adică a fost trăirea autentică și permanentă a Evangheliei Lui. Tocmai prin faptul că autorii scrierilor din secolele respective au arătat adevărul trăit de ei înșiși, adevăr al lui Dumnezeu, adevăr moștenit și apoi predat generațiilor următoare, arată că Teologia lor a fost una vie, ziditoare, înnoitoare și autentică.

Teologia Bisericii a avut o viziune unitară asupra hristologiei. Persoana și învățătura Domnului nostru Iisus Hristos au fost abordate unitar de către Sfinții Părinți. Legătura Mântuitorului nostru Iisus Hristos cu Maica Sa Preasfântă a fost considerată de aceștia apropiată, duhovnicească și reală. De aceea, în scrierile Sfinților Părinți nu este un capitol aparte asupra Maicii Domnului, așa cum a apărut după 1054 în Apus. În Răsărit a fost întotdeauna aceeași Teologie, centrată pe hristologie și pnevmatologie și în care celelalte adevăruri de credință nu se desprind din acestea, ci îmbogățesc credința cea una.

În ceea ce privește persoana și identitatea Fecioarei Maria, au existat în timp controverse care au culminat în sec. al V-lea. Au mai existat și după aceea, adică în perioada a treia patristică, controverse legate de cinstirea icoanelor, a relicvelor sfinte, toate înscriindu-se pe fondul problemei generale de cinstire a Persoanei Mântuitorului Iisus Hristos.

Un parcurs asemănător învățăturii hristologice a avut și învățătura despre Maica Domnului în formulările Sinoadelor: s-a arătat rolul ei, calitățile de Născătoare de Dumnezeu și Pururea-Fecioară și cinstirea ce i se cuvine prin cultul public și privat. Singura definiție doctrinară privitoare la Fecioara Maria a fost aceea de la Sinodul de la Efes (431) prin care s-a arătat că ea este „Născătoare de Dumnezeu" (Theotokos). În întregime hristologică și nu „mariologică", hotărârea Sinodului din 431 și-a găsit în literatura teologică a veacurilor precedente justificarea, generând, totodată, mărturii în favoarea preacinstirii Sfintei Fecioare de către Dumnezeu în majoritatea operelor Părinților Bisericii. Dumnezeu Însuși S-a Întrupat devenind Mântuitorul nostru și, totodată, Om desăvârșit. „Înomenirea" Lui s-a împlinit însă prin Fecioara Maria care se arată nedespărțită de lucrarea și Persoana lui [illegible]

Maică pentru Cineva și nu a „ceva", fiind locuită de Dumnezeu și primind pe Însuși Dumnezeu în pântecele ei.

Legătura foarte apropiată dintre Dumnezeu și Fecioara Maria a fost mult prețuită în Răsărit. Tradiția, manifestată oral sau în scris, ca și celelalte referiri la Fecioara Maria (imnografice, poetice), cu toate că nu au constituit vreodată obiectul unor definiții doctrinare exacte, au avut o puternică rezonanță în cadrul Teologiei creștine.

Motivarea și actualitatea temei. Învățătura despre Maica Domnului în Teologia Sfinților Părinți nu este decât expresia sau ilustrarea învățăturii lor despre unirea ipostatică dintre natura divină cu cea umană în Persoana Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

Obiectivul acestei lucrări este de a arăta, în Teologia Sfinților Părinți, că Maica Domnului reprezintă, pe de o parte, legătura organică și legitimă a tuturor oamenilor cu Dumnezeu, iar pe de altă parte, posibilitatea îndumnezeirii omului. Cinstirea Maicii Domnului derivă nemijlocit din credința în Mântuitorul Iisus Hristos, iar modul cum Sfinții Părinți au concretizat în scris acest lucru, constituie obiectul lucrării de față. Este de actualitate aducerea unor clarificări asupra locului Maicii Domnului în Tradiția primului mileniu creștin, același pentru Răsărit cât și pentru Apus. Fecioara Maria a fost cinstită, lăudată, cântată și chemată în ajutor pentru că pe toți creștinii îi lega aceeași credință.

Ar fi impropriu dacă în această lucrare s-ar aborda învățătura despre Maica Domnului în operele Sfinților Părinți din perspectiva strictă a Teologiei contemporane, poate prea distinct confesionalizată. Se știe că Părinții Bisericii au exprimat ceea ce a unit pe oameni în credința în Hristos, dar au luat, totodată, atitudine față de ceea ce era contrar acestei credințe, fapt pe care și prezenta cercetare dorește să-l exprime.

Studiul acesta despre Maica Domnului în operele Sfinților Părinți și scriitori bisericești nu se dorește a fi o dezvoltare lungă și tehnică, ci un parcurs diacronic, abordabil pentru înțelegerea justă a subiectului. Maica Domnului a fost dintotdeauna pentru creștini un pisc al credinței și evlaviei și chiar Sfinții Părinți înșiși au rămas mărturii peste veacuri în acest sens. De aceea, chiar într-o abordare academică, nu se poate face abstracție de aceste realități.

În Biserica Ortodoxă, există de multă vreme nevoia unui studiu amănunțit asupra Maicii Domnului. Situația aceasta este evidentă mai ales astăzi când Preasfânta Fecioară este „cercetată" tot mai mult de celelalte confesiuni creștine în cadrul mai larg al ecumenismului. De

aceea acest studiu se vrea a fi un „răspuns ortodox" din perspectiva literaturii patristice de până la 749, anul în care ultimul mare Părinte al Bisericii, Sfântul Ioan Damaschin, a trecut la Domnul.

Lucrarea de față nu este un studiu din perspectivă „ecumenică" asupra Maicii Domnului în care să se evidențieze diverse puncte de vedere asupra Sfintei Fecioare. Sfinții Părinți au fost și ei preocupați de realizarea unității creștine și chiar s-au jertfit pentru ea, dar au considerat mereu că aceasta se poate realiza numai prin întoarcerea la ortodoxia credinței și a trăirii. Biserica dorită de Mântuitorul Iisus Hristos este o Biserică vie, care n-a încetat să existe vreo clipă, fiind departe de a fi doar un vis. Nevoia crescândă de întoarcere la aceeași Biserică, Una, Sfântă, Apostolească și Sobornicească, înseamnă nevoia unei Teologii unitare în care Tradiția Părinților își capătă locul ei firesc.

Așadar, din cadrul actual al Teologiei nu poate să lipsească o mărturie ortodoxă asupra Maicii Domnului. Lucrarea de față își propune să arate cât mai precis ceea ce au gândit și au scris despre Fecioara Maria Sfinții Părinți și scriitorii bisericești care au trăit până în veacul al VIII-lea.

Partea I

ÎNVĂȚĂTURA DESPRE MAICA DOMNULUI ÎN LITERATURA PATRISTICĂ DIN PRIMELE TREI SECOLE

Părinții Apostolici

Dacă ar fi studiată dezvoltarea învățăturii despre Fecioara Maria numai conform datelor biblice sau documentelor sinoadelor ori după definițiile dogmatice nu s-ar putea sublinia decât câteva momente sau s-ar realiza doar o imagine de ansamblu asupra Sfintei Fecioare. Biserica, prin scrierile Sfinților Părinți, oferă însă o imagine completă, acestea constituind tradiția vie sau viața însăși a celor ce au crezut și cred în Dumnezeu și în aleșii Săi.

După cum s-a menționat deja aici, Teologia creștină a fost centrată pe învățătura despre cele Trei Persoane ale Sfintei Treimi. Apostolii și ucenicii Domnului nostru Iisus Hristos s-au străduit să lămurească rolul venirii Lui în lume, cele despre Patima si, mai ales, cele despre Învierea Sa. „Kerygma" apostolică nu a cuprins de la început detalii privind Întruparea din Fecioara Maria a Domnului nostru, dar destul de devreme Sfinții Părinți s-au întors către această latură a învățăturii Bisericii. Unii teologi, mai ales străini[16], au vorbit despre rămânerea Maicii Domnului într-un „clar-obscur", atât în Vechiul Testament, cât și în Noul Testament, adică o prezență tăcută a ei și mai ales după viața pământească a Mântuitorului. Dar această prezență „discretă" a Maicii Domnului în Evanghelii și în perioada de după Învierea Domnului nostru a fost totodată pentru Sfinții Părinți, metaforic exprimat, o prezență „răsunătoare" prin tăcerea ei!

Învățătura despre Maica Domnului a început să se structureze într-un mediu greco-roman ostil care putea foarte ușor să o influențeze negativ. Existau divinități feminine peste tot în lumea veche. „Zeițe-mame" aveau romanii (Magna Mater), frigienii (Cybele), locuitorii Palestinei (Astarte), locuitorii Egiptului (Isis) și mulți alții. Tocmai de aceea Părinții au avut mereu în vedere faptul de-a nu se da interpretări greșite

sau să se provoace ambiguități privind persoana și rolul Maicii Domnului. Biserica a „impus", în timp, imaginea Sfintei Fecioare ca predică a faptei și a cuvântului în discreție dar și în fermitate și claritate.

Conjunctura în care Biserica se dezvolta era neprielnică, însă aceasta și-a găsit drum printre toate piedicile care i se puneau, poate mai ales din interior, prin diversele erezii și schisme. Biserica nu și-a dezvoltat niciodată o doctrină prin raportare la alta, exterioară ei, ci prin grija de a păstra și îmbogăți „moștenirea" lăsată de Dumnezeu Însuși. Este drept că au existat și replici la atacurile diferitelor secte. Docheții și ebioniții sunt, de exemplu, numai două din sectele de la începuturile creștinismului care au încercat să impună o părere contrară celei propovăduite de către Sfinții Apostoli. Docheții negau, în esență, umanitatea Mântuitorului Hristos, încercând să-L reducă la o simplă aparență. Aceștia se apropiau foarte mult de gnostici care afirmau că Mântuitorul nu a avut un trup real, ci a trăit și a murit doar în aparență. A fost o ființă spirituală și deci nașterea Sa din Fecioara Maria nu a fost reală. Ebioniții negau cu totul dumnezeirea și Nașterea curată a Mântuitorului din Maica Sa. Ei pretindeau că Domnul nostru Iisus Hristos a fost fiul natural al Dreptului Iosif și al Fecioarei Maria. Cu toate acestea însă, ei credeau că Hristos a fost Mesia și așteptau întoarcerea Lui întru slavă[17].

În conștiința sa, Biserica însă a trăit de la început adevărul revelat de Sfânta Scriptură asupra Fecioarei Maria. La început, literatura creștină nu a făcut referiri numeroase la Maica Domnului, aceasta raportându-se mai mult la datele oferite de Noul Testament. Spre exemplu, Sfântul Policarp († c.155) nu-i amintește măcar numele, iar apologetul Meliton al Sardelor o numea simplu: „Maria, Mielușeaua cea bună" și „o Fecioară"[18]. Teologia Părinților Apostolici referitoare la Maica Domnului a fost simplă, directă și axată pe mărturisirea câtorva adevăruri: Mântuitorul Iisus Hristos S-a născut din Fecioara Maria prin puterea Sfântului Duh; Fecioara este cu adevărat Maică a Lui; este preacurată fiind ocrotită de puterea lui Dumnezeu.

Trebuie spus, totodată, că nu se cunosc astăzi decât câțiva Părinți ai epocii primare a Bisericii sau scrieri ale lor: Sfântul Ignatie de Antiohia, Sfântul Policarp de Smirna, Clement al Romei, Papias, lucrarea „Păstorul" a lui Herma, „Scrisoarea lui Barnaba", „Scrisoarea către Diognet".

În cele ce urmează se va arăta cum a fost „susținută" învățătura despre Maica Domnului încă din primele decenii ale secolului al II-lea din era creștină de către Părinții Apostolici.

Sfântul Ignatie Teoforul († c.107)[19]

Mărturisirea de credință a Sfântului Ignatie Teoforul. Maica Domnului a fost totdeauna în inimile și în gândurile celor ce erau sau deveneau creștini. Credința în ea începea să constituie un adevăr fundamental al Bisericii. Încă de la începuturile creștinismului preocuparea Părinților apostolici a fost aceea de a apăra realitatea existenței pământești a Mântuitorului, realitatea Nașterii, a Patimilor și a Învierii Sale. Toți cunoșteau adevărurile despre existența lui Iisus din Nazaret și toți știau că „Acesta este Hristosul" (Ioan 7, 41), după cum îl numește Evanghelia. Mântuitorul Hristos era din mijlocul poporului, fusese atins de mulți, trăise printre ei și ar fi fost absurd să se conteste existența Lui. Acest lucru făcându-l totuși mulți eretici, Sfinții Părinți s-au văzut nevoiți să apere adevărurile despre venirea Fiului lui Dumnezeu în lume, despre curăția sufletească și trupească a Maicii Lui, despre cinstea care i se cuvine Fecioarei care s-a învrednicit să nască pe Cuvântul lui Dumnezeu.

Sfântul Ignatie Teoforul († c.107) este cel dintâi slujitor al Bisericii, de după perioada Sfinților Apostoli, care vorbește despre Maria în sensul continuării teologiei Noului Testament. Prelungind Teologia Sfântului Apostol Pavel, el propune o aprofundare a evenimentului istoric al venirii Mântuitorului Hristos în lume. Fragmentele în care amintește de Fecioara Maria sunt cuprinse în cele câteva *Epistole*, trimise diferitelor comunități creștine din Asia Mică. Sfântul Ignatie a scris diferitelor Biserici pe când era dus la Roma spre a fi judecat și condamnat pentru credința sa. În acele împrejurări grele, el îndemna cu tărie pe credincioși să fie statornici în credință, o credință transmisă prin Sfinții Apostoli și în care locul Fecioarei Maria este principal.

În dorința sa de a fi mai repede cu Hristos, ucenicul Sfântului Ioan Evanghelistul, Sfântul Ignatie Teoforul scria: „Domnul nostru Iisus Hristos, după iconomia dumnezeiască, a fost Născut de Maria care este din seminția lui David și din Duhul Sfânt (...). Fecioria Mariei, Nașterea și Patimile Domnului au rămas ascunse prințului acestei lumi, trei taine împlinite într-o tăcere deplină"[20].

Maternitatea Fecioarei Maria este, în concepția Sfântului Ignatie, garanția Întrupării Fiului lui Dumnezeu în lume. Mai mult, mântuirea propovăduită de Biserică nu este simplă revelare despărțită de tainele cerești (așa cum credeau gnosticii[21]), ci este lucrarea divino-umană a Mântuitorului Însuși, Logosul lui Dumnezeu Întrupat din Maria: „Dacă vreunul vă vorbește despre Iisus Hristos într-un chip străin de al nostru, astupați-vă urechile. El este din stirpea lui David, El este (Fiu) al Mariei. El S-a născut cu adevărat, a mâncat, a băut, a fost persecutat sub Pilat din Pont, a fost răstignit cu adevărat și a murit dar, cu adevărat, a înviat din morți"[22].

Iconomia sau lucrarea lui Dumnezeu în lume s-a arătat deplin, spune Sfântul Ignatie prin purtarea Fiului de către Fecioara Maria, maternitate care se reflectă în toate etapele: de concepere, de graviditate, de naștere, dar și după moartea și Învierea Lui Hristos: „Unde este lăudăroșenia celor ce se proclamă înțelepți? Cu adevărat Dumnezeul nostru a fost purtat în pântece de Fecioara Maria, după iconomia lui Dumnezeu, El este din seminția lui David cel adevărat, dar de la Duhul Sfânt; El este și Fiu născut și Fiu botezat, pentru a curăți totul cu dragostea Sa"[23].

Așadar, atât Zămislirea cât și Nașterea pe pământ a Fiului lui Dumnezeu din Fecioara Maria sunt, pentru Sfântul Ignatie, „semne" sau realități păstrate de toate Bisericile locale. Relatarea sa pare a fi desprinsă dintr-un simbol primar al Bisericii: „Voi să fiți pe deplin convinși în ceea ce privește pe Hristos, Dumnezeul nostru. El este din seminția lui David după Trup, dar este Fiul lui Dumnezeu după voința și puterea lui Dumnezeu, născut cu adevărat din Fecioara Maria"[24].

În aceste citate se află germenii viitoarei teologii creștine, mereu în antiteză cu bizarele „sisteme gnostice"[25]. Zămislirea, purtarea în pântece și apoi Nașterea Fiului lui Dumnezeu de către Maica Domnului nu sunt fapte izolate, ci evenimente voite de Dumnezeu Însuși printr-un plan care depășește istoria dar care asumă, totuși, timpul și spațiul. Într-un frumos „imn" liturgic, Sfântul Ignatie subliniază aspectele realității istorico-mântuitoare ale Nașterii Mântuitorului din Fecioara Maria: „Unul singur este Doctorul, dumnezeiesc și omenesc; Născut și firesc; Născut din Trupul lui Dumnezeu: în moarte, Viață adevărată. Și din Maria și din Dumnezeu; Mult răbdător și pătimitor, Iisus Hristos, Domnul nostru"[26].

Se observă în Teologia acestui Sfânt Părinte „unitatea" dintre Domnul nostru Iisus Hristos și Fecioara Maria în tot ceea ce se împlinește

mântuitor în lume. În succesiunea evolutivă a acțiunilor Sale, de la Întrupare și până după Înviere, Mântuitorul Hristos are lângă Sine prezența plină de smerenie a Fecioarei Maria.

Așadar, se poate afirma că unul din „polii" propovăduirii creștine era acela despre nașterea feciorelnică a Maicii Domnului, a luării Trupului omenesc din ea de către Fiul lui Dumnezeu. Persoana și lucrarea Maicii Domnului era integrată armonios și deplin în doctrina hristologică[27]. Sfântul Ignatie se străduiește să combată pe docheți, vorbind despre Hristos Cel născut din neamul lui David și „cu adevărat dintr-o Fecioară"[28], dar mărturisește totodată maternitatea virginală într-o formă care îmbracă ceea ce se va numi mai târziu „Crezul" sau „Simbolul credinței". Ca și în alte părți[29], autorul subliniază realitatea Nașterii Domnului din Fecioara Maria pentru a întări și alte adevăruri de credință cum ar fi: Patimile, Răstignirea și Învierea Lui.

Pe fondul unei insistențe în sublinierea legăturii Mântuitorului cu oamenii prin Fecioara Maria, a apărut ideea legăturii dintre Nașterea din veci a Mântuitorului, cu Nașterea Sa în timp. Este una din ideile fundamentale în învățătura creștină despre Maica Domnului, așa cum este și cea despre „Theotokos" care se regăsește într-o altă formă în scrierile acestui Sfânt Părinte: „Dumnezeul nostru a fost purtat în sânul Mariei"[30].

Sfântul Ignatie Teoforul vorbește despre un plan al mântuirii împlinit de Dumnezeu prin Fecioara Maria, care L-a purtat cu adevărat, L-a Născut prin puterea Sfântului Duh pe Mântuitorul Hristos. Autorul folosește cuvântul „iconomia" lui Dumnezeu, termen care a devenit în timp element principal în doctrina creștină.

Mărturia Sfântului Ignatie prezintă o valoare deosebită, deoarece se raportează la Evanghelii, le confirmă și aduce dovada mărturisirii de credință a primilor ucenici ai Domnului. Se relevă, totodată, faptul că învățătura sa avea autoritatea care-i venea direct de la Apostoli.

Simbolurile de credință

Primele „manifestări" ale credinței s-au concretizat și într-o serie de codificări ale învățăturii creștine. Simbolul „apostolic" sau primar al Bisericii își are, neîndoielnic, rădăcinile în Sfintele Evanghelii. Structura diferitelor simboale, nu doar a celui menționat este trinitară și se inspiră din porunca Mântuitorului nostru Iisus Hristos de la Matei 28, 19. Aceste simboluri se foloseau în mod curent la botezuri, dar și în slujbele obișnuite ale tot mai numeroaselor comunități creștine.

În spatele acestor „matrici" biblico-liturgice, scurte dar pline de înțeles, au stat Părinți și scriitori bisericești ai secolelor al II-lea și al III-lea, autori creștini care au vrut să dea un răspuns pe măsură diferitelor secte gnostice, dochete, maniheiste sau de alt fel. Revelația lui Dumnezeu, cuprinsă în Vechiul și în Noul Testament, dar și în Sfânta Tradiție a fost mereu supusă unor „condensări" în diferite formule capabile să redea esențialul credinței creștine. Autorii acestor simboale au subliniat cu tărie istoricitatea „evenimentului Hristos"[31] în care au inclus momentele cele mai importante: Nașterea din veci din Tatăl, Nașterea pe pământ din Fecioara Maria, Patimile, Învierea, Judecata lumii.

De-abia la începutul secolului al III-lea, în scrierea atribuită Sfântului Ipolit, *Tradiția apostolică*, se găsește un simbol de credință ce cuprinde elementele esențiale ale credinței și în care Fecioara Maria deține un loc important. Acest lucru dovedește, în primul rând, că Maica Domnului a dobândit un rol important în iconomia mântuirii în urma unui proces îndelungat. Învățătura despre Fecioara Maria s-a dezvoltat constant în primele veacuri când exista o credință mai puternică.

Pe lângă aceste considerații trebuie aduse și câteva elemente istorice. Tradiția este conștiința Bisericii și locul sălășluirii Cuvântului viu care lucrează „fără ca vreodată să epuizeze ceea ce poartă în el ca viață și ca forme de expresie"[32]. Sfântul Pavel subliniase deja importanța Sfintei Tradiții (*paradosis*, după II Tesaloniceni 2, 15), dar teologul care a vorbit cel mai frumos despre aceasta a fost Sfântul Irineu al Lyonului[33]. El a remarcat bogăția și credința vie a Bisericii care se exprimă prin diferite elemente. Din această Tradiție Sfântă a Bisericii a ieșit ceea ce se numește astăzi: *Simbolul Apostolic*.

Cea mai veche versiune a acestui *Simbol* provine dintr-un manuscris grecesc, ce mai cuprinde *Scrisoarea* lui Marcel de Ancyra, către papa Iulius († c. 337)[34]. *Simbolul Apostolic*, care este în uz și astăzi în Biserică, este „un semn-simbol prin care să fie recunoscut acela care predică pe Hristos după rânduiala apostolică"[35].

Se pare că o grijă deosebită a fost aceea de a nu situa pe Fecioara Maria pe același plan cu divinitatea, dar nici de a o pierde din „vedere", ignorând persoana și rolul ei în iconomia mântuirii: „Πιστεύω εἰς Θεὸν παντοκράτορα καὶ εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν Κύριον ἡμῶν τὸν γεννηθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου..."[36].

Scopul analizei de aici nu este de a evidenția cine au fost autorii acestei scrieri sau proveniența ei, ci sublinierea prezenței Fecioarei Maria în istoria mântuirii. Versiunea latină oferită de Rufin în comentariul la *Simbolul Apostolic* arată la fel de clar rolul Maicii Domnului la Întrupare: „Credo in unum Deum, «Patrem» omnipotentem; Et in Jesum Christum, Filius ejus unicum, Dominum nostrum; Qui conceptus (natus) est de Spiritu Sancto, (natus) ex Maria Virgine..."[37].

În Răsărit au mai existat simboale, ca acela al Bisericii din Cezareea, care a fost adoptat și completat de Sinodul I Ecumenic din anul 325[38], sau ca cel al Bisericii din Ierusalim[39], care a suferit și el modificări, ajungându-se la primirea lui de către toți creștinii (prin Sinodul de la Constantinopol, 381). Un alt text al unui simbol de credință care a aparținut perioadei apostolice ne-a fost transmis printr-o predică a lui Cezarius de Arles († 543)[40]. Toate acestea conțin mărturia că Fecioara Maria a născut pe Hristos, Mântuitorul lumii, și că ea a rămas Fecioară. În aceste *Simboluri* de credință, ce datează, conform unor teologi[41], dinainte de anul 200, este foarte interesantă sublinierea nașterii Mântuitorului *din* Sfântul Duh *și din* Fecioara Maria.

Învățătura despre Fecioara Maria este adiacentă celei hristologice existând, totuși, distincția categorică dintre persoana ei și Persoana Duhului Sfânt ca și „contribuție" a lor la Întruparea Logosului sau a Cuvântului lui Dumnezeu.

O observație interesantă este aceea că textele cele mai „rudimentare" sunt, în general cele mai vechi, ele arătând un mod simplu și sigur de prezentare și păstrare a credinței creștine. Forma greacă a Simbolului Apostolic este cea originară, critica modernă fiind de acord că „forma genuină a Simbolului se află în Răsărit și nu în Apus..."[42]. În legătură cu Maica Domnului, numele care apare cel mai frecvent la adresa ei este acela de: „Fecioară". Dacă uneori numele ei nu este prezent în simboale, faptul acesta demonstrează că se știa cine a fost și ce rol a avut pentru oameni[43].

Se observă că învățătura despre Fecioara Maria este prezentă în primele „concentrări" de credință creștină, recunoscându-i-se astfel două aspecte: zămislirea și nașterea feciorelnică a Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

Menționarea numelui Fecioarei Maria în diferite simboluri creștine își dovedește cu atât mai mult importanța, cu cât se poate observa că acesta nu este prezent în alte scrieri din epoca primară a Bisericii, precum: *Didahia* și *Păstorul lui Herma*.

Apologeţii

Apologeţi de limbă greacă: Sfântul Justin Martirul şi Filosoful; Meliton de Sardes; Aristide

Sfântul Justin Mar

mulți iudei și păgâni era cu totul absurd ca Dumnezeu să fie născut dintr-o femeie, totuși Sfântul Justin răspunde că rațiunea divină a hotărât ca Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu să se coboare pe pământ printr-o Fecioară. Întruparea și Nașterea din Fecioara aparțin unui proiect al Părintelui ceresc pentru restaurarea omului în starea lui primordială. Dumnezeu a anunțat mereu și în diverse moduri că Mesia va veni pe pământ, iar la plinirea vremurilor El a împlinit întocmai ceea ce spusese. Sfântul Justin arată că Mântuitorul nostru Iisus Hristos este Împlinitorul Legii Vechi și a prooroociilor, care în totalitatea lor prefigurează Nașterea Sa din Fecioara Maria[47].

Între profețiile care vorbesc despre Maica Domnului, autorul le amintește pe cele de la: Facerea 49, 10-11 și Isaia 7, 14; 53, 8. El insistă pe aceasta din urmă, spunând: „Pentru aceasta Domnul meu vă va da un semn: Iată, Fecioara va lua în pântece și va naște fiu și vor chema numele Lui Emanuel", opunând exegezei literare și istorice a iudeilor exegeza tipologică creștină (prezentă și la Matei 1, 22-23)[48]. Sfântul Justin demonstrează că proorocia s-a împlinit numai în Hristos, Singurul despre Care s-a spus, și așa a fost și în realitate, că este născut dintr-o Fecioară. Care „semn" putea fi dat de Dumnezeu dacă nu nașterea dintr-o fată curată, dintr-o fecioară? Cuvintele lui sunt edificatoare: „Căci dacă și acesta avea să se nască la fel ca toți cei născuți din împreunare, pentru ce atunci Dumnezeu a mai zis că vă va da un semn, care nu este ceva comun tuturor celor întâi născuți? Dar, ceea ce este cu adevărat un semn și care trebuie să devină pentru neamul omenesc un motiv de încredere, este că, dintr-un sân feciorese, Cel Întâi-Născut dintre toate creaturile a devenit cu adevărat trup, S-a născut copil și că, știind lucrul acesta de mai înainte, El l-a prezis prin Duhul profetic într-un fel sau altul, așa cum am arătat mai înainte, așa încât atunci când evenimentul acesta urma să se împlinească, să se știe că el s-a întâmplat prin puterea și voința Creatorului universului"[49].

Cuvintele: „Iată Fecioara va lua în pântece..." nu înseamnă că ea va lua prin împreunare, căci dacă s-ar fi împreunat cu cineva, n-ar mai fi fost fecioară, „ci puterea lui Dumnezeu, venind peste ea a umbrit-o și a făcut ca să zămislească fiind Fecioară"[50]. În interiorul unei dinamici, care unește cele două Testamente și le lămurește, se dezvoltă pentru întâia oară, prin Sfântul Justin, un răspuns rațional, articulat, în jurul istoriei umane. „Nu este de ajuns să se afirme și să se demonstreze că Fiul lui Dumnezeu s-a Întrupat dintr-un sân feciorelnic pentru că așa a

dorit Dumnezeu, așa a prezis și așa s-a împlinit. Mai există o judecată interioară a lucrurilor: Dumnezeu voiește în așa fel să readucă la originile sale intacte istoria pe aceeași cale pe care s-a prăvălit în prăpastia păcatului și a morții"[51].

Atunci când vorbește despre căderea omului și despre restaurarea lui prin Hristos Cel întrupat din Fecioara Maria, Sfântul Justin introduce o altă temă care face legătura între cele două momente ale istoriei: antiteza Eva-Fecioara Maria. Două momente generatoare de istorie, care aparțin atât lui Dumnezeu cât și omului, care se leagă între ele printr-o fecioară, sunt cele de la Facere 3, 1-20 și Luca 1, 26-38. Dacă la creație o fecioară a stricat toată zidirea, iată că Dumnezeu reclădește; dacă omul păcătuiește, Dumnezeu salvează; dacă o femeie aduce moartea în lume, Dumnezeu tot printr-o femeie aduce viața.

O idee importantă în operele Sfântului Iustin este traversarea istoriei de imaginea femeii-fecioare. Istoria, parcursă în sens invers prin Maica Domnului, o arată pe cea prin care omul este mântuit de la moarte. Sfântul Justin este, probabil, cel dintâi autor care folosește paralela Eva–Fecioara Maria[52]. Prin Eva, încă fecioară, a căzut Adam, dar cu ajutorul Mariei, care a fost tot Fecioară, se naște Mântuitorul Hristos, Dumnezeu Întrupat: „Eva, încă nepervertită, a primit cuvântul șarpelui și a născut nesupunerea și moartea. Maria, însă, Fecioară fiind a primit cu credință și cu bucurie vestea pe care îngerul Gavriil i-o aduse. De aceea ea a răspuns: «Mă încred în cuvântul tău». De la ea s-a născut Acesta despre care am arătat că vorbesc atâtea scrieri. Cu ajutorul Aceluia Dumnezeu nimicește șarpele viclean, pe îngerii și oamenii asemănători lui și eliberează din moarte pe cei care se căiesc și cred în El"[53].

Este demn de reținut că prin această antiteză, Sfântul Justin scoate în evidență faptul că primele comunități creștine aveau deplina conștiință asupra realității biologice a maternității virginale a Maicii Domnului și, totodată, asupra răspunsului ei liber, de acceptare în a deveni Mama lui Dumnezeu pe pământ[54]. În gândirea Sfântului Justin, două fecioare se fac responsabile, fiecare în felul ei, de istoria umană, bineînțeles alături și supuse celor doi bărbați Adam cel vechi și respectiv Adam cel Nou. Dacă Eva a ales să fie cu satana, Fecioara Maria a ales pe Dumnezeu; Eva este răspunzătoare de moartea oamenilor, pe când Maica Sfântă a adus în lume Viața cea adevărată. Calea este la amândouă aceeași: supunerea în starea feciorelnică. Dar pe când Eva s-a supus celui rău, Fecioara Maria s-a supus lui Dumnezeu[55].

Prin paralela aceasta se intuiește profunzimea gândirii Sfântului Justin. Pentru el numai Maica Domnului, este Mamă adevărată, Maică-Fecioară, deoarece numai ea a răspuns prin credință și ascultare Cuvântului lui Dumnezeu care S-a întrupat din ea. Dar această paralelă nu este ruptă de context, nu este singulară, particularizată, venind de nicăieri. Contextul hristologic este evident și arată dubla Naștere a Mântuitorului nostru Iisus Hristos: din veșnicie și în timp din Fecioara Maria. Motivul subliniat de autor este acela că Dumnezeu a hotărât să aducă mântuirea oamenilor urmând calea inversă de la căderea în păcat: *„(Fiul lui Dumnezeu) S-a făcut Om printr-o Fecioară, așa încât neascultarea pricinuită de șarpe trebuia să fie îndreptată prin aceeași cale prin care a început. Eva, care era fecioară și curată, a născut, totuși, neascultarea și moartea pentru că a ascultat cuvintele șarpelui. Dar Fecioara Maria a născut credința și bucuria, pentru că atunci când Arhanghelul Gavriil i-a adus vestea că Sfântul Duh se va pogorî peste ea și puterea Celui Preaînalt o va umbri, ea a răspuns: «Să-mi fie mie după cuvântul tău» (Luca 1, 38). Acela a fost născut de ea, despre care mărturisesc multe Scripturi după cum am arătat. Prin Acela Dumnezeu a omorât șarpele, cel ce înșelase atâția îngeri și oameni"*[56].

Comentând zămislirea Domnului în pântecele Fecioarei Maria, autorul observă că realitatea aceasta nu poate fi criticată de cei care nu vor să înțeleagă proorocia de la Isaia. El face o paralelă între mitologia popoarelor și ceea ce s-a împlinit prin Fecioara Maria, subliniind, totodată, diferența clară dintre acestea. Realitatea Nașterii Fiului este mai presus de orice îndoială[57]. Fecioarei Maria i s-a binevestit prin Arhanghelul Gavriil, „așa cum au învățat aceia care au consemnat în scris toate cele despre Mântuitorul nostru Iisus Hristos și cărora noi le acordăm crezământ, pentru că Duhul profetic prin pomenitul Isaia a zis că Mântuitorul se va naște..."[58]. Care a fost lucrarea Sfântului Duh, a Logosului sau Puterii lui Dumnezeu asupra ei nu se poate cunoaște. „Important este că această umbrire care a însărcinat pe Maria nu s-a petrecut prin împreunare. Dumnezeu lucrează în acest caz, nu pe cale sexuală, ci dinamic, rodind prin Logosul și Puterea Sa. Lucrând în spațiul creatural, Dumnezeu se folosește nu de mijloace omenești, ci de ceea ce s-a folosit la creațiune, adică de Logosul Său. Prin aceasta Dumnezeu inaugurează o nouă creațiune, ceea ce începe prin Întruparea Fiului lui Dumnezeu. Actul zămislirii, deși e provocat de puterea supranaturală a Logosului, are un efect natural: apariția unei ființe trupești. Deși actul în sine e

supranatural, efectul e natural și supranatural: natural pentru că Iisus e Om adevărat și supranatural pentru că El e, în același timp, și Dumnezeu adevărat. Zămislirea în Maria e, deci, un act de unire a supranaturalului cu naturalul"[59].

Iată așadar, că la câteva decenii de la scrierile Sfântului Ignatie se observă, prin Teologia Sfântului Justin, o aprofundare, o descoperire de înțelesuri noi în ceea ce privește persoana și rolul Maicii Domnului. Sfântul Justin o arată pe Fecioara Maria înscrisă pe linia davidică[60] pentru a răspunde astfel obiecțiilor ereticilor ce se bazau pe mitologia păgână. Mai mult, el vorbește de paralela Eva-Fecioara Maria ca de o „trecere" de la moarte la viață, de la rău la bine, aceasta fiind una din primele mărturii despre zămislirea feciorelnică a Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Acest Sfânt Părinte a fost, totodată, cel dintâi care a dat o interpretare a profețiilor Vechiului Testament în sensul susținerii învățăturii despre Fecioara Maria[61].

Meliton al Sardelor

Meliton al Sardelor a fost un apologet important al sec. al II-lea. Istoricul Eusebiu de Cezareea a păstrat câteva mențiuni din *Apologia* pe care acest apologet a adresat-o împăratului Marc Aureliu[62]. În anii de început ai creștinismului, în care existau multe controverse legate de noua credință, s-a implicat și acest episcop Meliton din Asia Mică. Într-o *Omilie la Paște*, cu un conținut predominant hristologic, acest autor amintește de mai multe ori de Fecioara Maria[63]. El vorbește de maternitatea Fecioarei Maria în contextul mai larg al Întrupării Fiului lui Dumnezeu. Fecioria Maicii Domnului este o parte esențială a acestei maternități. Meliton o numește deseori pe Sfânta Fecioară: „mielușeaua preacurată" și „Fecioara", desigur prin analogie cu numirea Mântuitorului din Evanghelii („Mielul lui Dumnezeu", Ioan 1, 29)[64].

Aristide

Aristide, care era se pare din Atena, a scris o *Apologie* în apărarea credinței crestine, lucrare menționată de Eusebiu de Cezareea[65] și de Fericitul Ieronim[66]. Există mai multe versiuni ale acestei *Apologii*, dar într-una din acestea se află un pasaj în care Fecioara Maria este numită „o fecioară evreică" și „fiica omului": „Creștinii socotesc începutul credinței lor de la Iisus Hristos, pe care-L numesc «Fiul Dumnezeului Celui

Preaînalt»; Cel care a coborât din cer, care a luat trup dintr-o *fecioară evreică* și s-a înveșmântat cu el, așa încât Fiul lui Dumnezeu a locuit înlăuntrul *fiicei oamenilor*"[67].

Aristide afirmă în mod explicit natura virginală a maternității Fecioarei Maria, realitate ce se prezintă ca „o consecință a dumnezeirii Fiului ei"[68]. Nașterea Domnului din Fecioara a fost fără de pată și acest adevăr se deosebește esențial de istorisirile mitice ale păgânilor.

Se observă, așadar, că apologeții din sec. al II-lea au văzut în Fecioara Maria o figură centrală a credinței creștine și nu doar o „alternativă" în fața multelor zeități feminine păgâne. În contrast cu acestea din urmă, Fecioara Maria a avut un rol capital în istoria mântuirii, dar mijlocirea ei la mântuirea omenității nu a fost posibilă decât prin lucrarea Sfântului Duh. Punând în opoziție credința creștină cu miturile păgâne, apologeții au arătat că Fecioara Maria este o persoană reală și, mai mult, a devenit prin lucrarea ei un sprijin puternic pentru credința creștină.

Apologeții greci au fost primii autori creștini care au abordat credința de pe poziții teologice defensive și ofensive totodată. Prin Sfântul Justin s-au realizat cele dintâi reflecții teologice privind rolul Maicii Domnului în iconomia mântuirii.

Paralela Eva–Maria a fost foarte mult folosită de alți autori creștini (ca de pildă Sfântul Irineu de Lyon) arătând clar cuprinsul ei soteriologic[69]. În paralela aceasta se află cele două prerogative ale Maicii Domnului: maternitatea divină și fecioria. Persoana și rolul Fecioarei Maria au fost considerate încă de la începuturile Bisericii esențiale pentru înțelegerea iconomiei divine. Cel care a evidențiat în chip deosebit această temă, alături de paralela Eva-Fecioara Maria, a fost Sfântul Irineu (202) episcop de Lungdunum (Lyonul de astăzi), Părinte ce va fi studiat în paginile următoare și a cărui teologie nu va fi depășită decât mult mai târziu de alți Sfinți Părinți[70].

Apologeți de limbă latină: Tertulian († 220)

Tertulian este considerat „una din figurile cele mai originale și frământate ale vechii literaturi latine creștine din Africa"[71]. S-a născut din părinți păgâni și a locuit în Cartagina, cetate situată în nordul Africii. Aici au trăit și au mărturisit credința creștină mulți martiri, printre care se numără cei din Scillium (trecuți la Domnul pe data de 17 iulie 180)[72]. Tot în Cartagina, pe la anul 203, mureau sfintele mucenițe Perpetua și Felicitas[73].

Tertulian a scris mult, fiind un teolog care a știut să preia Tradiția creștină și s-o îmbogățească. Este cel dintâi care a folosit termenul de „persoană" în legătură cu Sfânta Treime (cuvinte pe care tot el le folosește cel dintâi). A murit către anul 220 după Hristos[74].

Chipul Fecioarei Maria. Prin scrierile sale, Tertulian arată „apogeul" la care ajunsese Teologia creștină a vremii lui. El a preluat pe Sfântul Irineu în scrierile sale, mai ales în *Adversus Marcionem* și în *De carne Christi*, prezentând într-o formă originală învățătura despre Fecioara Maria. Tertulian a afirmat cu vigoare nucleul primitiv al credinței pe care se sprijină întreaga operă a mântuirii: zămislirea sau conceperea feciorelnică a Mântuitorului și maternitatea Fecioarei Maria.

Mântuitorul Hristos are întru Sine umanitatea deplină și adevărată, prin Fecioara Maria, Maica Lui, care a cuprins în ea toate neamurile, de la Adam și până la cel din urmă om: „Care carne putem și trebuie să o recunoaștem în Hristos? Cu siguranță nu alta decât cea a lui Avraam, pentru că El este din sămânța lui Avraam; nu alta decât cea a lui David, pentru că El este rodul coapselor lui David; nu alta decât cea a Mariei, pentru că Hristos este din sânul Mariei; mai mult încă, nu alta decât cea a lui Adam, pentru că Hristos este al doilea Adam!"[75].

Împotriva argumentelor înșelătoare ale gnosticilor și ale dochetilor, care, pentru a nega realitatea Trupului Domnului Hristos, susțineau nașterea Lui prin Fecioara Maria mai mult ca o apariție miraculoasă, Tertulian afirmă că Nașterea Fiului lui Dumnezeu din ea s-a făcut normal, ca la toate nașterile. El a crezut că astfel apără credința creștină și realitatea Trupului Logosului lui Dumnezeu, dar nu a luat în calcul multiplele consecințe ale unei astfel de poziții. Pentru el era important că Mântuitorul nostru Iisus Hristos S-a născut din Fecioara, nu prin Fecioara, după cum susțineau ereticii[76].

„Vă întreb – spune Tertulian – dacă Hristos nu a venit să ia trup din sânul Fecioarei în care S-a sălășluit, pentru ce a venit în trup? Putea foarte bine să fie trup duhovnicesc, fără să se fi sălășluit în pântecele unei femei! Și dacă nu lipsit de motiv S-a coborât în sânul (Fecioarei), atunci înseamnă că a făcut-o pentru a lua ceva"[77].

Se poate remarca faptul că Tertulian crede că *numai* prin actul Întrupării, Fecioara Maria poate fi considerată Maică a Fiului lui Dumnezeu. Iată de ce el continuă explicația: „Cuvântul care este numit Fiul lui Dumnezeu, după ce a fost văzut în diferite chipuri de Patriarhi și n-a încetat să vorbească prin prooroci, în zilele din urmă S-a coborât prin Duhul Sfânt și prin puterea Tatălui în Fecioara Maria, făcându-se trup în

pântecele ei și fiind născut de ea și devenind pentru noi Mântuitorul nostru Iisus Hristos"[78].

Dacă în vremea Sfântului Ignatie, maternitatea Sfintei Fecioare era considerată cel dintâi argument în favoarea umanității Mântuitorului Hristos, în vremea lui Tertulian, când elementele gnostice și dochete erau mult mai pregnante, trebuia să se ducă o luptă permanentă, mult mai dificilă pentru restabilirea credinței adevărate. „După valentinieni, Mântuitorul psihicilor, adică al creștinilor de rând a avut un corp aparent. El S-a născut prin Fecioara, nu din Fecioara, pentru că, coborât din Fecioară, El a venit în lume trecând prin Maria cum trece apa printr-un canal. La botez eonul Iisus a coborât asupra lui și în momentul patimei s-a ridicat la cer cu elementul duhovnicesc, lăsând elementul psihic să sufere, îmbrăcat într-o aparență materială... După Marcion, adversar implacabil al materiei și al Vechiului Testament, în anul 15 al domniei lui Tiberiu a binevoit să coboare din cer Iisus Hristos, duhul mântuitor. Dar, pentru ca să se arate oamenilor, El nu se putea îmbrăca într-un trup adevărat, fiindcă trupul e opera zeului rău. El n-a avut decât un trup aparent și deci nu se născuse din Fecioara. Iisus a fost răstignit de puterile dumnezeului rău pentru că a criticat legea, proorocii și opera creațiunii... Appeles, un ucenic al lui Marcion, admitea realitatea trupului lui Iisus, dar susținea că era un trup fără naștere, scos din elementele lumii superioare. Valentin și Marcion, negând umanitatea lui Iisus, negau implicit nașterea Sa din Maria. Hristologia ortodoxă va avea, deci, ca bază decisivă susținerea maternității Mariei"[79].

Dintre toți Părinții și scriitorii bisericești ai secolelor II-III, Tertulian se distinge prin tăria cu care a combătut sistemele dochete, gnostice sau ale altor eretici. El a dezvoltat argumentele sale în mai multe lucrări prin care a combătut pe eretici.

Valentinienii susțineau că era imposibil ca Iisus să se fi născut dintr-o femeie, deoarece ea avea un trup inferior îngerilor și nu s-ar fi născut virginal. Apoi, mai susțineau ereticii, Mântuitorul Hristos nu a putut izbăvi lumea de trupul păcatului, pentru că era imposibil să se unească cu un asemenea trup omenesc al Fecioarei.

„Tertulian răspunde că Iisus, ca Om, era potrivit Scripturii, inferior îngerilor și că, asemenea lui Adam, El poate să fie om fără să se fi născut din sământă bărbătească; că El S-a Întrupat nu pentru a elimina trupul păcatului, ci păcatul trupului"[80]. Pentru Tertulian nașterea feciorelnică nu anulează în vreun fel maternitatea Fecioarei Maria.

Fecioara Maria – „pământul nelucrat de mână omenească". De multe ori obiecțiile ereticilor se refereau la anumite aspecte ale vieții Fecioarei Maria sau la anumite cuvinte scripturistice referitoare la ea. De exemplu, aceștia contestau faptul că Domnul nostru a luat trup din Fecioara Maria pentru că în Evanghelia Sfântului Ioan se spune: „Și Cuvântul trup S-a făcut" (Ioan 1, 14), iar cuvintele îngerului sunt: „... ceea ce s-a zămislit în ea este de la Duhul Sfânt" (Matei 1, 20) pentru a susține formula că Domnul Hristos S-a născut *prin* Fecioara Maria și nu *din* ea.

Tertulian răspunde că în Evanghelii este arătată clar realitatea Trupului Mântuitorului Hristos, fără a mai insista însă și pe modul cum s-a împlinit acest lucru: „Tu spui că El S-a născut *printr-o* fecioară, *nu* din ea; că El a locuit *în* pântecele ei, dar nu a fost *din* pântecele ei, pentru că îngerul a spus: «... ceea ce s-a zămislit în ea este de la Duhul Sfânt» (Matei 1, 20). Nu a spus *din* ea. Adevărul însă este că îngerul, chiar dacă spune «născut din ea», vrea să zică de fapt că este «născut *în* ea», pentru că Acela care se va naște din ea a fost cu adevărat înăuntrul ei. Cele două expresii sunt la fel, căci arată același lucru"[81].

Autorul se sprijină pe diferite texte ale Sfintei Scripturi, cum ar fi „Epistola către Galateni" a Sfântului Apostol Pavel, în care se spune că Dumnezeu a trimis în lume pe Fiul Său „născut din femeie" (Galateni 4, 4), pe proorocia lui Isaia (7, 14), care n-ar putea fi înțeleasă decât dacă El Însuși a fost zămislit și S-a născut, pe mărturia Elisabetei care o numește pe Fecioara Maria: „Maica Domnului meu" (Luca 1, 43). „Semnul nașterii lui Hristos nu este oare Fecioara care va zămisli și va naște?"[82], se întreabă Tertulian, prin aceasta el vrând să răspundă tuturor ereticilor.

Alți eretici, precum Marcion, tăgăduiau cu totul Nașterea Mântuitorului nostru Iisus Hristos din Fecioara Maria. „Dacă acest ereziarh ar fi admis nașterea reală a lui Iisus din Maria, ar fi trebuit ca, implicit să admită și realitatea trupului Său și toate celelalte consecințe care decurgeau de aci: realitatea Patimei Lui, a Învierii Lui, a învierii noastre, a contactului trupului hristic cu materia comună, cu demiurgul; apoi venea caracterul fictiv al antinomiei dintre Dumnezeul lui Moise și Dumnezeul Evangheliei și concluzia neplăcută pentru el, adică nu se putea admite că nu erau doi Dumnezei: unul creator al lumii, rău și meschin, acela al Vechiului Testament, și unul, Dumnezeul suprem, bun și iubitor, acela al Noului Testament, ci era un singur Dumnezeu, creator al lumii

și Tatăl lui Iisus Hristos. Realitatea nașterii lui Iisus din Maria spulbera întreg edificiul marcionit"[83].

O altă observație a lui Marcion era aceea că Dumnezeu este infinit și neschimbabil și deci nu putea să se facă om adevărat.

La aceste afirmații Tertulian răspunde arătând că Dumnezeu are o natură diferită de a noastră, dar și o libertate desăvârșită, putându-se manifesta în mod diferit. „Ființele care se deosebesc de Dumnezeu și de care Dumnezeu se deosebește pierd, prin schimbare, ceea ce erau; Dumnezeu, neschimbabil prin natura Sa, se poate totuși schimba în toate lucrurile, rămânând ceea ce este. Cazul îngerilor care s-au arătat lui Avraam și lui Lot și care aveau trup real, deși rămâneau îngeri dovedește că și Hristos putea să ia trup real, fără să-și piardă dumnezeirea. Sfântul Duh se arătase în chip de porumbel"[84]. Nașterea lui Dumnezeu dintr-un om este ceva demn de El, care ne iubește atât de mult încât a venit în lume pentru noi: „Tot ce e nedemn de Dumnezeu este lucru mântuitor pentru mine. Voi fi mântuit dacă nu mă rușinez de Domnul meu. «Cine se va rușina de Mine, Mă voi rușina și Eu de el», zice Domnul. Fiul lui Dumnezeu S-a născut; nu e rușine, tocmai pentru că trebuie să fie rușine; Fiul lui Dumnezeu a murit; lucru vrednic de crezare, fără îndoială, tocmai pentru că e absurd; El a fost înmormântat și a Înviat; lucrul e sigur, tocmai pentru că este imposibil. Dar cum vor fi adevărate în El acele lucruri, dacă El Însuși n-a existat, dacă n-a avut cu adevărat în El ce să fie răstignit, ce să moară, ce să fie înmormântat și ce să învieze, adică dacă n-a avut trup amestecat cu sânge, trup alcătuit din oase, țesut din nervi, îmbrățișat cu vine, care știe să se nască și să moară, adică un trup omenesc născut din om. Trupul acesta va fi muritor în Hristos, pentru că Hristos e Om și Fiul Omului. Cum e Hristos Om și Fiul Omului, dacă El n-are nimic omenesc, nimic care să-i vină din om? Va trebui, sau ca omul să nu fie trup, sau ca trupul omului să nu vină din om, sau ca Maria să nu aparțină rasei umane, sau ca Dumnezeul lui Marcion să fie om"[85].

De aici se observă că autorul leagă momentele istoriei mântuirii de Fecioara Maria. Deși ea nu apare, în mod direct, ca subiect de explicații, totuși, mărturia ei reprezintă cheia înțelegerii Tainei Mântuitorului Hristos și chiar a Sfintei Treimi. Problemele hristologice sunt tratate recurgându-se la persoana Fecioarei Maria, la maternitatea ei feciorelnică și, prin urmare, este evidențiată și personalitatea ei.

Tertulian are intuiția de a lega nașterea feciorelnică a Mântuitorului de nasterea din nou a oamenilor: „Cel ce este inițiatorul unei nașteri noi

trebuia să se nască într-un mod nou"[86]. Deşi a afirmat în mod repetat naşterea feciorelnică a Mântuitorului[87], punând-o în paralel cu naşterea lui Adam celui dintâi, totuşi afirmaţiile generale la adresa Fecioarei Maria nu l-au putut opri de la tăgăduirea feciorie ei *in partu* şi *post partum*. „Fecioara Maria a născut cu adevărat, întrucât a născut din carnea sa... Fecioară în zămislire, dar nu fecioară în naştere; pentru că în naştere trupul său se deschise, chiar dacă nu intrase în ea sămânţa virilă a zămislirii"[88].

Ceva mai târziu, într-o altă scriere el respinge şi fecioria după naştere, întrucât ea s-ar fi căsătorit[89]. Dar tot el spune şi că zămislirea Mântuitorului nostru Iisus Hristos în pântecele Fecioarei Maria a fost o zămislire adevărată, după legile conceperii oamenilor, dar care şi-a păstrat caracterul feciorelnic: „El care, într-adevăr, a fost Fiul lui Dumnezeu, zămislit din sămânţa lui Dumnezeu Tatăl, prin puterea Duhului Sfânt, a vrut să fie şi Fiu al Omului şi de aceea a luat carne din carnea omului, dar fără sămânţa omului. El care avea sămânţa lui Dumnezeu, nu avea trebuinţă de sămânţa omului. Mai înainte de naşterea lui din Fecioara, El a avut pe Dumnezeu de Tată, fără a avea mamă omenească şi în acelaşi chip după ce S-a născut din Fecioara, El a avut o femeie ca Mamă, fără a avea tată omenesc. Pe scurt spus: El este un Om care are Dumnezeirea, pentru că este Trup de carne ce are pe Duhul Sfânt. Carnea Lui este din om, fără sămânţă de om, iar Duhul Lui este din sămânţa lui Dumnezeu"[90].

Este foarte interesant că Tertulian foloseşte pentru „Trupul" lui Hristos cuvântul „carne" (*sarx*) pentru a arăta exact realitatea existenţei Sale. Stilul său incisiv a lovit dur pe adversarii creştinismului, fără a le da măcar posibilitatea apărării. Pentru el este limpede faptul că: Mântuitorul Hristos Şi-a luat Trupul din Fecioara Maria, care a devenit Maica Lui, iar zămislirea s-a împlinit în curăţie desăvârşită. Pentru aceste realităţi nu mai încape nici o îndoială. „Nici un alt scriitor bisericesc nu a mai subliniat cu atâta tărie identitatea dintre Trupul lui Hristos şi cel al Mariei. Dar a devenit atât de preocupat de această idee încât a pierdut din vedere alte aspecte ale tainei Întrupării"[91].

Eva-Fecioara Maria. Ceea ce a fost demn de remarcat în Teologia lui Tertulian a fost învăţătura sa despre Maria ca Eva cea Nouă. Comentând comportamentul Fecioarei Maria în diferite ipostaze ale vieţii publice a Domnului Iisus, ea a început să devină „obiect" de exegeză.

Tertulian arată că Fecioara Maria este Noua Evă, în conformitate cu tradiţia anterioară: prima Evă nu a ascultat cuvântul lui Dumnezeu, pe

când Fecioara Maria l-a ascultat; Eva a crezut cuvintelor șarpelui, iar Fecioara Maria a crezut în cuvintele Arhanghelului Gavriil; astfel, Eva a crezut și s-a îndepărtat de Dumnezeu, pe când Sfânta Maică a crezut și „a alergat la Dumnezeu"[92].

„Este cuviincios lucru să gândim că Dumnezeu a luat asupra Sa chipul și asemănarea devenite pradă celui rău printr-o cale care a fost contrară celei care l-a dus pe om la pierzanie. Într-adevăr, în Eva, încă fecioară, a venit un cuvânt dătător de moarte; și în același chip trebuia ca o fecioară să primească Cuvântul lui Dumnezeu dătător de viață; și prin același sex s-a ajuns la mântuire ca prin acela prin care omul a căzut în păcat. Eva a crezut șarpelui, Maria a crezut îngerului. Păcatul pe care una l-a făcut crezând, cealaltă l-a stricat, crezând. Am putea spune că Eva nu a zămislit în ea la auzul cuvintelor diavolului. Dar în adevăr ea a zămislit. Căci cuvântul diavolului a fost sămânța de unde s-a arătat că ea va naște în dureri și în necazuri. Și chiar a născut Eva pe fratele ucigaș (pe Cain). Maria, dimpotrivă a adus în lume pe Cel ce adusese mântuirea fratelui său după trup, Israel, care avea să fie chiar ucigașul Lui. Dumnezeu a trimis Cuvântul Său în sânul Mariei așa cum un frate vrea să șteargă amintirea altui frate rău. Trebuia ca Hristos să vină pentru mântuirea omului pe calea pe care el, osândit deja, venise în lumea aceasta"[93].

Ca și Sfântul Irineu, Tertulian are o exprimare categorică atunci când vorbește de actul mântuirii prin Mântuitorul nostru Iisus Hristos venit în lume prin Fecioara Maria. Autorul ajunge la paralela dintre cele două fecioare, Eva și Maria, dar comparația lor atinge mai mult latura credinței, partea nevăzută și mai puțin lucrarea lor. Acest lucru se vede și din cuvintele prin care Tertulian o arată pe Fecioara Maria ca ajutătoare a oamenilor, precum Eva a fost sprijin pentru Adam. Fecioara Maria este pământul cel nou, fertil și nelucrat „din care Noul Adam S-a ivit în lume"[94].

„Aceeași Bunătate, împlinind toate – spune acest autor – a dăruit omului un ajutor; că nu era bine ca el să fie singur pe pământ. (Bunătatea lui Dumnezeu) știa că femeia, în Maria și apoi în Biserică, va fi de ajutor bărbatului"[95].

Iată că prin aceste cuvinte s-a atins și problema legăturii Fecioarei Maria cu Biserica, temă patristică ce a devenit comună multor autori. Tertulian anticipează aici poziția Sfântului Irineu al Lyonului, aducând

și câteva precizări în sprijinul învățăturii despre maternitatea divină a Fecioarei Maria și a colaborării ei la actul mântuirii.

Se poate spune, pe scurt, că acest autor nu se preocupă în mod deosebit de persoana Maicii Domnului, iar fecioria ei o consideră indisolubil legată „de actul Întrupării Cuvântului, de lucrarea în ea a Sfântului Duh"[96]. El s-a preocupat de oferirea unui răspuns credibil gnosticilor care „susțineau că Hristos doar a trecut prin Fecioara Maria"[97].

Ceea ce este cu adevărat imputabil în scrierile lui Tertulian este faptul că a negat pururea-fecioria Maicii Domnului ca argument al realității trupului Fiului lui Dumnezeu. De aceea el nu a ezitat să interpreteze texte referitoare în mod explicit la Sfânta Fecioară ca fiind negări ale pururea feciorei și sfințeniei ei[98].

Ca și în Răsărit, în Apus, prin Tertulian (dar și prin alți autori ai sec. II-III), chipul Fecioarei Maria a rămas în „umbra" Fiului ei. Foarte important rămâne faptul că paralela Eva-Maria și-a regăsit și în teologia apuseană apărători de mare valoare. Paralela dintre cele două fecioare era, așadar, cunoscută și demonstrează faptul că Maica Domnului a început să fie obiectul reflecțiilor teologice în întreaga Biserică.

Polemiștii

Sfântul Irineu de Lyon († 202)

Sfântul Irineu de Lyon a fost numit de unii teologi ortodocși și catolici „autoritate de prim ordin"[99] și „de departe cel mai important dintre teologii secolului al II-lea"[100].

În lupta cu „dușmanii tradiționali"[101] ai Bisericii (gnosticismul, montanismul, iudaismul și păgânismul), Sfântul Irineu a arătat multă probitate și avânt creștinesc pentru apărarea credinței adevărate. Legăturile cu Tradiția creștină autentică, familiaritatea sa cu autoritățile vremii în materie de credință, l-au făcut să aibă un aport deosebit în lupta cu ereziile. Dintre numeroasele sale scrieri nu s-au păstrat decât două: *Împotriva ereziilor*[102] și *Demonstrația propovăduirii apostolice*[103]. În aceste lucrări autorul arată care este credința Bisericii și respinge, cu argumente biblice, patristice și raționale pe „eretici și necredincioși"[104], punând astfel bazele unei teologii creștine fixată în jurul istoriei mântuirii. Prezentarea religiei creștine este făcută într-un mod simplu, deschis, fără figuri de stil.

Recapitularea tuturor în Hristos Domnul, Cel din Fecioara Maria. Vorbind despre iconomia divină sau lucrarea mântuirii neamului omenesc, Sfântul Irineu ajunge la persoana Sfintei Fecioare Maria care își are rolul ei bine definit. El vorbește de recapitularea tuturor în Persoana Mântuitorului, Cel ce S-a Întrupat din pântecele ei. Cuvântul lui Dumnezeu și-a asumat ceea ce era comun oamenilor, adică natura umană și a oferit ceea ce îi era propriu, adică natura divină.

Sfântul Irineu scrie: „Atunci când (Fiul lui Dumnezeu) a luat Trup și S-a făcut Om, El a recapitulat în Sine întreaga istorie a omenirii, aducându-ne răsplata mântuirii, așa încât am dobândit în Hristos Iisus tot ceea ce pierdusem prin Adam, adică chipul și asemănarea cu Dumnezeu. Că nu era cu putință pentru oameni, fiind supuși stricăciunii, să fie iarăși zidiți și să dobândească laurii biruinței asupra păcatului și nu era posibil să primească mântuirea, deoarece erau căzuți cu totul sub puterea păcatului; dar Fiul lui Dumnezeu a împlinit pe amândouă acestea. Acesta, Cuvântul lui Dumnezeu, a venit pe pământ și a devenit trup. El S-a smerit pe Sine și S-a supus chiar morții, împlinind iconomia mântuirii noastre”[105].

Sfântul Irineu a continuat învățătura Sfântului Apostol Pavel, îmbogățind-o și arătând că în Persoana Mântuitorului nostru Iisus Hristos sunt cuprinși toți oamenii datorită lucrării mântuirii Lui. „Recapitularea” tuturor întru El dobândește un dublu aspect: unul negativ, adică stricarea morții și a păcatului și un aspect pozitiv, adică restaurarea chipului lui Dumnezeu în întreaga umanitate.

Noul Adam și noua Evă. Noul Adam, care a venit în lume prin Fecioara, redă omenirii asemănarea cu Dumnezeu pierdută o dată cu Adam cel vechi[106]. Paralelismul și antiteza dintre Adam cel Nou și Adam cel vechi îl conduce pe autor la recunoașterea Fecioarei Maria ca mijlocitoarea a acestei lucrări divine. Adam a fost creat din pământ fertil datorită puterii lui Dumnezeu, iar Noul Adam trebuia să-și aibă începutul tot într-un pământ fertil prin aceeași putere a lui Dumnezeu. Acest „pământ fertil” nu poate fi decât Fecioara Maria din care a ieșit Hristos, „Primul născut al Tatălui”: „Precum pentru nesupunerea unui singur om, cel dintâi creat din pământul fertil, toți deveniră păcătoși și își pierdură viața, tot așa era necesar ca pentru supunerea unui singur Om, primul care se născu din Fecioară, toți să fie îndreptățiți și să fie mântuiți”[107].

Teologia Sfântului Irineu este una de profunzime, întemeiată pe studierea Scripturilor și pe o logică indubitabilă. El afirmă că dacă

Dumnezeu a înzestrat pe primul Adam cu o natură compusă din materie și suflet rațional, făcută după chipul și asemănarea Lui, tot astfel și Hristos, Adam cel Nou, este înzestrat cu o natură compusă. Fecioara Maria a născut cu ajutorul puterii divine, fără intervenția omului, și a transmis Mântuitorului nostru Iisus Hristos toată realitatea umană a lui Adam, pentru ca El să fie „Fiul Omului": „Chiar dacă Eva l-a avut pe Adam de bărbat, ea a fost fecioară... Însă neascultând, ea s-a făcut pricină morții ei și întregului neam omenesc. Tot astfel și Maria, cu toate că avea un soț ea a rămas Fecioară, iar prin ascultare ea s-a făcut sieși și întregului neam omenesc pricina mântuirii. Nodul neascultării Evei a fost dezlegat de ascultarea Mariei; că ceea ce a legat strâns fecioara Eva prin necredință, a izbăvit Fecioara Maria prin credință"[108].

În alt loc, Sfântul Irineu insistă pe linia acestei paralele dintre Eva și Fecioara Maria, după modelul celei dintre Adam și Mântuitorul Hristos. În termeni convergenți și divergenți el oferă, prin așezarea în paralel a două perechi de persoane, o întreagă Teologie: „Eva cea dintâi a fost înșelată prin cuvântul îngerului căzut, neascultând de cuvintele Domnului și a osândit pe om. Tot așa și Mariei i s-a binevestit prin cuvântul îngerului, dar a ascultat cuvintele lui Dumnezeu și așa a izbăvit pe om. Și așa cel dintâi (Adam) a fost înșelat, neascultând pe Dumnezeu, dar Fecioara Maria a devenit apărătoarea (*advocata*) fecioarei dintâi, Eva"[109].

Formulările Sfântului Irineu cu privire la Fecioara Maria sunt sugestive. Ea „a fost sieși și întregului neam omenesc pricina mântuirii" (*Împotriva ereziilor* III, 22), a fost „avocata" sau „apărătoarea" Evei (*Împotriva ereziilor* V, 19). Aceste cuvinte arată că atributele Fecioarei Maria sunt legate de lucrarea mântuitoare a Fiului lui Dumnezeu, iar rolul pe care-l îndeplinește ea însăși este unul esențial.

Acest rol nu este limitat la un simplu revers al Evei dintâi ci, mai mult, Fecioara Maria a stricat răutatea și mândria șarpelui prin smerenia ei. Cuvintele Sfântului Irineu din *Demonstrația propovăduirii apostolice* sunt pline de înțeles: „Adam a fost recapitulat în Hristos, așa încât moartea s-a transformat în viață; Eva a fost (recapitulată) în Maria, așa încât Fecioara s-a arătat apărătoarea (*advocata*) celeilalte fecioare ca să strice neascultarea fecioarei celei dintâi"[110].

Se observă faptul că acest Sfânt Părinte merge mai departe decât predecesorii lui în înțelegerea rolului Fecioarei Maria. Progresul se vede din faptul că Fecioara Maria mijlocește, într-un fel apropiat lucrării Mântuitorului, mântuirea oamenilor. Principiul recapitulării este

îngemănat cu principiul „recirculării" istoriei mântuirii, pas cu pas, în și prin persoana Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Fecioara Maria intră în acest proces ca antitip al strămoașei Eva[111]. După cum Adam cel vechi a fost împreună cu Eva și amândoi s-au făcut părtași stricăciunii, tot astfel se cuvenea, mărturisește Sfântul Irineu, ca mântuirea să vină prin Mântuitorul Hristos, care este „legat" prin umanitatea Sa de Fecioara Maria[112].

„Rolul ei nu este pur biologic și în nici un caz negativ ca Fecioară Maică; dimpotrivă, conlucrarea ei are motivații morale și spirituale. De exemplu, ascultarea ei de cuvântul lui Dumnezeu a fost conștientă și voluntară, iar consimțământul la planul de mântuire al lumii a avut un caracter soteriologic, cu atât mai mult cu cât ea știa că Întruparea Fiului lui Dumnezeu în pântecele ei se face din iubirea de oameni a Lui pentru restaurarea neamului omenesc"[113].

Este pentru întâia oară în istoria creștină când Fecioara Maria este numită deschis cu acest titlu: „apărătoarea" (*advocata*) Evei. Dacă ar fi existat textul original grecesc al lucrărilor sale, ar fi fost interesant de văzut ce anume s-a tradus prin acest termen latin (*advocata*) din manuscrisul autorului[114]. Cuvântul original grecesc se pare că a fost *paracletos*, ceea ce arată limpede că Fecioara Maria este „Apărătoarea" sau „Ocrotitoarea" lumii, adică cea care s-a îngrijit de mântuirea oamenilor, dar nu prin meritele sale sau datorită persoanei ei, ci tocmai prin ascultarea ei. Niciodată Sfântul Irineu nu uită să specifice acest lucru!

Prin al său „Fiat", Fecioara Maria se face „pricină" a vieții noastre cu Dumnezeu, în totală opoziție față de Eva care s-a făcut cauza morții noastre. Ea este fecioara care a „regenerat" sau a readus pe oameni la Dumnezeu: „Cum va fi oare omul eliberat de osânda morții dacă nu va primi o nouă naștere, o naștere minunată, dăruită de Dumnezeu spre mântuire, o naștere care este dintr-o Fecioară prin credință"[115].

Zidirea cea nouă instaurată în lume prin puterea lui Dumnezeu și prin participarea Fecioarei Maria este o creație pentru toți oamenii, începând de la Adam și Eva pentru toți și pentru totdeauna, făcută în deplină credință și curăție sufletească și trupească.

Fecioara Maria și Biserica. Se găsește la acest Sfânt Părinte o frază impresionantă, deosebit de frumoasă, legată de nașterea din nou a oamenilor prin Fecioara Maria. Fecioara Maria este prezentată ca „Biserică" sau locaș al lui Dumnezeu prin care toți află mântuirea. Ceva asemănător se găsește numai la Sfântul Apostol Pavel. Sfântul Irineu se referă direct la Fecioara Maria, fapt de mare însemnătate teologică: „Cel care este

curat, deschizând întru curăție un sân curat ce renaște pe oameni în Dumnezeu; acest sân aduce curăție". Traducerea latină, mai apropiată de original, este mult mai expresivă: „Purus pure puram aperiens vulvam, eam qui regenerat homines in Deum, quam ipse puram fecit"[116].

Aceste cuvinte, fără luarea în considerație a contextului exprimării autorului, ar părea că exprimă o renaștere imediată și directă a oamenilor, prin Fecioara Maria, ori că ea ar fi singura pricinuitoare sau unicul principiu al acestei renașteri a umanității. În context însă, Sfântul Irineu nu vorbește de Biserică, ci de renașterea oamenilor prin Întruparea Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Născut din Fecioara Maria. Așadar, autorul lămurește aici că prin conceperea sau zămislirea cu totul fără de prihană în pântecele curat al ei, Fiul lui Dumnezeu zămislește lumea din nou, o creează din nou!

Se poate vedea aici mai degrabă realizarea unui „început" al mântuirii prin Fecioara Maria. Fecioria ei *in partu* și *post partum* exprimată prin delicata expresie „purus pure aperiens vulvam", subliniază importanța, în mod absolut, divin, a actului sau a lucrării săvârșite de Dumnezeu pentru oameni prin ea. În expresia aceasta două din cele trei calificări de puritatate, de castitate aparțin Mântuitorului: „purus" și „pure". „El, Iisus Hristos, Pruncul de puritate dumnezeiască, face și menține fecioară pe Maria"[117]. Fecioara Maria apare la Sfântul Irineu ca rugătoare pentru toți oamenii înaintea lui Dumnezeu. Mijlocirea ei nu este realizată în mod individual, de la sine, ci tot prin puterea Fiului lui Dumnezeu.

După cum s-a menționat deja, prin acel „Fiat" al ei, Fecioara Maria s-a făcut „instrumentul" sau calea Întrupării Mântuitorului nostru Iisus Hristos, fiind mai presus de Adam și de Eva, chiar în starea lor originară, deoarece ea a biruit ispita de nesupunere în fața lui Dumnezeu. Ceea ce s-a întâmplat în Fecioara Maria nu a fost ceva abstract, ci a fost realitatea profundă a Vieții pe care și noi o primim prin trăirea noastră în Dumnezeu. Din operele Sfântului Irineu se poate observa faptul că el a încercat să facă manifestă relația apropiată, intimă chiar, dintre maternitatea Bisericii și maternitatea Sfintei Fecioare. Umanitatea asumată de Mântuitorul din sânul Fecioarei Maria nu este un complement al umanității ei. Domnul Hristos, Omul ceresc (I Corinteni 15, 47-48), a creat El Însuși această umanitate, a curățit-o și Și-a asumat-o pentru a o curăți. De aceea Fecioara Maria nu este „conducătorul" sau „capul" acestei noi umanități, ci tot Mântuitorul Hristos rămâne Capul Bisericii (cf. Efeseni 1, 22-23). Întruparea Logosului lui Dumnezeu este realizată, după

Sfântul Irineu, și prin „iconomia Fecioarei" și de aceea ea personifică Biserica: „Toți ereticii sunt neinstruiți și ignoranți față de iconomia lui Dumnezeu; sunt orbi căci nu văd adevărul lui Dumnezeu. Căci iată cum se contrazic pe ei înșiși, adăugând un alt Tată în locul Făcătorului a toate; unii din ei pretind că lumea și materia din care e făcută a fost zidită de îngeri, alții zic că prin ea s-a făcut sau că ar fi nefăcută, alții spun că ar fi ieșit din Tatăl sau dintr-o cădere și prostie... Alții disprețuiesc venirea văzută a Domnului, respingând Întruparea Sa. Iar alții chiar nu cunosc «iconomia» Fecioarei, crezându-L născut din Iosif"[118].

Cercetând sistemul teologic valentinian, Sfântul Irineu știa că Fecioara Maria era identificată cu eonul „Ecclesia"[119]. De aceea, el respinge cu tărie referirile ereticilor la Fecioara Maria și la Biserică. În argumentarea sa, ține cont de un dublu aspect: pe de o parte, de ceea ce înseamnă „sălășluirea" Duhului Sfânt în Maica Domnului, iar pe de altă parte, de maternitatea Bisericii și a Sfintei Fecioare Maria, maternitate asemănătoare, dar niciodată confundabilă. Biserica este „mulțimea nenumărată a mărturisitorilor ce stau înaintea Tatălui"[120], în timp ce Fecioara Maria rămâne o persoană distinctă, ale cărei trăsături se descoperă prin trăsăturile Bisericii, căci și una și cealaltă au fost „locuite" de Sfântul Duh.

Un alt fapt demn de evidențiat este și acela că *Biserica însăși este prezentată după chipul Fecioarei Maria*: ea ne dăruiește nașterea de sus, ne hrănește și astfel devenim fiii ei. Noi „... trebuie să ne găsim loc de refugiu lângă Biserică, căci ea ne alăptează la sânul ei și ne hrănește cu Scripturile Domnului"[121].

Fecioara Maria a primit pe Cuvântul lui Dumnezeu în ea, prin puterea Sfântului Duh, dar acum este timpul în care Biserica, deși mereu atacată, „își sporește membrii ei și-și caută unitatea"[122] prin Același Duh Sfânt Care Se odihnește peste ea precum S-a odihnit odinioară peste Fecioara Maria. Prin Biserică este propovăduită Sfânta Fecioară, unirea Cuvântului lui Dumnezeu cu făptura Sa și deci Fecioara Maria și Biserica sunt în mod intim legate una de cealaltă: „...Același Duh se odihnește peste Biserică, deși ea suferă luptă din partea celor care nu primesc Cuvântul lui Dumnezeu... Dar mărturisitorii au propovăduit pe Emanuel, Cel născut din Fecioara Maria. Prin ea am cunoscut unirea Cuvântului lui Dumnezeu cu făptura creată după chipul Lui, adică Cuvântul S-a făcut Trup și Fiul lui Dumnezeu S-a făcut Fiul Omului"[123].

Pentru Sfântul Irineu este evident faptul că Biserica este cea care păstrează, datorită puterii Sfântului Duh, Tradiția străveche despre

Naşterea Fiului lui Dumnezeu din Fecioara şi de aceea nu este nevoie să mai căutăm adevărul „la alţii" pentru că îl putem primi în Biserică.

În cartea a treia din *Adversus heresis* se găseşte o amplă „mărturie" a Sfântului Irineu despre Fecioara Maria şi Biserica cea adevărată, mărturie ce se constituie parcă din elementele unui simbol de credinţă[124]. Sfântul Irineu face referire la paralela Fecioara Maria-Biserica, prin sublinierea maternităţii lor. Autorul leagă maternitatea Fecioarei Maria de cea a Bisericii. Uneori se pare că există, în gândirea sa, chiar o identificare a ei cu Biserica: „Maria a strigat în chip profetic în numele Bisericii: «Măreşte suflete al meu pe Domnul»" (Luca 1, 46)[125]. Biserica „a fost răsădită ca un rai în lume"[126] fiind adevăratul rai, pe care însă Adam şi Eva l-au pierdut, dar ni l-a adus iarăşi Adam cel Nou, Născut din Fecioara Maria[127].

Importanţa deosebită a sublinierilor, pe care Sfântul Irineu le face despre Fecioara Maria şi Biserică, arată că, în teologia sa, paralela aceasta, deşi face obiectul multor discuţii şi neînţelegeri, rămâne un punct capital al credinţei creştine. Între Eva şi Fecioara Maria, el a evidenţiat un paralelism de situaţii şi o opoziţie de angajamente sau de lucrări. Era vorba de rolul a două femei, fecioare, chemate la o maternitate universală, adică să împlinească mântuirea oamenilor. Contrastul dintre Domnul Hristos şi Adam a dus la sublinierea contrastului dintre Fecioara Maria şi Eva. Eva a fost considerată maică a morţii tuturor, iar Fecioara Maria a fost văzută ca Maică a Vieţii tuturor oamenilor. Paralela aceasta a dus în mod firesc la sublinierea apropierii dintre Fecioara Maria şi Biserica creştină. Ceea ce a gândit Sfântul Irineu ar putea fi redat în mod schematic astfel:

Mântuitorul Hristos

Fecioara Maria

Biserica

Adam

Eva

Fecioara Maria este „icoana eshatologică" a Bisericii[128]. Se poate observa faptul că Sfântul Irineu face o apropiere între Fecioara Maria şi Biserică, o apropiere cu caractere personalizate, nicidecum artificială ori care să creeze confuzii de principiu sau despre activitatea uneia sau alteia din părţi. Fecioara Maria nu este Biserica în sens propriu, confundabil, ci a fost zugrăvită după trăsăturile Bisericii, precum şi aceasta

din urmă a fost zugrăvită după trăsăturile Fecioarei Maria. Legătura dintre Fecioara Maria și Biserică este dată de Acelaşi Duh Sfânt care lucrează mereu prin ele. Aceste realități rămân totdeauna distincte în gândirea sa, deşi foloseşte aceleaşi cuvinte pentru evidențierea lor[129].

Fecioara Maria este văzută ca parte din Biserică, este inclusă în aceasta şi nimic, nici o trăsătură nu o face deosebită, în sensul de a o aşeza deasupra Bisericii. Fecioara Maria nu este capul Bisericii sau cea care ar cuprinde-o în sine, ci este tip al ei. Modalitatea de abordare a acestei probleme este scripturistică şi patristică. Fecioara Maria este în mijlocul Apostolilor (Fapte 1, 4-5) şi primeşte şi ea Duhul Sfânt. În Biserică şi cu Biserica întreagă, Fecioara Maria primeşte condiția ei: vas ales şi purtătoare a Sfântului Duh. Cea care a primit, prin Duhul Sfânt, pe Cuvântul lui Dumnezeu, primeşte iarăşi pe Acelaşi Duh trimis de Fiul ei. Se vede că numai în şi prin Sfântul Duh creştinii devin prieteni ai Mântuitorului Hristos şi membri ai aceleiaşi familii: Biserica. Din aceasta face parte, înaintea tuturora, Fecioara Maria[130].

Este demn de a fi subliniat un aspect avut în vedere de Sfântul Irineu în ceea ce priveşte această paralelă: nu există nici o identificare a Fecioarei Maria cu Biserica, o suprapunere care putea conduce la echivocuri, mărind sau micşorând rolul uneia sau alteia, dar nu există nici o separare artificială care putea să conducă la o „ruptură" între Fecioara Maria şi Biserică. Printr-o exprimare concisă Sfântul Irineu subliniază că imaginea Fecioarei Maria se regăseşte în cea a Bisericii şi invers: „Biserica, cu toate că este răspândită în lumea toată, a primit prin Apostoli şi ucenicii lor credința într-un singur Dumnezeu, Tatăl-Atotputernic «Cel ce a făcut cerul şi pământul, marea şi toate câte sunt în ea», credința într-un singur Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, care S-a Întrupat pentru mântuirea noastră, credința în Sfântul Duh care a arătat prin prooroci tainele iconomiei, venirea şi Naşterea Lui din sânul Fecioarei, Patimile, Învierea din morți şi Înălțarea la ceruri a preaiubitului nostru Domn Iisus Hristos, a doua Sa venire, iarăşi, din ceruri..."[131].

Fecioara Maria se regăseşte chiar în centrul universului – adică între Facerea lumii şi Parusia Domnului – prefigurând şi anticipând totodată maternitatea Bisericii. Imaginea desăvârşită a acesteia din urmă are o certă influență din chipul desăvârşit al Maicii Domnului nostru Iisus Hristos. La Întruparea Logosului, Fecioara Maria a simbolizat prezența lui Dumnezeu în axa istorică dar, spune Sfântul Irineu, ea personifică şi Biserica, Maică-Fecioară, aici şi în veşnicie[132].

Sfântul Părinte amintește de „femeia" din Apocalipsă[133] care este, de fapt, chipul Sfintei Fecioare Maria[134]. Trimiterea la aspectul soteriologic este evident. Prin Fecioara Maria se împlinește destinul nostru comun: mântuirea! „Dacă cineva nu primește Nașterea din Fecioara a Fiului lui Dumnezeu, cum va primi el Învierea din morți?"[135]. Iată cum Fecioara Maria rămâne, în concepția Sfântului Irineu, model de autentică viață în Dumnezeu, aici pe pământ și în veșnicie[136].

Ca o concluzie a acestei părți trebuie subliniat faptul că prin Sfântul Irineu de Lyon învățătura despre Fecioara Maria a dobândit un statut teologic în deplinul înțeles al cuvântului. Punctul central al teologiei sale, în special al hristologiei, este fără îndoială învățătura despre recapitularea tuturor oamenilor în Persoana Mântuitorului Hristos, Cel Născut din Fecioara Maria.

În contextul istoric în care a scris, acest autor a dezvoltat o întreagă teologie despre Fecioara Maria în care a accentuat paralela și diferențele față de strămoașa omenirii, Eva. Prin aceasta el a adăugat noi aspecte în spiritualitatea patristică[137]. Sfântul Irineu a fost influențat de teologia Sfântului Ioan Evanghelistul așa cum se poate vedea din interpretarea capitolului 12 din Apocalipsă. Dacă Sfântul Justin făcea referiri ocazionale la această paralelă, prin Sfântul Irineu, reflecția teologică în această privință, se adâncește. Folosirea unor termeni referitori la Fecioara Maria pentru prima oară în domeniul Teologiei și „progresul" înregistrat în înțelegerea rolului ei a statornicit în literatura patristică legătura Fecioarei Maria cu Mântuitorul nostru Iisus Hristos în istoria mântuirii. De aceea și influența asupra altor Sfinți Părinți și scriitori bisericești a fost imediată și clară[138].

Sfântul Ipolit († 235)

Sfântul Ipolit al Romei a fost unul din cei mai mari exegeți și istorici ai Bisericii creștine. Lui îi este atribuită celebra *Tradiție apostolică* în care transmite observații asupra Bisericilor din Alexandria și Roma privind practicile creștine, Liturghia și Tainele în primele trei secole[139].

În scrierile sale sunt numeroase referințe la Fecioara Maria, toate desigur în context hristologic. Sfântul Ipolit a acuzat pe eretici că vor să strice dreapta învățătură despre Mântuitorul Hristos, iar prin aceasta este afectată și învățătura despre Fecioara Maria. Unii gnostici credeau că sunt nu mai puțin de trei hristoși: primul este cel din Treime, al doilea este Fiu al Creatorului (un fel de intermediar între Demiurg și creație) și al treilea

este Omul Hristos, Cel născut din Fecioara Maria. Sfântul Ipolit a combătut această concepție, dar a căzut el însuși în greșeli privind nașterea din veci din Tatăl și Taina Sfintei Trei

Cel dintâi lucru care se observă la citirea acestor cuvinte ale Sfântului Ipolit este acela că autorul evidențiază rolul Fecioarei Maria în Taina Întrupării Fiului lui Dumnezeu în lume, făcând printre primii mențiune despre sfințenia ei. Fecioara Maria este numită adesea „Sfântă" sau „Fericită" ceea ce arată că ea a zămislit prin puterea lui Dumnezeu dar și prin dragostea ei de Dumnezeu[143].

Așadar, Fecioara Maria apare ca „element" central al planului lui Dumnezeu. Cu o intuiție deosebită, Sfântul Ipolit întregește învățătura despre creație a Sfântului Irineu, punând în raport cele două nașteri: cea veșnică și cea pământească a Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

Scriitori alexandrini

Școala alexandrină este o creație a creștinismului și a mediului intelectual din marea capitală a Egiptului elenistic[144]. Alexandria era unul din orașele Imperiului Roman în care creștinismul se răspândise încă de la începuturile lui. Aici s-a format o școală creștină permanentă, cu o organizare corespunzătoare, diferită, se pare, de cea a Sfântului Justin la Roma sau de cea a Sfântului Irineu de la Lyon. Istoricul Eusebiu afirmă că Școala alexandrină era de veche tradiție și obiectul principal de studiu era Sfânta Scriptură[145].

Clement Alexandrinul († d. 215)

Apariția și răspândirea învățăturii despre Fecioara Maria s-a făcut în Egipt prin Clement și Origen, iar mai apoi prin marii autori ai secolului al IV-lea, Sfântul Atanasie cel Mare și Sfântul Chiril al Alexandriei.

Clement Alexandrinul este urmașul „albinei siciliene", adică a lui Panten, la Școala din Alexandria, având la rându-i elevi pe Origen și pe Alexandru al Alexandriei. A rămas în istoria creștină ca unul din puternicii apărători ai credinței creștine mai ales în fața gnosticismului care se răspândise atunci foarte mult. Gnosticii învățau că mântuirea vine numai prin cunoașterea tainelor divine[146]. Clement însă demonstrează că adevărații gnostici sunt numai creștinii deoarece doar în ei credința devine lumina adevăratei cunoștințe a tainelor lui Dumnezeu și unire cu El. Creștinii adevărați cinstesc pe Domnul Hristos, Cuvântul veșnic al Tatălui și chipul Lui și pe Maica Sa.

În *Stromate*, Clement numește pe Maria „Maica Domnului", deoarece Fiul lui Dumnezeu S-a zămislit în sânul ei[147]. În altă parte el continuă ideea afirmând că: „Mi se pare că astăzi sunt mulți aceia care cred că Maria, după Nașterea Fiului ei, a fost ca o femeie oarecare ce a născut, deși nu a fost așa deloc. Acelora care nu cred, spune-le că după Naștere ea a fost cercetată de o moașă care a găsit-o Fecioară. Acestea au fost lămurite și în Scripturile Domnului nostru, care, de asemenea, nasc Adevărul și rămân fecioare, în ascunzișul tainei celei adevărate. «Ea a născut, dar nu a născut» spun Scripturile, fiindcă ea a zămislit singură, nu prin unirea cu bărbat"[148].

Clement face referire în acest text la acele „Scripturi" care circulau în vremea respectivă, dar care astăzi sunt cunoscute sub numele de „Evanghelii apocrife" (*Protoevanghelia lui Iacob*, *Pseudo-Iezechiel*, *Înălțarea lui Isaia* și altele).

Apărând pe Domnul Hristos, Cuvântul veșnic al Tatălui, el apără și pe Fecioara Maria pe care o „zugrăvește" foarte frumos în „culorile" Bisericii: „Există un singur Tată al tuturor, există un singur Cuvânt a toate și există Același Duh Sfânt peste toate. Este o singură Fecioară-Mamă, pe care îmi place să o numesc Biserică. Numai ea singură nu alăptează, pentru că numai ea nu a devenit femeie. Ea este fecioară și mamă totodată. Fecioară în deplinul înțeles și mamă plină de dragoste. Ea își aduce fiii și îi hrănește cu lapte sfânt, care este Cuvântul celor vii. Ea nu are lapte pentru că lapte a fost Copilul, frumos și comun: trupul lui Hristos"[149].

Pe scurt, se poate spune că acest autor apără, după cum se vede, fecioria *in partu* a Maicii Domnului. Fecioara Maria a devenit model al Tainei Bisericii. Biserica însăși propovăduiește Cuvântul și astfel naște pe fiii ei ca o Mamă curată, neprihănită datorită credinței și lucrării Fiului lui Dumnezeu.

Origen († c. 253)

Realitatea Nașterii Domnului din Fecioara Maria. Origen a fost caracterizat de mulți teologi ca fiind o „personalitate excepțională"[150], un mare gânditor și trăitor al Bisericii. Origen s-a remarcat atât în istoria creștină cât și în exegeză, în domeniul biblic și în spiritualitatea creștină. Singurul obstacol în calea canonizării sale este interpretarea eronată a unor doctrine pe care el le-a expus, dar niciodată nu a dorit să fie înțelese greșit, prevenind pe cititori că, dacă ceva nu este conform cu învățătura Bisericii, el se dezice de tot ce este în afara ei[151].

Origen a luptat cu docheții și gnosticii care reduceau pe Mântuitorul Hristos la o simplă aparență, spunându-le că nu cunosc Scripturile și nu vor să înțeleagă Evanghelia Nașterii Domnului. În *Comentariul la Ioan*, el respinge pe Marcion care îndrăznise să retragă din canonul Sfintei Scripturi locurile despre Nașterea Domnului fiindcă le credea de neînțeles[152]. Origen a apărat veridicitatea Trupului Domnului în termeni categorici și, chiar dacă a făcut greșeli[153], el a fost consecvent Sfintei Tradiții. Pe Fecioara Maria o consideră „Mama" lui Dumnezeu care a născut în chip real pe Domnul Hristos: „Aceia care cred în Iisus că a fost răstignit în Iudeea sub Ponțiu Pilat, dar nu cred că El S-a născut din Fecioara Maria, Maica Sa, aceia nu mărturisesc aceeași Persoană"[154]. Și adaugă: „Prin urmare, ar fi neînțelept să primim numai învățătura Scripturii și să nu luăm aminte și la cei ce spun că Iisus S-a născut «prin» Maria și nu «din» ea. Că iată, Apostolul a spus: «Iar când va veni plinirea vremii, Dumnezeu va trimite pe Fiul Lui, născut din femeie, născut sub lege, ca să răscumpere pe cei ce erau sub lege» (Galateni 4, 4). Vezi, așadar, că Apostolul n-a spus «printr-o» femeie, ci a spus «din» femeie"[155].

Se observă că Origen insistă să demonstreze că Fecioara Maria a fost Maica lui Dumnezeu, așa cum au propovăduit-o Sfintele Evanghelii și Sfinții Apostoli[156]. În *Comentariul la Evanghelia lui Ioan* există câteva expresii legate de Sfânta Fecioară: „Începuturile Scripturilor sunt Evangheliile, iar începuturile evangheliilor este Evanghelia pe care Ioan ne-a lăsat-o. Înțelesul ei nu-l poate cuprinde nimeni dacă nu s-a odihnit pe pieptul lui Iisus și dacă n-a primit-o pe Maria ca Maică a lui". Într-o altă lucrare, ce este din păcate pierdută, dar despre care amintește istoricul Socrates, Origen o numește pe Fecioara Maria chiar „Născătoare de Dumnezeu" (Theotokos)[157]. Acest apelativ folosit pentru Fecioara Maria a fost, cu siguranță, de mai mult timp în circulație în Biserică, el fiind acum transpus în scris.

Curăția Maicii Domnului. Aspectul cel mai profund al maternității Maicii Domnului este tocmai fecioria ei. Origen spune că ea n-ar fi putut trăi cu vreun bărbat după ce puterea Celui Preaînalt a acoperit-o și că: „Fecioara Maria a fost începătura fecioriei printre femei, așa cum a fost Hristos printre bărbați. Ar fi o impietate dacă s-ar căuta în altcineva decât în ea cea dintâi Fecioară"[158]. Apoi acest autor afirmă că: „Dacă cineva nu crede că El S-a născut din Fecioara Maria și din Duhul Sfânt, gândindu-se că s-a născut din Iosif și Maria, atunci acela se lipsește de cel mai de preț lucru pentru credință"[159].

Origen mărturisește că Mântuitorul Hristos a venit în lume prin puterea lui Dumnezeu și conlucrarea Fecioarei Maria și nu prin vreun alt mod. Precizarea că Fecioara Maria a „dăruit" trupul omenesc Fiului lui Dumnezeu este însoțită de explicații privind excluderea oricărui raport conjugal cu vreun om, cu Dreptul Iosif sau cu altcineva! De aceea, Sfânta Maică este unică pentru că a și născut și este și Fecioară. Origen vorbește chiar de pururea-fecioria ei: „Nu este alt Prunc al Mariei decât Iisus, așa cum mărturisesc toți cei ce cred drept despre ea"[160]. Și: „Aceia care spun că păstrează cinstea Mariei învățând că a fost fecioară până la moarte, adică ea a vrut să slujească pe Cuvântul care a spus: «Duhul Sfânt Se va pogorî peste tine și puterea Celui Preaînalt te va umbri» (Luca 1, 35), aceia spun că ea nu a trăit cu nimeni altcineva... Eu cred că pentru a fi în deplin înțeles cu învățătura aceasta, adică curăția constă în castitate, credem că Iisus a fost cel dintâi dintre oameni, așa cum Maria a fost cea dintâi dintre femei. Ar fi lucrarea unui om păcătos dacă ar atribui cel dintâi loc al fecioriei altcuiva"[161].

Vorbind despre fecioria Maicii Domnului, Origen nu a lăsat deoparte nici problema logodnei cu Dreptul Iosif, pe care-l vede ca pe un apărător al ei și alături de care ea a biruit pe cel rău adică pe diavol: „M-am întrebat de ce nu a hotărât Dumnezeu să se întrupeze Cuvântul Său dintr-o fecioară care să nu fie logodită și a ales pe Fecioara Maria care era logodită? Dacă nu greșesc cumva cred că motivul a fost acesta: Domnul a ales să se nască dintr-o fecioară care nu voia să se căsătorească și chiar mai mult, după cum scrie Matei, să mai aibă și grijă de el (și care oricum nu avea cum să o cunoască) ca să se înlăture orice rușine asupra ei chiar și atunci când avea să fie văzută cu pântecele mărit de sarcină. Cu privire la acestea am găsit o fină observație într-o scrisoare a lui Ignatie Martirul, al doilea episcop al Antiohiei după Petru și care a luptat cu sălbăticiunile în timpul persecuțiilor la Roma. Fecioria Mariei a fost ascunsă prințului acestei lumi datorită logodnei ei cu Iosif. Fecioria ei a fost păzită pentru că ea a fost crezută căsătorită"[162].

Explicațiile lui Origen au fost urmate și de unii Părinți ai Bisericii care au aprofundat învățătura despre păzirea fecioriei Mariei, Maica Domnului. Origen și-a exprimat admirația pentru curăția ei, sugerând totodată faptul că ea este cel mai bun model de viețuire. Calitățile Fecioarei Maria sunt: o viață plină de credință, o urmare desăvârșită a Fiului ei în smerenie și ascultare[163].

Fecioara Maria cea preamărită. Deşi nu vorbeşte în mod expres de sfinţenia Fecioarei Maria şi nu foloseşte atributul de „preasfântă" decât o singură dată, Origen crede, după cum se va observa, în curăţia şi alegerea ei din partea lui Dumnezeu. Foarte important este faptul că el nu o consideră „imaculată", în înţelesul de astăzi al cuvântului, ci o crede născută în lume ca oricare alt om, din părinţii ei pe calea obişnuită a naşterii oamenilor. Argumentul adus este acesta: dacă Fecioara Maria nu ar fi avut păcatul strămoşesc în ea, atunci Fiul ei nu ar mai fi murit şi pentru ea. Dar Mântuitorul Hristos a venit în lume pentru toţi oamenii, inclusiv pentru Fecioara Maria, deşi ea a fost cea care L-a născut şi a avut parte de binecuvântarea lui Dumnezeu mai mult decât toţi.

Origen insistă şi spune că Fecioara Maria a avut şi ea o îndoială atunci când a văzut pe Fiul ei pătimind. Concepţia aceasta demonstrează faptul că în antichitatea creştină ea nu era considerată fără de păcatul originar: „Dacă ea nu ar fi avut de suferit în timpul Patimilor Domnului Iisus, atunci El n-ar fi murit şi pentru ea. Dar cum «toţi au păcătuit şi au căzut din slava lui Dumnezeu» şi «toţi se mântuiesc prin harul Lui» (cf. Romani 3, 23), înţelegem că şi Fecioara Maria a pătimit în acel moment. Despre acest lucru a proorocit Simeon când a spus: «Şi prin su-fletul tău va trece sabie, ca să se descopere gândurile din multe inimi» (Luca 2, 35)... Sufletul tău va fi străpuns de sabia necredinţei şi va fi rănit de sabia îndoielii"[164].

Aceste cuvinte sunt edificatoare în ceea ce priveşte mentalitatea oamenilor din vremea lui Origen care credeau cu tărie în mântuirea venită prin Mântuitorul Hristos Cel Întrupat din Fecioara Maria. Autorul încearcă să pună în evidenţă şi legătura Fecioarei cu Sfântul Duh. „Accentul" pus pe prezenţa Sfântului Duh nu este întâmplător, ci vrea să arate unicitatea Fecioarei Maria, că ea şi nu altcineva a fost profeţită, încă de demult, prin gura proorocilor şi că Dumnezeu Însuşi a lucrat în fiinţa ei în mod direct: „Dacă Maria a fost arătată ca binecuvântată de Sfântul Duh (prin gura Elisabetei) cum ar fi putut să o respingă Dumnezeu după Naşterea Fiului Său?"[165].

Se poate observa faptul că Origen a luptat împotriva blasfemiilor referitoare la naşterea Fiului lui Dumnezeu din Fecioara Maria cu soldatul Ben-Panthera. Numele acestuia din urmă el îl găseşte în Talmud şi, ca atare, consideră că este vorba de o invenţie şi o răutate lansată de iudei despre relaţia dintre Fecioara Maria şi un soldat roman[166]. În lucrarea *Contra lui Cels*, Origen pune în armonie adevărul despre naşterea din

veci a Logosului lui Dumnezeu cu nașterea Sa feciorelnică din Fecioara Maria și arată de ce ea este „Fecioara" despre care se vorbește în Septuaginta la proorocul Isaia 7, 14 și nu este „o tânără" oarecare: „Scriptura ne spune că Domnul a zis către Ahaz: «Cere un semn de la Domnul Dumnezeul tău, în adâncurile iadului ori în înălțimile cele de sus». Și îndată i se dă semnul: «Iată, Fecioara va lua în pântece și va naște fiu». Ori, despre ce fel de «semn» poate fi vorba dacă ar trebui să înțelegem că aici s-ar spune că naște o tânără, iar nu o fecioară? Și din cine s-ar cădea să se nască Emanuel, «cu noi este Dumnezeu»: dintr-o femeie care trăiește în căsnicie cu bărbatul ei și care naște ca oricare altă femeie sau dintr-una care e curată, nevinovată și fecioară? De bună seamă că numai o astfel de fecioară se cădea să nască pe Cel Căruia I S-a spus de la naștere: «Dumnezeu este cu noi»"[167].

Origen a accentuat dumnezeirea Mântuitorului nostru Iisus Hristos și, totodată, curăția Fecioarei Maria pentru a înlătura orice suspiciune privitoare la Întruparea Fiului lui Dumnezeu. Teologia lui Origen referitoare la Fecioara Maria este hristocentrică, atât în termeni cât și în conținut, pentru că este în mod clar o viziune unitară asupra Mântuitorului Hristos și a Maicii Sale.

„Protoevanghelia lui Iacob"

Devoțiunea populară a precedat de multe ori învățătura despre Maica Domnului. Într-o perioadă în care se constituia canonul biblic al Noului Testament, în care se păstra ceea ce avea autoritatea tradiției Apostolilor și a Bisericii iar ceea ce era în afara acesteia era lăsat deoparte, existau multe alte „cărți" redactate, citite, recopiate de către creștini. Teologii au numit aceste cărți necanonice „apocrife" (*libri reconditi*, *secreti*), adică „ascunse" sau cărți care nu dezvăluiau decât unor „inițiați" tainele lor. Apocrifele „sunt produse literare de origine iudaică, creștină sau gnostică, ce încearcă să completeze unele date absente în cărțile canonice ale Noului Testament cu privire la viața Mântuitorului, a Sfintei Fecioare și a Sfinților Apostoli, ori a altor personaje de la începutul istoriei creștinismului"[168].

În multe cărți apocrife, Maica Domnului nu este prezentată ca o persoană cu un loc central. Aceste cărți provin din primele decenii ale veacului al II-lea sau chiar mai devreme și oferă unele „date" despre Fecioara Maria, rămânând în Biserică mărturia unei pietăți populare crescânde. Apocrifele, au oferit creștinilor din primele veacuri lămuriri privitoare

la Sfânta Fecioară care nu erau cuprinse în textele Evangheliilor, dar pe care cei mai mulți doreau să le cunoască mai îndeaproape (așa cum este, de exemplu, numele părinților Sfintei Fecioare sau aducerea ei la templul din Ierusalim).

Dintre cărțile apocrife care ni s-au păstrat din primul period patristic[169] cea mai cunoscută este, cu siguranță, *Protoevanghelia lui Iacob* sau, după titlul ei precis: *Nașterea Mariei*[170]. Această carte aduce o bogăție de idei pentru studiul istoric, teologic și liturgic asupra Sfintei Fecioare, referindu-se, pe larg, la persoana și rolul ei în iconomia mântuirii. A fost compusă în a doua jumătate a sec. al II-lea cu o vădită intenție polemică și didactică și a fost atribuită lui Iacob cel Mic, „fratele Domnului". Expunerea este într-o formă populară, de o originalitate aparte, chiar dacă de mai puțină importanță istorică. Cartea conturează o imagine a Fecioarei Maria atât în Vechiul Testament cât și în Noul Testament.

Din ea aflăm numele părinților Fecioarei Maria: Ioachim și Ana. Deși ei duceau o viață plină de credință, faptul că nu aveau copii era prilej de umilire din partea celorlalți oameni, dar și suportul unor rugăciuni fierbinți către Dumnezeu pentru dobândirea unui rod al trupului lor. Un înger îi anunță de primirea acestui dar din partea lui Dumnezeu: „Și iată un înger al Domnului se înfățișă și-i zise: «Ana, Ana, Domnul a auzit rugăciunea ta și tu ai să zămislești și ai să naști și sămânța ta va fi numită în toată lumea»... «Ioachime, Ioachime, Domnul Dumnezeu a auzit rugăciunea ta. Coboară de aici, căci, iată, soția ta, Ana, va zămisli»"[171].

Pentru unii teologi[172], Fecioara Maria a apărut în lume mai mult ca dar dumnezeiesc decât ca rod al legăturii dintre părinții ei. *Protoevanghelia lui Iacob* prezintă nașterea ei pe pământ ca deosebită, însă, totodată, ca rod al legăturii trupești dintre Ioachim și Ana. Pentru a ocroti pe prunca Maria părinții ei se hotărăsc să o ferească de orice întinare ceea ce arată că ea este de la început consacrată lui Dumnezeu, fiind binecuvântată de tatăl ei și de toți prietenii lui: „În ziua când copila împlini un an, Ioachim făcu mare ospăț și chemă pe preoți, pe cărturari, pe bătrâni și pe întregul popor al lui Israel. Ioachim aduse pe copilă la preoți, care o binecuvântară și ziseră: «Dumnezeul părinților noștri să binecuvânteze acest copil și să-i dea un nume vestit, veșnic în toate generațiile». Și tot poporul zise: «Așa să fie, așa să fie, amin!»"[173].

Părinții o aduc pe Fecioara Maria la templul din Ierusalim la vârsta de trei ani unde este însoțită de cortegiul fecioarelor și rămâne în „Sfânta Sfintelor" până la vârsta de 12 ani. Acolo, la templu, ea a fost întâmpinată de marele preot, care a binecuvântat-o în chip profetic: „Preotul primi pe Maria, o sărută, o binecuvântă și zise: «Domnul a ridicat numele tău în toate generațiile; prin tine, la sfârșitul zilelor, Domnul va descoperi copiilor lui Israel mântuirea Sa»"[174].

Rămânerea Fecioarei Maria în locul cel mai sfânt al poporului lui Israel, hrănirea de către îngeri sunt simboluri aistorice, dar eficiente pentru arătarea înălțimii duhovnicești la care ea a ajuns, adică devenind „templu" viu pentru primirea Fiului lui Dumnezeu în pântecele ei. Fecioara Maria este „Fecioara Domnului" pe care Dreptul Iosif o primește sub ocrotirea sa, ca dar sacru și nu ca femeie: „Și Iosif se temu și luă pe Maria sub ocrotirea sa. El zise Mariei: «Iată, te-am primit din templul Domnului și acum te las în casa mea, iar eu mă duc să execut construcțiile mele, dar mă voi reîntoarce la tine. Domnul te va păzi până atunci»"[175].

Sarcina feciorelnică pe care o vestește un înger al Domnului și pe care Dreptul Iosif nu o ia în seamă este apărată prin proba gustării apei amare sau a apei ordalice. Rămânând fără vreo afecțiune în urma gustării apei amare Fecioara Maria și Iosif se arătară nevinovați de adulter. Este deosebit de interesant faptul că această scriere nu îi atribuie Maicii Domnului calități suprafirești sau conștiința misiunii încredințate de Dumnezeu. Fecioara Maria reacționează cu totul ome-nește, nepricepând despre ce vorbește îngerul Domnului. După ce înțelege lucrarea lui Dumnezeu asupra ei, abia atunci și-a dat consimțământul la împlinirea voii Lui: „Și iată un înger al Domnului i se înfățișă și zise: «Nu te teme Maria, căci tu ai aflat har la Atotputernicul și vei zămisli din Cuvântul Său» (Luca 1, 30-31). Auzind ea aceasta se îndoi și zise: «O să zămislesc eu din Dumnezeul cel viu și o să nasc cum naște orice femeie?» Îngerul zise: «Nu așa, Maria! Căci puterea Domnului te va umbri; de aceea și ceea ce Se va naște din tine, va fi sfânt și Fiu al Celui Preaînalt Se va chema» (Luca 1, 32-35)... Și Maria zise: «Iată roaba Domnului înaintea Lui; fie-mi mie după cuvântul tău!» (Luca 1, 38)"[176].

Dreptul Iosif este, totodată, martorul multor evenimente suprafirești, trăind o mirare continuă atunci când Fecioara Maria naște în Betleemul Iudeii pe Fiul lui Dumnezeu. Autorul acestei apocrife amintește reacția Dreptului Iosif la venirea în casa lui a cărturarului

Hannas. La sfârșit, Dreptul Iosif și Fecioara Maria se dovedesc a fi fără vină înaintea lui Dumnezeu, trecând încercarea apei ordalice prescrisă de legea veche[177].

Protoevanghelia lui Iacob este precedentul teologic al marilor teme legate de viața Maicii Domnului: alegerea ei de către Dumnezeu, zămislirea Fiului ca dar dumnezeiesc, sfințenia sa, mergând până la a se substitui realităților sacre ale lui Israel, curăția sa apărată de părinți și de îngeri, apoi de Dreptul Iosif, Nașterea Fiului, prezentată ca lucrare a lui Dumnezeu și nu a omului, permanenta ei feciorie, înainte, în timpul și după Nașterea Fiului lui Dumnezeu.

Scrierea aceasta a fost acceptată de către unii Părinți[178], iar anumite „elemente" din ea au fost primite chiar de către întreaga Biserică (după cum s-a subliniat deja: aducerea Maicii Domnului la templu; numele părinților ei trupești, Ioachim și Ana). *Protoevanghelia lui Iacob* este cea dintâi carte care are ca subiect pe Fecioara Maria. Descrierile Fecioarei abundă în elemente fizice și morale. Ea nu este doar cea frumoasă, delicată, atentă, plină de râvnă la rugăciune, muncitoare, ci și încoronată cu toate virtuțile. Maica Domnului este văzută, cel mai adesea, ca ajutătoare a oamenilor.

Pentru înțelegerea *Protoevangheliei lui Iacob* trebuie descoperit scopul ei principal. „Obiectivul" scrierii a fost cu certitudine demonstrarea conceperii feciorelnice a Mântuitorului în pântecele Maicii Domnului și curăția ei desăvârșită, înainte, în timpul și după Nașterea Fiului lui Dumnezeu. Așa se explică prezența moașei Salomeea la nașterea din Bethleem. Necredința acesteia în curăția Fecioarei este aspru sancționată, dar mai apoi moașa a fost vindecată prin puterea Fiului Celui Născut. Însemnătatea istorică și teologică a *Protoevangheliei lui Iacob* reiese din faptul că Biserica a primit-o încă de la începuturile ei ca pe o scriere folositoare credinței și a așezat chiar o sărbătoare în cinstea Maicii Domnului pe baza acesteia („Intrarea în Biserică a Maicii Domnului", sărbătoare ținută la 21 noiembrie). Este semnificativ că textele apocrife de până în sec. al V-lea vorbesc numai de Adormirea Maicii Domnului și mai puțin, sau deloc chiar, despre Înălțarea ei la cer. În unele apocrife (*Transitus Mariae)* se vorbește despre adormirea ei și înălțarea cu trupul și sufletul la cer, iar în scrierea *Înălțarea lui Isaia*, aparținând sec. al II-lea ca și *Protoevanghelia lui Iacob*, se cinstește fecioria Maicii Domnului printr-o viziune a proorocului: „Am văzut din neamul lui David o femeie cu numele Maria; ea era fecioară și logodită

cu un bărbat cu numele Iosif, teslar, care și el era din sămânța și din neamul lui David cel drept, din Betleemul Iudeii. El veni la aceea ce-i căzuse prin sorți. Când ea fu logodită, se află însărcinată și Iosif teslarul voia s-o părăsească. Dar îngerul Domnului apăru în această lume și Iosif nu mai părăsi pe Maria, ci o păstră și nu descoperi nimănui acest cuvânt. El nu se apropia de Maria, ci o păzea ca pe o fecioară sfântă, deși zămislise. El n-a stat cu ea două luni; după două luni, Iosif aflându-se acasă, ca și Maria, soția lui, dar locuind separat, se întâmplă că pe când erau singuri, Maria privi și văzu un copilaș și ea se sperie. După ce teama o părăsi, sânul său era ca înainte de a fi însărcinată. Când Iosif, soțul ei, îi zise: «De ce ți-e teamă?» – ochii lui se deschiseră, el văzu Copilul și lăudă pe Dumnezeu, pentru că Domnul venise în cuprinsul său. Și un glas se auzi: «Nu vorbiți despre această viziune nimănui!» dar zvonul despre acest copil se răspândi în Betleem. Unii ziceau: fecioara Maria a născut de două luni, înainte de a se căsători. Mulți spuneau: Ea n-a născut pentru că moașa nu s-a dus acolo și noi n-am auzit nici un scâncet. Și ei nu erau siguri în privința copilului. Toți îl cunoșteau, dar nimeni nu știa de unde este el. Părinții îl luară și veniră la Nazaret în Galileea"[179].

Se poate spune, așadar, că textele apocrife despre Maica Domnului au meritul, pe de o parte de a fi încercat să lămurească anumite aspecte ale vieții ei, dar pe de altă parte au afectat învățătura Bisericii prin faptul că au accentuat peste măsură dumnezeirea Mântuitorului în detrimentul umanității Sale, care risca astfel să fie confundată sau să se piardă cu totul. Maica Domnului este privită de multe ori nu ca Mama Fiului lui Dumnezeu Întrupat, ci ca Mamă a dumnezeirii, ea neputând să mai împărtășească condiția noastră omenească. Adoptarea acestor texte de către Biserică ar fi dus cu siguranță la răstălmăcirea învățăturii Bisericii despre Maica Domnului și, implicit, despre mântuire. De aceea Origen și alți autori bisericești au cerut folosirea apocrifelor cu mare atenție tocmai datorită exagerărilor la care se putea ajunge, îndemnând pe cititori să asculte sfatul Sfântului Apostol Pavel și să discearnă adevărul de ceea ce este fals. Iată ce spune acesta: „... multe din aceste cărți au fost scrise pentru stricarea adevărului Sfintei Scripturi și ca să impună o învățătură greșită. Totuși, nu trebuie să respingem cu totul aceste scrieri care ne pot fi folositoare, luminate prin Sfânta Scriptură. Este mare semn de înțelepciune să iei aminte la sfatul Scripturii care spune: «Toate să le încercați; țineți ce este bine» (I Tesaloniceni 5, 21)"[180].

Autorii apocrifelor au crezut că apără fecioria și curăția Maicii Domnului spunând că Pruncul a apărut dintr-o dată, fără să fi trecut prin actul nașterii. Teza aceasta este de certă influență dochetă și nu se regăsește la Sfinții Părinți ai Bisericii. Iată, așadar, că pornind de la descrieri ale persoanei și lucrării Maicii Domnului se ajunge la probleme teologice de esență, precum mântuirea sau Persoana Mântuitorului[18].

Cărțile apocrife nu pot fi considerate mărturii oficiale ale Bisericii, dar acestea au contribuit la formarea unei mai bune aprecieri asupra credinței creștine în faza sa de început, asupra cinstirii sfinților și a Fecioarei Maria.

Perioada post-apostolică până la Sinodul I de la Niceea (325) a fost una în care Teologia despre Fecioara Maria nu a cunoscut dezvoltări spectaculoase, descoperiri de sensuri și idei noi. Fecioara Maria a rămas sub puternica „influență" scripturistică, nou-testamentară, dar a fost mărturisită și venerată permanent, nu doar ocazional sau relativ. Ceea ce a fost subliniat în Teologia Sfinților Părinți din epoca primară a Bisericii în legătură cu Maica Domnului, au fost în special calitățile ei: maternitatea, fecioria și sfințenia ei. Acest lucru l-au evidențiat Sfinții Părinți atât în legătură strânsă cu Întruparea Domnului cât și ca ideal de viață propus nouă prin Fecioara Maria.

Partea a II-a

„THEOTOKOS" ÎN SCRIERILE SFINȚILOR PĂRINȚI DIN SECOLELE IV-V

Perioada secolelor IV-V d. Hr. este cunoscută ca fiind „veacul de aur" al literaturii patristice deoarece atunci au trăit și au scris mulți Sfinți Părinți ai Bisericii, deși condițiile în care au făcut-o nu erau dintre cele mai prielnice.

Până la anul 313, dar mai ales după aceea, interesul pentru persoana Fecioarei Maria a crescut mereu, o mare parte din Sfinții Părinți aducându-și contribuția lor deosebită. În Răsărit au trăit și au scris: Sfântul Atanasie cel Mare, Sfântul Chiril al Ierusalimului, Sfântul Epifaniu, Sfântul Efrem Sirul, Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie de Nazianz, Sfântul Grigorie de Nyssa, Sfântul Ioan Hrisostom și alții. În Apus putem menționa pe Sfântul Ambrozie, pe Sfântul Ilarie de Pictavium, pe Fericitul Ieronim, pe Fericitul Augustin și alții. Este vorba de studiul teologiei mai multor Sfinți Părinți: din Egipt, din Palestina și Cipru, din Capadocia, din Antiohia, dar și din diferite regiuni apusene. Perioada a doua a literaturii patristice s-a impus „prin creații multilaterale, de o frumusețe și adâncime strălucitoare, neatinsă până atunci și neîntrecută după aceea"[182].

În această perioadă învățătura sau teologia despre Fecioara Maria s-a dezvoltat foarte mult, iar cultul ei s-a arătat ca fiind realitate constantă în Biserică. Venerarea creștinilor s-a arătat în liturgica Bisericii prin sărbătorile, omiliile, cuvântările și rugăciunile care se alcătuiau și se statorniceau și în care se făcea trimitere permanentă la persoana Fecioarei Maria. Fecioara Maria era foarte apropiată de inimile creștinilor, fiind mereu prezentă în însăși „kerigma" Bisericii care, așa cum se știe, după anul 313 a dobândit libertatea religioasă.

În secolele IV și V s-au întrunit patru Sinoade Ecumenice prin care s-a constatat că interesul teologilor față de problemele trinitare și hristologice creștea tot mai mult, alături de problema păcatului originar și a harului. La Niceea și Constantinopol s-a lămurit de ce Iisus din Nazaret

este Dumnezeu adevărat. La Efes problema a fost pusă în sens invers: în ce mod Fiul lui Dumnezeu, Logosul divin, a devenit Iisus? În acest context al disputelor ariene, dochete, Biserica a rezolvat pentru totdeauna problema unirii naturilor divină și umană în Persoana Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Prin acestea s-a ajuns și la persoana Fecioarei Maria.

În cazul referirilor directe la Sfânta Fecioară, se dezbăteau, ca și în trecut, pururea-fecioria ei dar și la alte aspecte ale pietății creștine, acordându-se o atenție specială numelui ei de „Theotokos". Acest nume era folosit în Biserică încă din secolele II-III după Hristos[183], după cum s-a menționat deja, dar abia acum au ieșit la iveală anumite disensiuni între diferiți teologi. În general, în secolele IV și V după Hristos, reflecția teologică asupra Maicii Domnului s-a extins la patru puncte mai importante: Fecioria „in partu"; Fecioria „post partum"; Sfințenia; Numele: „Născătoare de Dumnezeu".

Asupra acestui ultim aspect s-a născut opoziția cea mai mare din partea unor oameni care nu țineau cont deloc de Tradiția Bisericii anterioară lor și de consecințele la care se putea ajunge negând acest nume Fecioarei Maria. Contestarea sau negarea faptului că Fecioara Maria este „Născătoare de Dumnezeu", înseamnă, de fapt, negarea dumnezeirii Mântuitorului nostru Iisus Hristos[184]. Printre cei care au susținut numele de „Theotokos" în sec. IV-V au fost marii teologi alexandrini: Sfântul Atanasie[185], Sfântul Chiril al Ierusalimului[186], Sfântul Epifaniu de Salamina[187], Didim cel Orb[188], capadocieni precum Sfântul Grigorie din Nazianz[189], latini ca Sfântul Ambrozie[190] și mulți alții. Fericitul Augustin deși nu folosește acest termen în mod expres are, totuși, expresii echivalente care arată lămurit calitatea ei de Mamă a Fiului lui Dumnezeu[191].

Cei care s-au implicat în discuțiile despre „Theotokos" în secolul al V-lea au fost doi mari teologi: patriarhul de Constantinopol, Nestorie (428-431), și cel de Alexandria, Sfântul Chiril (412-444). La Efes, Biserica a proclamat singura dogmă legată de Fecioara Maria, dar al cărei conținut este legat, de fapt, tot de Persoana Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

După Sinodul de la Efes (431), ultimele nehotărâri și ezitări s-au risipit, iar persoana Fecioarei Maria a dobândit o tot mai mare importanță în cultul Bisericii. Credința în ea s-a manifestat în diverse forme, de la imne și cântări până la înălțarea de locașuri în cinstea ei.

Iată, așadar, o epocă înfloritoare a istoriei Bisericii în care nu se dezvoltă, în sens propriu, o Teologie patristică despre Fecioara Maria. Cele mai mari teme teologice au fost cele despre Întruparea Domnului,

Sfânta Treime, păcatul originar și harul lui Dumnezeu. Catehezele baptismale erau centrate pe învățătura despre Persoana Mântuitorului și pe viața creștină. Profunzimea gândirii Părinților Bisericii i-a condus, după cum se va arăta, la zugrăvirea chipului Sfintei Fecioare în strânsă legătură cu Chipul Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

Scriitori din Egipt

Sfântul Atanasie cel Mare († 373)

Unul din marii Părinți ai Bisericii care a avut o deosebită contribuție în arătarea adevărului despre Fecioara Maria a fost Sfântul Atanasie cel Mare, episcopul Alexandriei[192].

Maternitatea Fecioarei Maria. Contribuția Sfântului Atanasie la dezvoltarea învățăturii despre Fecioara Maria a fost înscrisă pe linia hristologică a vremii, autorul apărând dumnezeirea Mântuitorului nostru Iisus Hristos, la care a adăugat diferite aspecte morale și ascetice ale persoanei Sfintei Fecioare. În sânul monahismului vremii de atunci, Fecioara Maria deținea un loc aparte, fiind considerată apărătoarea și ocrotitoarea tuturor. Iată cum se adresa predecesorul său, episcopul Alexandru, celor care voiau să ducă o viață virtuoasă: „În toate să ai călăuzitoare pe Maria, care este chipul celor ce vor să intre în rai"[193].

Sfântul Atanasie a susținut împotriva arienilor că Fecioara Maria este „Maica Domnului", deoarece Fiul ei este Fiul lui Dumnezeu, Născut din veci din Tatăl și deoființă cu El și care a venit în lume în vremurile din urmă. El a insistat asupra realității fizice a maternității Fecioarei Maria, corectând erorile lui Epictet din Corint care vedea în Mântuitorul Hristos un mare om, un profet, dar nicidecum pe Dumnezeu Întrupat: „Hristos fiind Dumnezeu S-a făcut și Om pentru mântuirea noastră și S-a născut din Maria, Maica lui Dumnezeu, pentru a ne scoate pe noi de sub puterea celui rău"[194]. Apoi: „Cel ce s-a născut din Maria, după cum spun Scripturile, a fost Om adevărat, căci Trupul Domnului a fost adevărat. Adevărat spun, adică a fost ca al nostru. Căci Maria este sora noastră și toți ne tragem din Adam"[195].

Autorul nu ezită să dea numele de „Maica lui Dumnezeu" sau „Născătoare de Dumnezeu" (Theotokos) Fecioarei Maria pe care o vede mijlocitoarea sau rugătoarea[196] pentru noi înaintea lui Dumnezeu.

Naşterea din Fecioara Maria a Fiului lui Dumnezeu, relevarea maternităţii ei divină a fost mereu în atenţia Sfântului Atanasie. El o arată pe Sfânta Maică ca „legătura" sau „izbăvitoarea" neamului omenesc: „Căci Hristos S-a făcut Om pentru a noastră mântuire şi a luat trup din Fecioara Maria, Maica lui Dumnezeu"[197]. Apoi: „Atunci când a fost plinirea vremii, El S-a născut din Maria pentru a omorî păcatul – şi de aceea a hotărât Tatăl ca să trimită pe Fiul Său, Născut din femeie, Născut sub lege – pentru ca El luând trup să devină Om adevărat"[198].

În timpul păstoririi Sfântului Atanasie, ereticii răspândeau diverse doctrine despre originea trupului Mântuitorului nostru Iisus Hristos, despre Naşterea Sa şi despre modul cum s-a împlinit Întruparea Lui. Pe lângă gnostici, care credeau într-un Hristos aparent, ca o fantasmă, mai erau şi alţii care spuneau că ar fi imposibil ca natura divină să se unească cu cea omenească[199] sau alţii care, dimpotrivă, vedeau în trupul Lui un fel de materie coborâtă din cer care „a trecut" prin Fecioara Maria, dar care nu a avut nici un fel de efect deoarece nu s-a format din ea[200]. Alţi eretici, precum valentinienii şi maniheii, spuneau că Hristos S-a născut din Fecioara Maria, dar a fost locuit de divinitate, care L-a părăsit mai apoi la Răstignire[201].

Împotriva tuturor ereziilor, Sfântul Atanasie arată cu tărie că Mântuitorul Hristos S-a Născut cu adevărat din Fecioara Maria, a avut Trup adevărat şi acest Trup al Lui este la fel cu al nostru, deşi modul cum s-au împlinit toate a rămas în taina lui Dumnezeu: „Dacă Fiul lui Dumnezeu ar fi vrut să vină în lume altfel, El ar fi putut lua orice fel de trup, chiar mai bun decât al nostru. Dar El a luat acel trup pe care îl avem noi şi nu l-a luat oricum. El a luat trup dintr-o preacurată şi fără pată Fecioară, care nu a cunoscut bărbat. Acest trup al Lui a fost curat şi neatins de păcatul unirii trupeşti. De aceea, spunem că El este Atotputernicul şi Făcătorul a toate. El şi-a făcut Sieşi templu (Trup) din Fecioara"[202].

Pururea-fecioria Maicii Domnului. Ca şi pentru alţi Sfinţi Părinţi, şi pentru Sfântul Atanasie naşterea feciorelnică a Logosului lui Dumnezeu din Fecioara Maria este semnul evident al dumnezeirii Sale. Iată ce spune în lucrarea sa cea mai importantă: *Despre Întruparea Cuvântului*: „Atunci când El S-a făcut ca şi noi, Şi-a luat El Însuşi Trup din Fecioara pentru a ne arăta o dovadă a dumnezeirii Sale. S-a arătat astfel că El care Şi-a lucrat trupul Său este Făcătorul a toate. Iar pentru noi, văzând că un trup se naşte dintr-o fecioară care nu a cunoscut bărbat, trebuie să

înțelegem aceasta că Cel care a luat un astfel de trup este Ziditorul și Făcătorul a toate"[203].

Iată că pentru Sfântul Atanasie nimic și nimeni nu se poate compara cu Cel care Singur Și-a putut crea un Trup din Fecioara Maria. Nici patriarhii, nici profeții, nimeni nu s-a născut precum S-a născut Fiul lui Dumnezeu. Nașterea Lui este unică și mai ales este o taină care cuprinde întreaga lume pentru că Dumnezeu ține toate în mâna Sa. Concluzia este clară: „Nimeni nu poate să spună de unde este El. Nimeni nu poate să spună că i-a fost tată și că i-a dat trupul său, pentru că Trupul Său nu a venit prin bărbat, ci numai dintr-o Fecioară singură"[204].

Se cunoaște faptul că Sfântul Atanasie a trăit în Egipt, țară în care monahismul a înflorit foarte mult în perioada primară a Bisericii. Sub influența aceasta a monahismului se pare că el a insistat asupra feciorici Maicii Domnului, pe care a luat-o ca model al unei vieți sfinte, în curăție, necesară oricărui credincios. El s-a străduit să arate că fecioria Maicii Domnului a fost mărturisită de Evanghelii: ea nu a mai avut copii, dovada fiind faptul că la Patima Sa, Domnul a încredințat-o Sfântului Ioan: „Dacă ea ar mai fi avut alți copii, Domnul nu s-ar mai fi îngrijit de ea... Dar cum ea a fost Fecioară și Maica Sa, El a arătat-o Maică a ucenicului Său, cu toate că nu era mama lui Ioan, ci a făcut aceasta pentru păstrarea curăției și fecioriei ei"[205].

Pentru Sfântul Atanasie, curăția trupească a Maicii Domnului este mai presus de orice îndoială, *fiind primul* care folosește cuvintele Sfântului Evanghelist Ioan (19, 25-27) ca argument în susținerea pururea-fecioriei ei. Această stare a ei nu a putut fi atinsă de nimic. Sfântul Atanasie folosește pentru ilustrarea curăției Maicii Domnului numirea patristică de: „pământ nelucrat de mână omenească". Numirea Maicii Domnului ca „Pururea-Fecioară" (*aeiparthenos*) a fost preluată de la Petru al Alexandriei[206].

Fecioara Maria – model desăvârșit de viață. Este deosebit de interesant că autorul argumentează pururea-fecioria Maicii Domnului tocmai prin afirmarea maternității ei! Argumentul acesta paradoxal prin care nașterea arată sau ocrotește fecioria Mariei este exprimat astfel: „Maria care a dat naștere lui Dumnezeu și a rămas Fecioară până la moarte, ca să se arate model pentru toți care vor urma"[207]. Apoi: „Sfintele Scripturi ne învață că viața Fecioarei Maria, Maica lui Dumnezeu, este chipul desăvârșirii și al unei vieți îngerești"[208].

Se observă că Sfântul Atanasie vrea să evidențieze, în special, calitățile Fecioarei Maria. Aspectele morale ale vieții ei sunt propuse spre luare aminte și imitare pentru toți cei care doresc să cunoască adevărul. Printr-un ton interogativ, deosebit de sugestiv, autorul îndeamnă la cercetarea atentă a Scripturilor și la aprecierea justă a celei care a dăruit Trup Mântuitorului lumii: „Câte «fecioare Maria» vom mai găsi? Să luăm aminte cum ea L-a îmbrățișat și cum L-a însoțit pe Domnul! Câtă bucurie oare n-au avut îngerii când și-au văzut chipul curăției lor în trupul unei fecioare! Cum o va arăta Domnul tuturor și va zice Părintelui ceresc: «Toate acestea au fost și sunt fecioare precum Maria, Maica Mea!»”[209].

Inspirându-se din *Protoevanghelia lui Iacob*[210], Sfântul Atanasie preamărește virtuțile Fecioarei Maria arătând-o model de viețuire: „Maria a fost fecioară curată și îi plăcea să facă numai lucruri bune... Nu dorea să fie văzută de bărbat, ci chema pe Domnul în ajutor... A rămas mereu la casa ei ducând o viață aleasă... Dăruia cu multă dragoste celorlalți din cele pe care le lucra cu mâinile sale... Ea se ruga lui Dumnezeu precum vorbesc două persoane, una cu cealaltă... Cuvântul ei era măsurat și glasul coborât... Dorea să înainteze în virtuți și a făcut-o... Nu-i era frică de moarte... Dacă era supărată vreodată era numai pentru că credea că nu a aflat drumul mântuirii...”[211].

Iar într-un alt loc, referitor însă la Bunavestire, el spune: „Precum Harul Sfintei Treimi este unul, tot așa Treimea este Una; că așa o vedem lucrând în Sfânta Maria; Că prin Arhanghelul Gavriil s-a făcut vestirea: «Duhul Sfânt se va pogorî peste tine», cunoscând noi că Duhul locuiește în Cuvântul lui Dumnezeu căci se adaugă imediat: «și puterea Celui Prea Înalt te va umbri». Pentru Hristos este puterea și Împărăția lui Dumnezeu Tatăl”[212].

Pe scurt, se poate spune că învățătura Sfântului Atanasie privitoare la Fecioara Maria este un „pas înainte” deoarece, pe lângă faptul că a încadrat-o în hristologie, a scos în evidență și virtuțile ei.

El a numit pe Sfânta Fecioară „Theotokos”, consacrând numele acesta în Teologia patristică. A recomandat-o ca model de trăire. Calitățile ei: pururea-fecioria, maternitatea divină și sfințenia au fost considerate daruri ale lui Dumnezeu de care trebuie să se împărtășească toți creștinii.

Învățătura despre Fecioara Maria ca model de curăție provine, așa cum s-a afirmat deja, de la predecesorul său, episcopul Alexandru, și a

influențat totodată pe alți Sfinți Părinți, poate în primul rând pe Sfântul Ambrozie al Milanului[213] care l-a preluat aproape cuvânt cu cuvânt.

Didim cel Orb († 398)

Didim s-a născut în Alexandria și, în pofida handicapului său de vedere, a ajuns prin grija Sfântului Atanasie, conducător al școlii catehetice de acolo. Acest lucru s-a petrecut ca urmare a deosebitei culturi pe care o avea atât în domeniile laice (geometria, aritmetica), dar și în Teologia creștină pe care o cunoștea foarte bine. A murit pe la anul 398 si o dată cu el s-au încheiat și cursurile școlii din Alexandria. A avut printre ucenici personalități ale vremii precum Sfântul Grigorie de Nazianz, Rufin și Fericitul Ieronim[214].

Din lucrările sale se pot aminti: *Despre Sfântul Duh*, lucrarea cea mai importantă a antichității privind tema aceasta, *Despre Sfânta Treime* și *Contra maniheilor*[215]. Deși multe din operele sale au dispărut, totuși din ceea ce s-a păstrat se poate crea o imagine asupra teologiei începuturilor Bisericii[216].

Didim cel Orb a cinstit-o în chip deosebit pe Fecioara Maria pe care a numit-o „Theotokos"[217] și „Pururea-Fecioară"[218]. Atunci când a insistat asupra fecioriei ei și asupra Nașterii curate a Mântuitorului, deși nu a adus lucruri originale, Didim a încercat să demonstreze că Fiul lui Dumnezeu S-a născut cu adevărat pe pământ și că Trupul Lui este adevărat: „El a fost numit «Fiul Omului» pentru a înfrunta pe docheți căci, de altfel, nu își are începutul existenței (pământești) printr-un tată, după cum nici printr-o mamă. Aceasta o mărturisim cu toate că se spune despre El că «a fost născut dintr-o femeie»"[219].

În ceea ce privește proorociile din Vechiul Testament, Didim preia tradiția anterioară lui și o interpretează în sens ortodox, cu referire directă la Fecioara Maria: Isaia 7, 14 și Daniel 2, 34. El mărturisește prin aceasta nu doar o simplă „curăție" a Maicii Domnului, ci fecioria ei veșnică, *aeipartenia*: „Fecioara, în chipul cel mai curat și mai presus de toți, și-a păstrat curăția. Nu doar că ea nu a mai fost maica vreunui om, ci după nașterea Fiului ei a rămas pentru totdeauna fecioară neatinsă de păcat. Cel ce este Întâiul-Născut din ea, Acela a făcut-o pe ea și pe noi toți"[220].

Așadar, Didim cel Orb a fost unul din autorii care au scris cu multă dragoste despre Fecioara Maria și de aceea ar trebui studiat și pus în valoare mult mai mult în epoca actuală.

Provenind dintr-un mediu în care în teologie se folosea mult sensul alegoric, dar şi cel literal, Didim cel Orb a căutat să păstreze echilibrul şi armonia în exprimare, accentuând adevărurile de credinţă. El a susţinut realitatea firii omeneşti a Mântuitorului nostru Iisus Hristos şi a mărturisit că este Dumnezeu adevărat, Născut în lume din Fecioara Maria, Maica Sa.

Sfântul Chiril al Alexandriei († 444)

Sfântul Chiril s-a născut, pe la anul 370, în Alexandria unde a şi învăţat, formându-şi o cultură deosebită[221]. Din operele sale, care ocupă zece volume din Patrologia greacă, cele mai importante sunt fără îndoială cele scrise împotriva ereziilor ariană şi nestoriană, dar şi cărţile *Despre adorarea şi cultul în duh şi adevăr*, *Glafira*, *Pastorala a 4-a: Către Sfânta Fecioară Maria*, *Omilia despre Aducerea la templu a Mântuitorului*[222].

Ceea ce a marcat perioada vieţii sale a fost lupta pentru păstrarea credinţei. Învăţătura sa despre Fecioara Maria-Theotokos a făcut ca Biserica să nu se destrame, ci dimpotrivă să aibă conştiinţa ortodoxiei sale. Când a izbucnit controversa nestoriană, adică prin anii 428-429, Sfântul Chiril avea peste 15 ani de păstorire şi un renume care-l arăta a fi, cu adevărat, un „conducător" al Bisericii.

Nestorie fusese ales, prin împăratul Teodosie, în scaunul de Constantinopol în anul 428. El a căutat să apere realitatea firii umane a Mântuitorului nostru Iisus Hristos, dar a greşit atunci când a venit vorba despre cea care L-a născut. Ducând la extrem învăţătura despre Mântuitorul a exagerat şi în ceea ce o priveşte pe Fecioara Maria. El o considera o mamă a Omului Iisus şi nu a lui Iisus-Dumnezeu. Ea este demnă de toată cinstea, dar se cuvine, spunea el, să o numim pe Fecioara Maria „Născătoare de Hristos" sau „Născătoare de om". Nestorie fiind antiohian avea, prin tradiţie, îndreptată atenţia spre naşterea Fiului lui Dumnezeu din Fecioara Maria, adică spre natura Sa omenească.

La prima vedere pare o dispută de idei, din perspectiva unora chiar binevenită, dar dacă s-ar fi lăsat lucrurile în sensul în care evoluau ar fi fost un dezastru pentru Biserică. Era o problemă de comunicare a însuşirilor în Persoana Mântuitorului, dar Nestorie nu putea accepta că Hristos-Dumnezeu ar putea să aibă fire umană şi să I se atribuie suferinţa, patimile. Cuvântul lui Dumnezeu, credea el, mai mult s-a „însoţit" decât

s-a unit cu firea umană luată din Fecioara Maria. O problemă a început să se constituie în jurul numelui ei:„Theotokos".

Numele acesta era propriu Fecioarei Maria încă din timpuri vechi, dar acum se impunea ca acesta să fie scos în evidență mult mai mult. Patriarhul Proclu al Constantinopolului l-a folosit în prezența lui Nestorie la una din predicile sale, justificând folosirea lui. Nu se putea admite nici o separare în Persoana Mântuitorului nostru Iisus Hristos sau că firea umană nu ar fi una reală în Persoana Mântuitorului. Nu sunt doi hristoși, unul coborât din cer și altul din Fecioara Maria și nu sunt două firi, divină și umană, amestecate sau confundate, ci amândouă într-o singură Persoană.

Ceea ce a marcat viața patriarhului de Alexandria a fost istoria legată de Sinodul de la Efes din anul 431. Consecvent cu poziția sa intransigentă, Sfântul Chiril a desfășurat o activitate intensă pentru mărturisirea Fecioarei Maria ca Născătoare de Dumnezeu. De aceea și incidentele sau luările de poziție ale unor istorici și teologi trebuie înțelese ca fiind înscrise într-un curent de opinie ce nu-i era favorabil de multe ori. Chiar dacă în timpul Sinodului din 431, Sfântul Chiril s-a manifestat într-un anume fel, el a avut, totuși, recunoașterea generală a demersurilor sale. Papa Celestin I al Romei l-a numit unul din apărătorii de seamă ai învățăturii ortodoxe. Apoi, la 20 de ani după Sinodul de la Efes, un alt episcop al Romei, Leon cel Mare va recunoaște și el importanța dogmelor stabilite acolo și contribuția covârșitoare a Sfântului Chiril[223].

Punctul de plecare îl constituie o incursiune în planul învățăturii despre Fecioara Maria, așa cum se regăsește în operele sale. Deși este foarte greu a deosebi omul de episcopul Chiril care a participat la acel important Sinod, se poate totuși evidenția învățătura lui despre Maica Domnului[224].

Maternitatea și fecioria Maicii Domnului. Prin Sfântul Chiril s-a inaugurat în practica bisericească stilul omiletic referitor la Fecioara Maria. Ea este prezentă în cuvântări și rugăciuni, este mereu lăudată și chemată în ajutor. În omilia rostită la Sinodul de la Efes se observă sensibilitatea și trăirea autorului, dorința lui de a propovădui adevărul legat de Fecioara Maria[225]. În aceste omilii sunt chiar fragmente de rugăciuni adresate Maicii Domnului din care se observă, în primul rând, marea sa admirație pentru cea care a născut pe Fiul lui Dumnezeu: „Bucură-te, Marie, Născătoare de Dumnezeu, Maică-Fecioară, aducătoarea Luminii, corabia nestricată. Bucură-te, Fecioară Marie, Maică și slujitoare;

Fecioară, din pricina Aceluia care S-a născut din tine; Maică, din pricina Aceluia pe care L-ai purtat în brațele tale și L-ai hrănit cu lapte; Slujitoare, din pricina Aceluia care a luat chip de slujitor. Că iată, Împăratul vine la tine; sau mai curând El se sălășluiește în pântecele tău și se arată după cum voiește, iar poarta ta rămâne închisă. Căci ai zămislit fără sământă și ai născut dumnezeiește. Bucură-te, Marie, ceea ce ești mai de preț decât toată făptura. Bucură-te, Marie, porumbiță nepătată. Bucură-te, Marie, ceea ce ești lumină nestinsă din care ne-a răsărit Soarele dreptății"[226].

Predicile și cuvântările Sfântului Chiril au întărit mult credința și dragostea creștinilor față de Fecioara Maria. Numele de „Născătoare de Dumnezeu" era, așa cum s-a menționat deja, foarte obișnuit în Egipt și descoperea adevărul despre Întruparea Domnului nostru. Acest nume nu era o exagerare a calităților Fecioarei Maria, ci sublinia cât se poate de atent realitatea venirii pe pământ a Fiului lui Dumnezeu. El garanta totodată credința adevărată pe care trebuiau s-o urmeze creștinii. Fiul lui Dumnezeu S-a făcut Fiul Fecioarei prin sălășluirea în pântecele ei, după voia Sa liberă, și astfel Și-a asumat Trupul sau firea omenească. Fecioara Maria a răspuns la chemarea lui Dumnezeu și a primit în sânul ei pe Cuvântul Cel mai presus de ceruri, pe care nimeni și nimic nu-l poate cuprinde. Firea dumnezeiască a Mântuitorului nostru nu s-a anulat, nu a încetat să existe, ci a lucrat Dumnezeu cu puterea Sa ca El să poată încăpea acolo unde a dorit El, intrând și ieșind fără ca să strice curăția Maicii-Fecioare. De aceea, a numi pe Fecioara Maria „Theotokos" este un lucru minunat înaintea lui Dumnezeu, iar în plan învățătoresc este primirea adevărului că Fiul este Unul Singur, Fiul lui Dumnezeu și Fiul Mariei. Mântuitorul nostru Iisus Hristos este „Fiul lui Dumnezeu" după natura sau firea divină pe care o are de la Părintele ceresc din veșnicie, dar este și „Fiul Mariei" după natura sau firea omenească pe care a luat-o din Născătoarea de Dumnezeu, în timp.

Sfântul Chiril a scris de mai multe ori despre fecioria Maicii Domnului. A tâlcuit versetul de la proorocul Isaia (7, 14) ca privitor la ea și spune chiar că așa cum tatăl lui Moise nu este numit în cartea Ieșire, la fel tatăl Mântuitorului nu este numit în Legea cea nouă. Tipologia vechi testamentară se regăsește în Noul Testament și se îmbogățește cu sensuri noi. Dreptul Iosif nu a fost un „tată" în sens fizic, ci un om ce a purtat de grijă Sfintei Fecioare și Copilului Iisus[227]. Că așa a fost, consideră Sfântul Părinte, ne asigură mărturiile aduse de proorocul Iezechiel (44, 2),

unde se vorbește despre „poarta închisă" prin care nimeni nu a trecut și nu va trece, iar Domnul o va lăsa închisă; apoi despre „rugul aprins" (Ieșire 3) în care sălășluia Dumnezeu și care nu se mistuia de flăcări. Concluzia autorului este aceea că Fecioara Maria a născut fără să fie stricată fecioria ei[228].

Este demn de subliniat faptul că Sfântul Chiril vorbește despre Fecioara Maria cu o deosebită considerație, ca despre cineva care este mereu sub oblăduirea lui Dumnezeu. Tot ceea ce o privește pe Sfânta Fecioară stă sub semnul minunii lui Dumnezeu. Fecioria și nașterea, deși contradictorii sau chiar absurde pentru cine nu crede în puterea lui Dumnezeu, au putut fi unite în persoana Fecioarei Maria: „Noi mărturisim că Trupul Domnului s-a făcut de la Duhul Sfânt prin puterea lui Dumnezeu și s-a alcătuit în Sfânta Fecioară mai presus de orice înțelegere, deasupra și dincolo de orice lege omenească"[229].

Pentru Sfântul Chiril, Fecioara Maria este mai presus de orice fecioară. Ea este „Împărăteasa" fecioarelor, podoaba fecioriei, adică păstrătoarea și purtătoarea unei taine a lui Dumnezeu. Dacă Evangheliile vorbesc despre „Cel dintâi născut" sau „primul născut" acest lucru nu înseamnă că ea a mai avut copii. „Frații" Domnului nu sunt copiii Fecioarei Maria, ci ai Dreptului Iosif dintr-o căsătorie anterioară. Se observă că Sfântul Chiril preia exact ceea ce spune *Protoevanghelia lui Iacob* și se regăsește și la alți Sfinți Părinți din Răsărit[230].

Mijlocirea Fecioarei Maria. Una din învățăturile Sfântului Chiril cu privire la Maica Domnului este aceea legată de rolul ei în plan soteriologic. Din câteva pericope biblice Sfântul Chiril încearcă să desprindă imaginea ei luminoasă, de adevărată ocrotitoare și ajutătoare a neamului omenesc. La nunta din Cana Galileii sau lângă Crucea Domnului, Fecioara Maria este mereu prezentată smerită, rugătoare, aducătoare de tot binele.

Comentând *Evanghelia de la Ioan*, Sfântul Chiril al Alexandriei analizează ipostazele în care Fecioara Maria a avut un rol deosebit. Cuvânt cu cuvânt, aproape și imagine după imagine, Fecioara Maria este arătată lumii ca slujitoare și ajutătoare. Atunci când tâlcuiește pericopa evanghelică privitoare la Mântuitorul Hristos și la Maica Sa, de la nunta din Cana Galileii, în care Domnul îi spune că încă nu a sosit ceasul Său, episod delicat și controversat, Sfântul Chiril nu scapă din vedere cinstea, lauda și mulțumirea pe care i le aduce Prea Curatei Maicii Sale, Fiul lui Dumnezeu. Deși pentru mulți se dovedesc a fi greu de înțeles cuvintele

Mântuitorului față de Maica Sa, totuși, pentru un adevărat creștin, ele semnifică cinstea pe care Dumnezeu i-a dat-o: „Mai apoi Domnul ne-a arătat cât de mare cinste datorăm părinților noștri, prin faptul că, din respect față de Maica Sa, El S-a hotărât să facă o minune pe care nu căutase s-o împlinească mai înainte"[231].

Tâlcuind minunea prefacerii apei în vin, Sfântul Chiril se minunează de fapta deosebită a Mântuitorului, dar nu uită să o raporteze și la rolul avut de Sfânta Fecioară. Autorul face o actualizare prin trimiterea la Taina Căsătoriei și a binecuvântării vieții cinstite, în familie: „Multe lucruri deosebite s-au petrecut odată cu cea dintâi minune a Lui. Căsătoria cinstită este binecuvântată, iar blestemul rostit împotriva femeii s-a sfârșit. Femeia nu-și va mai naște copii în dureri, dacă Hristos a binecuvântat începutul cel bun al vieții noastre"[232].

Sfântul Chiril o prezintă pe Fecioara Maria și atunci când ea era lângă Crucea Domnului. El amintește de slăbiciunea omenească a Sfintei Fecioare, oprindu-se asupra dimensiunii psihologice a stării descrise, dar subliniază și credința și statornicia ei față de Fiul Cel Preaiubit: „Sfântul Apostol dorește să ne învețe că Pătimirea Domnului a făcut-o și pe Maica Lui să se uimească, fie din pricina cruzimii morții Lui, fie din pricina răutății iudeilor și a soldaților romani care L-au înălțat pe Cruce și care-și băteau joc de El împărțindu-și hainele Lui chiar sub ochii Maicii Sale"[233].

Sfântul Chiril a tâlcuit această pericopă atribuind Fecioarei Maria o atitudine de așteptare, tăcută, plină de grijă. Există, într-adevăr, o diferență între ceea ce a spus Sfântul Chiril în omiliile rostite la Efes și tâlcuirea acestui episod, dar se observă aceeași delicatețe cu care acest Sfânt Părinte a încercat să explice „lucrarea" Sfintei Fecioare. Așa cum Origen tâlcuia cuvintele Evangheliei despre „sabia" ce avea să străbată inima Fecioarei Maria ce-și vedea Fiul răstignit[234], la fel Sfântul Chiril vede în rămânerea ei lângă Crucea Domnului un semn de trăire a durerii până la capăt, o dorință de a fi părtașă la suferința Lui. De aceea, trecând prin toate cu credință, Fecioara Maria este vrednică de o cinste deosebită: „Sabia nu este altceva decât trăirea Patimilor Domnului, o încercare foarte mare ce putea duce sufletul ei la gânduri absurde"[235].

Sfântul Chiril nu se oprește doar la acest aspect al Pătimirii Domnului și la trăirile Fecioarei Maria. Acestea nu sunt arătate ca simple stări prin care a trecut ea, ci vor să arate credința ei puternică în Mântuitorul Hristos și atașamentul față de El: „Domnul s-a îngrijit așa de mult de

Maica Sa încât nu a luat aminte chiar la propriile suferințe care ajungeau la culme. Cu adevărat, El parcă nu pătimea în timpul răstignirii. El a încredințat-o pe Maică ucenicului iubit, care este Ioan, cel ce a scris cartea aceasta. A poruncit ca să o ia în casa lui și s-o aibă ca pe o mamă. Întorcându-se spre ea, a poruncit Maicii Sale să aibă pe Credinciosul Ucenic ca pe fiul ei adevărat. Ce ne învață Hristos atunci când o arată pe ea? Putem spune, mai întâi de toate, că Hristos dorește să împlinească porunca din lege. Căci nu spune oare așa legea lui Moise: «Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, ca să-ți fie bine (Ieșire 20, 12)?»"[236].

Încredințarea Sfintei Fecioare ucenicului iubit, Sfântul Ioan, este, din partea Mântuitorului Hristos, o pildă adresată tuturor, pentru că astfel arată calea îngrijirii de semeni, a iubirii și a dăruirii cu care trebuie înconjurați oamenii. Sfântul Părinte subliniază în acest loc ocrotirea, de către Mântuitorul nostru Iisus Hristos, a sufletului încercat al Maicii Sale.

Fecioara Maria – „Theotokos". După cum s-a menționat deja, în lucrările Sfântului Chiril se regăsește de multe ori termenul „Theotokos" prin care el arată deopotrivă realitatea Întrupării Domnului și cinstea care se cuvine Maicii Domnului. Un alt aspect legat de acest termen este cel privitor la mijlocirea Fecioarei Maria sau a ocrotirii lumii, a oamenilor prin puterea și rugăciunile ei. Sub forma unei laude aduse ei Sfântul Chiril așază adevărurile de credință ale Bisericii întregi: „Bucură-te, Marie, Născătoare de Dumnezeu, căci pentru tine au grăit proorocii, iar păstorii laudă pe Dumnezeu... îngerii saltă de bucurie, iar arhanghelii cântă cântări nemaiauzite. Magii cad la pământ închinându-se, că tu ești cea despre care se spune în Evanghelie: «Binecuvântat este cel ce vine întru numele Domnului» (Luca 19, 38); prin tine bisericile celor ce te cinstesc au răsărit în cetăți, în sate și în insule. Prin tine dobândim înflorirea Învierii și strălucirea ei... iar înfricoșătoarea taină a Botezului Celui Sfânt la Iordan se arată; Ioan și apa Iordanului s-au făcut sfințiți, iar diavolul este aruncat afară. Prin tine sufletul fiecărui credincios dobândește mântuirea"[237].

Această caracterizare a Maicii Domnului este izvorâtă ca dintr-o rugăciune sau o chemare lăuntrică a autorului. Într-un alt loc, dovedind o extraordinară intuiție, el așază pe Fecioara Maria alături de Biserică, însă nu concurențial, nu în opoziție, ci complementar. Tipologia Fecioara Maria – Biserică se repetă, ca și la alți Sfinți Părinți de dinaintea sa, dar accentul este acum cel de laudă și mulțumire adusă ei. Cuvintele sale sunt mai mult o rugăciune-explicată, un imn de preamărire adus cu

multă credință celei care s-a făcut vrednică de nașterea Fiului lui Dumnezeu: „Să lăudăm toți pe Maria, Pururea-Fecioara, că ea s-a făcut nouă Biserică sfântă, iar Fiul ei este Mirele Cel Preacurat. Mărire se cuvine ei din veac în veac!"[238].

Așadar, Sfântul Chiril este recunoscut unanim ca unul din Sfinții Părinți care au contribuit decisiv la stabilirea învățăturii despre „Theotokos". Nu doar prin masiva sa operă sau prin pozițiile sale teologice cruciale a reușit să impună adevărurile de credință. Biserica creștină a recunoscut în el, iar Sinodul de la Efes (431) a confirmat, pe unul din păstrătorii credinței, dar și un înnoitor al gândirii teologice în sensul că a valorificat și îmbogățit învățătura despre Domnul Hristos.

Atât purtarea sa cât și predicile despre Născătoarea de Dumnezeu au reușit, în pofida atacurilor contemporanilor săi și a posterității, să amplifice și să certifice învățătura despre Fecioara Maria. În contextul lucrărilor Sinodului de la Efes (431) personalitatea Sfântului Chiril a fost hotărâtoare, pentru că el a ajutat la stabilirea dogmei de credință ortodoxă. Chiar și în deciziile dogmatice ale Sinodului de la Calcedon (451) au fost preluate afirmațiile sale despre unirea ipostatică a firilor umană și divină în persoana Mântuitorului Hristos. Teologia Sfântului Chiril despre Prea Curata Născătoare de Dumnezeu a fost o punere în valoare a învățăturii Bisericii despre ea, așa cum a făcut în Apus, contemporanul său, Fericitul Augustin.

Scriitori din Palestina și Cipru

Sfântul Chiril al Ierusalimului († 386)

Sfântul Chiril s-a născut în Palestina, pe la anii 313-315. A fost călugăr într-una din mănăstirile de acolo și a studiat profund Sfânta Scriptură[239]. Pe la anul 350 el a rostit 24 de cateheze care mai apoi l-au făcut foarte cunoscut. Între anii 348-386 a fost episcop al Ierusalimului și a suferit mai multe prigoniri din partea adversarilor religioși și a împăraților vremii. În anul 381 a participat la Sinodul II Ecumenic de la Constantinopol. Opera sa cuprinde cele 24 de *Cateheze* amintite, o Omilie și o *Scrisoare către împăratul Constanțiu*[240].

Fecioara Maria în programul catehetic baptismal. Catehezele sale prezintă o deosebită valoare doctrinară. În ele este descrisă pregătirea pentru primirea Botezului (1-18), dar tratează și despre păcat, pocăință,

credință. Ultimile cateheze (19-23) sunt numite mistagogice și tratează tainele pe care le primesc cei ce se botează. Din punctul de vedere al învățăturii despre Fecioara Maria aceste cateheze relevă maniera de învățare a dogmei creștine și cuprinsul aceșteia, adică despre locul pe care-l ocupă Maica Domnului în Biserică.

Pregătind catehumenii pentru primirea Botezului, Sfântul Chiril a explicat mai întâi ce înseamnă această Taină și cum trebuie împlinită. În acest context, autorul a vorbit despre Întruparea Mântuitorului nostru Iisus Hristos și a explicat (Cateheza a IV-a) ce este credința creștină, credință din care face parte și învățătura despre Fecioara Maria: „Să credeți, așadar, că numai Fiul lui Dumnezeu S-a Născut și a venit pe pământ ca să curețe păcatele noastre, să se facă om ca noi, lăsându-Se ispitit ca și noi înșine. El S-a născut din Sfânta Fecioară și din Sfântul Duh"[241]. Învățătura Sfântului Chiril despre Maica Domnului dobândește o importanță extraordinară pentru că el nu o arată niciodată autonomă sau desprinsă de adevărul Întrupării Logosului lui Dumnezeu. Pe lângă Taina Întrupării Domnului stă taina Maicii Lui, care se leagă de taina mântuirii noastre, a tuturor: „El S-a făcut Om, nu părelnic ca o nălucă, ci cu adevărat. El nu a trecut prin Fecioara precum trece apa printr-un canal. Cu adevărat El a luat trup din ea, a fost crescut de ea și a mâncat și a băut precum facem și noi. Căci dacă s-ar fi întrupat Domnul numai în aparență, atunci și noi am învia numai în aparență, nu cu adevărat. În Hristos au fost două naturi: omenească, cea care a fost văzută și cea dumnezeiască care a rămas nevăzută. Cu adevărat El a mâncat, ca Om, ca și noi, căci a fost supus tuturor nevoilor ca și noi; ca Dumnezeu însă a hrănit cinci mii de bărbați cu cinci pâini. Într-adevăr, ca Om a murit, dar ca Dumnezeu a înviat pe un om mort de patru zile. Ca Om a dormit într-o barcă, dar ca Dumnezeu a mers pe valurile mării"[242].

Fecioara Maria, logodnica Preacurată a Dreptului Iosif. În programul catehetic al Bisericii din Ierusalim, Fecioara Maria a ocupat un loc important, deoarece Sfântul Chiril era conștient că Întruparea Domnului nu poate fi înțeleasă așa cum trebuie decât prin prisma persoanei ei. Încercarea de explicare a „tainei" venirii Domnului pe pământ include în mod necesar referirea la Maica Sa. Îndemnul acestui Sfânt Părinte este ca toți să se străduiască să urmeze pe Fecioara Maria prin practicarea virtuților. El precizează învățătura despre ea prin proorociile biblice: „O, iubitorilor de feciorie și păstrători ai curăției să cinstim toți cu buze curate pe Domnul Cel Născut din Fecioara"[243]. Apoi: „Căci ar fi poate

nevoie să întrebăm pe evrei: s-a înșelat ori a mințit oare proorocul Isaia când a spus că Emanuel se va naște dintr-o Fecioară? Dacă ei spun că El este mincinos, totuși nu pot să dovedească nimic; căci și pe proorocii de odinioară îi făceau mincinoși și-i ucideau cu pietre. Deci dacă proorocul a spus adevărul, atunci ei trebuie să primească pe Emanuel! Cel care trebuia să vină și Cel ce era așteptat, S-a născut ori nu dintr-o Fecioară? Dacă crezi că nu, atunci învinuiești pe prooroc de minciună. Iar dacă aștepți ca aceasta să se întâmple în viitor, de ce nu primești ceea ce iată, s-a petrecut deja?"[244].

Iată că una din obiecțiile importante ale ereticilor era legată de posibilitatea sau imposibilitatea zămislirii feciorelnice a Mântuitorului nostru Iisus Hristos în pântecele Fecioarei Maria. Ca și alți Părinți, Sfântul Chiril arată că adevărul este numai în Biserică, că a rămas întotdeauna același. „Noi (Biserica) primim adevărul că Logosul lui Dumnezeu S-a făcut Om nu prin voința unui bărbat și a unei femei, așa cum zic ereticii, ci după cum ne învață Evangheliile: «Și S-a făcut Om din Fecioara și din Duhul Sfânt»; aceasta s-a petrecut cu adevărat și nu în aparență"[245].

Adevărul de credință, chiar dacă este răstălmăcit de eretici sau de evrei, rămâne puternic pentru că Scripturile sunt cele ce mărturisesc despre locul, timpul și modul Întrupării Domnului: „Să nu primiți mărturia oricărui om, ci numai dacă este în acord cu Scripturile care vorbesc despre Fecioara, despre locul, despre timpul și despre cum s-au petrecut toate"[246].

Ca să o facă mai ușor de înțeles catehumenilor, Sfântul Chiril prezintă tema maternității divine într-un stil retoric, recurgând la paralela dintre Fecioara Maria și Eva și îndemnând mai ales la meditație asupra a ceea ce spun profeții: „Să ne întrebăm iarăși de unde și cum a venit (Mântuitorul)? Proorocul Isaia este cel ce ne răspunde: «Iată, Fecioara va lua în pântece și va naște fiu și-i vor pune numele lui Emanuel» (Isaia 7, 14)"[247]. „Moartea a venit printr-o fecioară, Eva. De aceea era nevoie ca Viața să vină tot printr-o fecioară, căci așa cum șarpele a înșelat la început, la fel Arhanghelul Gavriil să aducă vestea cea minunată la urmă"[248].

Un exemplu de tâlcuire scripturistică și de meditație asupra Revelației lui Dumnezeu se află într-un alt text al Sfântului Chiril. În acesta se poate observa atenția deosebită pe care a acordat-o învățăturii despre Fecioara Maria: „Să citim iarăși ce spun Scripturile: «Cere un semn de la Domnul Dumnezeul tău, în adâncurile iadului sau în înălțimile cele de sus» (Isaia 7, 11). Să înțelegem că un „semn" este ceva cu totul deosebit.

Precum apele și stâncile care au fost semnele trecerii prin mare sau întoarcerea soarelui înapoi și alte lucruri asemănătoare. Dar ce să spun ca pildă împotriva evreilor decât cele despre domnia lui Ahaz de 60 de ani. Ezechia s-a născut cu 9 ani mai devreme decât acela. Ce nevoie era ca să se facă o proorocie despre cineva care avea să se nască mai înainte ca tatăl lui să fie împărat? Căci cu adevărat el nu a spus: «a luat», ci a spus: «va lua», arătând profeția"[249].

Theotokia Maicii Domnului. Ca cei mai mulți Părinți de dinainte de Sinodul de la Efes, Sfântul Chiril nu insistă asupra termenului de Theotokos pentru Născătoarea de Dumnezeu. Deși numai o singură dată găsim termenul acesta în *Catehezele* sale, totuși, se poate observa că autorul a crezut cu tărie în Fecioara Maria ca „Născătoare de Dumnezeu": „Iubiților, iată că multe mărturii am adus despre Hristos. Părintele ceresc dă mărturie despre Nașterea cu adevărat a Fiului Său, Sfântul Duh mărturisește despre Naștere, coborând în chip văzut asupra Lui, Arhanghelul Gavriil mărturisește despre Naștere aducând vestea minunată Mariei, *Fecioara, Născătoarea de Dumnezeu* dă mărturie despre Nașterea Lui"[250].

Sfântul Chiril a vorbit despre Fecioara Maria doar în contextul Întrupării Domnului, numindu-L „Dumnezeu, Fiul Născut din Fecioara" și nu lasă nici o clipă să se vadă vreo îndoială cu privire la învățătura Bisericii depre ea: „Nu este cuvenit să adorăm un om, dar nici nu-i permis să credem că El este numai Dumnezeu, respingând omenitatea Sa. Căci dacă Hristos a fost Dumnezeu deplin – și așa este! – dar nu a luat întreaga omenitate, atunci suntem străini de mântuire. Să-L adorăm ca pe un Dumnezeu, dar să credem că El S-a făcut Om. Nu se cuvine să susținem că El este Om, lăsând deoparte dumnezeirea Lui; și în nici un caz nu ne mântuiește să mărturisim dumnezeirea Lui, fără să mărturisim și omenitatea Lui"[251].

În acest loc – o mărturie despre unirea firii dumnezeiești cu firea omenească în Persoana Mântuitorului nostru Iisus Hristos – se relevă faptul că Fecioara Maria este cu adevărat Maica Domnului. Prin ea și din ea a luat Mântuitorul nostru Hristos firea Sa omenească, iar amestec, schimbare sau împărțire a vreunei firi în Persoana Sa nu poate să existe. Concluzia imediată este aceea a importanței deosebite a persoanei Fecioarei Maria în stabilirea învățăturilor de credință ale Bisericii.

Fecioara Maria – model ascetic de trăire. Pentru Sfântul Chiril, Fecioara Maria nu este doar persoana care a mijlocit venirea Fiului lui

Dumnezeu în lume ci, ca și Sfântul Atanasie sau Sfântul Epifaniu, el o arată model de viețuire sfântă: „Să urmăm toți, prin harul lui Dumnezeu, calea curăției, tineri și fecioare, bătrâni și copii, fără să ne dedăm lăcomiei, ci rugându-ne Domnului Hristos. Să nu ne întoarcem ochii de la slava curăției, care este coroana îngerilor și viața îngerească! Cei care urmează curăția sunt îngeri ce locuiesc pe pământ. Fecioarele vor avea locul lor cu Fecioara Maria. Să ne ridicăm de sub povara podoabelor, a privirilor necurate, a gesturilor desfrânate, a parfumurilor care duc la stârnirea poftelor plăcerii. În loc de acestea să primim parfumul frumos al rugăciunii, al faptelor bune și al sfințeniei trupești, așa cum ne va spune nouă Fiul Fecioarei, celor ce vom fi bărbați drepți și femei preacinstite: «Voi așeza locașul Meu în mijlocul vostru și sufletul Meu nu se va scârbi de voi. Voi umbla printre voi, voi fi Dumnezeul vostru și voi poporul Meu» (Levitic 26, 11-12)"[252].

Autorul propune aici un model de viață pentru toți oamenii, lăudând starea de curăție, de feciorie trupească și sufletească a Fecioarei Maria, pe care o vede încununată de toate virtuțile. Ascetismul său nu este supraomenesc, ci la îndemâna tuturor, pentru că și alții înainte au putut urma lui Dumnezeu în toată curăția. Chipul și viața Maicii Domnului sunt pentru autor cel dintâi model de trăire.

Sfântul Chiril deschide calea unei Teologii a frumuseții, a trăirii creștine, după modelul sfinților: „La început femeia era obligată să satisfacă pe bărbat, deoarece Eva, născută din Adam și nu dintr-o mamă a fost făcută din bărbatul ei. Pe când Maria nu a născut om așa cum fac oamenii, ci ea a născut în chip feciorelnic, prin lucrarea Sfântului Duh și prin puterea lui Dumnezeu"[253].

Așadar, *Catehezele* Sfântului Chiril ne oferă o mărturie asupra ortodoxiei credinței în veacul al IV-lea. În mai multe rânduri, în *Catehezele* sale, acest Sfânt Părinte a scris despre Fecioara Maria, combătând „fabulele" ereticilor[254] și încercând să ofere catehumenilor o învățătură clară, ortodoxă.

Zămislirea și Nașterea Fiului lui Dumnezeu sunt minuni săvârșite de Dumnezeu cu ajutorul Fecioarei Maria, pe care întreaga Sfântă Scriptură le mărturisește. Ereticii și cei ce nu cred în Fecioara Maria, nu cred de fapt în puterea lui Dumnezeu de a lucra în lume[255].

Pe un ton simplu, spontan Sfântul Chiril a dorit să exprime acest adevăr: cine „înțelege" pe Fecioara Maria, „înțelege", de fapt, o parte din tainele lui Dumnezeu. Deși folosește numele de „Născătoare de

Dumnezeu" doar o singură dată (*Cateheza* 12, 3) este evident că el crede în maternitatea divină a Fecioarei Maria. Prin operele Sfântului Chiril s-a dezvoltat mai mult cultul Maicii Domnului, căci nu se poate afirma că el doar a scris despre ea fără ca să o cinstească și să o cheme în ajutor sau, mai mult, fără a o arăta pildă de credință și de viață.

Sfântul Epifaniu († 403)

Sfântul Epifaniu s-a născut lângă Gaza, în Palestina, în jurul anului 315 după Hristos[256]. S-a remarcat repede ca un foarte bun teolog și lingvist. Sfântul Epifaniu a fos ales în anul 367 episcop de Salamina în insula Cipru. „Marea temă a vieții sale a fost lupta înverșunată contra ereticilor, luptă pe care a ilustrat-o cu două opere principale: *Ancoratul* și *Panarion*"[257]. A murit la 14 mai 403.

Mărturia Fecioarei Maria împotriva ereticilor. Având ca bază teologia niceeană a Sfinților Părinți, el a tratat învățătura despre Fecioara Maria în opera amintită deja aici: *Ancoratul*[258], un compendiu al credinței creștine, și Panarion, scriere în care respinge foarte multe erezii din acele vremuri (aproximativ 80 de erezii)[259]. În aceste opere, el a avut o atitudine foarte dură la adresa lui Origen și a învățăturilor lui, dar se pare că acest lucru s-a datorat tocmai faptului că acesta din urmă era foarte mult folosit de ereticii arieni în justificarea învățăturilor lor[260].

În scrierile sale, Sfântul Epifaniu a luat atitudine împotriva colirindienilor și antidicomarianiților. Aceștia din urmă credeau că Fecioara Maria a dus o viață obișnuită împreună cu Dreptul Iosif și a mai avut copii, deci negau, în special, pururea-fecioria ei. Colirindienii însă, răspândiți în Arabia, Tracia și Sciția, aveau un cult deosebit al Fecioarei. Ei aduceau diferite daruri Maicii Domnului, ca lui Dumnezeu Însuși, constând în special din pâini (κολλυρίς) pe care le consumau sub forma unei comuniuni[261]. În legătură cu cele afirmate mai înainte Sfântul Epifaniu face referire la preoția femeilor, arătând că nu se cuvine unei femei să slujească la altar: „Nimănui, nici chiar Mariei, nu i-a fost încredințată Taina preoției, cu toate că ea a fost așa de mult cinstită și a primit în pântece pe Împăratul a toate, pe Dumnezeul cerurilor, pe Fiul lui Dumnezeu. Că numai prin bunăvoința lui Dumnezeu și printr-o puternică și minunată taină, El Și-a alcătuit trupul în pântecele ei ca într-un templu și S-a sălășluit prin Cuvântul lui Dumnezeu"[262].

Respingând pe colirindieni și pe alți eretici, Sfântul Epifaniu a realizat mai mult, adică a elaborat propria învățătură despre Maica Domnului, cu

noi sensuri și teme, desprinse din Tradiția creștină autentică, alături de temele consacrate: „fecioria", „Eva cea Nouă", „sfințenia".

Moartea a venit prin Eva, iar Viața prin Fecioara Maria. Sfântul Epifaniu vorbește pe larg despre pururea-fecioria Maicii Domnului ca și despre sfințenia vieții ei. O numește deseori: „Maica Vieții" și arată legătura ei cu Biserica. Acest Sfânt Părinte este printre cei dintâi care aduce lămuriri cu privire la cultul Maicii Domnului și înălțarea ei cu trupul la cer.

Sfântul Epifaniu a plecat de la mai multe profeții, precum cele de la Facerea 3, 15 și Isaia 7, 14, aplicându-le, ca și alți Părinți, Fecioarei Maria. El a insistat, mai ales, pe modul zămislirii Fiului lui Dumnezeu. Așa procedează cu versetele de la Luca 1, 35: „Duhul Sfânt se va pogorî peste tine și puterea Celui Preaînalt te va umbri", pe care-l înțelege în sensul lucrării Sfântului Duh în ființa Născătoarei de Dumnezeu: „Fără sămânță bărbătească El Și-a lucrat Trupul preasfânt în Maria, Născătoarea de Dumnezeu și este Cel «născut din femeie» (Galateni 4, 4), după cum mărturisesc Scripturile. Apoi El, ca Om, a putut spune: «Dumnezeul Meu!», iar ca Fiu cu fire dumnezeiască a spus: «Părintele Meu»"[263].

Iată că, întâi de toate, el nu ezită să o numească cu toată tăria pe Fecioara Maria: „Născătoare de Dumnezeu" sau „Theotokos". Aceasta se petrece pe fondul afirmării clare a unității firii dumnezeiești cu firea omenească în Persoana Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Consecința directă a acestei uniri ipostatice este teotokia sau maternitatea divină a Maicii Domnului[264].

Mai mult chiar, pentru a sublinia că Maica Domnului este „Pururea-Fecioară", Sfântul Epifaniu accentuează rolul Sfintei Tradiții sau al consensului general al Bisericii: „Nu este oare de ajuns mărturia numelui ei: Fecioară? Nu este de ajuns pentru voi să vă convingă, iubitorilor de certuri? Era cineva odinioară în stare să îndrăznească să rostească numele Sfintei Maria, fără ca imediat să adauge numele: «Fecioară»?"[265].

Sfântul Epifaniu aduce argumentele Sfintei Tradiții care a văzut în Dreptul Iosif, logodnicul Sfintei Fecioare, un păzitor al curăției ei. La vârsta lui de aproape 80 de ani Dumnezeu l-a învrednicit să păzească ca un bun ostaș pe „Mielușeaua Domnului"[266].

Într-un alt loc, autorul înfățișează Biserica lui Hristos ca o Mireasă, apărând, și în acest context, curăția trupească a Maicii Domnului[267], Sfântul Epifaniu spune că numai El „Cel Unul-Născut al Tatălui a deschis pântecele Maicii Sale care este pururea-fecioară"[268]. Autorul invocă aici

și cuvintele Sfântului Ioan (19, 25-27), arătând ca Fecioara Maria nu a mai avut alți copii. El răspunde astfel ereticilor care negau pururea-fecioria Maicii Domnului[269]. Cuvintele Evangheliilor: „... fără să fi fost ei înainte împreună" (Matei 1, 18) și „... fără să fi cunoscut-o pe ea" (Matei 1, 25) sunt explicate prin aducerea argumentelor de la prooroci și de la Sfântul Apostol Pavel[270]. Însăși încredințarea, de către Mântuitorul, a Fecioarei Maria lui Ioan este dovada că ea nu a mai avut copii și că și-a dus viața în continuare în curăție.

Paralela Eva-Fecioara Maria. În ceea ce privește paralela Maria-Eva, Sfântul Epifaniu a pus accent pe latura „existențială"a lor, distingând clar între cele două „fecioare", adică pe cea care a avut un rol ziditor pentru oameni, de cea care a avut un rol pierzător pentru aceștia.

În lucrarea *Panarion* sunt două texte mai importante în care autorul abordează tema celor „două Eve". Pe linia unor mari înaintași ca Sfântul Justin Martirul și Filosoful și Sfântul Irineu al Lyonului, Sfântul Epifaniu a dezvoltat o învățătură în deplin acord cu cea a Sfinților Părinți de dinaintea sa[271]. Autorul a arătat că Eva poate fi numită „maică a vieții" doar în sens larg, căci adevărata „Viață" a venit prin Maria: „Dar iată că și o altă minune trebuie văzută în legătură cu Eva și cu Maria: cea dintâi a fost pentru bărbat pricină a morții și prin acesta pentru lumea întreagă, pe când Maria a fost pricinuitoarea Vieții, iar prin Acela s-a pus început vieții noastre. Căci de aceea a venit Fiul lui Dumnezeu în lume, ca acolo unde a împărățit păcatul, acum Harul lui Dumnezeu să vină mai mult (Romani 5, 20); ca acolo unde moartea a stricat viața, acum Viața să se sălășluiască în locul morții, alungându-se moartea din lume printr-o femeie, precum a și intrat printr-o femeie. Și precum Eva fiind fecioară, totuși nu a ascultat, la fel Maria a fost fecioară dar a ascultat vestirea îngerului despre pogorârea din cer și arătarea Vieții veșnice"[272].

Iată, așadar, că paralela dintre Eva și Fecioara Maria este „îmbogățită" prin extinderea învățăturii despre adevărata maternitate realiază prin Fecioara Maria. Eva a născut odinioară în păcat și de aceea ea nu rămâne decât „un chip", „o figură" a adevăratei maternități care se împlinește în Fecioara Maria, Maica Domnului. Sfântul Epifaniu întărește acest adevăr prin faptul că se gândește și scrie despre paralela Fecioara Maria-Biserica. Acest lucru nu ar fi fost posibil dacă el nu ar fi avut în vedere calitățile excepționale ale Maicii Domnului și dacă nu ar fi crezut în Biserică așa cum este explicată în Scriptură. Aici este una din dovezile despre grija cu care Sfântul Părinte a gândit asupra versetelor

Vechiului și Noului Testament: „Iată cât sunt de exacte Scripturile! Că este spus că Adam a fost zidit, iar despre Eva se spune că a «luat-o» din el. «El a luat una din coastele lui și a făcut-o femeie» (Facere 2, 21-22), spune acolo ca să arate că Domnul Și-a zidit Lui Însuși Trup din Maria, iar Biserica a fost ridicată din coasta Sa atunci când a fost străpuns și când Sângele și Apa au ieșit afară pentru mântuirea noastră"[273].

Teologia Sfântului Epifaniu este pusă în valoare prin Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție. Prin reflexiile sale deosebit de subtile privind crearea omului, mântuirea lui, el exprimă un punct de vedere convergent care gravitează în jurul persoanei Maicii Domnului. Ea nu este prezentată doar ca o legătură sau ca o verigă în istoria mântuirii, ci și ca finalitate, adică desăvârșire și înălțare dumnezeiască.

Adormirea Maicii Domnului. În scrierile Sfântul Epifaniu se găsesc pentru prima oară amănunte referitoare la sfârșitul vieții pământești a Fecioarei Maria, sfârșit pe care autorul îl vede plin de slavă tocmai pentru că ea s-a învrednicit de Nașterea Fiului lui Dumnezeu. Cu siguranță, el a încercat să adune multele tradiții și să discearnă între ele adevărul privitor la cele petrecute cu Fecioara Maria după Înălțarea Domnului la ceruri.

Argumentul „purtării" Fiului lui Dumnezeu de către Fecioara Maria este pentru autor o minune a lui Dumnezeu Însuși pe care mintea noastră nu o poate pricepe: „Cum putea să nu dobândească Împărăția cerurilor Maria cea preasfântă *chiar cu trupul ei*, ea care nu a păcătuit cu nimic și nu a greșit în vreun fel în trupul ei, ci a rămas cu totul nepătată?"[274].

Sfântul Părinte arată că dacă, pe de o parte, Sfintele Scripturi au tăcut în ceea ce privește Adormirea și mutarea ei cu trupul la ceruri atunci dar, pe de altă parte, se cuvine să se știe că aceasta s-a făcut mai mult pentru a nu tulbura mințile noastre omenești. A căuta răspunsuri cu privire la ceea ce s-a întâmplat cu ea ar fi un lucru inutil pentru noi, căci noi nu cunoaștem deplin „tainele" lui Dumnezeu. Sunt aduse ca argumente două importante proorocii: Luca 2, 35 ș.u. și Apoc. 12, 13-14, pe care le interpretează în sensul legăturii directe cu Fecioara Maria.

Citatul ce va fi redat în cele ce urmează, deși este unul lung, este foarte cunoscut și demonstrează încă o dată limpezimea gândirii acestui Părinte al Bisericii, dorința lui de-a explica corect Scripturile și învățătura despre Fecioara Maria: „Dacă cineva crede că noi greșim, atunci îl lăsăm să urmeze mărturiile Scripturii, în care noi nu găsim nimic despre moartea Mariei, dacă ea a murit sau nu, dacă ea a fost îngropată sau nu.

Iar atunci când Ioan a fost trimis în Asia nimeni nu ne-a spus dacă Sfânta Fecioară îl însoțea. Scripturile tac, pentru că în marea Sa grijă Dumnezeu nu a vrut să strice mințile noastre cu mărețele Sale minuni. Că iată, la început ai văzut pe Simeon spunând către ea: «Și prin sufletul tău va trece sabie, ca să se descopere gândurile din multe inimi» (Luca 2, 35). Apoi iată că se spune în Apocalipsă: «Iar când a văzut balaurul că a fost aruncat pe pământ, a prigonit pe femeia care născuse pruncul. Și femeii i s-au dat cele două aripi ale marelui vultur, ca să zboare în pustie, la locul ei, unde e hrănită acolo o vreme și vremuri și jumătate de vreme, departe de fața șarpelui» (Apocalipsa 12, 13-14), *și toate acestea s-au împlinit în ea.* Acestea se puteau petrece numai cu Fecioara Maria"[275].

Sfântul Epifaniu nu arată precis ceea ce s-a petrecut cu Fecioara Maria la sfârșitul vieții ei. Convingerea lui este că fiecare trebuie să creadă în Dumnezeu care rânduiește orice pe pământ și în cer. Aluzia evidentă este aceea că ar fi o pierdere de vreme sau chiar mai rău, o blasfemie, în a cerceta tainele lui Dumnezeu. Într-un alt loc, Sfântul Epifaniu oferă trei ipoteze asupra sfârșitului Maicii Domnului, dar concluzia este aceeași cu cea menționată: „... la Dumnezeu nimic din cele ce voiește nu este cu neputință, iar *sfârșitul ei nimeni nu-l cunoaște cu adevărat*"[276].

Se observă că autorul nu vorbește deloc despre învierea Fecioarei Maria sau despre o înălțare a ei cu trupul la cer, ci lasă pe ceilalți să tragă concluziile. Scopul urmărit de autor este acela de a o cinsti pe Fecioara Maria în mod deplin. De aceea preferă să aibă o poziție mai reținută decât să facă greșeli pe care nu le-ar mai putea repara vreodată. Sfântul Epifaniu a remarcat foarte bine ceea ce s-a petrecut cu operele lui Origen și de aceea nu a vrut să se hazardeze în nici un fel în explicații. Dacă a explicat unele lucruri a făcut-o numai în deplin acord cu Sfânta Tradiție a Bisericii.

Cinstirea Maicii Domnului. Sfântul Epifaniu este printre primii care se roagă Maicii Domnului și îndeamnă la practicarea rugăciunii către ea, convins fiind de puterea care vine prin mijlocirea Sfintei Fecioare: „Maria, Preasfânta Fecioară, este cu adevărat mare înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor! De ce să nu o numim mare pe aceea care a avut în ea pe Cel necuprins, pe Cel pe care nu-l cuprind cerurile și pământul?"[277].

După cum s-a arătat, Sfântul Epifaniu a combătut pe eretici, mai ales pe cei care denaturau cultul creștin, arătând în ce fel trebuie cinstită Maica Celui ce este Fiul lui Dumnezeu. Cinstea acordată ei se îndreaptă către Dumnezeu Însuși, pentru că El Și-a arătat lucrarea Sa în lume: „Da,

trupul Mariei a fost sfânt, dar ea nu a fost Dumnezeu. Da, Fecioara a fost curată și plină de cinste; cu toate acestea ea nu ne-a fost dăruită ca noi s-o adorăm. Ea însăși a adorat numai pe Cel căruia i-a dat Trup, Cel ce a coborât din Cer și din sânurile Tatălui"[278]. „Maria poate fi cinstită, dar numai Dumnezeu poate fi adorat"[279].

Iată, asadar, că Sfântul Epifaniu printr-o gândire aleasă a reușit să deschidă mai mult cuprinsul învățăturii despre Fecioara Maria. Răspunsurile lui la problemele teologice ale timpului au fost clare, fără a lăsa loc de echivoc. Când nu a găsit în Sfânta Tradiție un sprijin pentru credință, a preferat să lase pe alții să-și asume responsabilitatea de a hotărî ce anume trebuie primit și ce nu.

Punctele cele mai importante ale învățăturii despre Fecioara Maria la Sfântul Epifaniu sunt cele legate de pururea-fecioria ei, de legătura cu Biserica și de cinstirea ei. Teologia Sfântului Epifaniu a avut o mare influență asupra urmașilor săi datorită profunzimii ei. A fost printre primii care au abordat teme noi privitoare la Fecioara Maria[280]. Fericitul Ieronim, care i-a fost contemporan, spunea: „Epifaniu, episcop de Salamis, în Cipru, a scris numeroase cărți împotriva ereziilor pe care le-am cercetat temeinic..."[281]. Se știe că Sfântul Epifaniu a luptat împotriva antidicomarianiților și a colirindienilor[282], dezvoltând învățătura despre cinstirea Maicii Domnului în Biserică. El nu a exagerat în nici un fel și nu a atribuit merite Maicii Domnului în detrimentul adorării lui Dumnezeu[283].

Scriitori capadocieni

Sfântul Vasile cel Mare († 379)

În secolul al IV-lea, provincia Capadocia a avut ca arhiepiscop pe unul din cei mai importanți Sfinți Părinți ai Bisericii: Sfântul Vasile cel Mare[284]. În planul învățăturii despre Fecioara Maria, capadocienii (Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie de Nazianz, Sfântul Grigorie de Nyssa, Amfilohiu de Iconium) au fost influențați de creștinismul alexandrin pe care ei l-au cunoscut îndeaproape și cu care aveau legături strânse. Locurile legate strict de Fecioara Maria sunt puține în operele lor, dar au o importanță teologică covârșitoare. Inspirându-se din învățătura despre Întruparea Mântuitorului nostru Iisus Hristos din Fecioara Maria și analizând ceea ce reprezintă aceasta în plan uman,

Sfântul Vasile cel Mare și ceilalți Părinți capadocieni au descoperit lumii credința curată în Maica Domnului[285].

Nașterea din Fecioara Maria. Pentru a arăta cum și-a păstrat curăția Maica Domnului, Sfântul Vasile folosește în *Hexaimeron* imaginea unei păsări care își perpetuează specia fără legătura cu o altă pasăre, ci numai prin ouăle pe care le depune si din care ies puii. Planul lui Dumnezeu a fost de a ne arăta „o fecioară care-și păstrează fecioria ei cu toate că a născut"[286].

Pentru el, Fecioara Maria este mai întâi Maica lui Emanuel, adică „Fecioara" proorocită din vechime de profetul Isaia: „Ea era împlinirea tainei vestite mai înainte de veacuri și cea vestită de către prooroci: «Iată, fecioara va lua în pântece și va naște Fiu și-I vor pune numele Lui Emanuel, care se tâlcuiește: «Dumnezeu este cu noi» (Isaia 7, 14; Matei 1, 23). Acest nume din vechime: «Dumnezeu este cu noi» cuprinde descoperirea tainei că Dumnezeu se face Om. De aceea spune (proorocul): «Emanuel», care se tâlcuiește: «Dumnezeu este cu noi». Nici unul din noi nu ar trebui să se lase înșelat de calomniile iudeilor care spun că proorocul vorbește de o tânără femeie și nu de o fecioară. Căci textul ar trebui să spună acolo: «Iată tânăra femeie...», dar ar fi absurd să gândim că ceea ce Domnul ne-a dăruit ca semn este, de fapt, ceva comun și propriu naturii noastre. Ce a spus cu adevărat proorocul? «Și Isaia mai grăi către Ahaz: Cere un semn de la Domnul Dumnezeul tău, din adâncurile iadului sau din înălțimile cele de sus. Și a spus Ahaz: nu voi cere și nu voi ispiti pe Domnul!» (Isaia 7, 10-12). Și puțin mai încolo spune: «Pentru aceasta Domnul meu vă va da un semn: Iată, Fecioara va lua în pântece...» (Isaia 7, 14). Așadar, Ahaz nu cere semn nici din adâncuri și nici din înălțime și înțelegem prin aceasta că Cel ce S-a pogorât în părțile cele mai de jos ale pământului și s-a suit în cerurile cele mai presus de ceruri (cf. Efeseni 4, 9-10), Domnul Însuși a dat un semn: un semn cu adevărat nemaiauzit și înfricoșător, cu mult mai sus de orice lege omenească: aceeași femeie este fecioară și mamă, iar în timp ce rămâne în sfântă curăție fecioarească, ea este și binecuvântată cu nașterea"[287].

Sfântul Vasile arată aici că Întruparea este o taină „înfricoșătoare" a lui Dumnezeu, adică mai presus de înțelegerea obișnuită a oamenilor și care nu se cuvine s-o cercetăm oricum, ci numai în credință și în păstrarea adevărurilor Scripturii. Fiul lui Dumnezeu S-a smerit pe Sine coborându-se în pântecele Sfintei Fecioare, iar acesta este un semn deosebit al lui Dumnezeu, căci altfel El s-ar tăgădui pe Sine. În Sfintele

Scripturi sunt mărturii ale lui Dumnezeu despre Fecioara Maria. În aceasta se arată că toate s-au împlinit întocmai şi pe mărturia ei creştinii cred că Maica Domnului este o femeie binecuvântată de Dumnezeu, mai curată decât orice altă făptură şi vrednică de cinste. Este demn de subliniat faptul că fecioria sau curăţia Maicii Domnului nu este „autonomă", nu vine de la sine, ci este rezultatul lucrării lui Dumnezeu în timp, după naşterea ei pe pământ şi nu înainte sau în timpul naşterii ei din părinţii trupeşti. Puterea lui Dumnezeu a „acoperit-o" şi a umplut-o de har, dăruindu-i o viaţă desăvârşită pe care ea a dus-o în smerenie şi ascultare.

Sfântul Părinte insistă în *Comentariul la psalmi* spunând: „Proorocul vede pe Dumnezeu întrupat. El vede pe Emanuel născut din Sfânta Fecioară. Acest nume se tâlcuieşte: «Dumnezeu este cu noi» şi de aceea a strigat el: Domnul oştirilor este cu noi! Aceasta ne dovedeşte că El Însuşi S-a arătat sfântului prooroc şi patriarh"[288].

Fecioria Maicii Domnului este o calitate pe care ea o are tocmai prin grija lui Dumnezeu, prin faptul că a consimţit la venirea în Trup a Logosului lui Dumnezeu: „Începutul Lui nu este din Maria şi nu a început să existe din vremea ei. Dar atunci de unde? «La început era Cuvântul şi Cuvântul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvântul» (Ioan 1, 1)"[289].

Aici şi în alte părţi se observă că Sfântul Vasile luptă împotriva ereziilor ariene, valentiniene sau de orice altă origine, pentru a arăta că Mântuitorul este cu adevărat Fiul lui Dumnezeu şi Om adevărat. El aduce în plan secund însă şi lucrarea Fecioarei Maria sau mai bine spus „colaborarea" ei cu Dumnezeu. Dacă Dumnezeu nu s-ar fi Născut în mod real din Fecioara, cu trup de carne ca al nostru, toată lucrarea mântuirii ar fi fost de prisos: „Toate acestea (pe care Hristos le-a împlinit) sunt nesocotite de cei ce cred că a venit în lume cu trup ceresc. Dacă Dumnezeu Cel Născut cu trup nu l-ar fi luat din plămada lui Adam, ce rost ar mai fi avut sălăşluirea în Fecioara Maria?"[290]. Apoi: „Care este lucrarea iconomiei lui Dumnezeu? Trupul unei Fecioare Sfinte! Şi care sunt temeiurile lucrătoare ale acestei Naşteri? Sfântul Duh şi acoperirea puterii Celui Preaînalt!"[291].

Sfântul Vasile consideră de o mare importanţă „iconomia" Maicii Domnului. Ca şi lucrarea directă, imediată a lui Dumnezeu în lume şi în Fecioara Maria, lucrarea ei personală are o importanţă precisă: „pântecele" ei este lucrător al mântuirii noastre. Lucrarea lui Dumnezeu se îngemănează, se împleteşte armonios cu „intervenţia" umană prin Fecioara Maria.

Născătoarea de Dumnezeu, logodnica Dreptului Iosif. Sfântul Vasile o numește pe Fecioara Maria fără nici o rezervă „Născătoare de Dumnezeu" și „Maică Preasfântă". Deoarece și Maica Domnului este om, prin ea, Fiul lui Dumnezeu a venit în lume și S-a făcut deopotrivă cu noi. Prin Fecioara Maria am devenit toți prieteni ai lui Dumnezeu[292].

În *Omilia la Nașterea Mântuitorului Hristos*, Sfântul Vasile arată că Fecioara Maria a fost în casa Dreptului Iosif, sub ocrotirea acestuia și nu pentru vreun alt motiv. Preluând pe Sfântul Ignatie Teoforul, Sfântul Vasile vede în logodna hărăzită de Dumnezeu Sfintei Fecioare o pază de ispita celui rău: „Un vechi autor ne arată un motiv întemeiat. Logodna cu Iosif a fost plănuită pentru ca fecioria ei să rămână ascunsă de prințul lumii acesteia. Căci după arătarea din afară căsătoria a fost asumată de Fecioara, ca să se ascundă de începătorul răutății, cel ce pândea pe fecioare; însă ea ascultă vestirea proorocului: «Iată, Fecioara va lua în pântece și va naște Fiu» (Isaia 7, 14). Cu această căsătorie mai apoi ispititorul feciorie a fost învins. Că acela știa că venirea în trup a Domnului va pune capăt stăpânirii lui"[293].

Vorbind despre „căsătoria" Sfintei Fecioare cu Dreptul Iosif, autorul abordează latura morală și socială a acestei căsătorii. Este un bun prilej pentru el de a scoate în evidență că toți oamenii trebuie să se pună sub oblăduirea lui Dumnezeu pentru a fi binecuvântați ca și Fecioara Maria. Căsătoria a ocrotit fecioria Maicii Domnului și, tot la fel, căsătoria poate ocroti viața și căminul oricăror soți: „În Iosif, Maria a avut un logodnic și un apărător al vieții ei, iar prin aceasta este o mărturie a curăției ei, iar calomniatorii nu au avut pretextul s-o acuze de a-și fi stricat fecioria (căci era logodită)"[294]. „O fecioară care a fost dată spre căsătorie unui bărbat, a fost găsită vrednică pentru slujirea (Întrupării Domnului), deci iată că fecioria trebuie cinstită iar căsătoria nu trebuie nesocotită. Prin feciorie s-a ales calea sfințeniei, iar prin logodnă calea ocrotirii ei"[295].

Iată, așadar, exprimată clar aici motivația logodnei Dreptului Iosif cu Fecioara Maria: fecioria trebuie să fie cinstită, iar căsătoria să nu fie disprețuită. Dreptul Iosif este un martor al curăției Sfintei Fecioare.

Fecioara Maria chip de trăire a sfințeniei. Sfântul Vasile vorbește de calea sfântă pe care a mers Maica Domnului în viața ei, de sfințenia pe care a dobândit-o de la Dumnezeu. Deși nu intră în amănunte și nu explică în ce constă mai precis această sfințenie, Sfântul Vasile se

folosește de anumite episoade biblice prin care conturează mai ușor și mai autentic chipul ei ales.

Ca și alți Părinți, el abordează episodul proorociei lui Simeon, episod care nu diminuează cu nimic starea ulterioară a Sfintei Fecioare în fața lui Dumnezeu. Trebuie subliniat faptul că Sfântul Vasile nu desconsideră în vreun fel pe Fecioara Maria, nu insinuează existența vreunei umbre de îndoială în sufletul ei și nici vreo tăgăduire a puterii Fiului, ci arată, pe de o parte, întâietatea și atotputernicia Mântuitorului Hristos, care și pe Cruce fiind, a ocrotit pe Maica Sa, iar pe de altă parte arată credința puternică a Maicii Lui, credință ce a făcut-o să nu se departeze de El. Chiar dacă Sfântul Vasile scrie explicit că Fecioara Maria a fost încercată de îndoială în momentul Răstignirii Domnului, el a făcut aceasta tocmai pentru a arăta lupta ei cu gândurile păcătoase și biruința asupra celui rău: „Simeon a numit sabie (Luca 2, 35) cuvântul care are puterea de a „tăia" gândurile și care pătrunde până în străfundurile sufletului și duhului dintre încheieturi și măduvă (Evrei 4, 12). Într-adevăr, oricare suflet în clipa Pătimirii a fost pătruns de îndoială, așa cum spusese și Domnul: «Voi toți vă veți sminti întru Mine...» (Matei 26, 31). Prin urmare, Simeon a profetit că și Maria însăși stând lângă Cruce și având să audă și să vadă ce se petrece, chiar după mărturia îngerului Gavriil, chiar după mărturia descoperirii dumnezeieștii Zămisliri, chiar după arătarea atâtor minuni, va cunoaște o oarecare tulburare în sufletul ei. Cu adevărat a trebuit ca Domnul să sufere toate, să se aducă pe Sine Jertfă pentru lumea întreagă și să îndrepte pe toți prin Sângele Său. Chiar și tu (Fecioară Marie) care ai învățat de la Domnul mai presus de toți ai fost încercată de o oarecare tulburare. Aceasta este «sabia» (de care vorbește Simeon). «Căci gândurile a multor inimi vor fi descoperite» (Luca 2, 35). Aceasta înseamnă că după scandalul Crucii, Domnul le-a arătat calea de urmat pentru tămăduirea sufletului lor, atât Apostolilor cât și Mariei, întărindu-le inimile prin credința întru El"[296].

„Tulburarea" de care amintește aici Sfântul Vasile nu este o îndoială sau o necredință a Fecioarei Maria, o stare de pierdere a conștiinței de Maică a Domnului, ci este o piatră de încercare, o „ispitire", așa cum a fost și ispita Mântuitorului din pustie. Omenește este posibilă venirea și „încercarea" din partea celui rău, dar strălucirea credinței este și mai puternică atunci când biruința este deplină. Prin această stare a trecut și Fecioara Maria pe Golgota, când a fost alături de Fiul ei, dar tot prin puterea lui Hristos a trecut prin toate. Este evident că Sfântul Vasile merge

pe linia biblică și patristică anterioară și arată că totul se datorează lui Dumnezeu și că fecioria, credința și viața însăși a Maicii Domnului se datorează lui Dumnezeu.

Pe scurt, se poate afirma că Sfântul Vasile abordează învățătura despre Fecioara Maria dintr-o altă perspectivă decât cea a Întrupării Domnului, insistând asupra rolului și atitudinii ei personale. Siguranța gândirii și vigoarea argumentelor Sfântului Vasile au venit dintr-o gândire teologică asupra rostului și vieții Maicii Domnului.

Cinstirea Maicii Domnului. Din tot ceea ce s-a arătat până acum se desprinde clar faptul că în gândirea Sfântului Vasile, Fecioara Maria este vrednică de cinstire. Fecioria ei înainte de Nașterea Fiului lui Dumnezeu și după Naștere, moralitatea și consacrarea vieții ei lui Dumnezeu au fost elementele care l-au făcut pe Părintele capadocian să vorbească la superlativ despre ea. „În timp ce omenirea nu avea nimic care să fie deopotrivă cu curăția Fecioarei sau care să fie vrednic de lucrarea Duhului Sfânt, fiindcă era legătura căsătoriei, a fost aleasă Fecioara Binecuvântată, pentru că fecioria ei a fost neatinsă de căsătorie"[297].

Pentru Sfântul Vasile, Fecioara Maria este modelul desăvârșit de viețuire și de aceea toți credincioșii se cuvine s-o urmeze. Iată îndemnul Sfântului Vasile: „Cuvintele acelea: «Și nu a cunoscut-o pe ea până ce a născut pe Fiul cel Unul-Născut» (Matei 1, 25) pot face pe vreunul să gândească că Maria, după ce a dăruit Domnului trup cu toată curăția, prin lucrarea Sfântului Duh, ar fi avut o viață obișnuită în căsătorie. Chiar și această învățătură nu ar putea strica credința noastră, deoarece fecioria Mariei a fost necesară până la Întruparea Domnului, iar ce s-ar fi întâmplat după aceea nu ar fi avut cum să strice în vreun fel învățătura despre acea taină (a Întrupării). Dar cum cei ce iubesc pe Hristos, adică credincioșii înșiși, nu mărturisesc că Născătoarea de Dumnezeu ar fi putut înceta pentru vreo clipă a fi fecioară, credem prin aceasta că mărturia lor este suficientă»"[298].

Consensul credinței multora este argumentul legitim pentru cinstirea Maicii Domnului. Nu se poate accepta, spune Sfântul Vasile, că ceea ce mărturisesc toți să nu fie adevărat în legătură cu Fecioara Maria. În vremea aceea, după Tradiție, cei mai mulți credeau în cinstea Mariei și o onorau cum se cuvine. Se vede aici siguranța unei credințe izvorâte din inimile pline de rugăciune către ea, din mințile frământate de dorința împlinirii voii lui Dumnezeu și nu vreo urmă de îndoială asupra Lui sau a Maicii Lui. O credință unanimă în fecioria ei, de exemplu, era parte a

credinței Bisericii, iar cinstirea care i se cuvenea Maicii Domnului era consecința directă a acesteia și o nevoie permanentă a credincioșilor.

Așadar, Sfântul Vasile apără învățătura despre Maica Domnului cu argumente scripturistice și raționale. Ceea ce-i este specific este tocmai accentul pe lucrarea Duhului lui Dumnezeu care a ocrotit-o pe Fecioara Maria și care o „păstrează" în continuare ca model de viețuire. El reia pe Origen și pe Sfântul Ignatie în apărarea maternității feciorelnice a Maicii Domnului. Explicând proorociile de la Isaia 7, 14 (Fecioara care naște), Matei 1, 25 („până ce") sau Luca 2, 35 („sabia" ce trece prin sufletul ei), accentul cade pe Sfânta Tradiție a Bisericii, pe ceea ce au primit ca învățătură toți creștinii.

Un alt episod, preluat de la Origen, care va influența pe Părinții Bisericii, este cel legat de aducerea Fecioarei Maria la Templu, în locul destinat fecioarelor după ce ea a născut pe Iisus[299]. Acest fapt a dus la uciderea preotului Zaharia de care amintește si Mântuitorul în Evanghelia Sa (Matei 23, 35).

Pentru Sfântul Vasile, Maica Domnului este vrednică de toată cinstea și titlul de „Theotokos" arată exact ceea ce ea a împlinit pentru oameni: a dat trup lui Emanuel „Cel ce este Dumnezeu-Întrupat"[300]. El o consideră chiar o „proorociță" deoarece ea a proorocit prin cuvintele ei rostite în fața îngerului ceea ce avea să se întâmple cu ea și cu Fiul lui Dumnezeu[301].

Sfântul Grigorie de Nyssa († 394)

Dacă Sfântul Vasile a excelat în viața sa lucrând și luptând pentru turma pe care o păstorea, îngrijindu-se mai mult parcă de latura socială și misionară a slujirii preoțești, ceilalți Părinți capadocieni au impresionat prin alte calități: Sfântul Grigorie de Nazianz a fost un foarte bun predicator și orator, iar Sfântul Grigorie de Nyssa a fost un deosebit gânditor și teolog creștin.

Toți trei au continuat opera Sfântului Atanasie și a Sinodului de la Niceea (325), care au căutat să înlăture arianismul și alte rătăciri asemănătoare acestuia. Proclamarea Mântuitorului nostru Iisus Hristos ca Fiul lui Dumnezeu și deoființă cu Tatăl a fost una din cerințele majore ale epocii lor. Veșnicia și consubstanțialitatea Fiului cu Tatăl ceresc a constituit principala lor preocupare teologică. Printre adversarii lor de atunci erau: un alt capadocian, Eunomiu de Cizic, care a încercat să readucă doctrina ariană în prim plan sub forma unui raționalism insidios,

apoi Apolinarie care refuza să recunoască o fire umană întreagă în Cuvântul Întrupat. De aceea Sfântul Vasile și ceilalți Părinți capadocieni au insistat asupra învățăturii trinitare și hristologice. Din perspectiva combaterii acestor principale erezii ei au statornicit o Teologie în care Fecioara Maria deține un loc important. Sfântul Grigorie de Nyssa a apărat și el învățătura despre maternitatea divino-umană a Fecioarei Maria împotriva ereziilor vremii sale[302].

Întruparea Domnului din Fecioara Maria. După cum s-a menționat deja, Eunomiu și Apolinarie au fost doi dintre cei mai mari opozanți ai credinței ortodoxe proclamate la Niceea și Constantinopol. Eunomiu, episcop de Cizic, afirma că Fiul este deosebit de Tatăl în ființă. El și adepții lui formau partida radicală împotriva consubstanțialității Fiului cu Tatăl ceresc. Apolinarie „voind să explice modul unirii firii dumnezeiești cu firea omenească în persoana Mântuitorului, pornea de la concepția trihotomică a lui Platon, după care omul e compus din trup material (*soma* sau *sarx*), suflet animal (*psihi logos*) și suflet rațional și nemuritor (*psihi loghichi* sau *nous*), susținând că la Întrupare Domnul Hristos a primit un trup omenesc cu suflet animal, lipsit însă de suflet rațional, deoarece locul rațiunii sau minții l-au luat Logosul, Cuvântul lui Dumnezeu"[303]. Aceste doctrine și altele asemănătoare (semiariene, omiene) atentau direct la legătura Maicii Domnului cu Fiul lui Dumnezeu și la realitatea Trupului Domnului.

Se observă că Sfântul Grigorie apără mai întâi unitatea firilor în Domnul Hristos și omenitatea Lui adevărată: „Împreună cu toți ceilalți care învață credința ortodoxă, mărturisesc și credința mea în Unul Hristos, Dumnezeu și Om, dar nu așa cum învață Apolinarie. Căci dumnezeirea nu devine omenitate și nici omenitatea Lui nu devine ceva ceresc, așa cum crede acela. Aș voi să spun mai bine că puterea Celui Preaînalt, prin Duhul Sfânt, a acoperit firea omenească și s-a alcătuit firea dumnezeiască înăuntrul ei. Căci așa s-a zămislit Trupul Domnului în Fecioara Maria. Din pricina aceasta Cel ce S-a Născut dintr-însa a fost numit Fiul Celui Preaînalt. Într-adevăr, numai puterea dumnezeiască poate face cu putință unirea firii omenești cu Dumnezeu, ca prin trup Dumnezeu să intre în legătură cu oamenii"[304].

După această argumentare, Sfântul Grigorie consideră că este absolut normal ca Fecioara Maria să fie chemată cu numele: „Născătoare de Dumnezeu", căci Dumnezeu-Fiul a luat Trup omenesc din ea: „Dacă noi propovăduim cu toată tăria și mărturisim că Hristos este puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu (I Corinteni 1, 24), Același totdeauna și cu toate

acestea sălășluindu-se într-un trup stricăcios și schimbător, El nu este însă pângărit astfel, ci curăță toată spurcăciunea. Atunci care mai este vina noastră și de ce suntem urâți? Ce înseamnă aceste noi împotriviri față de noi? Este oare aceasta pentru că noi propovăduim alt Hristos? Mărturisim noi pe altcineva? Propovăduim noi altă Scriptură? Îndrăznește oare cineva din noi să cheme pe Fecioara în loc de «Născătoare de Dumnezeu» (*Theotokos*), «Născătoare de om», așa cum auzim că fac unii în chip necuviincios?"[305].

Vorbind despre Mântuitorul Hristos ca Dumnezeu adevărat și Om adevărat, Sfântul Părinte ajunge inevitabil la Fecioara Maria pe care o vede „cheia" în adeverirea realității firii Lui umane. Maica Domnului a fost o femeie din Iudeea, om deplin, iar dacă Dumnezeu, Atotputernic fiind, a hotărât să se pogoare în ea, atunci ea este vrednică de numele de „Născătoare de Dumnezeu". Sfântul Grigorie spune, de fapt, că Sfânta Fecioară reprezintă chezășia ortodoxiei credinței noastre: „Atunci când Sfântul Duh S-a pogorât peste ea și puterea Celui Preaînalt a umbrit-o, Omul Cel Nou S-a alcătuit în ea. Acesta este numit «nou» pentru că Dumnezeu L-a zidit, nu omenește, ci în alt fel mai înalt, Dumnezeu-Om nefăcut de mâini omenești. Căci știm că Cel Preaînalt nu locuiește în sălașuri făcute de mâini omenești, iar Omul cel Nou nu a fost făcut prin voință omenească"[306].

Se observă din aceste citate câteva aspecte demne de reținut: pentru Sfântul Grigorie firea umană nu există din veșnicie, ci a fost luată de Mântuitorul nostru Iisus Hristos din Fecioara Maria, iar firea divină nu a „anulat" firea omenească, ci ele sunt distincte în Persoana Sa și unite prin puterea lui Dumnezeu.

Maica Domnului – Maică Fecioară. Despre fecioria Maicii Domnului autorul vorbește la modul apreciativ, străduindu-se să releve „taina" care a înconjurat-o și lucrarea deosebită la care a fost părtașă. Toate proorociile Vechiului Testament vorbesc despre Maica Domnului care este „Fecioară" în adevăratul înțeles al cuvântului. „Ascultați pe Isaia care strigă: «Un Prunc se va naște! Un Fiu se va da nouă!» (Isaia 9, 6). Învață-te de la acest prooroc cum s-a născut Copilul Acesta, ce fel de Fiu s-a arătat. Oare ce lege se potrivește aici? Proorocul arată că nu va fi lege omenească. Stăpânul lumii nu se supune legii firii (omenești), deci cum s-a născut Copilul, spune-mi? Proorocul spune iarăși: «Iată, Fecioara va lua în pântece și va naște fiu și vor pune numele Lui Emanuel, care se tâlcuiește: Dumnezeu este cu noi» (Isaia 7, 14). O, preaînălțată minune!

Fecioara devine mamă și rămâne fecioară! Privește această nouă rânduire a naturii. Orice altă femeie, dacă vrea să rămână fecioară, nu poate să fie mamă. Atunci când o femeie devine mamă, ea nu mai este fecioară. Dar aici, cu adevărat, cele două sunt unite în aceeași ființă. Dar iată că aceeași femeie este arătată și Maică și Fecioară, iar feciorla ei nu a fost piedică în calea nașterii și nici nașterea nu a stricat feciorla. Aici s-a arătat că (Domnul) S-a pogorât ca să ne facă vii pe toți, pentru că El a venit printr-o naștere fără stricăciune. Așadar, după putința înțelegerii noastre, o femeie care nu a avut legătură cu vreun bărbat este numită «nestricată»"[307].

Sfântul Grigorie face trimitere și la alte imagini din Sfânta Scriptură în care se vede îngemănarea dintre legile naturii și legile divine sau, mai bine spus, opoziția aparentă dintre două lucruri sau evenimente, dar care descoperă puterea lui Dumnezeu. Unirea omenescului cu dumnezeiescul, a celor văzute cu cele nevăzute este lucrarea lui Dumnezeu și este adevărată. Nici o urmă de îndoială nu străbate gândirea Sfântului Părinte. Fecioara Maria a fost și este Maică și Fecioară. El accentuează unicitatea Fecioarei Maria și folosește diferite figuri de stil pentru a exprima aceasta. Efortul său este de a lămuri, pe cât este posibil, că ceea ce s-a petrecut cu Fecioara Maria este ceva știut și împlinit de Dumnezeu, pentru că există un plan al Lui cu lumea întreagă și cu ea însăși.

Atât la Isaia 7, 14 cât și la 8, 3, sau în alte locuri, spune autorul, cea care este prefigurată este Fecioara Maria. Miriam, sora lui Moise, este și ea un „tip" al Maicii Domnului. Prima s-a bucurat la trecerea prin Marea Roșie și a cântat de bucurie înaintea Domnului, iar mai pe urmă Fecioara Maria a trecut pe toți de la moarte la viață, bucurându-se și ea cu oamenii[308].

Imaginea „rugului aprins", rug ce nu se mistuia de flăcările dumnezeirii, a fost o prefigurare a Maicii Domnului, a stării la care ea a ajuns prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu. Moise însuși este luat ca martor al minunii fecioriei și maternității Maicii Domnului: „Mi se pare că însuși Moise a închipuit minunea aceasta când a vorbit despre lumina în care i S-a arătat Dumnezeu și despre rugul care ardea și nu se mistuia de flăcări (Ieșire 3, 1 ș.u.), căci Moise a spus: «Mă voi duce mai aproape să văd minunea aceasta». Iar mie mi se pare că acest cuvânt «mai aproape» înseamnă nu că s-a apropiat de locul acela, ci că a dorit să vadă apoi ce se va petrece. Ceea ce s-a închipuit atunci prin focul care ardea rugul acela s-a arătat în chip lămurit în Fecioara, atunci când timpul care era

între acestea a trecut. Așa cum rugul ardea dar nu se mistuia de flăcările ce-l cuprinseseră, tot așa Fecioara a dat naștere Luminii și nu a pătimit. Și nici comparația cu rugul aprins să nu te încurce, căci a închipuit Dumnezeu prin aceea trupul Fecioarei"[309].

Sfântul Grigorie de Nyssa atribuie o mare valoare „semnelor" biblice și le relaționează cu Fecioara Maria. Semnul sau minunea incorporează Taina și aduce înțelegerea acesteia. Fecioria Maicii Domnului este ea însăși semn și minune care a fost prevestită în diferite momente ale istoriei mântuirii, iar această feciorie a ei este semnul clar al sfințeniei. Proorocul Moise s-a apropiat de locul sfânt și a văzut rugul arzând fără să se mistuie și a făcut aceasta cu toată cucernicia, desculț și cu privirea plecată. Trimiterea la Fecioara Maria „peste timp" este pusă sub aceeași notă: de ea trebuie să te apropii numai smerit, pentru că ea este „rug" ce arde și nu se strică deoarece Dumnezeu o ocrotește. Fecioara Maria a primit în sine pe Dumnezeu și nu s-a mistuit și, de aceea, este „loc sfânt", „rug aprins" și „foc" ce poate să ardă. Sfințenia Maicii Domnului este principala revelație pe care încearcă să o descopere Sfântul Grigorie.

Un alt „episod" sau o altă imagine asupra fecioriei și sfințeniei Maicii Domnului este preluată de la proorocul Zaharia. Tâlcuind o tradiție a timpului său (*Matei 23, 35*), Sfântul Grigorie de Nyssa spune că tatăl Sfântului Ioan Botezătorul a fost ucis în templu pentru că a primit pe Fecioara Maria între fecioare: „Tot ce spunea Zaharia era o proorocire. Călăuzit de duhul de proorocire la cunoașterea tainelor celor mai înalte și la taina fecioriei care a însoțit nașterea el nu a îndepărtat pe Maria de la locul din templu hărăzit fecioarelor. El propovăduia iudeilor cum Dumnezeu Făcătorul și Împăratul a toate a luat firea oamenilor cu toate ale ei și o duce la desăvârșire după cum binevoiește și nu este supus acesteia. Cu puterea Sa a zidit dinlăuntru un neam nou și nu a stat împotrivă ca o maică să rămână fecioară. De aceea Zaharia nu a dus pe Maria din locul hotărât fecioarelor în templu. Acest loc era acela dintre templu și altar. Iudeii auzind că Domnul lumii, după bună voia Sa, a venit printr-o naștere mai presus de fire, îl uciseră pe Zaharia când acela aducea jertfă în fața altarului fiind preot, căci el adusese mărturie despre Nașterea lui Hristos"[310].

Sfântul Grigorie de Nyssa, ca și Sfântul Vasile cel Mare[311] sau Origen[312], preia tradiția despre uciderea tatălui Sfântului Ioan Botezătorul, Zaharia, fiul lui Varahia, despre care se vorbește în Evanghelie

(Matei 23, 35). Prin aducerea de argumente din Sfânta Scriptură și din Sfânta Tradiție, Sfântul Grigorie a dorit să confirme învățătura despre sălășluirea Fecioarei Maria în templul din Ierusalim și minunile la care a fost părtașă. Mai mult chiar, pentru el Fecioara Maria a fost o persoană care din voie proprie s-a supus lui Dumnezeu, Cel ce a preaslăvit-o mai apoi cu primirea Fiului lui Dumnezeu în pântecele ei. Ea este o femeie care și-a afierosit fecioria lui Dumnezeu și și-a păstrat-o până la sfârșitul vieții, drept dovadă fiind mărturia în fața Arhanghelului Gavriil. Comentând versetele de la Luca (1, 34 ș.u.), Sfântul Grigorie de Nyssa arată că a fost vorba chiar de un vot, de o făgăduință a ei pentru o viață de castitate: „Care a fost răspunsul Fecioarei Maria? Să ascultăm glasul ei preacurat ce spune! Îngerul aduce vestea bucuriei nașterii, dar ea este preocupată de feciorie arătând cât de mult ținea ea la castitate. Ea nu refuză să creadă pe înger, dar nici nu vrea să-și schimbe convingerea. Și atunci ea spune: «Eu nu știu de bărbat. Cum va fi mie aceasta, dacă eu nu știu de bărbat?» (Luca 1, 34). Maria arată prin cuvintele ei câteva tradiții apocrife. Dacă Iosif ar fi luat-o la sine pentru a o avea de soție, de ce ea s-a mai mirat atunci când a auzit de vestirea nașterii, dacă ea ar fi primit dinainte să fie mamă după legile omenești? Dar tocmai prin aceasta înțelegem că ea își hărăzise viața lui Dumnezeu și trupul neatins și sfânt; de aceea chiar dacă înger din cer sau păreri omenești ar fi îndemnat la altceva, eu nu vreau să știu de bărbat, ar fi spus Maria atunci. Cum voi fi mamă fără să cunosc bărbat? Căci Iosif îmi este soț, dar eu nu cunosc bărbat"[313].

Afirmațiile anterioare se referă doar la o latură a învățăturii despre fecioria Maicii Domnului. Semnele biblice, asocierea ei cu „locul sfânt", „rugul aprins" și „focul ce arde și nu mistuie" sau interpretările unor evenimente din vechime sunt aprecieri pozitive asupra fecioriei ei. Mai există și o altă „explicație", în concepția Sfântului Grigorie, despre curăția Maicii Domnului. Pe fondul acceptării ideii că „frații Domnului" sunt copiii lui Iosif dintr-o căsătorie anterioară celei cu Fecioara Maria, autorul afirmă că ea este cu adevărat Născătoare de Dumnezeu[314]. Dacă Evanghelia spune că Fecioara Maria este „mama lui Iacov și a lui Iosif" (Matei 27, 56) acest lucru se petrece pentru că Dumnezeu a vrut să o apere de răutatea și necredința iudeilor care nu puteau primi că o fecioară a născut și ar fi omorât-o.

Autorul evidențiază pronia lui Dumnezeu. El S-a îngrijit de Fecioara Maria ca să nu i se întâmple nimic rău din partea iudeilor[315], El a ocrotit-o în mijlocul poporului.

Fecioara Maria cea preamărită. Un alt aspect al învățăturii despre Fecioara Maria la Sfântul Grigorie de Nyssa este lauda și preacinstirea ei. Autorul își exprimă o admirație nespusă față de ea, proclamând-o culme a sfințeniei: „Tu ești cea mai cinstită dintre toate făpturile, mai frumoasă decât cerurile, strălucești mai mult decât soarele și ești preamărită de îngeri. Neurcându-te în rai, ci rămânând pe pământ ai purtat în sânul tău pe Domnul cerului și pe Stăpânul lumii întregi"[316].

Fecioara Maria a fost considerată întotdeauna „fecioară nepătată, smerită și supusă, cinstea lumii întregi, poarta vieții și cea care a câștigat mântuirea noastră"[317]. Ea a apărat pe Eva cea din vechime: „Femeia a apărat pe femeie, căci cea dintâi deschisese calea păcatului, iar cea din urmă a slujit și a adus calea dreptății... Cea dintâi a adus păcatul prin lemn, iar cea din urmă a adus Harul prin lemn"[318].

Prin prezentarea paralelei dintre Eva și Fecioara Maria, Sfântul Grigorie de Nyssa aduce în prim plan calitatea acesteia din urmă de mijlocitoare a mântuirii. Fecioara Maria este între Dumnezeu și oameni ca rugătoare. Starea ei se vădește din puterea și voința dumnezeiască și nu de la sine, autonom sau despărțită de Fiul lui Dumnezeu. O notă interesantă asupra acestei teme este aceea a împlinirii în bucurie de către Fecioara Maria a poruncii dumnezeiești. În contrast cu Eva, care a născut în pedeapsă și durere, Prea Curata Fecioară „și-a început zămislirea și a născut apoi cu bucurie"[319].

Este semnificativ faptul că autorul consideră că „cealaltă Marie" (Matei 28, 1) este Maica Domnului care a venit la Mormântul Lui pentru a aduce miresme. Se poate observa o legătură între „Eva cea Nouă", Fecioara Maria și Înviere. Fecioara Maria a zămislit și a născut întru bucurie, fără dureri, ca o consecință a ascultării ei față de Dumnezeu și de aceea acum la sfârșitul lucrării Fiului ei în lume și ea se face părtașă Bucuriei depline care este Învierea Domnului[320].

Sfântul Părinte nu se limitează, totuși, la descoperirea acestor aspecte ale învățăturii despre Fecioara Maria. El propune urmarea căii spirituale deschise de ea. Ceea ce s-a împlinit prin ea de către Dumnezeu trebuie să se împlinească în fiecare suflet de creștin, adică fiecare să trăiască în curăție trupească și sufletească și astfel se poate învrednici de a purta pe Domnul Hristos întru sine: „Ceea ce s-a împlinit în Maria,

Fecioara-nestricată de păcat, de către harul dumnezeiesc al lui Hristos care a strălucit luminos în ea, aceeași trebuie să se împlinească în fiecare suflet care trăiește în curăție și are mintea curată de patimi și rațională"[321].

Fecioara Maria este Născătoare de Dumnezeu sau „Theotokos", realitate care se raportează direct la Întrupare[322]. Cinstirea Maicii Domnului în gândirea Sfântului Grigorie este confirmată de minunea arătării Sfintei Fecioare, Sfântului Grigorie Taumaturgul. Scriind viața acestui mare Părinte al Bisericii, Sfântul Grigorie de Nyssa descrie o viziune pe care a avut-o acesta în legătură cu Sfânta Fecioară. Ea era însoțită de Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan, ucenicul cel iubit al Domnului, care a primit încredințarea de a-l învăța pe tânărul Grigorie „taina adevăratei credințe"[323]. „Pe când Grigorie (Taumaturgul) își petrecea noaptea nedormind din pricina încercărilor sufletești, cineva, în chip de om bătrân, i s-a arătat, fiind îmbrăcat cu haine ce arătau că are o mare demnitate și cu un chip pe care se vedea harul și virtutea. Grigorie s-a întors înspre partea spre care arăta acela și a văzut înaintea lui pe altcineva pe care nu-l mai văzuse înainte. Avea chipul de femeie și cu o noblețe care întrecea tot ce era omenește. Grigorie a fost din nou tulburat. Plecându-și fața la pământ, el s-a întors de la strălucirea ei rămânând cu totul în uimire. Nici nu știa ce să spună despre această apariție la care nu putea să-și ridice ochii. El se gândi întru sine că aceea era o lumină puternică ce strălucea în noapte, un chip care strălucea ca un soare ce se aprinsese acolo. Deși nu-și putea înălța privirea către aceia, Grigorie auzea însă despre ceea ce vorbeau, adică despre ceea ce se frământase el. Din cuvintele lor nu numai că înțelesese răspunsul la ceea ce dorea să afle, dar auzi și numele celor ce vorbeau între ei și care i se arătaseră, căci aceia se chemau fiecare pe nume. La urmă, Sfântul Ioan Evanghelistul îi spuse lui Grigorie că a rugat pe Maica Domnului să-i arate taina credinței celei adevărate pe care dorea el să o cunoască"[324].

Teologul cel mai mistic dintre toți capadocienii, Sfântul Grigorie de Nyssa a gândit și a scris despre Fecioara Maria cu multă dragoste și simțire. Acest Sfânt Părinte a abordat în primul rând tema fecioriei Maicii Domnului, ca făgăduință sau ca jurământ sfânt al ei în fața lui Dumnezeu. Având o preocupare deosebită pentru o „teologie a fecioriei"[325], Sfântul Grigorie nu putea să nu facă referire în scrierile sale la Maica Domnului.

Sfântul Grigorie a fost influențat de Origen și de ceilalți doi mari Părinți din Capadocia, Vasile cel Mare și Grigorie din Nazianz. Acest lucru se observă mai ales în ceea ce privește învățătura despre fecioria *in partu* a Maicii Domnului. El însuși a influențat teologia despre Maica Domnului la Părinții de după el.

În scrierile împotriva lui Apolinarie, încercând să adeverească existența reală a firii omenești în Persoana Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Sfântul Părinte ajunge la persoana Fecioarei Maria pe care o descrie într-o lumină aparte. Ea este plină de virtuți, dăruită unei vieți dumnezeiești, „aleasa" lui Dumnezeu. Dar oricât ar înălța calitățile Maicii Domnului, Sfântul Grigorie nu face din ea o ființă ruptă de omenesc. Fecioara Maria este în fața lui Dumnezeu vrednică de cinstire și pildă de viețuire, pentru că, a primit harul lui Dumnezeu.

Sfântul Grigorie de Nazianz († c. 390)

Sfântul Grigorie de Nazianz sau „Teologul"[326] a fost unul din Sfinții Părinți înzestrat cu un „deosebit simț al problemelor teologice, o mare înclinare spre viața ascetică, o înaltă noblețe sufletească și un excepțional talent oratoric și literar"[327]. Prin cuvântările și scrierile sale și-a dobândit renumele de unul din cei mai mari oratori ai Bisericii. Deși în puține locuri, din cele 45 de *Cuvântări* ale sale, Sfântul Grigorie de Nazianz abordează învățătura despre Fecioara Maria, el îi acordă, totuși, importanța cuvenită.

Fecioara Maria este „Theotokos". Anticipând învățătura despre Fecioara Maria stabilită la Sinodul al III-lea Ecumenic de la Efes la care ea a fost numită oficial „Născătoare de Dumnezeu" și Maică a Domnului, Sfântul Grigorie de Nazianz afirmă și el că prin acest nume al Sfintei Fecioare este arătată în chip deplin unitatea Persoanei Mântuitorului nostru Iisus Hristos, adică unirea ipostatică dintre firea divină și cea umană în Cuvântul lui Dumnezeu Întrupat și taina mântuirii noastre: „Dacă cineva nu socotește pe Sfânta Maria, Născătoare de Dumnezeu este în afara Dumnezeirii. Dacă cineva ar spune că Hristos a trecut prin Fecioara ca printr-un canal, și nu S-a format în ea dumnezeiește și omenește (dumnezeiește, pe de o parte, că a fost fără bărbat, iar omenește, pe de altă parte, că a fost după legea sarcinii), de asemenea este fără Dumnezeu... Dacă cineva introduce doi fii, pe unul care este din Dumnezeu și Tatăl, iar pe cel de-al doilea care este din mamă, dar nu unul și același, acela să cadă din înfierea făgăduită celor ce cred drept"[328].

Cuvintele acestea, care fac parte din *Scrisoarea către preotul Cledonius*, arată cât de mult ținea Sfântul Grigorie la Sfânta Tradiție a Bisericii referitoare la Fecioara Maria. Învățătura despre ea se constituia deja ca o dogmă, pe care cineva dacă ar fi respins-o, acela risca să piardă mântuirea. Fecioara Maria a fost om ca noi toți și a dăruit Mântuitorului nostru Iisus Hristos, prin purtarea Lui în pântecele ei, ceea ce era omenește. Posibilele și totodată intenționatele greșeli de doctrină ale lui Apolinarie sau ale altor eretici sunt înfierate. Învățătura despre Fecioara Maria este „norma" prin care se poate delimita adevărata credință de cea falsă. Așadar, în acest loc, Sfântul Grigorie de Nazianz prezintă o idee nouă despre Fecioara Maria.

Fiul lui Dumnezeu, Întrupându-se din Fecioara Maria, a locuit în pântecele ei cel preacurat ca într-un templu, arătând-o sălaș preasfânt. Sfântul Părinte spune că aceasta este credința generală, primită de toți, pentru că toți cunosc vrednicia Maicii Domnului: „Nu puțini sunt aceia care cred că Dumnezeu-Omul S-a născut din pântecele unei Fecioare, peste care a venit Sfântul Duh, zidind un templu preasfânt Templului adevărat. Maica este Templul lui Hristos, iar Hristos este Templu al Cuvântului lui Dumnezeu… El S-a smerit sălășluindu-se în pântecele ei; și a cinstit astfel, pe jumătate, seminția noastră, iar pe cealaltă jumătate a lăsat-o, păstrând neatinsă pe Fecioara. Căci ea zămislind în pântecele ei, luminată de focul dumnezeirii, L-a adus în lume când a sosit ceasul. Și iată că Preaputernicul Cuvânt al lui Dumnezeu S-a așezat în păcătosul nostru trup și Și-a făcut Templu cu dumnezeiască neprihănire. Eu înțeleg că El fiind cu două firi a rămas Același Dumnezeu"[329].

În aceste cuvinte, autorul cuprinde mai multe aspecte ale învățăturii despre Maica Domnului:

Fecioara Maria a „contribuit", prin primirea în trupul ei, la împlinirea Tainei Întrupării Domnului;

Ea și-a păstrat curăția trupească și sufletească întemeiată pe faptul că Dumnezeu a binevoit să locuiască în ea;

Sfântul Duh a purificat și a desăvârșit unirea dintre Dumnezeu și om în persoana Mântuitorului Hristos.

Foarte interesant este faptul că Sfântul Grigorie pune în paralel două aspecte: templul Fecioarei Maria și Templul Cuvântului. În afară de o paralelă de idei mai există aici și un paralelism de situații: Fecioara Maria ca om este „locuită" de Cuvântul care și El este locaș al Sfântului Duh. Primul lucru ce se remarcă este lucrarea interioară a lui Dumnezeu, tainicul

ce se împlinește, dar pe care nu-l putem percepe în întregime. Ceea ce s-a petrecut cu Fecioara Maria, spune Sfântul Părinte, este mai presus de orice înțelegere căci a fost o lucrare a Lui ascunsă privirilor oamenilor. Ceea ce se știe este că Maica Domnului a fost și a rămas curată, iar Dumnezeu Și-a „zidit" Trup din trupul ei[330].

Triada: Cuvântul lui Dumnezeu – Sfântul Duh – Fecioara Maria este realitatea prin care autorul a încercat să explice Taina Întrupării. El a accentuat aici rolul Fecioarei Maria care este „elementul" principal din perspectiva noastră, a oamenilor, fapt ce corespunde, în iconomia Întrupării, cu lucrarea Sfântului Duh. Sfântul Grigorie nu instaurează o ruptură sau o diferențiere categorică pe acest plan al lucrării divino-umane în Fecioara Maria. El remarcă faptul că Fiul lui Dumnezeu a luat din Fecioara Maria întreaga fire umană și că El Însuși S-a „coborât" pe Sine și a devenit, prin ea, Om adevărat. Cuvântul era și este Dumnezeu adevărat, iar prin smerirea Sa în pântecele Sfintei Fecioare, S-a arătat și Om deplin. Din Fecioara Maria, Cuvântul lui Dumnezeu a luat firea omenească întreagă și ea a fost cel dintâi om mântuit. De vreo legătură a Maicii Domnului cu altcineva nici nu încape vorbă pentru Sfântul Grigorie de Nazianz!

O altă idee centrală în Teologia acestui Sfânt Părinte este aceea că între Dumnezeu și Fecioara Maria, pentru împlinirea Întrupării Domnului, a fost o legătură reală, un „schimb" de daruri duhovnicești nemaiîntâlnit până atunci. Fiecare a „oferit" ceea ce a fost necesar pentru împlinirea voii lui Dumnezeu: Fecioara Maria a „dăruit" lui Dumnezeu curăția ei, iar El a păstrat-o neatinsă prin puterea Sa, prin „darul" Duhului Sfânt.

Într-o altă lucrare, există câteva cuvinte ale Sfântului Grigorie din care se poate observa cât de importantă era pentru el lucrarea Maicii Domnului în lume. Fecioara Maria a conlucrat în mod direct cu Sfântul Duh, care S-a manifestat prin energiile dumnezeiești necreate. Despre aceste energii necreate vor vorbi teologii de mai târziu. Iată ce spune Sfântul Părinte: „Cuvântul S-a arătat întru totul Om fără de păcat, fiind zămislit de Fecioara, și Trup și Suflet, iar ea fiind curățită mai înainte de Duhul. Că trebuia ca amândouă să fie așa: și Nașterea să fie preamărită și fecioria cinstită"[331].

În primul rând se observă că Fecioara Maria a fost curățită *la* zămislirea Domnului, deci *în* momentul în care a primit să se facă părtașă lucrării lui Dumnezeu. Desigur, delimitarea temporală este foarte delicată, dar aspectul principal pare a fi acela că Fecioara Maria nu este considerată

a fi fără păcatul originar. În concepția Sfântului Grigorie, Fecioara Maria a fost un om obișnuit care s-a învrednicit de mare „Dar" în fața lui Dumnezeu. Și tocmai pentru a putea primi acest „Dar", pe Mântuitorul Hristos, ea a trebuit să fie curățită, deoarece Dumnezeu nu s-ar fi sălășluit într-un „loc" întinat. Fecioara Maria a primit pe Dumnezeu în pântecele ei, fără a diminua prin aceasta cu nimic măreția Lui, iar cel dintâi rezultat a fost acela că ea însăși s-a mântuit, fiind purtătoare de Hristos sau de Dumnezeu: „El S-a Născut, dar fusese mai înainte Născut. S-a Născut din femeie, dar și din Fecioară. Aceasta omenește, aceea dumnezeiește. Aici, jos, fără de tată, iar acolo, sus, fără mamă. Această lucrare întreagă aparține Dumnezeirii. El a fost purtat în pântece, dar a fost cunoscut de profetul care era în pântece, săltând de bucurie la venirea Cuvântului pentru care s-a născut"[332].

Sfântul Grigorie subliniază aici paradoxul care a însoțit Nașterea Domnului, adică venirea Lui printr-o femeie, dar Fecioară, unind contrariile (nașterea și fecioria), sub ocrotirea și îngrijirea lui Dumnezeu. Sfântul Părinte spune și mai clar că Fecioara Maria este Fecioară datorită lui Dumnezeu și nu prin sine însăși. Ea este Preacurată și rămâne așa prin lucrarea divină. O primă dovadă este adusă de autor prin pomenirea Sfântului Ioan Botezătorul (Luca 1, 41) care a recunoscut pe Dumnezeu sălășluit în pântecele Maicii Domnului.

Este relevant, spune Sfântul Grigorie, că Fiul lui Dumnezeu S-a sălășluit în pântecele Maicii Sale, dar a și fost purtat de ea întru întâmpinarea lumii, pentru izbăvirea acesteia.

Rugăciunea către Fecioara Maria. De la Sfântul Grigorie de Nyssa a rămas una din primele mărturii despre rugăciunile adresate Maicii Domnului. În lucrarea *Viața Sfântului Grigorie Taumaturgul*, Sfântul Grigorie de Nyssa istorisește că Fecioara Maria s-a arătat tânărului Grigorie Taumaturgul, atunci când acesta avea o mare încercare în credința sa. Prin stăruință și prin pomenirea numelui Maicii Domnului, ea s-a arătat împreună cu Sfântul Ioan și au lămurit tânărului Grigorie cele despre Întruparea Domnului.

La Sfântul Grigorie de Nazianz există un alt episod în care Fecioara Maria este chemată în ajutor. O fecioară, pe nume Justina, s-a rugat Maicii Domnului cerând ajutor pentru scăparea ei din mrejele întinse de diavol printr-un tânăr. În această relatare este important faptul că Sfântul Grigorie, într-o *Cuvântare* întreagă, o dă ca exemplu de virtute lăudând purtarea ei. Justina, o tânără de neam ales și cu o viață curată, se

conducea după modelul de viețuire al Maicii Domnului și dorea, ca și aceea, să-și păstreze curăția. Dar un tânăr, anume Ciprian, care o iubea foarte mult, voia să o seducă, neputându-și stăpâni pornirile.

Autorul pune în paralel curăția fetei și îndrăzneala acelui tânăr care nu urmărea decât abuzul trupesc. Ca un răspuns la insistențele tânărului, Justina fecioara a ales să „fugă" la rugăciune și să ceară ajutor de la Dumnezeu: „Astfel fecioara, imediat ce a observat prezența celui rău și a înțeles amenințarea, oare ce a făcut și ce metodă a opus ispitirii celui rău? Tulburată ea a fugit la Dumnezeu și s-a împotrivit dorinței păcătoase, aducând apărător, pe Mirele ei, adică pe Acela care a apărat-o pe Suzana de bătrânii cei vicleni și care mai apoi a salvat-o pe Tecla de curtezanul ei tiranic și de o mamă și mai tiranică. Dar cine este Mirele acesteia? El este Hristos Cel ce întărește sufletele noastre și ridică pe cei ce se afundă... Dar și de alte ori chemând pe Fecioara Maria să-i ajute, Justina s-a încredințat de folosul postirilor și dormirii pe pământ"[333].

Autorul pune accentul pe feciorie și pe viața virtuoasă, cunoscut fiind faptul că aprecia foarte mult acestea, iar cel dintâi exemplu îl află în Fecioara Maria. Ea este considerată model de viețuire pentru toți cei ce doresc să fie mântuiți. Fecioara Maria este văzută ca ocrotitoare și sprijinitoare a oamenilor. O altă idee care se desprinde de aici este aceea că invocarea Maicii Domnului era un fapt obișnuit, o realitate a Bisericii și nu o practică de curând instituită.

Sfântul Grigorie nu se limitează la prezentarea Fecioarei Maria ca „destinatară" a rugăciunii oamenilor, ci o prezintă ca model de viață ascetică: „După cum un pictor trasează primele linii ale picturii cu pensulele sale de lemn pentru a pregăti lucrarea, apoi îngroașă alte linii și la urmă desăvârșește întregul chip cu culori potrivite, la fel și fecioria, ca moștenire de la Hristos Cel veșnic, a fost arătată mai întâi în câțiva oameni rămânând ascunsă atât cât legea era stăpânitoare. Pentru cei de sub lege culorile însele arătau măreția fecioriei ce strălucea în câțiva oameni. Hristos S-a născut din preacurata Fecioara Maria, nu din poftă bărbătească, iar fecioria a fost mai cinstită și a întors de la amarul Evei. Fecioria a întors legea cărnii, iar prin propovăduirea Evangheliei, litera a lăsat loc duhului și a mijlocit harul. Așa fecioria a strălucit înaintea oamenilor muritori, arătându-se liberatoarea și ajutătoarea lumii. Este mai mare decât căsătoria precum mai mare este sufletul față de trup și cerurile mai presus de pământ; și precum Dumnezeu este mai presus de om și viața neîntinată a Fecioarei Maria este mai presus de viața pământească"[334].

Așadar, se observă o apreciere deosebită a fecioriei la Sfântul Grigorie de Nazianz. Pentru acest Sfânt Părinte întotdeauna fecioria are același izvor ca și în cazul Maicii Domnului: credința curată și fierbinte în Dumnezeu. Mai mult chiar, Maica Domnului este considerată model și începătoare sau inițiatoare a adevăratei feciorii. Autorul se arată convins de faptul că toți oamenii trebuie să trăiască în feciorie pentru că este calea cea mai înaltă ce duce la Dumnezeu. Scopul acestor cuvinte a fost acela de a sublinia necesitatea unei vieți virtuoase și iată că argumentele sale sunt, în primul rând, persoana și lucrarea Maicii Domnului. Prin Maica Domnului, spune Sfântul Părinte, toate fecioarele pot și trebuie să devină „maici ale lui Hristos"[335]. Asimilarea, în viața creștinilor, a modelului de viețuire arătat de Fecioara Maria este o idee nouă.

Ca și ceilalți Părinți capadocieni, Sfântul Grigorie de Nazianz nu vorbește pe larg despre o doctrină asupra Maicii Domnului, ci în texte scurte, răsfirate de-a lungul scrierilor sale. Cu două generații înainte de Sinodul de la Efes (431), el a arătat că numele de „Theotokos" este cel consacrat pentru Fecioara Maria. Sfântul Grigorie a mers aici pe linia unui maximalism doctrinar: cine nu primește acest nume este în afara lui Dumnezeu[336].

Sfântul Grigorie a influențat Teologia răsăriteană prin accentul pus pe feciorie, pe trăirea unei vieți curate, a cărei împlinire se realizează cel mai bine după chipul Maicii Domnului.

Amfilohie de Iconiu († 403)

Prieten și discipol al Sfinților Vasile cel Mare și Grigorie de Nazianz, Amfilohie se înscrie printre autorii patristici care au avut o contribuție importantă la dezvoltarea învățăturii ortodoxe[337]. Opera sa este destul de variată, fiind cunoscute mai multe tratate, omilii și cuvântări: *La Nașterea lui Hristos*, *La Întâmpinarea Domnului*, *Despre femeia păcătoasă*[338].

În primele două omilii menționate mai sus Amfilohie face referire la Fecioara Maria, dar el nu se deosebește prea mult, în gândirea despre Fecioara Maria, de ceilalți Părinți capadocieni. El nu exagerează cu nimic în ceea ce scrie despre ea. Insistă asupra prezenței Maicii Domnului lângă Crucea Fiului ei și, mai ales, asupra trăirilor pe care le-a avut în acele momente: „După cum se știe, Simeon a numit «sabie» multele gânduri ce străbăteau atunci capul ei și ajungeau până la încheieturi și măduvă. Fecioara Maria a simțit aceste gânduri că nu știa încă cele

despre puterea Învierii și nu știa că aceasta este aproape. Și așa, după Înviere, sabia nu a mai fost deloc îndoială, ci bucurie și tresăltare. Simeon însuși a numit Crucea semn pus spre îndoiala multora, adică a multe contradicții; și iată așa a fost atunci când sabia multor gânduri a străpuns pe Fecioara"[339].

Autorul exprimă prin aceste cuvinte, mai întâi de toate, admirația față de Fecioara Maria. El tâlcuiește versetele de la Luca 2, 35 în sens ortodox, fără insinuarea a nimic rău în Fecioara Maria, ci dimpotrivă arătând stăpânirea de sine, credința și răbdarea ei. Acest lucru este confirmat de „rugăciunea" pe care Amfilohie o pune în gura Dreptului Simeon. Sunt cuvinte de preamărire a ei, de recunoaștere a misiunii sfinte pe care o are: „Destul este, o, Fecioară, să te chemăm Maică! Destul este să fii hrănitoarea Celui ce hrănește lumea întreagă. Ce lucru minunat este că ai purtat în trupul tău pe Cel ce a zidit toate"[340]. Aceste calități sunt descoperite iarăși într-o formă exclamativă într-un alt context. Autorul își exprimă admirația pentru lucrarea ei: „O, Marie! O, Marie! Făcătorul a toate S-a făcut Fiul tău Întâiul-Născut. O fire omenească ce ai devenit natura Cuvântului și din pricina aceasta ești mai cinstită decât toate bunătățile raiului"[341].

Pe scurt, se poate spune că acest autor capadocian a confirmat învățătura de credință ortodoxă despre Fecioara Maria. El a numit pe Fecioara Maria „pururea-fecioară" și „preacurată"[342] și a arătat o cinstire deosebită pentru ea. Amfilohie de Iconiu a fost printre primii autori care au adaptat proorocia de la Iezechiel (44, 2) la fecioria „in partu" a Maicii Domnului[343]. Deși nu folosește numele de „Theotokos", el este pe deplin conștient de însemnătatea maternității divine a Maicii Domnului[344]. Amfilohie de Iconiu a fost continuat de Sfântul Ambrozie al Milanului, care a preluat învățătura sa despre legătura dintre fecioria Maicii Domnului și proorocia despre „poarta cea închisă" de la Iezechiel 44, 2[345].

Teodot de Ancyra († c. 446)

Se cunosc doar câteva date despre viața și opera acestui episcop al Ancyrei[346]. Învățătura sa despre Fecioara Maria este inspirată direct din învățătura despre Întruparea Domnului, neaducând vreo noutate[347]. Majoritatea referirilor sale la Maica Domnului au fost făcute, în două omilii, în contextul Sinodului de la Efes (431)[348]. Teodot a avut o poziție fără echivoc în ceea ce privește maternitatea divină a Maicii Domnului. Cinstirea ei este o datorie sfântă, care trece dincolo de cuvinte. Comparând

rostirea sa cu cea a Arhanghelului Gavriil de la Bunavestire, autorul vrea să arate că Maica Domnului este vrednică de toată lauda și cinstirea: „Rodul pântecelui tău nu este ca rodul de toamnă, ci mai curând este un vlăstar al nemuririi. Nu este ca secerișul care vine ca dar al naturii, ci ca o floare răsărită din sământă dumnezeiască. Pentru noi s-a născut Începătorul a toate, Cel ce nu are început, Pruncul care este mai înainte de a fi veacurile, Fiul Fecioarei, Cel Veșnic care a fost crescut în pântecele ei, Cel ce este cu vârsta mai mare decât Maica Sa și care iată se hrănește cu lapte; Cel ce hrănește toate și care Singur se îmbracă cu haina cea de piele. Strălucirea Tatălui ce iată se arată pe Sine ca noi, Împăratul care nu mai are pe altul după el. Te măresc pe tine, Fecioară plină de har, Maică printre fecioare și Fecioară printre cele ce au născut, arhetip al amândurora, mame și fecioare, dar mai presus de acestea toate"[349].

Teodot a cunoscut răstălmăcirile ereticilor privind Nașterea Fiului lui Dumnezeu din Fecioara Maria și de aceea a căutat să dea un răspuns argumentat, rațional celor ce nu înțelegeau în ce fel Mântuitorul Hristos este deopotrivă Dumnezeu și Om: „Nu spune așa niciodată: «Dacă Fiul Unul-Născut S-a născut din Tatăl, cum S-a mai născut El din Fecioara»? El S-a născut din Tatăl după natura dumnezeiască și din Fecioara după iconomia mântuirii. Prima dată ca Dumnezeu, apoi ca Om"[350].

Iată că, pentru acest autor, Fiul lui Dumnezeu este și Fiul Omului fără a fi vreo contradicție sau respingere între naturile divină și umană pentru că luarea trupului de către Mântuitorul nostru Iisus Hristos nu înseamnă pierderea dumnezeirii Sale. Domnul nostru luând firea omenească Se face ca noi, iar cea care L-a născut este cu adevărat Maica Domnului: „Vezi că Fecioara, prin trupul ei, aduce în lume pe Cuvântul, dar nu a făcut prin aceasta început al dumnezeirii Lui, ci S-a făcut cunoscut oamenilor, adică Dumnezeu-Omul... Căci Dumnezeu-Cuvântul Și-a ales o Naștere potrivită Lui, arătând o fecioară ca Maică a Sa și ieșind din pântece împodobit cu curăția"[351].

Fecioară-Maică. În Fecioara Maria sunt două realități care se completează reciproc: fecioria și nașterea. Acestea sunt în strânsă legătură. Pe de o parte, fecioria este dovada maternității divine, adică a Nasterii mai presus de fire a Maicii Domnului, iar pe de altă parte, Nașterea conservă sau păstrează fecioria. Dacă Fiul este Dumnezeu, atunci, cu siguranță, El S-a născut în chip minunat, tainic și feciorese: „Ai văzut cât de minunată a fost taina ce a trecut peste legile firii? Ai văzut faptul nemaiauzit săvârșit numai prin puterea lui Dumnezeu? Ai văzut pe

Cuvântul Cel înainte de toate luând ființă? Că prin Nașterea Lui nu a stricat curăția ei, ci a arătat că Cel Unul-Născut este Cuvântul lui Dumnezeu. Orice femeie care naște își pierde curăția ei, dar Cuvântul lui Dumnezeu, Născut cu Trup, a păstrat fecioria ei, arătând că este Cuvântul"[352].

Într-un alt loc, episcopul de Ancyra vorbește de măreția Nașterii Domnului nostru, punând în paralel strălucirea lui Dumnezeu și obscuritatea omenirii, măreția Lui și nimicul acestei lumi pământești. Fecioara Maria este considerată o femeie simplă, dintr-un ținut departe de știința lumii, dar care ia parte la întreaga lucrare divină: „Domnul a toate a venit în chip de slujitor, îmbrăcat cu sărăcia... El a fost zămislit într-un sat neștiut de nimeni; a ales o țară necunoscută ca loc al Nașterii Sale, a fost născut de o fecioară săracă și a luat asupra Sa toată neputința noastră"[353].

Autorul subliniază o dublă realitate: Nașterea Fiului este evenimentul cel mai mare pentru lumea întreagă și Fecioara Maria, deși o femeie săracă și necunoscută a fost aleasa lui Dumnezeu care preferă totdeauna sufletele smerite și curate. Este pentru întâia oară când un autor patristic amintește de condiția socială a Maicii Domnului, de starea ei în lume, o stare foarte grea, dar care, totuși, nu a putut-o opri de la împlinirea voinței lui Dumnezeu.

Fecioara Maria s-a făcut aleasa lui Dumnezeu prin voia Sa, prin iconomie sau lucrare divină. Fecioria și credința ei sunt foarte importante pentru autor, dar nu le invocă niciodată în sensul că Fecioara Maria ar fi avut vreo pre-determinare asupra lui Dumnezeu. Autorul o arată pe Fecioara Maria ca pe o femeie obișnuită, dar cu o credință puternică și o stare de curăție deosebită. În acest sens, concludent este faptul că Teodot de Ancyra compară Nașterea Fiului din ea cu flacăra ce se degajă dintr-un fier ce este înroșit. Deși pot fi aduse multe critici asupra unei asemenea poziții, totuși comparația rămâne relevantă cel puțin pentru arătarea stării Maicii Domnului ca Maică-Fecioară ce concepe imaculat, dar ea însăși nu a fost concepută imaculat!

„Dacă fierul odată înroșit în foc, aruncă imediat impuritățile de pe suprafața lui și dobândește o strălucire potrivită cu a focului care îl face astfel... oare cu cât mai mult și cu cât mai înalt a strălucit Fecioara când flacăra dumnezeiască a pătruns în ea? Ea a fost curățită de necurățiile pământești și a fost așezată în chipul cel dintâi ca să fie de neatins de gândurile trupești"[354].

Pentru acest autor este limpede faptul că Fecioara Maria a rămas Fecioară curată datorită unei „pregătiri" a ei ce făcea parte dintr-un plan al

Lui Dumnezeu și a lucrării dumnezeiești directe și decisive. Pregătirea Maicii Domnului a fost împlinită prin lucrarea Sfântului Duh în viața ei și, mai ales, la momentul Buneivestiri.

Autorul nu confundă momentele din viața Maicii Domnului, adică nașterea ei ca om, cu Bunavestire a Nașterii Fiului lui Dumnezeu. Accentul pus pe lucrarea Sfântului Duh vine din nevoia de a explica mai bine ceea ce s-a petrecut la Bunavestire. Este interesant de subliniat faptul că atunci când vorbește de Duhul lui Dumnezeu, autorul arată imediat și sfințenia Maicii Domnului. El preia, de fapt, o temă mai veche: înălțimea duhovnicească a Maicii Domnului. „Noi credem și spunem că Fecioara-Maică a fost pe deplin înnoită prin sfințenia Duhului Celui Sfânt, care S-a pogorât asupra ei. Și așa, ea a primit pe Domnul Vieții, pe Cuvântul, în cămara sa de nuntă, fecioarească și bine mirositoare"[355].

La acest autor se găsește o diversitate de imagini asupra Maicii Domnului, coroborate cu sugestii vizuale și olfactive asupra stării ei duhovnicești. La începuturile creștinismului era, se pare, o modă în a folosi diferite elemente din natură sau din viața de zi cu zi pentru a se explica mai bine cele duhovnicești. Teodot de Ancyra nu explică numai cum Dumnezeu S-a făcut Om, când și de ce S-a arătat în lume, ci spune și cine a avut rolul de a mijloci venirea Lui pe pământ și cum era Aceea care L-a născut. Prin Fecioara Maria s-a împlinit mântuirea lumii, iar ea s-a arătat „Mireasă" a Lui, primind pe Mirele Ceresc. Autorul folosește aici o imagine din Sfintele Evanghelii pe care o aplică la Fecioara Maria: venirea Mirelui Ceresc și pregătirea camerei nupțiale. Aceasta este una din cele mai frumoase imagini despre Maica Domnului din întreaga literatura patristică. Totuși, știind că aceasta poate da naștere la interpretări, Teodot de Ancyra s-a străduit să combată posibilele răstălmăciri cu privire la legătura ei cu Dreptul Iosif. Dacă imaginea spiritualizată asupra pogorârii Sfântului Duh asupra ei putea fi înțeleasă mai ușor de creștini, obișnuiți cu ideea că pe Dumnezeu nu-L poți găsi decât pe calea duhovnicească, era însă cu mult mai greu de lămurit pentru ei ceea ce a însemnat prezența Dreptului Iosif în viața Maicii Domnului: „Dar unii pot întreba cum Domnul Iisus a ales să Se nască dintr-o Fecioară și iată că nu dintr-o fecioară necăsătorită, ci dintr-o fecioară căsătorită? Vom spune despre aceasta îndată... De ce S-a născut dintr-o fecioară căsătorită? De ce nu a rămas fecioria ei, cu care a slujit Nașterea Domnului, cu totul deasupra oricăror suspiciuni? Trebuie să vedem că s-au petrecut lucruri paradoxale. Pentru că Fecioara a fost logodită cu Iosif pentru a

păzi, prin așa-zisa căsătorie, fecioria ei. Căci cu adevărat acela, Iosif fiind bărbat drept a luat-o ca pe o soție, dar pentru a fi păzitorul fecioriei ei și martorul Nașterii"[356].

Prezența Dreptului Iosif în viața Maicii Domnului se transformă, așadar, într-o mărturie asupra fecioriei ei, înainte și după Nașterea Fiului. Autorul nu lasă deoparte cuvintele din Evanghelii despre hotărârea Dreptului Iosif de a lăsa pe Fecioara Maria în ascuns, însă el spune (tâlcuind versetul de la Matei 1, 19) că acela a vrut să se arate păzitorul Maicii Domnului. Pentru că Sfânta Fecioară nu i-a spus ceea ce s-a petrecut la Bunavestire, Dreptul Iosif a crezut de cuviință să nu fie suspectat nici el și nici Fecioara de ceva necurat. Dar iată că Dumnezeu a intervenit și S-a arătat în vis lui Iosif, îndemnându-l la ocrotirea Maicii Domnului.

Se observă că Teodot a luat în considerare problema delicată a logodnei Sfintei Fecioare cu Dreptul Iosif, oferind un răspuns direct, în duh autentic scripturistic și patristic. Origen, mai înainte, abordase și el această problemă, dar iată acum răspunsul lui Teodot de Ancyra este original, fără echivoc[357].

Rugăciunea către Fecioara. Una din laturile învățăturii patristice despre Fecioara Maria a fost preamărirea ei, rugăciunea înălțată către Maica Fiului Ceresc. Teodot de Ancyra și-a exprimat neputința în a cerceta și a înțelege cele duhovnicești privitoare la Fecioara Maria și de aceea se adresează direct lui Dumnezeu și Maicii Lui pentru a cere ajutor în înțelegerea proniei divine. Ca într-un imn sau ca într-o rugăciune, el preamărește darurile și puterea Maicii Domnului: „Bucură-te, dorirea bucuriilor noastre; Bucură-te, bucuria bisericilor; Bucură-te, nume care insufli dulceață; Bucură-te, chip ce descoperi Sfințenia și Harul; Bucură-te, cea mai vrednică amintire; Bucură-te, duhovnicească și mântuitoare lână; Bucură-te, o Maică a nespusei măreții, îmbrăcată cu lumina; Bucură-te, fără pată Maică a Sfințeniei; Bucură-te, Maica cea nouă, lucrătoare a Nașterii Domnului; Bucură-te, Maică a tainei ce este mai presus de înțelegere; Bucură-te, cartea cea nouă, a Noii Scripturi, cea profețită de Isaia, pe care îngerii și oamenii o mărturisesc; Bucură-te, alabastru care porți mirul sfințeniei; Bucură-te, făptură care cuprinzi pe Făcătorul a toate; Bucură-te, sălaș mic ce cuprinzi pe Cel Necuprins"[358].

Sunt aici cuvinte pline de iubire sfântă, pentru că Teodot de Ancyra dă expresie sentimentelor sale de bucurie și recunoștință față de ea. Aceasta era deja o practică în Biserică! Vorbirea despre Mântuitorul

Hristos atrăgea deopotrivă preamărirea Lui și a Maicii Lui, descoperind lumii unitatea lor de dragoste în Dumnezeu. Fiul și Maica sunt inseparabili, nu în sensul că posedă aceeași ființă sau că Fecioara Maria ar fi un fel de zeiță, ci este o unitate lucrătoare, a faptei dumnezeiești. Prima întâlnire dintre Dumnezeu și om, adică coborârea Fiului lui Dumnezeu în pântecele Fecioarei Maria este împlinirea unui plan divin cu consecințe directe asupra fiecărei părți: luarea firii omenești de către Fiul și îndumnezeirea Maicii Sale. Conștient de această realitate, a sfințirii Maicii Domnului Hristos, Teodot de Ancyra preamărește pe Sfânta Fecioară, îi aduce mulțumiri și cere totodată ajutorul ei. Este aici un nou început al recunoașterii ei de către creștini. Vorbirea la plural și accentul pus pe salutul adresat sfinților arată în ce măsură conștiința creștinilor era formată și cu ce cuvinte începea să se formuleze.

Acest fel de adresare devenise frecvent în Biserica veche. În secolul al V-lea aceste „heretisme" (*haire*), care veneau din Sfânta Scriptură (Luca 1, 28), constituiau în sine și rugăciune de cerere și de laudă față de cei cărora le erau adresate. Autorul a subliniat darurile duhovnicești ale Maicii Domnului cu o siguranță care arată o practică liturgică îndelungată. Intrarea Maicii Domnului în cultul Bisericii era deja un lucru obișnuit, normal. Argumentul direct vine din faptul că autorul îndeamnă la imitarea virtuților Maicii Domnului: „Fecioară preacurată, fără pată, fără păcat, neatinsă, curată, sfântă cu trupul și cu sufletul, ca un mărgăritar printre spini, neînvățată în răutate ca Eva, necuprinsă de orgoliul omenesc. Sfântă ucenică a Domnului, care ai locuit în templu, slujitoare a legii, cea unsă de Duhul Cel Sfânt, îmbrăcată de harul cel dumnezeiesc, înțelepciune dumnezeiască, lăudată prin cuvinte, dar mai lăudată ești prin faptele tale"[359].

Teodot de Ancyra a subliniat calitățile Maicii Domnului, cea mai importantă pentru el rămânând aceea a maternității feciorelnice. El a vorbit și despre fecioria și maternitatea divino-umană a ei, dar cuvintele lui cele mai frumoase au fost cele referitoare la calitatea de „Mamă" a Sfintei Fecioare.

Scriind într-o perioadă de înflorire a literaturii patristice, acest autor s-a adresat Maicii Domnului ca unei persoane prezente în mod real și permanent în viața Bisericii, ca unei persoane cunoscute și iubite. Învățătura lui Teodot de Ancyra, elaborată în mai multe omilii, a intrat repede, alături de alte scrieri ale Sfinților Părinți, în patrimoniul liturgic al Bisericii. Preluând de la Sfântul Ignatie Teoforul vechea idee a ascunderii

Tainei Întrupării de „prințul" acestei lumi, adică de cel rău, Teodot de Ancyra a aprofundat-o, subliniind contrastul dintre rolul Sfintei Fecioare și cel al strămoașei neamului omenesc, Eva[360].

Proclu de Constantinopol († 446)

Persoana Maicii Domnului a fost una dintre cele mai iubite și mai apropiate de inimile credincioșilor în perioada patristică. Admirația, atenția și rugăciunea către Fecioara Maria erau în continuă dezvoltare. Creștinii erau foarte atașați de persoana Maicii Domnului. Liturghia însăși a început să confere Maicii Domnului un loc tot mai important, adică rugăciunile adresate ei erau tot mai mult căutate și rostite. Omiliile sau cuvântările ocazionate de diferite sărbători o pomeneau tot mai des.

O contribuție importantă la înflorirea interesului față de persoana și lucrarea Maicii Domnului a avut-o Proclu, patriarh al Constantinopolului între anii 434-446. Sinodul de la Efes din 431 a preluat multe din ideile sale, iar față de Nestorie, Proclu s-a arătat un combatant important. În prezentarea Sinodului de la Efes (431) un spațiu important va fi consacrat analizei amănunțite a ceea ce a însemnat evoluția doctrinară în Biserică și prin cine anume s-a realizat mai mult[361].

Fecioara Maria este „Theotokos". Deși mulți teologi sunt împărțiți în judecata lor asupra autenticității și apartenenței cuvântării despre Fecioara Maria rostite la Constantinopol în 428 sau 429, totuși opinia majoritară este că aceasta îi aparține lui Proclu de Constantinopol. Argumente suficiente legate de stil, acuratețea ideilor, problematica dezbătută au condus la concluzia că cel ce a rostit-o a fost Patriarhul de mai târziu al Constantinopolului[362].

În cuvântarea aceasta, Proclu de Constantinopol a apărat, cu multă energie, tradiția biblică și patristică despre Fecioara Maria. Figurile de stil și simbolurile biblice arată sincera și profunda admirație a autorului față de Fecioara Maria: „Prilejul pentru care ne-am adunat astăzi aici este cinstirea Născătoarei de Dumnezeu („Theotokos") și Pururea-Fecioarei Maria, comoara nepătată a feciorici, raiul duhovnicesc care a adus pe al doilea Adam, lucrătoarea unirii celor două firi, mijlocitoarea mântuirii noastre, cămara de nuntă în care Cuvântul Și-a gătit Trup, rugul cel nears care nu a fost ars de focul cel dumnezeiesc, lumina cea adevărată care a născut pe Cel Unul-Născut cu trup, Cel ce este peste heruvimi, lână rourată de picăturile cerești, cu care Stăpânul Își îmbracă turma sa..."[363].

Există părerea că atunci când Patriarhul Proclu a rostit cuvântarea despre Fecioara Maria la Constantinopol el a fost condus de anumite motivații hristologice. Desigur, scopul lui a fost apărarea unității celor două firi în Persoana Domnului Hristos, dar la fel de mult dorea să evidențieze persoana Maicii Domnului. El a preamărit pe Fecioara Maria și nașterea ei ca pe niște realități fără egal în lume: „O, omule, mergi și privește oricare din lucrurile lumii acesteia și vezi dacă mai este ceva asemănător sau ceva mai mare ca Sfânta Fecioară Maria, Maica Domnului. Dacă ai înconjura lumea sau ai cutreiera mările, dacă ai străbate văzduhurile și ai întreba cerurile și toate puterile nevăzute, ai vedea că nu mai există nici o altă minune asemănătoare cu aceasta. Înlătură așadar, proorocirile rele și minunează-te de măreția Fecioarei! Căci numai ea singură, mai presus de cuvinte, a primit în cămara de nuntă pe Mirele Ceresc, înaintea Căruia toată făptura îngenunchează cu frică și cu cutremur"[364].

Într-un alt loc, autorul o numește, în mod deschis, pe Fecioara Maria „Theotokos". Ea a împlinit porunca dumnezeiască, ascultând cuvântul Domnului și s-a făcut astfel Maică a Celui mai înainte de veci. Punând în paralel cele două nașteri ale Fiului: cea dintâi din veci din Tatăl, fără de mamă, iar cea de-a doua în timp, din Fecioara Maria, fără de tată, Proclu de Constantinopol vorbește despre Cea care L-a născut aici pe pământ ca fiind o persoană cu totul aleasă, vrednică de a purta alături de numele ei, Numele lui Dumnezeu. Alăturarea numelui ei de numele Domnului este semnul recunoașterii, a alegerii ei de către Dumnezeu: „El Care a fost născut din Tatăl mai înainte de toți vecii, a fost, de asemenea, astăzi Născut de Fecioara, pentru mântuirea noastră. Iată că El este Singurul Fiu, născut după dumnezeire de Singurul Părinte ceresc; iar aici pe pământ este Dumnezeu-Om și nu doar om ca toți ceilalți; mai cu seamă că El este cu Tatăl unit în chip de negrăit. Aici pe pământ S-a născut din Maica Sa în chip de negrăit. Fiind mai presus de toate, El nu are mamă, iar aici pe pământ nu are tată pământesc. În ceruri Unul-Născut mai înainte de veci, iar aici Primul-Născut al Fecioarei, așa cum înțelegem Taina Întrupării"[365].

Patriarhul Proclu a explicat mai pe larg ce înseamnă Întruparea Domnului și ce anume decurge din aceasta: faptul că Sfânta Fecioară este „Theotokos". „Din pricina aceasta Fecioara este Maica lui Dumnezeu, că născând a rămas Fecioară. Nașterea este cu neputință de priceput pentru că este Taina lui Dumnezeu, dar Cuvântul a venit în Trup și S-a făcut

văzut. Cunoaştem că El a rămas ceea ce a fost mai înainte şi a devenit ceea ce nu era, Pătimitor şi Nepătimitor totodată, adică deofiinţă cu Tatăl după dumnezeirea Sa şi deofiinţă cu noi după omenitate, afară de păcat"[366].

În aceste rânduri se găseşte o mărturisire de credinţă în adevăratul sens al cuvântului. Sunt descoperite adevărurile despre unirea ipostatică a firilor divină şi umană în Mântuitorul Hristos, Naşterea supranaturală a Fiului lui Dumnezeu, theotokia Maicii Domnului. Desprinse parcă dintr-un simbol de credinţă, cuvintele autorului, clare şi precise, au o ţintă dublă: mărturisirea credinţei că Mântuitorul Iisus Hristos este Dumnezeu adevărat şi Om adevărat şi că, nu mai puţin important, Fecioara Maria este „Theotokos" (Născătoare de Dumnezeu). Necredincioşilor care puneau întrebarea răutăcioasă: „Cum poate un om să nască pe Fiul lui Dumnezeu?", Proclu al Constantinopolului le-a răspuns fără ezitare: este Taina lui Dumnezeu. Cine se împotriveşte acestei Taine, se împotriveşte, de fapt, lui Dumnezeu şi pune la îndoială întreaga realitate divină şi umană, adică prezenţa Lui în creaţie: „Nu-ţi voi putea spune cum a putut naşte un om pe Dumnezeu, dar pot să-ţi spun că Dumnezeu S-a Întrupat dintr-o femeie, după cum a binevoit. Căci la Dumnezeu ştim că toate sunt cu putinţă"[367].

Obiecţiilor diferiţilor eretici, acest autor le pune în faţă realitatea venirii Domnului Hristos pe pământ, realitate pe care nimeni nu o putea contesta deoarece ar fi fost ridicol. La doar patru sute de ani de la Patimile şi Învierea Domnului, amintirea Sa era foarte vie în popor. Persecuţiile şi numărul mare de martiri erau dovada unei credinţe vii în Dumnezeul Cel Viu, care a fost printre oameni şi de a cărui existenţă istorică nu se îndoiau decât cei cu totul potrivnici creştinismului.

Naşterea feciorelnică a Maicii Domnului. Zămislirea şi Naşterea Mântuitorului nostru Iisus Hristos de către Fecioara Maria sunt evidenţiate în mai multe rânduri de către acest autor, dar accentul este pus şi pe fecioria ei. Venirea Domnului în lume este o taină nespusă pe care Maica Domnului o împlineşte în cea mai mare smerenie şi curăţie prin puterea lui Dumnezeu: „O, Fecioară fără de nuntă, Maică fără de păcat întru naştere, unde ai aflat lâna cea preafrumoasă din care ai gătit astăzi veşmânt Stăpânului lumii? Unde ai aflat ţesătura din care ai făcut veşmântul fără cusătură şi preacurat?"[368].

Patriarhul Constantinopolului oferă o abordare foarte sensibilă a temei zămislirii Mântuitorului nostru Iisus Hristos în pântecele Sfintei Fecioare. Tema cuprinde multe detalii în care se regăsesc aluzii la

proorociile vechi-testamentare. Se remarcă, totodată, în aceste cuvinte un entuziasm și o bucurie interioară prin care autorul încearcă să dezvăluie măcar puțin din ceea ce este lucrarea Maicii Domnului pentru mântuire: „Minunată și preamărită este fapta pe care astăzi o cinstim! Minunată este pentru că acum s-a aflat mântuirea mult-așteptată; preamărită este pentru că Nașterea este mai presus de legile firii omenesti. Că nu este străin lucru ca o mamă să nască, dar Harul a făcut ca Aceea care a născut să rămână Fecioară. Nașterea a făcut ca Ea să fie Maică dar fără a-i strica neprihănirea. O, pământ în care niciodată nu a fost aruncată sămânța, dar din care a răsărit rodul curăției! O, Fecioară care ai deschis iarăși lui Adam raiul! Cine este mai minunat decât raiul întreg, dacă nu Tu însăți? Pentru rai a lucrat Domnul, dar tu ai lucrat pe Însuși Dumnezeul tuturor, după trup. Să săltăm acum cu toții, nu pentru a sărbători nunta Maicii Domnului, pentru că Ea este Fecioară nenuntită și fără de legătură trupească, ci să săltăm preamărind Nașterea Celui ce este fără prihană. Că iată, fără de legătură trupească Ea s-a aflat a fi Maică și nici Pruncul nu a rămas fără de Părinte. Să ne minunăm toți căci iată, pântecele Fecioarei, s-a arătat mai întins decât lumea toată. Și Ea, în chip de negrăit, a primit pe Cel pe care nu-L poate cuprinde nimeni. El care o ține pe Maica Sa și pe toate le ține cu Mâna Sa, a fost ținut în pântecele ei"[369].

Ideea păstrării fecioriei Maicii Domnului întru Naștere și a cuprinderii Celui Necuprins a fost una din ideile pe care aproape toți Părinții Bisericii au abordat-o, încercându-se astfel explicarea acestui paradox, acestei fapte minunate, care intră în opoziție cu orice lege a naturii, dacă nu ar fi fost intervenția lui Dumnezeu. Fecioara Maria este ceea ce este, adică Maică și Fecioară, Preacurată, Născătoare de Dumnezeu, numai prin Dumnezeu. Integritatea ei trupească și sufletească, neprihănirea ei, este garanția că Pruncul este Fiul lui Dumnezeu, că este Cel așteptat: „Dacă Maica Sa nu ar fi rămas Fecioară, Pruncul ar fi fost socotit un om curat, iar Nașterea ceva obișnuit. Dar dacă, dimpotrivă, ea a rămas Fecioară după Nașterea Lui, cum să nu fie Dumnezeu Cel Născut din ea și Taina aceasta de nepătruns? Fără păcat a fost născut Acela care a trecut prin ușile încuiate fără ca aceia (Apostolii) să știe. Toma, însă, cunoscând în El două firi unite, a strigat cu glas mare și a zis: «Domnul meu și Dumnezeul meu!» (Ioan 20, 28)"[370].

În acest loc se întâlnește una din cele mai frumoase argumentări patristice despre pururea-fecioria Maicii Domnului. Este un caz singular în care un autor patristic leagă fecioria Maicii Domnului de un fapt

apostolic, de o minune săvârșită de Mântuitorul nostru Iisus Hristos. Cele două minuni sunt puse în paralel și se luminează reciproc. Concluzia la care ajunge Proclu al Constantinopolului este aceea că cel ce nu crede în minunile Mântuitorului nu crede nici în Fecioara Maria și invers. Iar dacă minunea trecerii prin ușile încuiate nu poate fi tăgăduită de nimeni și rămâne ca atare, o lucrare sau o taină a Fiului lui Dumnezeu, tot așa trebuie să rămână și minunea Nașterii Sale din Maica cea Preasfântă.

Un argument în plus pentru susținerea fecioriei Maicii Domnului este acela că Nașterea Fiului lui Dumnezeu din ea are un caracter absolut mântuitor, ca al atâtor multe minuni săvârșite de El. Autorul arată că maternitatea Sfintei Fecioare are un caracter mântuitor! Implicația direct soteriologică, a Nașterii Domnului din Maica Domnului, este de netăgăduit pentru acest autor. De aceea el remarcă efectele minunate ale maternității ei asupra creației și asupra omului, în primul rând. Dumnezeu unește în sânul Maicii Sale neînțelesul cu ceea ce poate fi înțeles, inefabilul cu perceptibilul, tainicul cu ceea ce se poate înțelege, Duhul cu materia! Efectul imediat asupra Fecioarei Maria este acela că ea este Născătoare de Dumnezeu, a Lui Însuși, a Celui Nevăzut și Necuprins. Există însă și efecte asupra noastră, a celorlalți oameni, și de aceea Proclu al Constantinopolului cere din partea oamenilor credința liberă și sinceră în puterea lui Dumnezeu, credința în Fecioara Maria, Maica Domnului, preamărirea Lui și a Maicii Sale. Niciodată Fecioara Maria nu este văzută separat de Cel pe care L-a născut. Niciodată ea nu este singură, ci împreună cu El, cu Hristos-Dumnezeu: „O, omule, nu te rușina de această Naștere! Aceasta a fost pentru mântuirea noastră. Dacă El nu s-ar fi Născut din femeie, niciodată nu ar mai fi murit. Și dacă nu ar fi murit nu ar fi adus nimic, dar așa prin moarte «a surpat pe cel ce avea stăpânirea morții, adică pe diavolul» (Evrei 2, 14)"[371].

De mai multe ori autorul folosește cuvinte alese în descrierea planului de mântuire a lumii. Prin exclamații și întrebări retorice, el încearcă atragerea celor ce-l ascultă. Sublinierea contrastelor dintre ceresc și pământesc, dintre lucrarea lui Dumnezeu si lucrarea Sfintei Fecioare, are efectul de a atrage atenția și de a conștientiza pe cei ce ascultă de minunea ce s-a împlinit în Fecioara Maria. Aceste efecte sunt create prin folosirea unor termeni luați din lumea reală: „O, pântece în care s-a alcătuit slobozirea noastră! O, pântece în care s-a lucrat Arma care avea să înfrângă pe diavolul! O, pământ în care Săditorul firii omenești, fără sămânță, a făcut să crească Grâul cel de primăvară! O, templu în care

Dumnezeu este Preot, nu schimbând firea noastră, ci zidind-o din nou, după voia Sa, întru care El se aseamănă cu Melchisedec"[372].

Într-un stil poetic, Proclu al Constantinopolului explică în chip minunat ceea ce este Întruparea Mântuitorului nostru Iisus Hristos și de ce numai astfel omenirea poate fi mântuită. Numai Fiul lui Dumnezeu a putut lua firea omenească, deoarece este Dumnezeu Atotputernic, iar prin asumarea acesteia El a mântuit lumea. Sfântul Grigorie de Nazianz spunea că numai ceea ce este asumat, numai aceea este și mântuit[373]. Preluând această învățătură Patriarhul Proclu spune și el: „Atunci când S-a Întrupat în sânul Fecioarei, El a dăruit Duhul și a primit Trupul. A fost deodată Dumnezeu și Om adevărat"[374].

Paralela Eva-Fecioara Maria. Autorul folosește această paralelă, tradițională de acum în literatura patristică, pentru a ilustra mai bine lucrarea Maicii Domnului în iconomia mântuirii: „Hristos, Născându-se, a adus mântuirea pe aceeași cale pe care intrase păcatul în lume. În locul veninului adus de șarpe prin neascultare, Cuvântul lui Dumnezeu a zidit, prin ascultarea Sa, un nou templu de viață făcător. De unde a ieșit Cain, primul născut al păcatului, de acolo a venit Hristos, Mântuitorul neamului omenesc"[375]. Iar într-un alt loc se spune despre Fecioara Maria: „Tu ai înlăturat necazul Evei; tu ai șters lacrimile ce vin din durerile nașterii; tu ai împlinit prețul de răscumpărare a lumii"[376].

Ceea ce se observă în analiza paralelei dintre Fecioara Maria și Eva este, în primul rând, faptul că lucrarea Maicii Domnului are conotații universale, cosmice chiar. Lumea întreagă este inclusă în opera de răscumpărare împlinită de Dumnezeu prin ea. La Sfântul Irineu al Lyonului paralela descoperea o lucrare limitată a Maicii Domnului: restaurarea Evei, a neascultării ei, fără a mai face trimitere directă la restaurarea lumii. Era necesară deducția cititorului că lucrarea Fecioarei Maria presupune și include întreg cosmosul. Acum, prin Proclu al Constantinopolului, paralela este îmbogățită prin extinderea folosului duhovnicesc la toți oamenii, datorită ascultării Maicii Domnului.

Autorul analizează chipul Sfintei Fecioare și prin prisma credincioșilor, a primitorilor darurilor ei. Aceștia pot vedea în Fecioara Maria un ideal de viață, iar femeile, mai ales, trebuie să urmeze calea fecioriei sau a nașterii, așa cum ea însăși a făcut-o. Atât valoarea fecioriei cât și a maternității au fost evidențiate și propuse în mod egal, ca fiind căi binecuvântate de Dumnezeu: „Ceea ce trebuie să preamărim este Nașterea Domnului dintr-o femeie și mărirea acelei femei care a fost și Maică și

Fecioară, în același timp. Cât de minunată și iubitoare unire este aceasta!"[377]. Și un alt îndemn al autorului: „Să lăsăm femeile să se grăbească să vină aici, căci aici este o Femeie care nu a cules rodul pomului morții, ci ne-a dăruit Rodul Vieții. Să lăsăm fecioarele să vină în grabă aici căci, iată, Fecioara a născut fără să-și piardă curăția ei. Pruncul a ieșit din pântecele ei lasând-o nepătată și Harul S-a făcut văzut lumii. Să lăsăm maicile să vină în grabă aici, pentru că o Fecioară-Maică a pus în locul pomului neascultării Pomul Vieții. Să lăsăm fiicele să vină repede, pentru că ascultarea Fiicei a înlăturat rușinea unei mame neascultătoare"[378].

Patriarhul Proclu a fost unul dintre marii oratori ai Bizanțului; el a evidențiat puterea Maicii Domnului de mijlocire pentru oameni și de aceea a încercat să justifice și totodată să recomande chemarea ei în rugăciuni ca un act religios. Predica sa despre „Theotokos", rostită în fața lui Nestorie, a fost unul din „momentele" de dinaintea Sinodului de la Efes din 431 care au avut un efect imediat și hotărâtor asupra evoluției învățăturii despre Fecioara Maria în Biserică.

Autorul o consideră pe Fecioara Maria o persoană aleasă, plină de slavă și putere înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor. Portretul Sfintei Fecioare, în antiteză cu cel al Evei, a fost realizat prin multe figuri de stil, urmărind dublul scop al lămuririi învățăturii creștine despre Întruparea Domnului și îndemnând la practicarea virtuților, așa cum a fost încununată cu ele Maica Domnului.

Prin viața ei smerită, în rugăciune și ascultare, Fecioara Maria a devenit un model și un ideal pentru toți. Proclu al Constantinopolului a murit în anul 446, deci după Sinodul de la Efes (431), scriind, așadar, într-o perioadă de mare bogăție literară consacrată Maicii Domnului. Nu poate fi de mirare faptul că el o propune, cu atâta insistență, ca o făptură aleasă, aproape de Dumnezeu și vrednică de o mare cinstire. Sfinții Părinți contemporani cu el și alții de după el au fost mereu atrași de frumusețea cuvintelor lui despre Maica Domnului. Poate doar autori de mai târziu ca Sfântul Roman Melodul sau Fericitul Augustin au mai scris cu atât de multă dragoste despre Fecioara Maria.

Scriitori antiohieni și sirieni

Scriitorii antiohieni ai perioadei a doua patristice „duc știința și evlavia Școlii antiohiene pe culme, fără a se bucura, cu excepția Sfântului Ioan Gură de Aur, de prestigiul și autoritatea normativă a celor mai mulți și mai mari dintre reprezentanții Școlii alexandrine"[379].

Școala antiohiană a fost ilustrată de mai mulți autori patristici precum Dorotei, Lucian, Asterie de Capadocia, Diodor din Tars, Teodor de Mopsuestia, Teodoret de Cir și alții. Perioada de aur a acestei școli a fost, desigur, în timpul acestora din urmă care au scris mult și au avut o largă cultură generală și religioasă.

Creștinismul sirian a produs încă de timpuriu opere literare importante, ajungându-se prin școala lui Bardesane la o înflorire a științelor religioase. Sfântul Efrem, a cărui operă va fi studiată, a fost cel ce a dat acelei școli o orientare profund creștină. Creștinismul de limbă siriacă a adus în persoana Sfântului Efrem una din cele mai frumoase laude Maicii Domnului, „laudă-rugăciune" ce a fost egalată poate doar de cântările Sfântului Roman Melodul sau ale Sfântului Andrei Criteanul. Prin Sfântul Ioan Hrisostom, unul din marii teologi ai antichității creștine, au rămas în Biserică alese cuvinte la adresa Maicii Domnului și a lucrării ei.

Sfântul Ioan Gură de Aur († 407)

Sfântul Ioan Gură de Aur a fost unul din cei mai mari teologi și oratori, Biserica așezându-l alături de Sfântul Vasile cel Mare și Sfântul Grigorie de Nazianz[380].

Fecioara Maria, Maică binecuvântată. La o primă analiză a operelor Sfântului Ioan, se observă că el nu s-a interesat în chip deosebit de învățătura despre Fecioara Maria. Nu i-a consacrat ei nici o lucrare specială și nu a abordat tema aceasta în mod constant, ci, ca majoritatea Părinților, a vorbit sau a scris despre Maica Domnului ocazional, atunci când diferite momente din istoria Bisericii i-au oferit prilejul. O posibilă explicație a acestei atitudini mai reținute a Sfântului Ioan ar fi aceea că el, fiind format la Școala din Antiohia, dobândise o cunoaștere teologică mai puțin speculativă, o teologie care punea mai puțin accentul pe firea dumnezeiască a Mântuitorului și mai mult pe cea omenească. Numele de „Theotokos", dat de teologii alexandrini Maicii lui Dumnezeu, era aproape necunoscut printre teologii antiohieni[381]. Acest fapt este sugestiv pentru atitudinea avută de Sfântul Ioan și de alți Părinți ai Bisericii.

Sfântul Ioan Hrisostom a fost mai puțin speculativ în scrierile sale, fiind aplecat mai mult spre latura morală a vieții. Se poate considera că Sfântul Ioan nu a avut niciodată intenția de a o așeza pe Fecioara Maria, Maica Domnului, într-o lumină pe care nici Sfintele Evanghelii nu au prezentat-o[382]. Sfântul Ioan Gură de Aur a arătat-o pe Fecioara Maria așa cum era: o femeie simplă, rugătoare, foarte apropiată de Fiul ei. Iată un

loc în care Fecioara Maria este înfățișată purtând sarcina și fiind chiar sub ocrotirea Fiului lui Dumnezeu: „El a ocrotit-o de neliniștea și marea supărare care ar fi cuprins-o. Sarcina ar fi fost prilej de teamă și cutremur mare pentru ea, neștiind de unde-i vine și, crezând că ceva rău i s-ar fi întâmplat, ar fi putut să se arunce în apă sau să se înjunghie singură decât să sufere ocară"[383]. Iată o imagine cât se poate de omenească asupra Maicii Domnului, dar care nu a scandalizat cu nimic pe nimeni, știind prea bine dorința Sfântului Ioan de a atrage atenția asupra credinței adevărate: Fecioara Maria a fost credincioasă, smerită și a primit în deplină ascultare mesajul dumnezeiesc.

Taina Întrupării Domnului din Fecioara Maria. După cum s-a arătat deja, în operele Sfântului Ioan învățătura despre Maica Domnului nu este înfățișată pe larg. Sfântul Ioan vorbește, ca și alți Sfinți Părinți, de dinaintea lui, evidențiind „taina", inefabilul produs în sânul Maicii Domnului. La învățăturile acestea el adaugă pe aceea a necesității cinstirii ei. Nici o minte omenească, ar fi putut spune autorul, nu poate lămuri ceea ce s-a petrecut cu Fecioara Maria la Bunavestire: „Nici Arhanghelul Gavriil, nici chiar Evanghelistul Matei nu pot spune nimic în afara faptului că Hristos S-a Născut prin puterea Duhului Sfânt, dar nici unul nu spune cum s-au petrecut aceasta, fiind o minune mai presus de minte. Să nu crezi că ai priceput taina doar că ai auzit cuvintele: «din Duhul Sfânt». Chiar după ce am auzit aceasta mai rămân multe altele pe care nu le-am cunoscut. Acestea sunt: cum a putut încăpea Cel Necuprins în pântecele ei? Cum a putut naște o Fecioară și să rămână Fecioară? Spune-mi: cum a zidit Duhul cel Sfânt, Templul Fiului lui Dumnezeu în pântecele ei? Cum a luat din trupul ei, nu trupul cu totul, ci partea aceea din care El S-a născut? Evanghelistul spune că Hristos S-a sălășluit în trupul ei: «Iată va lua în pântece» (Matei 1, 23), iar Pavel spune asemenea: «Născut din femeie» (Galateni 4, 4) ca să se închidă gurile celor ce spun că Hristos a trecut prin Maica Sa ca printr-un canal"[384].

Se observă la Sfântul Ioan aceeași grijă deosebită pentru înțelegerea unirii ipostatice (adică a firilor divină și umană în Persoana Mântuitorului Hristos) și a rolului Sfintei Fecioare Maria care este garanta Întrupării Fiului lui Dumnezeu. Pe de o parte, autorul subliniază absoluta transcendență a Întrupării Mântuitorului nostru Iisus Hristos, iar pe de altă parte subliniază realitatea omenității Sale, adică a Trupului Domnului luat din trupul Maicii celei Sfinte. Precum odinioară Sfântul Ignatie și Sfântul Irineu, Sfântul Ioan Gură de Aur afirmă credința noastră în

Hristos, Cel Unul, Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu, care există din veci și care a luat firea sau trupul nostru.

Sfântul Ioan respinge doctrinele gnostice și dochete ca fiind absurde, punând mai multe întrebări care, departe de a fi retorice sunt, de fapt, argumente pentru păstrarea credinței moștenite de la început în Biserică și pe care nimeni nu se cuvine să o înțeleagă după voia proprie. Iconomia mântuirii în Domnul Hristos nu lasă loc de interpretări, iar atitudinea fiecărui creștin trebuie să fie una plină de credință și smerenie: „Ce ar avea El în comun cu noi dacă Trupul luat de El ar fi fost altfel decât al nostru sau din altă substanță decât a noastră? Cum am mai spune că El este din rădăcina lui Iesei? Cum ar mai fi El mlădiță și floare din rădăcina aceasta? Sau cum ar mai fi El «Fiul Omului»? Sau ce motiv am mai avea noi să chemăm pe Maria Maica Sa? Sau cum se mai trage El din seminția lui David? Cum a mai luat chip de rob? (Filipeni 2, 7) Cum am mai ține învățătura care spune: «Și Cuvântul Trup S-a făcut...»? (Ioan 1, 14) Cum ar mai fi putut spune Pavel romanilor «... și din care după Trup este Hristos, Cel ce este peste toate Dumnezeu...» (Romani 9, 5)"[385].

Printr-o exprimare ușor de înțeles, Sfântul Ioan vorbește de realitatea Întrupării și de rolul Fecioarei Maria. Strădania lui este spre o abordare practică, concretă a acestui subiect, și denotă faptul că el se adresa creștinilor în mod direct. El voia să-i facă să înțeleagă cât mai ușor ceea ce a fost prezența Maicii Domnului la Întruparea Cuvântului lui Dumnezeu.

Fecioară și Maică. Sfântul Ioan Gură de Aur nu are nici o umbră de îndoială că Mântuitorul nostru Iisus Hristos a fost zămislit și S-a născut din Fecioara Preacurată Maria, Maica Domnului. Pe baza învățăturii Sfintei Scripturi, el arată că Nașterea Domnului în lume a fost Taină a Lui, la care Fecioara Maria s-a făcut părtașă cea dintâi, iar apoi noi toți: „Atunci când te întreabă un iudeu: «Cum a putut naște o fecioară?», spune-i și tu: «Cum a putut cea în vârstă și stearpă să nască?», căci pentru acela se vor ridica astfel două piedici: vârsta înaintată a femeilor și lipsa rodirii lor. În Fecioara nu a fost decât o singură piedică: lipsa legăturii trupești. De aceea, cea stearpă a pregătit calea Fecioarei. Și așa înțelegem ce a închipuit aceea care era stearpă, adică să credem că Nașterea feciorelnică este vrednică de crezare, asa cum spun și cuvintele Arhanghelului Gavriil. Acela i s-a arătat și i-a spus: «Iată vei lua în pântece și vei naște Fiu și-L vei pune numele Iisus» (Luca 1, 31). Ea a rămas uimită și fără de glas, dar apoi a spus: «Cum va fi mie aceasta de vreme ce eu nu știu de bărbat?» (Luca 1, 34). Și ce a răspuns îngerul? «Duhul Sfânt

se va pogorî peste tine și puterea Celui Preaînalt te va umbri» (Luca 1, 35). Nu căuta răspuns pentru înțelegerea acestora în lumea aceasta, de vreme ce ceea ce s-a petrecut întrece orice pricepere"[386].

Minunile făcute de Dumnezeu în Vechiul Testament (minunea cu Sara, soția patriarhului Avraam, și cea cu Elisabeta, soția preotului Zaharia) sunt considerate argumente pentru susținerea învățăturii despre fecioria Maicii Domnului. Ceea ce spunea proorocul Isaia (7, 14) este și aceea tot o prevestire a nașterii feciorelnice a Maicii Domnului: „Dacă ea nu ar fi fost Fecioară nu ar mai fi vorbit ca despre un semn, căci știm că semnul este ceva ce trece peste firea obișnuită a lucrurilor, este ceva nou și neașteptat, este ceva care aduce multă uimire celor ce-l văd sau aud de el. Iată de ce a fost numit semn, căci a fost ceva nemaiîntâlnit. Nu ar mai fi spus că va fi semn dacă s-ar fi petrecut în chip obișnuit. Deci, dacă cele spuse de proorocul sunt despre o femeie care naște în chip obișnuit, de ce mai numește aceasta semn, de vreme ce se petrece în fiecare zi? Prin urmare, la începutul cuvântului său nu a spus simplu: «Iată o fecioară», ci «Iată, *Fecioara*...». Prin adăugarea articolului, el arată pe singura Fecioară, deosebită de celelalte toate"[387].

În aceste locuri se găsește una din ideile principale ale învățăturii Sfântului Ioan Gură de Aur: unicitatea Maicii Domnului. Ea a fost singura *Fecioară* în înțelesul cel mai deplin al cuvântului, Fecioară trupeste și sufletește, iar rolul ei a fost unic.

Printr-o dialectică subtilă, combinând evenimente și idei din Sfânta Scriptură, Sfântul Ioan ajunge la afirmarea adevărului despre Maica Fiului lui Dumnezeu. Aici se află și o abordare practică a problemei Nașterii din Fecioara Maria, cu o logică care urmează sensul invers decât cel al ereticilor. Un alt sprijin își află Sfântul Ioan în persoana Dreptului Iosif. Deși Sfântul Ioan Gură de Aur tratează problema aceasta în chip diferit de alți Sfinți Părinți, el reușește să aducă un plus de lumină în lămurirea învățăturii despre fecioria Maicii Domnului: „Iosif nu ar fi fost așa de puțin tulburat la auzul cuvintelor îngerului despre «Fecioara», dacă nu ar fi auzit deja cuvintele lui Isaia. Pentru un bărbat care meditase îndelung la cuvintele proorocului, minunea Maicii-Fecioare nu mai era ceva nou pentru el, ci era ceva cunoscut"[388].

Iată că Sfântul Ioan vorbește despre *minunea* Fecioarei-Maice nu doar ca o noutate ci, pentru cei ce cunosc Sfintele Scripturi, ca despre un eveniment cunoscut și așteptat.

Analiza făcută de Sfântul Ioan Gură de Aur este dusă mai departe prin sublinierea calității Maicii Domnului de Pururea-Fecioară. Prezența Dreptului Iosif, în analiza autorului, este și ea o garanție că Sfânta Fecioară nu a avut legături trupești cu vreun bărbat. Pentru cei ce nu credeau în cuvintele Fecioarei din Sfintele Evanghelii (Luca 1, 34), zicând că ea a rămas Fecioară „până ce" a născut pe Mântuitorul iar apoi nu a mai fost fecioară, Sfântul Ioan le aduce înaintea ochilor prezența Dreptului Iosif lângă ea. Dreptul Iosif a fost un bărbat care a cunoscut Sfintele Scripturi, a meditat mult timp la ele și putea cel mai bine să cunoască starea Sfintei Fecioare. Imaginea lui de bărbat credincios, smerit, înțelegător al cuvintelor lui Dumnezeu fac din el un apărător puternic al curăției Maicii Domnului și, deci, al credinței adevărate.

Așadar, Sfântul Ioan Gură de Aur afirmă explicit „pururea-fecioria" Maicii Domnului, în primul rând, pe baza Sfintelor Scripturi: „Cuvintele «până ce» (Matei 1, 25) nu trebuie să ne facă să înțelegem că el (Dreptul Iosif) a cunoscut-o după aceea. Mai curând acestea ne fac să înțelegem că Fecioara a rămas curată până la Nașterea lui Iisus. În Scriptură se obișnuiește să se folosească cuvintele «până ce» fără să se arate o limitare a timpului. Evanghelistul folosește și el expresia aceasta pentru a arăta ceea ce a fost înainte de Nașterea lui Iisus, fără a mai arăta, însă, ceea ce a fost după aceea"[389].

Este deosebit de interesant faptul că, deși adevărul despre „pururea-fecioria" Maicii Domnului nu este afirmat explicit în Sfânta Scriptură, Sfântul Ioan Gură de Aur îl deduce tocmai pe baza acesteia! Adevărul este scos la iveală printr-o reflecție atentă a autorului și, mai ales, datorită cinstirii deosebite pe care o avea față de ea. El nu ar fi putut scrie astfel de cuvinte la adresa Maicii Domnului dacă nu ar fi cinstit-o și nu ar fi chemat-o în rugăciuni.

Același lucru se observă și atunci când autorul răspunde la obiecțiile ereticilor privind așa-numiții „frați" ai Domnului (Matei 12, 46-50; Marcu 3, 31-35; Luca 8, 19-21). Iată ce spunea Sfântul Ioan: „Dacă Iosif ar fi cunoscut-o pe Maria și ar fi avut-o de soție, atunci de ce Domnul, la Patima Sa pe Cruce, a încredințat-o ucenicului Său ca și când nu ar mai fi fost nimeni altcineva care să-i poarte de grijă? De ce, întrebi tu, Iosif și ceilalți sunt numiți «frații» Domnului Iisus? Aceia sunt numiți «frații» lui Iisus în același fel în care Iosif este numit «soțul» Mariei. Dumnezeu a vrut să acopere această mare taină cu multe văluri, așa încât Nașterea cea dumnezeiască să rămână ascunsă o vreme"[390].

Printr-un silogism ingenios, fără vreo conotație negativă, Sfântul Ioan Gură de Aur apără pururea-fecioria Maicii Domnului: Dreptul Iosif și „frații" Domnului sunt persoanele care sprijină lucrarea lui Dumnezeu și o judecată dreaptă. Fecioara Maria, Maica Domnului, este purtătoarea unei mari *Taine* a lui Dumnezeu, iar Dreptul Iosif, cel ce a ocrotit-o, este chezașul curăției ei. Autorul găsește și o altă dovadă în sprijinirea acestui adevăr: încredințarea Maicii Domnului Sfântului Ioan Evanghelistul. La fel, „frații Domnului" nu sunt decât rude ale ei și ale Fiului ei, fără să presupună vreo legătură trupească a Sfintei Fecioare cu Dreptul Iosif sau cu altcineva.

Este concludent faptul că Sfântul Ioan Gură de Aur face trimitere la învățătura Sfântului Ignatie Teoforul despre „Taina cea ascunsă" sau Nașterea minunată a Fecioarei Maria, subliniind prin aceasta înălțimea ei duhovnicească, starea aleasă în care trăia, departe până și de orice închipuire păcătoasă.

În alte locuri Sfântul Ioan a făcut legătura dintre Fecioara Maria și evenimente din Vechiul Testament. Nume precum: „pământul nelucrat", „noua Evă", „noul Eden" sunt doar câteva dintre numirile Maicii Domnului în lucrările acestui Sfânt Părinte. Punerea în antiteză a Maicii Domnului cu Eva sau trimiterea la „pământul raiului", nelucrat de mână omenească, arată, în gândirea Sfântului Ioan, însemnătatea ei în iconomia mântuirii lumii. Ea este o mărturie a vieții noi dobândite: „El o numește «Eden» sau «pământ gras» pentru că acest pământ al raiului a fost închipuire a celeilalte Fecioare. Căci primul pământ a adus pentru noi grădina raiului, fără sămânță, așa cum Fecioara a născut pe Hristos fără sămânță bărbătească. Dacă vreun iudeu te întreabă cum poate o fecioară să nască, răspunde-i așa: cum poate un pământ nelucrat să rodească minunate flori? Pentru că în limba evreiască «eden» înseamnă «pământ gras»"[391]. Apoi: „O fecioară ne-a scos pe noi din rai, dar prin Fecioara am aflat iarăși viața veșnică"[392].

Sfântul Ioan Gură de Aur a scris despre Maica Domnului în diferite opere ale sale cu o dragoste deosebită. Deși nu amintește niciodată numele de „Theotokos" pentru Sfânta Fecioară, el a folosit expresii echivalente prin care a scos în evidență maternitatea ei divină. Tema de care a fost mai preocupat, aceea a fecioriei, i-a oferit totodată posibilitatea raportării la viața creștinilor pe care îi voia pe calea virtuților. Învățătura Sfântului Ioan despre feciorie a devenit în literatura patristică una din învățăturile clasice, la care mulți Sfinți Părinți vor face apel.

În mod aparent chipul Maicii Domnului în Teologia Sfântului Ioan Gură de Aur este realizat dintr-o perspectivă umană, obișnuită, dar este o mărturie foarte clară despre ea și rolul pe care l-a avut la Întrupare. Motivul acestei abordări este câștigarea atenției cititorilor și scoaterea în evidență a credinței adevărate, chiar cu riscul ca unele cuvinte ale sale să pară contradictorii[393].

Dacă la Sfântul Irineu sau la Sfântul Justin Martirul paralela Eva-Fecioara Maria era centrată pe ideea de feciorie, constituind unul din termenii esențiali ai comparației, la Sfântul Ioan Gură de Aur antiteza dintre ele este văzută și prin prisma conlucrării la mântuire a Maicii Domnului.

Sfântul Efrem Sirul († 373)

Sfântul Efrem a trăit în veacul al IV-lea și a fost numit de mulți teologi „chitara Sfântului Duh", pentru contribuția adusă de el la îmbogățirea imnografiei creștine și mai ales a celei privitoare la Sfânta Fecioară[394]. Istoricul Sozomen spune că Sfântul Efrem a scris nu mai puțin de trei milioane de versuri[395]!

Se cunosc destul de puține date despre viața Sfântului Efrem Sirul, deși există relativ multe documente în acest sens[396]. Perioada în care a trăit a fost una foarte grea, datorită luptelor religioase și politice necontenite[397].

Teologii arată faptul că Sfântul Efrem, deși nu aduce lucruri noi din punct de vedere dogmatic, totuși, în comparație cu Părinții greci, de exemplu, el „enunță adevărurile fundamentale ale doctrinei despre maternitatea divină și pururea-fecioria Maicii-Domnului; iar căldura duhovnicească care străbate imnele sale este atât de mare încât doar o inimă împietrită în rele ar putea rămâne nemișcată și necucerită la auzul lor"[398].

Învățătura ortodoxă despre Maica Domnului, dezvoltată de autor în mod direct în imnele dedicate ei și în mod indirect în alte imne, se constituie, în esență, în următoarele teme consacrate: maternitatea Maicii Domnului, pururea-fecioria Născătoarei de Dumnezeu, paralelismul Eva-Maria, sfințenia și frumusețea Maicii Domnului.

Maternitatea divină și umană a Fecioarei Maria. În secolul al IV-lea, pe fondul unor lupte doctrinare pline de perfide atacuri dar și de geniale apărări ale credinței din partea Sfântului Efrem și a celorlalți Sfinți Părinți, maternitatea Fecioarei Maria a devenit cheia de boltă ce susținea întregul edificiu hristologic și soteriologic al Teologiei Sfinților Părinți.

La început în Biserică, maternitatea umană, „cuprinsă implicit în cea divină" a Fecioarei Maria, era lucrul cel mai puțin contestat. Dușmanii

Bisericii, fie ei dintre iudei, fie ei dintre păgâni, nu s-au gândit vreodată la tăgăduirea faptului că Mântuitorul Iisus Hristos S-a născut pe pământ[399]! Însă, cu trecerea timpului, credința cea dreaptă privitoare la Întruparea Mântuitorului și a consecințelor care decurgeau de aici, trebuia apărată.

Sfântul Efrem a arătat în versurile sale, cu tărie, că Fecioara Maria L-a purtat în pântece pe Mântuitorul Hristos și L-a născut spre mântuirea tuturor. În *Imnele despre Biserică*, Sfântul Efrem spune: „... în Betleem Domnul S-a Născut cu Trup din pântecele Fecioarei"[400], iar în *Imnele despre Învierea lui Hristos*, zice: „Maria L-a purtat în pântece ca să-L nască pentru noi"[401]. Într-un alt imn, autorul pune în paralel două situații biblice: Întruparea și punerea Domnului în mormânt. El spune că „pântecele Mariei s-a făcut mormânt lui Emmanuel"[402]. Este aici o paralelă între pântecele Fecioarei Maria care a rodit „Viața lumii" și mormântul în care a fost pus Mântuitorul Hristos după Răstignirea Sa și din care a răsărit iarăși Viața și Lumina lumii. Și în alte imne Sfântul Efrem vorbește de Bunavestire, de mirarea tuturor „de Nașterea ei", de „pântecele" în care a încăput Dumnezeu[403], dar este singurul loc unde Fecioara Maria este comparată cu locul unde a fost așezat Trupul Domnului după Patima Sa.

Nașterea și dumnezeirea Mântuitorului sunt reliefate de Sfântul Efrem prin paralela pe care o face între divin și uman, între lucrarea lui Dumnezeu și lucrarea Maicii Domnului: „Învățător al Maicii Tale, Dumnezeu al Maicii Tale, Stăpân al Maicii Tale, Cel ce ești din Maică mai tânără și din Maică mai vârstnică, ajunge căci iată m-ai răpit întru uimire; blândețea Ta mă apasă; cine poate să Te privească și să nu guste cât de dulce ești? Iată scutecele Tale umplu de mirare pe cei ce Te privesc și descoperirea Ta răpește de admirație pe cei iscusiți la vorbă; iată mâinile Tale și picioarele Tale sunt înfășurate în feșe și se zbat; iată Tu ești cu totul plăcut și gura Ta gângurește despre Tatăl Tău"[404].

Din punct de vedere literar exprimarea este lirică, o expunere directă a sentimentelor de admirație ale autorului. Este folosită repetiția și alternarea vorbirii despre Fecioara Maria cu vorbirea despre Pruncul care S-a Născut, prin tehnica contrapunctului. Autorul vrea să arate că Mântuitorul Hristos este Mesia, Cel așteptat și Fiul lui Dumnezeu. Pentru aceasta el consideră că a descoperi adevărul acesta și, totodată, faptul că Fecioara Maria este Maica Domnului, este absolut necesar. „Vorbind despre Sfânta Fecioară ca Maică a lui Dumnezeu, Sfântul Efrem nu

adoptă un termen care să echivaleze pe acela de Theotokos, dar exprimă în cuvinte clare maternitatea divină a Maicii Domnului"[405].

„Preacurata Maria să laude pe Fiul care prin milostivirea Sa S-a născut din sânul ei cel preacurat, fără de bărbat. Maică în chip minunat ea a născut pe Fiul lui Dumnezeu care S-a arătat"[406].

În *Imnele despre Fecioara Maria,* Sfântul Efrem folosește deseori nume precum: „Maica lui Dumnezeu"[407] sau „*Maica Domnului*"[408]. Într-un alt loc spune: „Fericită ești, o, Marie care ai fost învrednicită a fi Maica Dumnezeului tuturor"[409].

Altcori Sfântul Efrem folosește discursul direct, la persoana a doua singular, presărat de expresii metaforic-comparative în exprimarea maternității Fecioarei Maria: „Cum să te numesc pe Tine Cel străin de noi, Care Te-ai făcut ca unul din noi? Să te numesc «fiu», «frate», «mire», «domn», Tu, Cel Care ai născut-o pe maica Ta într-o altă naștere, din apă? Căci îți sunt soră din casa lui David, care e pentru noi al doilea părinte. Și mamă îți sunt, fiindcă ești feciorelnic. Slujnică și fiică a Sângelui și a Apei, pe care le-ai răscumpărat și botezat... Moise a purtat tablele de piatră pe care le scrisese Domnul său pe Sinai (Ieșire 32, 15). Și Iosif a însoțit plin de evlavie tăblița curată în care S-a sălășluit Fiul Ziditorului. În urmă au rămas tablele, pentru că pământul s-a umplut de învățătura Ta"[410].

Referința la prooroci (Moise, David) și apoi cea toponimică este relevarea unei situații biblice reale: precum în Vechiul Testament Sinaiul a fost locul în care S-a sălășluit Dumnezeu, descoperind oamenilor Legea Sa, tot așa Fecioara Maria L-a purtat în pântecele său pe Dumnezeu, arătându-se „munte" umbrit de puterea Lui.

În alte locuri, Sfântul Efrem spune că „Iisus Hristos, Fiul Tatălui este Fiul Mariei"[411]. Deci Mântuitorul Iisus Hristos este Fiul Părintelui ceresc, Dumnezeu adevărat și Om adevărat, iar consecința directă nu poate fi alta decât aceea că Fecioara Maria, cea care L-a Născut, este Maica Domnului și Născătoare de Dumnezeu.

Imnul 10, 10 din *Imnele despre Fecioara Maria* întregește în ochii

înceta a te ruga pentru noi nevrednicii robii tăi, ca să ne izbăvim de toată bântuiala vicleanului și de toată înconjurarea lui să fim păziți, spre a nu fi pătrunși de asuprirea cea înveninată"[425].

Lumea întreagă se cuvine să o fericească pe aceea în care S-a sălășluit Mântuitorul Hristos – Bucuria și Izbăvitorul tuturor: „Fericită ești Fecioară curată, căci împreună cu tine și întru tine a locuit Fericirea Cerească"[426]. Iar într-un alt loc spune: „Fericită ești Maria, că mare și preamărit este numele tău prin Nașterea ta"[427].

Pentru Sfântul Efrem, vorbirea despre Sfânta Fecioară înseamnă ceva mai mult decât un lucru obișnuit: este, întâi de toate, legătura sau intrarea în comuniune cu ea a tuturor celor ce o cinstesc: „Fecioară, fiică a lui David, grăiește-ne nouă tuturor cu dragostea ta cea nepătrunsă"[428]. „Fecioară preacurată, învață-mă astăzi să grăiesc cele despre tine"[429].

Pentru a ilustra pe deplin faptul că Maica Domnului a rămas Fecioară și după nașterea Fiului ei, Sfântul Efrem folosește în imnele sale imaginea „porților închise" – luată de la proorocul Iezechiel[430] – prin care a trecut, în chip minunat, numai Mirele Cel Slăvit, Fiul lui Dumnezeu: „Când a voit să iasă, Mirele Cel Slăvit, a lăsat pe Fecioara într-un somn adânc, încât să nu simtă ieșirea Lui"[431]. Apoi: „Maria cea credincioasă și binecuvântată între femei a alăptat Pruncul la sânul ei feciorelnic. Minunat lucru! Cine va putea spune ce fel a fost? Căci Fecioară fiind, L-a născut și a păstrat neatinse semnele fecioriei; aplecându-se, a născut și este Fecioară; ridicându-se, L-a alăptat și rămâne Fecioară; a murit și semnele fecioriei nu i-au fost atinse"[432].

Se observă că la expunerea epică pe care o oferă, Sfântul Efrem, adaugă nuanțe lirice, chiar retorice, redate prin exclamație și interogație. El folosește epitetul simplu, concis: Fecioara Maria este „cea credincioasă" și „cea binecuvântată între femei"[433], pentru că Însuși Sfântul Duh „a curățit-o și a sfințit-o, păstrându-i nepătat pântecele"[434]. De multe ori autorul se folosește de dialog și de repetiție pentru a înfățișa mai bine „Taina" Fecioarei Maria. Un astfel de dialog este cel dintre Fecioara Maria și Arhanghelul Gavriil, pe care Sfântul Efrem îl redă cu multă afecțiune: „Și a zis îngerul copilei: «Nu te teme, Maria, pacea să fie cu tine; căci, iată, vei lua în pântece semn minunat, iar Soarele care va răsări din sânul tău va risipi întunericul lumii». Apoi a zis Maria către înger: «Spune-mi cum va fi aceasta, căci o văpaie este cuvântul tău și fața ta este împodobită, veșmintele tale flacără sunt, foc iese din gura ta și cine oare poate să vorbească cu tine?»"[435]. Iar într-o frumoasă și lungă rugăciune către

Născătoarea de Dumnezeu, Sfântul Efrem redă mai multe nume ale Fecioarei Maria, subliniind prin repetarea darurilor și a virtuților ei, „Taina" pe care a împlinit-o cu voia lui Dumnezeu: „Stăpâna mea, Preasfântă Născătoare de Dumnezeu, cu dar dăruită, a lui Dumnezeu Născătoare, Preabinecuvântată, de Dumnezeu dăruită, Maică a lui Dumnezeu, încăperea dumnezeirii Unuia-Născut Fiului tău, Fiul Tatălui Celui fără de moarte și nevăzut, scaun în chipul focului, decât cele îngerești închipuite preaslăvită, preacurată, preaneprihănită, prealăudată, prea cu totul nestricată, preafericită, preanestricată, precinstită, preaslăvită întru totul binecuvântată, preapomenită, preadorită, Fecioară cu sufletul și cu trupul și cu mintea, Jilțul Împăratului Celui ce este pe heruvimi, ușa cerească, prin care de pe pământ la ceruri alergăm, Mireasă a lui Dumnezeu, prin care cu Dânsul ne-am împăcat, minune a dumnezeieștii Taine celei ascunse, Împăciuitoare cu totul nebiruită, sprijin tare, izvor de Viață primitor, noian neîmpuținat și nedeșertat al dumnezeieștilor și negrăitelor daruri și hărăziri, înălțime decât cereștile puteri mai înaltă, adânc necercetat al înțelegerilor celor ascunse, slava și cinstea cea de obște a firii, dăruirea tuturor bunătăților, cea care ești, după Sfânta Treime, Stăpâna tuturor și, după Mântuitorul, mijlocitoare a toată lumea, căruța Soarelui celui gândit, a Luminii celei adevărate... Maica și Roaba Stelei celei neapuse, raza Zilei celei adevărate și tainice, adâncul necurmatei iubiri de oameni a lui Dumnezeu, carul cel dumnezeiesc și mult numit, întărirea și sprijinitoarea preatare a credinței celei adevărate, locul cel preadesfătat al Celui Neîncăput, vița cea adevărată, care pe Rodul Vieții L-ai purtat, măslinul cel prea roditor care sufletele creștinilor le veselești, acoperământul a toată lumea, *ușa cinstitei Taine*, celei mai presus de minte, împlinirea darurilor temeinice, pe care cu vrednicie le porți, *ca cea care ești a doua după Dumnezeire*"[436].

Deși figurile de stil sunt simple, totuși, în aceste imne, există o încărcătură teologică și poetică deosebită. Semantica bogată a imnelor Sfântului Efrem se explică prin faptul că la semnificațiile teologice profunde se adaugă și frumusețea literară. În imnele sale, Sfântul Efrem folosește pentru redarea adevărului despre pururea-fecioria Maicii Domnului „imagini tot atât de plastice și interesante ca și scenele Nașterii"[437].

Realitatea Nașterii Mântuitorului și păstrarea în chip minunat a fecioriei Maicii Domnului sunt relevate poetic de Sfântul Efrem. Pentru nuanțarea cât mai vie a adevărurilor de credință el pune numeroase personaje biblice în scenă, dovedind și un pătrunzător simț de analiză în

descrierea stărilor sufletești[438]. Se remarcă, de asemenea, folosirea de către autor a dialogului, a descrierii intuitive a sentimentelor Sfintei Fecioare, mijloace care dau „realitate concretă adevărurilor de dincolo de fire"[439].

Din cele arătate până acum se poate spune că, sub aspect dogmatic, imnele Sfântului Efrem nu aduc lucruri noi în ceea ce privește învățătura despre pururea-fecioria Maicii Domnului. Nefiind o expunere speculativă a credinței, aceste imne dobândesc o valoare mult mai mare prin funcția lor poetică[440].

Paralela Eva – Fecioara Maria. Atunci când Sfântul Efrem se referă la aceste două persoane, el o numește imediat pe Sfânta Fecioară „cauza vieții", iar pe Eva „pricinuitoarea morții noastre"[441]. În *Imne despre azimă*, el spune: „Datu-ne-a nouă Maria, pâinea vieții în locul pâinii ostenelii, dată nouă odinioară de Eva"[442].

Aceste cuvinte aduc în discuție paralela, consacrată deja prin scrierile Sfântului Irineu și ale Sfântului Justin Martirul, dintre Fecioara Maria și Eva, paralelă care are la bază ideea de „dar". În timp ce Maica Domnului ne-a dăruit pe Mântuitorul Hristos care este „Pâinea Vieții", Eva a adus odinioară în lume „pâinea păcatului", adică moartea. Prin folosirea cuvântului „pâine", Sfântul Efrem pune în evidență importanța darului adus în lume: Mântuitorul Iisus Hristos Cel întrupat din Fecioara Maria. Se observă că Sfântul Efrem nu abordează raportul Fecioara Maria-Eva din perspectiva temporală a existenței lor istorice, ci în ordinea importanței pentru mântuirea lumii.

În *Imne despre Fecioara Maria* Sfântul Efrem continuă: „Neamul omenesc două daruri fecioreşti a avut: unul care s-a făcut cauza vieții, iar altul a morții. Prin Eva moartea s-a născut, iar Viața prin Maria... Prin Maria s-a născut Lumina, care a înlăturat întunericul, iar prin Eva vina s-a aruncat asupra neamului omenesc. Plin de lumină s-a făcut prin Maria tot întunericul pământului"[443]. Iar în *Imne despre Biserică*, paralela aceasta este reliefată prin imaginea celor „doi ochi ai lumii": „Ochiul binelui" care este Fecioara Maria și „ochiul răului" care este Eva și prin care lumea s-a întunecat[444]. În aceste cuvinte ale Sfântului Efrem, se poate observa că mijloacele poetice de descriere folosite cel mai mult sunt: personificarea și metafora. Prin aceste mijloace intuitive, el a căutat să răspundă nevoilor poporului de a-și concretiza mai bine credința creștină[445].

Importanța și rolul Fecioarei Maria în iconomia mântuirii, dar și rolul pierzător al Evei în istoria omenirii, se regăsesc exprimate în imnografia Sfântului Efrem printr-o comparație implicită care evidențiază

chemarea minunată și reparatorie a Născătoarei de Dumnezeu: „Adam cel gol era frumos, însă femeia sa în grabă, munci să-i țese un veșmânt pătat. Grădina Raiului văzându-l însă cu chipul urâțit – îl izgoni afară! Deci, pentru el – și prin Maria – a fost făcut veșmântul nou. Și astfel împodobit – și după legământ – tâlharul străluci. Iar raiul pe Adam văzând, cu bucurie îl primi"[446].

Omul cel vechi, om al păcatului, cât și omul cel nou venit prin Mântuitorul Hristos, „Cel din Maria", sunt prezentați printr-o paralelă metaforică. Metafora antitetică se construiește prin imaginea celor două veșminte: veșmântul cel vechi, pătat de Adam și Eva prin păcat și veșmântul cel nou dăruit omului de Mântuitorul. Tâlharul de pe Cruce, pomenit aici de Sfântul Efrem, îmbrăcat în veșmântul nou al lui Iisus Hristos, simbolizează întreaga omenire care se afla sub păcat, dar care L-a cunoscut și a dobândit raiul. În acest imn și în altele, desigur, nu este vorba doar de raiul cel dintâi, de Eden, ci Sfântul Efrem face o referire la toți oamenii, care trebuie să se străduiască să dobândească raiul ce va să fie, veșmântul luminos al Mântuitorului nostru Iisus Hristos, comuniunea cu El[447].

Într-un alt imn, Sfântul Efrem pune față în față purtarea Fecioarei Maria înaintea Arhanghelului Gavriil cu purtarea Evei în fața șarpelui. Este surprins aici un aspect inedit al paralelei Eva – Fecioara Maria: „Maria cere lămurire mărețului înger și nu se înspăimântă. Ea întreabă și nu se teme. Odinioară însă Eva n-a vrut să întrebe pe șarpele viclean și s-a lăsat înșelată! Fecioara vorbește cu Gavriil, dar nu pentru a iscodi ceva, ci numai cere lămurire pentru încredințare!

Un studiu atent al textelor arată lămurit că aici nu se vorbește de o naștere a ei, a Fecioarei Maria însăși, fără păcat, imaculată, din părinții ei trupești, Ioachim și Ana. Maica Domnului este curată, fără pată tocmai pentru că a fost curățită de Mântuitorul nostru prin sălășluirea Lui în pântecele ei cel feciorese și prin puterea Sfântului Duh. Fecioara Maria s-a născut, deci, cu păcatul strămoșesc, ca toți oamenii născuți dintr-o relație conjugală, însă Cel ce a curățit-o a fost Mântuitorul prin întruparea Sa[452].

Bogăția virtuților sufletești și frumusețea spirituală a Fecioarei Maria este redată și într-un alt imn care întărește cele afirmate înainte: „Cu trupul sfântă, cu sufletul împodobită, cu mintea curată, cu cugetul sinceră, cu simțurile desăvârșită, stăruitoare în planul ei, cu inima curată, castă, statornică și plină de toate virtuțile"[453].

Toate aceste calități alcătuiesc frumusețea spirituală a Maicii Domnului care, la nivelul reprezentării umane, este percepută ca sfințenie. Aici se poate evidenția o altă particularitate a imnelor Sfântului Efrem: punerea în relație a Sfintei Treimi cu Fecioara Maria, accentuând preamărirea ce i se cuvine: „Veniți toți, spre Stăpâna voastră să revărsați izvoarele și vâlvătăile laudelor. Iată și Duhul Sfânt! Să lăudăm toți în cântări și în psalmi pe Tatăl, Cel ce ne-a mântuit prin cei ce i-au slujit. Căci prin Nașterea Acestuia toți s-au binecuvântat"[454].

Sfântul Efrem vrea să trezească entuziasmul cititorilor săi, lăsând „tainele" lui Dumnezeu și ale Fecioarei Maria să vorbească prin ele însele. Acest lucru, întâlnit deseori în scrierile sale, evidențiază o mare credință și o mare smerenie față de Sfânta Fecioară: „Gura mea este prea mică pentru ca să pot vorbi despre tine și limba nu este deajuns, ca să arăt tainele tale. Nu am glas și cuvânt ca să povestesc frumusețea ta; poruncește ca să grăiesc despre tine"[455]. Alteori Sfântul Părinte tâlcuiește trăsăturile dumnezeiești ale Mântuitorului și ale Sfintei Fecioare Maria: „Vederea Ta dă puteri noi, mireasma Ta este plăcută și gura Ta sfântă, o, Dumnezeule Sfinte. Din Tine curge Viața pretutindeni..."[456]. Și în alt loc: „O, tu, femeie plină de frumusețe, pe care Maria te numesc. Tu însăți, cu adevărat, Trupul cel mic al Domnului nostru, în Betleem L-ai născut"[457]. Iar în *Rugăciunea a zecea către Preasfânta Născătoare de Dumnezeu* spune: „Fecioară Stăpână, Născătoare de Dumnezeu, care pe Dumnezeu Cuvântul după trup L-ai născut lumii, știu cu adevărat, că nu este cuviincios, nici după vrednicie, ca eu, cel preadesfrânat, să privesc icoana ta curată, Pururea-Fecioară care și trupul și sufletul le ai curate și neîntinate"[458].

Sfințenia Maicii Domnului este, așadar, împărtășire din sfințenia Fiului Ceresc și de aceea toți oamenii trebuie să o fericească și să se închine „Celui Născut": „Fericită ești Maria căci ai îmbrățișat pe Cel născut al tău, L-ai iubit ca o Maică și cu îngerii te-ai închinat Lui"[459]. Preamărirea Sfintei Fecioare Maria, a frumuseții și sfințeniei ei, redate analogic cu Frumusețea și Sfințenia Fiului lui Dumnezeu Cel Întrupat, reprezintă pentru Sfântul Efrem un bun mijloc de expunere a învățăturii creștine[460].

Aceste imne constituie un mijloc pios de a atrage atenția asupra „tainelor" Mântuitorului și ale Maicii Domnului. Din versurile luate ca exemplu, se observă un lucru deosebit: în gândirea Sfântului Efrem aceste taine nu pot fi înțelese decât numai prin iubire și nu prin cercetare. Preamărirea Maicii Domnului este pentru autor o sumă teologică ce oferă răspuns la multe probleme, esența acestei cinstiri deosebite constând în iubirea activă. Este un caz special de iubire, anume aceea care vine în întâmpinarea iubirii lui Dumnezeu Cel întrupat, Care-și primește de la El toată căldura și entuziasmul[461].

Așadar, Sfântul Efrem a știut să prezinte în imnele sale învățătura ortodoxă despre Fecioara Maria prin continua raportare la persoana divino-umană a Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Opera sa imnografică a fost rodul îndelungilor meditații asupra Revelației divine cuprinsă în Sfânta Scriptură și în Sfânta Tradiție.

Ideea maternității Fecioarei Maria în operele Sfântului Efrem s-a dezvoltat în dublu sens: în înțeles uman, ca Mamă ce a născut pe Fiul ei și Mântuitorul lumii, iar în înțeles divin, ca Maica lui Dumnezeu sau „Theotokos". Maternitatea Maicii Domnului a fost și rămâne garanția istoricității și trans-istoricității Mântuitorului. Sfântul Efrem, ca și Părinții din primele veacuri (Sfântul Ignatie, Sfântul Irineu), a contribuit hotărâtor „la întărirea și impunerea adevărului istoric și dogmatic al maternității Mariei"[462]. Din punct de vedere expresiv, problema maternității Fecioarei Maria a fost redată într-un stil preponderent descriptiv, la care a adăugat mereu laude Maicii Domnului și Mântuitorului.

Pururea-fecioria Născătoarei de Dumnezeu este un adevăr de credință, iar în imnele pe care le-a scris atitudinea Sfântului Efrem față de aceasta este plină de admirație. Pentru a releva chipul minunat în care Sfânta Maria a născut și a rămas Fecioară, Sfântul Efrem a folosit metafore sau caracterizări directe. Autorul a pus deseori în paralel pe Maica Domnului cu Eva, arătând rolul important al Născătoarei de Dumnezeu

în iconomia mântuirii neamului omenesc. Ca figură de stil, Sfântul Efrem a folosit şi paralela antitetică restrânsă, vorbind doar de Maica Domnului şi Eva sau paralela antitetică extinsă atunci când face referire şi la alte personaje biblice (Adam, Arhanghelul Gavriil). Rolul Maicii Domnului sau al „Noii Eve" s-a definit prin prisma rolului mântuitor al lui Adam Cel Nou, Domnul nostru Iisus Hristos.

Contribuţia importantă pe care a avut-o Sfântul Efrem este evidenţierea frumuseţii şi sfinţeniei Maicii Domnului. Darurile Maicii Domnului vin din Harul lui Dumnezeu şi apoi prin virtuţile ei; autorul descoperă o frumuseţe sfântă, care poate fi înţeleasă şi pătrunsă doar prin iubire şi smerenie.

Scriitori de limbă latină

Sfântul Ilarie de Pictavium († 368)

Aşa cum s-a întâmplat în Răsărit, la fel şi în Apus, după primele trei secole Sfinţii Părinţi au arătat un mai mare interes pentru persoana Maicii Domnului. Aceştia au „zugrăvit" chipul Maicii Domnului tot în lumina Tainei Întrupării Mântuitorului nostru Iisus Hristos şi conform Sfintei Scripturi şi Sfintei Tradiţii. Învăţătura acestor Sfinţi Părinţi a constat în evidenţierea a două lucruri mai importante: prefigurările din Vechiul Testament, în care ei au văzut pregătirea omenirii pentru împlinirea Întrupării Domnului din Sfânta Fecioară şi apoi lucrarea ei concretă, aşa cum se vede în Noul Testament, în care au văzut împlinirea Tainei lui Dumnezeu şi o realitate eshatologică.

Unul din marii autori latini ai acestei perioade a fost Sfântul Ilarie de Pictavium (Poitiers, oraş în provincia Aquitania din Franţa) care a influenţat decisiv teologia Bisericii apusene[463].

Episcopatul Sfântului Ilarie s-a desfăşurat în vremuri foarte grele pentru Biserică. Arianismul, care nega dumnezeirea Mântuitorului nostru Iisus Hristos, îşi atingea apogeul. Sfântul Ilarie de Pictavium a fost în Apus ceea ce a fost Sfântul Atanasie în Răsărit, adică unul din cei mai mari luptători pentru credinţa ortodoxă. Fiind în exil, el a desfăşurat o amplă campanie pentru stabilirea credinţei adevărate, ceea ce a făcut ca arienii să ceară împăratului Constanţiu să-l trimită acasă, în Galia[464]. Sfântul Ilarie a desfăşurat de-a lungul vieţii o activitate foarte bogată pentru păstrarea credinţei, arătând multă abilitate şi un spirit misionar

deosebit. Capabil să-și domine adversarii, blând și tenace, curajos și disciplinat, el a știut să înțeleagă pe alții, chiar pe opozanți, dar și să păstreze calea cea dreaptă în domeniul credinței. De aceea el a fost numit „Atanasie al Apusului"[465].

Seminția Fecioarei Maria. Un loc important în operele sale îl ocupă învățătura despre Fecioara Maria, ea fiind considerată o persoană excepțională ce poate sta alături de celelalte mari chipuri ale Noului Testament. Fecioara Maria a avut un rol major în Întruparea Fiului lui Dumnezeu, dar acest rol nu a fost deasupra celui al Mântuitorului nostru Iisus Hristos. O idee pe care Sfântul Ilarie a promovat-o a fost aceea că Fecioara Maria a trăit o experiență unică consimțind la purtarea în pântece a Fiului lui Dumnezeu, iar viața ei nu putea să și-o petreacă decât în feciorie. Ar fi un lucru de negândit, pentru noi oamenii, ca ea să fi dus o viață conjugală.

Referindu-se la genealogia Mântuitorului nostru Iisus Hristos, autorul remarcă în *Evanghelia de la Matei* o neconcordanță privind numărul de seminții până la Hristos. Dacă de la Avraam până la David sunt paisprezece neamuri și de la David până la robia babilonică sunt tot paisprezece neamuri, de la această robie, însă, și până la Hristos sunt numai 13 neamuri, deși Sfântul Evanghelist scrisese că sunt paisprezece neamuri. Iată explicația pe care o dă Sfântul Ilarie: „Sunt amintite paisprezece neamuri până la Maria, dar noi am numărat numai treisprezece. Dar, cu adevărat, nu este nici o greșeală acolo pentru cei ce cunosc că Domnul nostru Iisus Hristos nu a venit din Maria singură. Cu adevărat, învățătura că El este din veci este de asemenea cuprinsă acolo"[466].

Fără vreo dorință de polemică sau cercetare critică la adresa Sfinților Evangheliști, autorul a dorit să arate că, de fapt, Mântuitorul nostru Iisus Hristos S-a Născut din veci din Tatăl și apoi S-a Născut și în timp din Fecioara Maria. Sfântul Ilarie arată simplu că nu este vreo greșeală în textul biblic și recunoaște două Nașteri în Mântuitorul: prima din veci și a doua în timp; prima ca Dumnezeu, a doua ca Om. Fecioara Maria este inclusă și ea în „lista" predecesorilor Mântuitorului nostru Iisus Hristos, ocupând, de fapt, locul cel mai de seamă.

Maică și Fecioară. Ca și Sfântul Matei, care a vorbit în Evanghelia sa despre Nașterea Fiului lui Dumnezeu pe pământ, alăturând Nașterea Fiului din veci din Tatăl de cea în timp, din Fecioara Maria, Sfântul Ilarie a căutat să întărească acest adevăr. Pentru Sfântul Ilarie a fost o necesitate absolută convingerea creștinilor că Cel născut din veci este Același cu

Cel născut din Fecioara Maria sau, cu alte cuvinte, că Fiul lui Dumnezeu este și Fiul Maicii Domnului. Iată o rezolvare ingenioasă a învățăturii despre unirea firii divine cu cea omenească în Persoana Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Acest tip de teologie, bazat pe studierea atentă a Sfintei Scripturi era singura cale pentru contracararea arienilor ce voiau despărțirea celor două firi din Persoana Mântuitorului nostru Iisus Hristos și crearea unui hristos pământesc, lipsit de divinitate. Prin această interpretare, Sfântul Ilarie a oferit un exemplu de citire a Bibliei. Cititorul trebuie să treacă de la o abordare literală a cuvântului Scripturii la una alegorică, spirituală: „Iată că nici o neclaritate nu trebuie să umbrească Nașterea Lui, Iosif fiind ales ca martor al Nașterii Domnului Hristos din Duhul Sfânt. Maria, fiind logodnica lui, a primit-o în casa lui. Aceasta înseamnă cuvintele: «fără să fi fost ei înainte împreună» (Matei 1, 18), adică Maria a primit numai numele de «soție». Cuvintele arată mai apoi că acela a cunoscut-o pe Maria nu că s-a unit cu ea"[467].

Sfântul Părinte a vrut să explice o parte măcar din taina fecioriei Maicii Domnului, conștient fiind de necesitatea înțelegerii corecte a acestei învățături. El a arătat că Fecioara Maria a zămislit prin Sfântul Duh, singură, fără vreo participare a Dreptului Iosif sau a altcuiva. Ea singură, prin puterea lui Dumnezeu, a Născut pe Fiul lui Dumnezeu în afara intervenției oricărui bărbat. Sfântul Ilarie insistă asupra acestui punct pe care-l consideră esențial. El face aceasta pentru a opune credința Bisericii diferitelor opinii și credințe existente în vremea sa. Unii considerau că Fecioara Maria a comis adulter, alții că ea a născut prin relația cu Dreptul Iosif, alții credeau că după nașterea lui Hristos ea a avut o viață conjugală cu el[468]. De aceea Sfântul Ilarie vrea să înlăture toate opiniile potrivnice Sfintei Scripturi și Sfinților Părinți și să dea, totodată, o interpretare duhovnicească textului biblic.

Apărând, de fapt, pururea-fecioria Maicii Domnului, Sfântul Ilarie a apărat credința Bisericii. El a făcut distincția între logodnă și căsătorie, între a cunoaște sau a proteja pe cineva și a trăi, a se uni cu cineva prin căsătorie. Cuvintele latinești „sponsalia" și „coniugium" capătă sensurile lor de bază, între care este o diferență clară. Fecioara Maria a fost doar „logodnica" Dreptului Iosif, nu și „soția" lui în sens matrimonial. Dacă Sfânta Scriptură o numește totuși „soția" Dreptului Iosif, acest lucru arată starea lor legală în ochii societății, fără vreo implicație conjugală, fizică sau trupească. Pentru cei din jur, Dreptul Iosif și Fecioara Maria erau doi soți, dar în fața lui Dumnezeu ei arătau supunere față de

voia Lui și duceau o viață curată. Tocmai de aceea Sfânta Scriptură îl numește pe Iosif „drept" (Matei 1, 19), iar pe Maica Domnului „Fecioară" (Matei 1, 23).

Printr-o exprimare clară, Sfântul Ilarie lămurește și problema „fraților" Domnului. Această problemă era deosebit de delicată pentru cei care nu credeau în Mântuitorul Hristos, știut fiind faptul că Fecioara Maria era mereu acuzată de adulter sau că a dus o viață conjugală cu Dreptul Iosif. La o citire superficială a Sfintelor Evanghelii se pot găsi „argumente" împotriva fecioriei Maicii Domnului, dar acestea sunt, de fapt, pseudo-argumente deoarece, spune Sfântul Ilarie, Sfintele Scripturi trebuie înțelese în acord cu Sfinții Părinți și scrierile patristice: „Dacă aceia ar fi fost fiii Mariei în loc de a fi copiii lui Iosif dintr-o căsătorie de dinainte, atunci la Patima Domnului, Maria nu ar fi fost nicidecum dată spre îngrijire Apostolului Ioan care s-o aibă ca pe o mamă; căci a zis Domnul: «Femeie, iată fiul tău», apoi a zis ucenicului: «Iată mama ta» (Ioan 19, 26-27). Domnul arată că ea era singură și că putea afla în dragostea ucenicului o dragoste de fiu"[469].

După cum s-a putut constata în analiza *Protoevangheliei lui Iacob*, „frații" Domnului nu sunt și copiii Fecioarei Maria. Sfântul Ilarie reia aici una din ideile din *Protoevanghelia lui Iacob* la care adaugă observația justă că dacă ea ar mai fi avut alți copii nu ar mai avea rost încredințarea ei către Sfântul Ioan Evanghelistul, ucenicul cel iubit al Domnului[470].

Sfântul Ilarie nu găsește nici o dificultate în credința despre feciorie Maicii Domnului, atât înainte cât și după Nașterea Fiului lui Dumnezeu, pentru că nu observă nici o dificultate în textele biblice, explicate de el în contextul lor, prin ansamblul activității și învățăturii Domnului. Dacă alți autori au găsit de cuviință să sublinieze anumite imperfecțiuni referitoare la Maica Domnului (prin analiza cuvintelor Dreptului Simeon sau ale Mântuitorului Însuși), Sfântul Ilarie subliniază calitățile Fecioarei, în concordanță cu ceea ce Sfânta Scriptură a mărturisit.

Prin împrumutarea de la Părinții răsăriteni a învățăturii despre fecioria și maternitatea divină a Maicii Domnului, Sfântul Ilarie de Pictavium a putut stăvili atacurile ereticilor asupra Bisericii. Acest autor a fost un antiarian convins și a scris elogios la adresa Maicii Domnului, dar nu în mod sistematic, ci răsfirat, de-a lungul operelor sale. El a anunțat astfel pe marii Părinți ai Bisericii din secolele următoare care au scris despre Fecioara Maria în mod elaborat.

Sfântul Ambrozie († 397)

Acest Sfânt Părinte s-a născut pe la anul 339 la Treveri într-o familie creștină nobilă. A făcut studii de drept și de retorică la Roma, iar la 370 a fost numit *vir consularis* pentru teritoriile Emilia și Liguria ce aveau capitala la Milano. La moartea lui Auxențiu, episcopul arian al acestei cetăți, el a fost chemat pentru stabilirea ordinii între arieni și ortodocși dar, printr-un semn divin, a fost ales el însuși episcop al cetății (373). După alegerea ca episcop s-a dedicat, sub conducerea preotului Simplicianus, pe de o parte, studiului intens al Scripturii și Sfinților Părinți, aprofundând învățăturile unor mari Părinți: Sfântul Atanasie cel Mare, Sfântul Chiril al Ierusalimului, Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie Teologul, Sfântul Ipolit și alții, iar pe de altă parte lucrării misionare, atrăgând pe arieni la Biserică[471].

Fecioara Maria – chipul fecioriei. În operele Sfântului Ambrozie se regăsesc elementele unei întregi teologii referitoare la Maica Domnului[472]. Ceea ce se observă constant în operele sale este profunda admirație pentru viața ei feciorelnică, o viață dăruită lui Dumnezeu. Interesul acestui autor pentru Maica Domnului este legat îndeosebi de interesul pentru o viață deosebită, curată. Cu siguranță, în această latură a învățăturii sale se află influența Sfinților Părinți răsăriteni pe care i-a studiat în amănunt. Tratatele despre feciorie menționate anterior conțin numeroase referiri la această viață înaltă, în feciorie pe care omul esta dator să o caute și s-o ducă, așa cum Fecioara Maria a dus aici pe pământ. Scriindu-i surorii sale Marcelina, care-și consacrase viața ascezei și curăției, el amintește de Fecioara Maria, Maica Domnului, pe care trebuie s-o ia de model: „Primul lucru pe care trebuie să-l înveți este înălțimea deosebită a învățătorului. Dar cine poate fi mai nobil decât Maica Domnului? Cine poate fi mai frumoasă decât ea, pe care Cel Atotfrumos a ales-o? Cine este mai curată decât ea, împodobită cu toate virtuțile? Ea a fost Fecioară nu doar în trupul ei, ci și în minte și niciodată sinceritatea ei nu s-a amestecat cu îndoiala"[473].

După această înșiruire de întrebări prin care autorul dorea întărirea adevărului că Maria a fost Fecioară și cu adevărat Maica Domnului, urmează o înșiruire de calități și virtuți ale ei: dragoste, bunătate, smerenie, prudență, înțelepciune, răbdare și multe altele. Concluzia lui este logică: „Femeia aceasta este chipul fecioriei. Atât de multe daruri a avut Maria încât viața ei a fost exemplu pentru toți"[474].

Sfântul Ambrozie a zugrăvit chipul duhovnicesc al Maicii Domnului. Prin legătura ei cu Dumnezeu, prin calitățile pe care le are, Fecioara Maria a ajuns la o stare desăvârșită chiar din viața pământească. Sfântul Ambrozie a descris-o pe Sfânta Fecioară așa cum este înfățișată în Sfintele Evanghelii, dar aduce totodată lămuriri asupra calităților ei, o evidențiere a „chipului" lui Dumnezeu realizat în ea. Domnul Însuși stă la sfat cu Maica Sa, o preamărește și ajută celor ce cred în ea și o preamăresc: „O, câte fecioare nu o vor urma? Pe câte fecioare nu va aduna ea și le va înfățișa înaintea Domnului care vor spune: «Prin curăția ei, s-a păstrat neatinsă cămara de nuntă a Fiului Ceresc»"[475]. Apoi: „O fecioară poate zămisli dar o fecioară nu poate naște spun necredincioșii, știind că zămislirea a fost mai întâi și apoi nașterea? Dar dacă preoții care învață poporul nu sunt crezuți, atunci măcar să fie crezute cuvintele Domnului Cel ce a spus: «Nimic nu este cu neputință la Dumnezeu»; să fie crezut Simbolul Apostolilor și Biserica, cea care a păstrat aceste învățături. Fecioara este aceea care a zămislit în pântece, ea este cea care a Născut în lume pe Fiul lui Dumnezeu"[476].

Viața Maicii Domnului este considerată model al vieții tuturor creștinilor. Nelimitându-se doar la desăvârșirea personală, ea se face pentru toți oamenii prilej de mântuire, pentru că vederea ei și cunoașterea ei atrage și îndeamnă la împlinirea mântuirii. În aceste locuri este subliniată și o legătură profundă între Fecioara Maria și mântuirea adusă lumii de Fiul lui Dumnezeu.

Starea Maicii Domnului este o consecință a îndumnezeirii ei prin puterea Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Aceasta se vede și din proorociile Vechiului Testament pe care le tâlcuiește Sfântul Ambrozie: „Un așa de mare și nemaiîntâlnit lucru trebuia să fie proorocit pentru a fi crezut de toți. Să nască o Fecioară este semnul unei dumnezeiești taine și nu a unui fapt omenesc. Căci așa s-a spus: «Iată voi da vouă semn: Fecioara va lua în pântece și va naște Fiu» (Isaia 7, 14). Maria a citit aceste cuvinte și a crezut că se vor împlini cu adevărat, dar nu putea cunoaște cum se va petrece faptul acesta"[477].

Sfântul Ambrozie se referă și la proorocia de la Iezechiel 44, 2 pentru a susține mai mult învățătura despre curăția desăvârșită a Maicii Domnului: „Această poartă este Maica Domnului căci despre ea s-a scris că «Domnul va trece prin ea și o va lăsa închisă» după Naștere; pentru noi ea a zămislit și a născut pe Domnul în lume"[478].

Un tainic simțământ de evlavie cuprinde pe cititorii acestor rânduri care sunt puși înaintea unei prezențe clare a lui Dumnezeu în creație. Autorul dorește să aducă înaintea noastră imaginea unei Fecioare-Mame care a știut, a crezut și a dorit împlinirea cuvintelor lui Dumnezeu spuse prin profeți, dar care nu avea cum să știe și cursul evenimentelor descrise acolo. De Dreptul Iosif, ca soț al ei, sau de „frații" Domnului ca fii ai Sfintei Fecioare cu acesta, nici nu poate fi vorba[479]. Pentru Sfântul Ambrozie ceea ce interesează este împlinirea a ceea ce a fost prezis de demult. Proorociile referitoare la Maica Domnului s-au împlinit cu desăvârșire. Ea este „norul cel ușor" sau „norul luminos"[480] care a adus pe Domnul în lume, ea este plinirea harului lui Dumnezeu și „dulcea sărutare"[481].

„Semnul" Fecioarei este adeverit prin însăși Nașterea Domnului din ea, iar posibilitatea și împlinirea acestui „semn" a fost dată de lucrarea Lui. Iar Iisus Hristos fiind Fiul lui Dumnezeu și Însuși Dumnezeu Atotputernic a făcut posibilă „lucrarea" Maicii Sale: „Ce Naștere după trup putea fi mai potrivită pentru Fiul lui Dumnezeu decât aceasta, prin care Preacuratul Fiu al lui Dumnezeu luând Trupul a păstrat neatinsă curăția Nașterii? Cu siguranță, semnul acestei dumnezeiești lucrări stă în nașterea dintr-o Fecioară, nu dintr-o femeie oarecare"[482].

Aceste cuvinte arată credința profundă a Sfântului Ambrozie în Fecioara Maria. Contextul, ca de obicei hristologic, este definit de data aceasta prin sublinierea mai întâi a umanului și apoi a divinului.

Un alt aspect legat de „chipul fecioriei" la Maica Domnului este și acela că atunci când amintește de strămoașa Eva, autorul vorbește și de Maica Domnului, de curăția ei trupească și sufletească: „Vino iarăși, o, Evă pe care acum Maria te numim! Căci tu nu ai primit doar o consfințire a fecioriei, ci ai dăruit nouă pe Însuși Dumnezeu"[483]. Apoi: „El a rămas Dumnezeu veșnic și atunci când S-a Întrupat, Același și Nedespărțit; Unul-fiind este Dumnezeu și Om, cu adevărat Dumnezeu după dumnezeire și Om după Trup. Pentru aceea nu este deosebire între Cel Născut din Tatăl și Cel Născut din Fecioara Maria. Același este Cel ce a venit din Tatăl pe o cale și Cel ce a venit din Fecioara pe altă cale"[484].

Sfântul Ambrozie afirmă că Mântuitorul Hristos este Unul singur, Același din veci și Același sub vremuri: Fiul lui Dumnezeu și Fiul Fecioarei Maria. El a subliniat unitatea naturilor în Persoana Mântuitorului nostru Iisus Hristos și calitatea de Maică a Domnului a Sfintei Fecioare. Credința creștină presupune primirea adevărurilor despre Fiul lui Dumnezeu care S-a Născut în lume. Totodată, această credință este exprimată

cel mai bine prin Nașterea Fiului din Tatăl și apoi prin Nașterea Lui din Sfânta Fecioară. Se observă că și în Apus începea să se simtă nevoia unor aprecieri mai amănunțite asupra unității firilor în Domnul nostru Iisus Hristos, asupra Întrupării Lui și asupra Celei care I-a dăruit Trup. Credința adevărată stă în acceptarea acestor două taine: Nașterea din veci și apoi în timp a Mântuitorului.

Maica Domnului. Ceea ce a caracterizat activitatea Sfântului Ambrozie a fost, mai întâi de toate, lupta sa pentru stabilirea adevărului despre Întruparea Domnului împotriva arienilor. De-a lungul anilor 372-382 a scris mai multe lucrări cu un bogat cuprins dogmatic și apologetic, prin care contracara cu multă putere erezia ariană. Arienii considerau pe Mântuitorul Hristos o creatură a Tatălui, un fiu adoptiv al Creatorului și negau, în mod implicit, dumnezeirea și Nașterea Lui feciorelnică. Tocmai de aceea Sfântul Ambrozie s-a străduit să stăvilească desconsiderarea Fiului lui Dumnezeu și a Maicii Sale, pe care o numește deseori în lucrările sale: „Maica Domnului"[485] sau „Maica lui Dumnezeu"[486]. El este primul autor de limbă latină care folosește în mod explicit termenul „Mater Dei" pentru Fecioara Maria.

Arienii nu erau însă singurii cu care lupta Sfântul Ambrozie. În vremea acestui Sfânt Părinte existau numeroase grupări eretice precum docheții și maniheii, aceștia din urmă, de exemplu, considerând pe Mântuitorul doar o creatură aparentă. Ei spuneau că Mântuitorul Hristos nu S-a născut în chip real din Fecioara Maria, ci a fost o putere venită din cer iar Trupul lui nu a fost adevărat. Concepția lor avea ca rezultat imediat negarea realității trupului Domnului și tăgăduirea calității de „Theotokos" a Fecioarei Maria.

La toate acestea Sfântul Ambrozie răspunde cu o stăruință deosebită asupra realității Întrupării, asupra rolului și misiunii Fecioarei Maria: „El este Fiul Omului pentru că Fecioara este făptură omenească, iar ceea ce s-a născut din trup, trup este! Cel ce s-a născut dintr-un om este numit el însuși om"[487]. Iar în alt loc adaugă: „Dacă cineva nu crede că El a venit în lume, nu va crede nici că a luat trup; acela va crede că a fost o închipuire și așa a fost răstignit. Dar nu, nicidecum nu a fost așa, ci El a fost cu adevărat răstignit pentru păcatele noastre și El este Învierea noastră. Cine nu primește aceasta este maniheu și tăgăduiește existența trupului Domnului și nici nu va primi iertarea păcatelor"[488].

Pe linia patristică consacrată deja, Sfântul Ambrozie demonstrează că cei ce neagă existența Trupului Domnului nostru Iisus Hristos sunt lipsiți

de posibilitatea mântuirii, adică de iertarea păcatelor. Legătura directă între Mântuitorul și mântuirea oamenilor se bazează pe legătura directă dintre maternitatea Mariei și Trupul Domnului. Cu alte cuvinte, dacă Fecioara Maria nu a născut cu adevărat pe Fiul lui Dumnezeu, iar dacă trupul Lui nu este real, atunci Persoana Mântuitorului nu este reală și mântuirea nu este reală.

Cât de importantă este apărarea credinței în Hristos, Cel Întrupat din Fecioara Maria, pe atât de importantă este credința în Născătoarea de Dumnezeu, Fecioara Maria. Nici o învățătură nu stă prin sine. Nici una și nici cealaltă nu sunt „teorii" sau fantasme, ci sunt expresii ale credinței adevărate, realități fără de care nimic nu s-ar fi împlinit, arată Sfântul Ambrozie: „Domnul nostru Iisus Hristos nu a venit aici pe pământ cu trup din ceruri, ci l-a luat din Fecioara, de pe pământ"[489].

În lupta sa de combatere a ereziilor gnostice și dochete, Sfântul Ambrozie se bazează pe operele Părinților răsăriteni, în special pe acelea ale Sfântului Atanasie cel Mare, de la care a împrumutat învățăturile despre realitatea Trupului Domnului și pururea-fecioria Maicii Domnului[490]. De aceea autorul acesta nu face decât să repete, de mai multe ori, ceea ce Tradiția patristică răsăriteană a stabilit deja: Maica Domnului a avut un rol deosebit la Întruparea Domnului, pentru că ea a dăruit trup Fiului lui Dumnezeu, mijlocind mântuirea oamenilor; există deci o legătură directă între Fecioara Maria și mântuirea noastră, care este dată de existența firii omenești în Persoana Mântuitorului Hristos: „Care a fost temeiul Întrupării? Acesta a fost: trupul păcătos trebuia să învieze prin același trup"[491]. „Spunem că El este «născut» din pricina Nașterii Lui din Fecioara... El a cuprins în Trupul Lui trupul nostru, a cuprins slăbiciunile și neputințele noastre, pentru a le țintui pe Cruce"[492].

Virtuțile Fecioarei Maria. Ceea ce se înțelege clar din scrierile Părinților și ale Sfântului Ambrozie, în special, este tocmai o evlavie foarte mare pentru Fecioara Maria, o apropiere caldă, plină de candoare și atenție față de persoana ei. Nu se regăsește nici la Sfântul Ambrozie vreo urmă de exagerare în privința persoanei sau a rolului ei în iconomia mântuirii. Chipul Maicii Domnului este plin de sfințenie și frumusețe spirituală. Astfel, de exemplu, evenimentul Buneivestiri este tâlcuit de Sfântul Ambrozie ca descoperirea unei mari taine, Fecioara Maria având un loc central, cu urmări deosebite pentru oameni: „Ea nu s-a îndoit la auzirea cuvintelor, ci a întrebat cum se va putea împlini vestirea. Cu adevărat, dacă ea a întrebat cum se va petrece aceasta, se vede că ea credea

în plinirea veștii. De aceea a meritat să audă cuvintele: «Binecuvântată ești tu, ceea ce ai crezut» (Luca 1, 45). Da, cu adevărat binecuvântată este ea care a întrecut pe preotul Zaharia. Căci, pe când preotul nu primea să creadă, ea alunga stricăciunea. Domnul, Cel ce a lucrat mântuirea lumii, a început lucrul Său cu Maria. Că aceea, prin care a lucrat mântuirea la toți oamenii, a fost *cea dintâi* care a primit rodul mântuirii cel făgăduit de demult"[493].

Fecioara Maria este vrednică de binecuvântarea lui Dumnezeu și a oamenilor; lucrarea ei însă nu este doar aceasta, ci Fecioara Maria a fost cea dintâi care a primit mântuirea, a fost prima ființă omenească învrednicită de primirea în rai. Paralela dintre Maria și preotul Zaharia, tatăl Sfântului Ioan Botezătorul, nu face decât să întărească ideea unei restaurări a omului, adică arătarea omului nou în persoana Maicii Domnului. Paralela mai veche dintre Eva și Maria este reluată acum sub altă formă, dând și de această dată întâietate persoanei și lucrării Maicii Domnului.

Este întâia oară în Teologia patristică când un Părinte vorbește despre Fecioara Maria ca despre primul om mântuit prin și în Hristos-Dumnezeu. Legătura cu momentul Buneivestiri întărește convingerea că este vorba despre o imaculată zămislire și naștere a Domnului nostru. Mântuitorul S-a zămislit în ea, iar Dumnezeu, prin puterea Sa, ștergându-i orice păcat, a luat Trup și S-a Născut, păstrând-o Fecioară. Întruparea Domnului în pântecele ei este și realizarea mântuirii personale a Maicii Domnului. Acest adevăr si nu altul este întărit! Sfântul Părinte arată, așadar, că Fecioara Maria nu s-a născut curată, fără păcatul strămoșesc, căci atunci Domnul Hristos nu ar mai fi avut ce curăți, iar ea nu ar mai fi fost cea dintâi persoană mântuită prin venirea Lui în lume! Exprimarea este foarte clară: mântuirea a început cu Maica Domnului, Fecioara din care El Și-a luat Trup omenesc, iar prin ea toți oamenii au fost incluși în iconomia mântuirii.

Pe lângă virtuțile sfințeniei, credinței sau frumuseții duhovnicești a Maicii Domnului autorul mai subliniază și alte calități ale ei. Este vorba, mai întâi, de smerenia Maicii Domnului, de simplitatea vieții ei, de bucuria trăirii lui Dumnezeu în sufletul ei: „Ea a întrebat ce înseamnă binecuvântarea aceea din smerenie, căci fusese mișcată de cuvintele îngerului. Ea a întrebat din prevedere, căci a auzit o binecuvântare neobișnuită, pe care nicăieri și la nimeni nu mai fusese dată până atunci. Binecuvântarea aceea a fost doar a Mariei. Cu adevărat, numai ea este

plină de har, căci numai ea singură a primit harul, pe care nimeni altul dintre oameni nu-l mai merita, acela de a se umple de Dătătorul Harului. De aceea Maria s-a rușinat; Elisabeta a spus și ea la fel. Să învățăm cât de diferită este strălucirea femeilor de strălucirea Fecioarei. Că la o femeie aceasta este arătată prin curăția ei, iar la Fecioara Maria, curăția sporește strălucirea"[494].

Sfântul Ambrozie arată modestia sau smerenia Maicii lui Dumnezeu. Nu a fost necredință, ci o asumare deplină și conștientă a mesajului îngerului, mesaj pe care-l cunoștea și pe care l-a împlinit întocmai, fără ispitire și cu o grijă deosebită pentru adevăr. Ea a primit vestea cea bună de la Dumnezeu prin trimisul Lui dar a locuit cu cei simpli, cu păstorii, ale căror cuvinte și gesturi ea le păstra în inimă. A primit toate cu bucurie, a învățat de la toți și a dat o lecție exemplară de credință tuturor[495].

O altă virtute evidențiată de Sfântul Ambrozie este curajul Maicii Domnului la Patima Fiului ei. Ea nu a fugit și nu s-a ascuns, așa cum au făcut ceilalți ucenici ai Domnului, ci a rămas lângă El, fără a înceta rugăciunea și plânsul. Este aici una din imaginile cele mai zguduitoare ale Teologiei patristice: „Maica Sa stătea lângă Cruce și, în timp ce oamenii fugeau, ea a rămas curajoasă acolo... Nu s-a înfricoșat de chinurile Fiului ei, ci se dăruia ea însăși chinurilor"[496].

În legătură cu această imagine a Sfintei Fecioare lângă Crucea Domnului, suferind ca și Fiul ei, îndurând batjocura, răutățile celorlalți, singurătatea, se află chipul ei de Mamă, ocrotitoare și ajutătoare. Prin faptele ei s-a arătat pildă Bisericii. Ea a primit și a născut pe Mântuitorul Hristos, iar Biserica naște pe oameni în El. Ea a crescut și a hrănit cu lapte pe Fiul Cel preaiubit, iar Biserica crește și hrănește pe oameni cu Hristos, Fiul lui Dumnezeu. Sfântul Ambrozie face paralela dintre Fecioara Maria și Biserică prin sublinierea prezenței Sfântului Duh ca Cel ce unește și dăruiește viață. Între Fecioara Maria și Sfânta Biserică este o paralelă de situație și de acțiune. Fecioara Maria și Biserica sunt unite în și prin Domnul nostru Iisus Hristos, Îl aduc în lume, făcând posibilă unirea trupurilor și a sufletelor noastre cu Trupul și Sângele Lui: „Se spune în Evanghelii: soție dar Fecioară; căci ea este chip al Bisericii care, de asemenea, are soț, dar este Nepătată; Fecioara ne zămislește prin Duhul Sfânt și ca o fecioară ne naște fără păcate. Că de aceea Sfânta Maria a fost soția unui singur bărbat și a zămislit prin Duhul, pentru a arăta că bisericile sunt unite cu Duhul și cu Harul, chiar dacă acestea sunt unite prin preotul pământesc"[497]. „Din pântecele Mariei, când S-a

născut Hristos din ea, s-a ivit în lume această adunare de seminţe înconjurată de mărgăritare"[498].

Partea cea mai dezvoltată a învăţăturii Sfântului Ambrozie despre Maica Domnului este doctrina despre fecioria acesteia. Maica Domnului este numită în scrierile sale de peste 40 de ori „fecioară"[499] şi de 16 ori, „sfântă"[500]. Virtuţile şi frumuseţea Maicii Domnului întrec pe ale oricui din lumea aceasta. Acest Sfânt Părinte al Bisericii îşi argumentează ideile cu mărturii ale Sfintei Scripturi şi ale Tradiţiei Bisericii de dinaintea lui.

Ca la mulţi Părinţi, controversele teologice au fost şi la el un stimulent pentru dezvoltarea unei gândiri precise, ortodoxe. Scriind împotriva unor eretici ca Jovinian sau Bonosus sau împotriva dochetilor şi gnosticilor de diferite nuanţe, Sfântul Ambrozie a elaborat, alături de Fericitul Ieronim şi de Fericitul Augustin, o învăţătură ortodoxă despre Maica Domnului. Prin aceşti autori cinstirea Maicii Domnului va dobândi şi în Apus un loc mult mai însemnat. Sfântul Ambrozie a fost cel dintâi care a folosit termenul „Mater Dei" în Apus, subliniind faptul că ceea ce este ea se datorează Fiului ei şi nu sieşi[501].

Fericitul Ieronim († 420)

Contemporan cu Fericitul Augustin şi cu Sfântul Ambrozie, Fericitul Ieronim[502] a lăsat o moştenire de mare preţ referitoare la Maica Domnului, mai ales prin comentariile sale la Sfânta Scriptură şi prin tratatele împotriva ereticilor[503].

Maria, Maică şi Pururea-Fecioară. Lucrarea sa *Contra lui Helvidiu despre fecioria perpetuă a Fericitei Maria* este un prim tratat elaborat despre Maica Domnului în care el apără învăţătura Bisericii de răstălmăcirile unor eretici, precum Helvidius[504] şi Jovinian. Spre deosebire de alţi Părinţi, Fericitul Ieronim nu se preocupă excesiv de demonstrarea superiorităţii fecioriei faţă de căsătorie, scopul său fiind polemic, adică înlăturarea învăţăturilor eretice.

Fericitul Ieronim răspunde la afirmaţiile acestora cu ironie şi sarcasm, dovedindu-le incultura şi răutatea în tâlcuirea Sfintei Scripturi: „Să luăm aminte la cuvintele Domnului! «... Maria, mama Lui, fiind logodită cu Iosif, fără să fi fost ei înainte împreună...» (Matei 1, 18), iar acesta vede aici că: «Nimeni, atunci când vorbeşte de cineva care nu a luat masa, nu spune: înainte a luat masa». Nu ştiu ce să fac: să râd sau să plâng! Aş putea să-l acuz oare de lipsă de cunoştinţă sau de nepăsare?

Să spunem că cineva zice: «Înainte de a lua masa pe corabie, navighează spre Africa». Poate oare să însemne aceasta că nu este adevărat, de vreme ce mănâncă în fiecare zi? Sau dacă vrem să spunem: «Apostolul Pavel înainte de a pleca în Spania, a fost pus în lanțuri la Roma» sau ceva mai frumos: «Helvidius, înainte de a se pocăi, a fost doborât de moarte». Înțelegem oare că Pavel s-a dus în Spania imediat după aceea? Mai poate Helvidius să se pocăiască după moarte? Căci se spune: «În mormânt cine te va lăuda?» (Psalmul 6, 5). Așadar, prepoziția «înainte de» arată o concluzie, fără a mai spune ce s-a petrecut după aceea"[505].

Fericitul Ieronim ajunge la concluzia, evidentă de altfel, că nimeni dintre noi nu poate tăgădui fecioria Maicii Domnului, pentru că nu avem nici un argument în Sfânta Scriptură pentru așa ceva. Apoi, însăși conștiința noastră îndeamnă la mărturisirea Maicii Domnului ca Fecioară și Preacurată: „Nu este obligatoriu ca lucrurile plănuite deja să se și întâmple, mai ales atunci când se petrece ceva care împiedică făptuirea lor. Așadar, atunci când Evanghelistul spune: «Înainte de a fi ei împreună» se arată că timpul nunții s-a plinit și că lucrurile care aveau să se petreacă erau pe cale să se împlinească"[506].

În altă parte, autorul abordează problema mărturiilor Sfintei Scripturi în sprijinul Maicii Domnului, demostrând răutatea și indiferența lui Helvidiu[507]. El aduce, într-un stil retoric, argumentul bunului simț, spunând despre Dreptul Iosif că nu ar fi putut niciodată atinge cu ceva pe Maica lui Dumnezeu. „Ar fi putut el oare, care a văzut atâtea minuni, să strice templul lui Dumnezeu sau casa în care a locuit Sfântul Duh, a putut el oare să atingă pe Maica Dumnezeului său?"[508]. Într-o altă lucrare spune: „«Și fără să fi cunoscut-o pe ea Iosif, Maria a născut pe Fiul său Cel Unul-Născut...». Citind aceste cuvinte unii au spus că Maria a mai avut alți copii, zicând că dacă este «Primul născut» mai urmează și alți copii. Dar nu a fost așa, ci dimpotrivă, Scriptura obișnuiește să spună despre cineva «Primul-Născut» nu pentru că ar mai fi după acela și alții, ci tocmai pentru că s-a născut cel dintâi"[509].

Argumentările Fericitului Ieronim arată faptul că se cristalizase deja o învățătură despre Fecioara Maria pe o bază solidă, scripturistică, în deplin acord cu învățătura Bisericii. Citirea Sfintei Scripturi presupune credința profundă în ceea ce se revelează prin ea și apoi atenția deosebită pentru a nu „înțelege" mai mult decât ceea ce este arătat acolo. Exegeza a ceea ce spune Biblia se face în acord cu învățătura predecesorilor care au trăit deplin credința și au fost recunoscuți ca Părinți ai Bisericii: „Noi credem că Dumnezeu S-a născut din Fecioara, pentru că citim aceasta în

Scriptură. Nu credem însă că Maria a consumat căsătoria ei după nașterea feciorelnică, pentru că nu citim nimic despre aceasta"[510].

Se regăsește aici una din pozițiile cele mai clare, din întreaga literatură patristică, despre modul cum trebuie înțeleasă Sfânta Scriptură. Apărând învățătura despre fecioria Maicii Domnului, autorul apără învățătura despre viața duhovnicească, înaltă, în curăție, pe care trebuie s-o ducă oamenii. Se știe că în vremea Fericitului Ieronim a existat o dezvoltare deosebită a monahismului, un adevărat fenomen de creștere a comunităților creștine de călugări și călugărițe care-și luau ca model de viețuire pe Maica Domnului. Aceasta poate fi, deci, una din cauzele sau motivațiile interioare ale Fericitului Ieronim în susținerea cu atâta tărie a fecioriei Maicii Domnului. Spre deosebire însă de alți autori patristici contemporani (Sfântul Ambrozie sau Fericitul Augustin), Fericitul Ieronim nu a avut o atitudine cu totul exemplară în apărarea fecioriei *in partu* a Maicii Domnului. El a rămas oarecum distant sau a lăsat impresia unei ezitări în ceea ce privește învățătura despre curăția Maicii Domnului în timpul Nașterii Fiului lui Dumnezeu, cu toate că în timpul unui sinod de la Milano (390) el a condamnat pe Jovinian care nega fecioria Maicii Domnului în timpul Nașterii[511]. Fericitul Ieronim are cuvinte pline de realism atunci când vorbește despre acest subiect, lăsând impresia că nu ține cu tărie la apărarea acestei învățături despre Fecioara Maria. Se poate afirma că Fericitul Ieronim a vrut să arate mai bine ce înseamnă Nașterea Domnului, din perspectiva umană, așa cum a trăit-o Fecioara Maria și ceilalți din jurul ei, neaccentuând latura doctrinară a Nașterii. El a făcut o descriere a „procesului" nașterii Fiului lui Dumnezeu din Maica Domnului spre a sublinia mai bine omenitatea Fiului lui Dumnezeu Întrupat. „În fiecare zi Domnul, cu mâinile Sale, zămislește pruncii în sânurile maicilor lor și oare noi nu ne-am rușina dacă ne-am gândi că Maria, după ce a născut pe Iisus, ar fi fost soție cu adevărat? Dacă toți găsesc acest lucru respingător, atunci ei ar putea să nu creadă nici în faptul că Dumnezeu S-a Născut ca orice om. După părerea unora, acest lucru ar fi mai rușinos decât acela că o fecioară a trăit cu soțul ei după nașterea fiului ei. Adaugă la aceasta, dacă binevoiești, celelalte umilințe ale naturii: creșterea pântecelui timp de nouă luni, greața, nașterea, sângele, scutecele. Închipuie-ți singur cum era Pruncul dezgolit. Nu uita nașterea lipsită de cele necesare, țipetele Lui, tăiereaîmprejur din a opta zi, timpul hărăzit curățirii lor. Nu trebuie să ne rușinăm de nimic din acestea! Nu tăcem cu privire la acestea, căci El a îndurat atâtea umilințe pentru mine ca să mă ridice la El"[512].

După cum s-a amintit deja, în textul acesta se pare că autorul nu apără fecioria *in partu* a Maicii Domnului. Dorința lui imediată a fost, însă, cu totul alta: zugrăvirea suferințelor Maicii Domnului și perspectiva umană a Nașterii Fiul lui Dumnezeu. Finalul acestui text, tocmai prin accentul soteriologic conduce spre o atitudine rezervată, dar în nici un caz potrivnică credinței în fecioria dinaintea și în timpul nașterii Fiului ei.

Sfânta Maria este Pururea-Fecioară. Atitudinea favorabilă Maicii Domnului se vede mai ales atunci când Fericitul Ieronim vorbește și despre ceea ce s-a petrecut după nașterea ei. Ea a fost Fecioară înainte de naștere, a rămas Fecioară și după nașterea Fiului ei, neavând vreo legătură trupească cu Dreptul Iosif. Se observă că acest autor crede în fecioria Maicii Domnului, dar oferă o viziune fizică asupra acesteia, nelipsită însă de aspectul ei tainic, inefabil. Fericitul Ieronim mărturisește de mai multe ori că se află în fața unei adevărate taine a lui Dumnezeu împlinită în persoana Sfintei Fecioare. O numește sfântă, curată, Fecioară în trup și suflet: „Sfântă Marie, binecuvântată Marie, Maică și Fecioară, Fecioară înainte de naștere și Fecioară după naștere! Mult mă minunez că, iată, Cel Feciorese se naște din Fecioara și după nașterea feciorelnică, Maica Aceluia rămâne Fecioară"[513].

Folosind exclamația și repetiția, autorul vrea să dezvăluie, pe cât este cu putință, din taina care înconjoară Nașterea Fiului lui Dumnezeu pe pământ. Asocierea de cuvinte alese pentru Fecioara Maria este conjugată cu asocierea de evenimente biblice, care pot înfățișa mai mult din taina ei. Cea mai potrivită asemănare pentru descrierea fecioriei Maicii Domnului este, în concepția Fericitului Ieronim, minunea trecerii prin ușile încuiate a Mântuitorului nostru Iisus Hristos. „Vrei să știi cum S-a Născut din Fecioara și cum, după Naștere, ea a rămas Fecioară? Ușile erau încuiate atunci când a intrat Iisus! Nu este nici o îndoială că ușile erau încuiate. Cel care a intrat prin ușile încuiate nu era o închipuire sau un duh, ci un trup. Căci de ce spune El așa? «Priviți la Mine și vedeți că duhul nu are carne și oase precum Mă vedeți pe Mine că am»"[514].

Așadar, Fericitul Ieronim nu are nici o îndoială că Fecioara Maria a rămas precum era mai înainte de Nașterea Fiului lui Dumnezeu, adică tot Fecioară. Viața și-o dăruise lui Dumnezeu și așa a rămas tot timpul, alături de Dreptul Iosif, în dragoste curată, pentru că și acesta a trăit în curăție. Fericitul Ieronim este cel dintâi care spune că și Dreptul Iosif a dus o viață în feciorie! Iată ce scria el împotriva lui Helvidius: „Tu spui că Maria nu a rămas Fecioară. Dar eu îndrăznesc să spun ceva mai mult:

și Iosif a rămas în feciorie pentru cinstea față de Maria, așa că, iată, un Fiu feciorelnic S-a născut într-o căsătorie curată. Că nu a fost nici o ispită a plăcerii într-un bărbat sfânt așa cum era Iosif și care, după cum este scris, nu avea altă soție; pentru Maria, care era numită soția lui, el era un păzitor al ei și nu un soț. Putem să spunem că, alături de Maria, el poate fi numit tatăl Lui, căci a rămas în feciorie"[515].

Fecioara Maria proorocită în Vechiul Testament. Pentru Fericitul Ieronim care a studiat îndelung limba ebraică și cărțile Vechiului Testament a fost foarte ușor să scoată mărturii în favoarea cinstirii Maicii Domnului. Este unul din aspectele cele mai frumoase din scrierile teologice ale Fericitului Ieronim. El s-a preocupat foarte mult de răspunsurile pe care trebuia să le dea ereticilor, care de asemenea voiau să-și întemeieze doctrina lor pe Sfânta Scriptură.

După cum s-a văzut, Fericitul Ieronim este adesea ironic și chiar sarcastic la adresa ereticilor, demonstrându-le neștiința. În acest fel el explică profețiile legate de Fecioara Maria de la: Isaia (7, 14), Iezechiel (44, 1-2) sau din Psalmi (67, 6; 96). „Proorocia lui Isaia (7, 14) spune despre Preacurata Fecioară, că nu este o fecioară oarecare, ci cea aleasă de Dumnezeu"[516]. Apoi: „Numai Hristos a descuiat ușile închise ale pântecelui feciorесc, dar care au rămas închise. Aceasta este ușa dinspre răsărit pe care intra și ieșea numai o dată pe an preotul și care rămânea totdeauna închisă"[517]. Și iarăși: „Norul cel luminos este Trupul Domnului. El este Lumina lumii iar întunericul nu sălășluiește în El. În lumina acelui nor vedem pe Sfânta Maria care nu a avut în pântece prin sămânță omenească"[518].

Pe lângă aceste exegeze în consens cu învățătura ortodoxă despre Fecioara Maria nu putea să lipsească la Fericitul Ieronim evidențierea paralelei dintre Fecioara Maria și Eva. Păstrând caracteristicile acestei paralele consacrate în literatura patristică, Fericitul Ieronim a adus mai mult înaintea ochilor cititorilor săi ascultarea desăvârșită a Maicii Domnului. Păcatul a fost înlăturat din lume de Fiul lui Dumnezeu, Căruia Fecioara Maria I S-a supus, și astfel noi am câștigat raiul: „Cel rău aducându-și aminte de vicleșugul cel dintâi prin care a robit pe Adam prin femeie... gândea că totdeauna va supune pe bărbat folosindu-se de femeie. Dar acela nu a știut că omul o dată robit de femeie, va fi mântuit acum tocmai printr-o femeie. Tu te gândești la Eva, dar mai bine să o vezi pe Maria; cea dintâi ne-a dus afară din rai, cealaltă ne-a întors iarăși în rai"[519].

Se observă faptul că autorul vorbește despre Fecioara Maria și lucrarea ei în iconomia mântuirii, accentul fiind pus mereu pe sfințenia și plinătatea Harului lui Dumnezeu în ea. Noțiunea de sfințenie la Fericitul Ieronim arată, mai întâi de toate, prezența lui Dumnezeu în ființa ei, prezență dorită și permanentizată de ea. Autorul evidențiază apoi calitățile sau virtuțile Sfintei Fecioare. În citatele anterioare se observă că sfințenia Maicii Domnului, în gândirea Fericitului Ieronim, este un atribut pe care ea nu-l are ca pe un titlu, ci ca pe un dar venit prin puterea lui Dumnezeu. Fecioara Maria nu este sfântă prin ea însăși, ci datorită maternității divine, a vredniciei de a fi născut pe Fiul lui Dumnezeu. Iată alte câteva locuri, din lucrările acestui autor, prin care se observă mai bine învățătura sa despre Sfânta Fecioară Maria: „Fecioara Maria, Maica Domnului este cea dintâi dintre femei..."[520]. „«O mlădiță va ieși din tulpina lui Iesei...» (Isaia 11, 1). Această tulpină este Maica Domnului simplă, curată, sinceră și care nu s-a întinat cu nimic dinafară"[521].

Pe lângă aceste menționări despre sfințenia Maicii Domnului, Fericitul Ieronim aduce alte argumente pentru o mai mare cunoaștere și apropiere de viața ei. O compară pe Sfânta Fecioară cu Elisabeta care este întrecută în frumusețe și sfințenie, o caracterizează prin condiția ei socială, fapt care nu mărginește cu nimic caracterul ei moral, o propune, în sfârșit, tuturor ca pildă de viețuire. Iată ce spune autorul despre părinții Sfântului Ioan Botezătorul, pe care îi compară cu Maica Domnului: „Cât sunt de jos în virtute față de Preabinecuvântata Maria, Maica Domnului. Ea, în care a locuit Dumnezeu, a spus singură: «Iată de acum mă vor ferici toate neamurile» (Luca 1, 48)"[522]. Sau: „Cine este sărac să se liniștească la auzul acestor cuvinte: Iosif și Maria, Maica lui Dumnezeu, n-au avut pe nimeni slujitor. Ei au venit singuri de la Betleem la Nazaret. Nu au avut cu ei nici măcar un catâr. Erau stăpâni și slujitori deopotrivă. Iată lucrul cel nou! Ei au mers într-o ospătărie, nu în oraș, pentru că erau săraci și nu puteau sta alături de cei bogați. Privește la măreția sărăciei lor: au mers într-o ospătărie! Evanghelia nu ne spune că aceasta era pe cale, ci că era într-o fundătură, la marginea orașului"[523]. Iar în altă parte: „Primește ca model pe Binecuvântata Fecioară Maria a cărei curăție a fost așa de mare încât a meritat să fie numită Maica Domnului"[524].

Fericitul Ieronim analizează persoana Maicii Domnului din perspectiva Întrupării Fiului lui Dumnezeu, dar și din perspectivă umană. De multe ori pune accentul pe realitatea Trupului Domnului, pe realitatea nașterii ei, pe curăția ei trupească și sufletească.

Valoarea exegezelor sale la citatele scripturistice despre Fecioara Maria este foarte mare, dat fiind faptul că a cuprins în ele o întreagă teologie, făcând legătura între Răsărit și Apus și demonstrând unitatea Bisericii. Fericitul Ieronim a apărat fecioria Maicii Domnului, dar a avut cuvinte deosebite și despre calitățile sau virtuțile ei între care se remarcă sfințenia.

Fericitul Augustin († 430)

Reflecțiile Fericitului Augustin[525] asupra Maicii Domnului au dovedit geniul său religios. Înscriindu-se pe linia Sfintei Tradiții deschise deja, el a preluat învățătura despre Sfânta Fecioară și a îmbogățit-o prin originalitatea sa, prin intuiția pe care a dovedit-o în amplificarea acestei învățături și prin perspectivele teologice pe care le-a deschis[526]. Până la el s-a concretizat – în ceea ce privește învățătura despre Fecioara Maria – un proces apologetic, Maica Domnului fiind mai mult un „obiect de meditație"[527]. Fericitul Augustin a susținut pururea-fecioria Maicii Domnului, maternitatea ei divino-umană, la care a adăugat învățătura despre evlavia ei. El a rezumat și a condensat în scrierile sale tezaurul intelectual al lumii vechi creștine, gândirea sa inspirată de duhul adevărului creștin fiind călăuză în susținerea învățăturii ortodoxe despre Fecioara Maria. Chiar el spunea despre sine: „Mărturisesc că eu încerc să fiu din numărul acelora care scriu făcând progres și care progresează scriind"[528].

Învățătura despre Maica Domnului, a fost dezvoltată de autor în mod direct în mai multe *Cuvântări* (la Nașterea Domnului mai ales) și în mod indirect, în alte lucrări ale sale[529], câteva teme fiind mai importante: relația dintre Sfânta Treime și Fecioara Maria; maternitatea divino-umană a Maicii Domnului; problema imaculatei concepții a Sfintei Fecioare; pururea-fecioria Maicii Domnului; raportul Biserică – Maica Domnului; sfințenia și cinstirea ei.

Relația dintre Sfânta Treime și Maica Domnului. Trebuie subliniat faptul, încă de la început, că în concepția Fericitului Augustin modul lucrării fiecărei Persoane nu este individual sau separat. Persoanele Sfintei Treimi sunt reale și se completează reciproc în lucrarea Lor: „Unii caută să înțeleagă în ce mod este aceasta mai ales când se zice că Treimea lucrează în mod inseparabil în orice lucru pe care Dumnezeu îl face; și totuși s-a auzit o voce a Tatălui, care nu este vocea Fiului; și S-a Născut în Trup, a Pătimit, a Înviat și S-a Înălțat la cer numai Fiul, iar în chip de porumbel a venit numai Duhul Sfânt. Ei voiesc să înțeleagă în ce mod

acea voce, care a fost numai a Tatălui, a făcut-o Treimea; și iarăși, acel Trup, cu care numai Fiul S-a Născut din Fecioara, aceeași Treime L-a creat; și acel chip de porumbel, în care numai Duhul Sfânt a apărut, însăși acea Treime L-a lucrat, căci de ar fi altfel, Treimea nu ar mai lucra inseparabil, ci alta ar face Tatăl, alta Fiul, alta Duhul Sfânt, sau dacă unele lucruri le fac toate trei persoanele împreună iar altele lucrează fiecare, în particular, Treimea nu ar mai fi inseparabilă"[530].

Fericitul Augustin apără aici, pe de o parte, unitatea desăvârșită a Persoanelor Sfintei Treimi contra ereticilor arieni mai ales, iar pe de altă parte, arată că Nașterea Fiului este din Fecioara Maria prin lucrarea Sfintei Treimi Însăși. Important este faptul că autorul nu confundă purcederea Fiului din Tatăl cu trimiterea Lui în lume, deci nu aduce atingere consubstanțialității Persoanelor Sfintei Treimi. El consideră că Fiul a fost trimis în lume în chip văzut prin Întruparea din Fecioara Maria din care a luat firea omenească întreagă. Fiul a fost trimis deci nu numai de Tatăl, ci de întreaga Sfântă Treime, deci și de El Însuși: „Poate că cineva ne îndeamnă să zicem că Fiul este trimis și de Sine Însuși, pentru că acea zămislire și naștere din Fecioara Maria este lucrarea Sfintei Treimi, prin a cărei activitate ziditoare toate s-au făcut. Eu cred acestea... fiindcă Tatăl și Fiul au o singură voință și lucrare nedespărțită. Astfel, înțelegem că Întruparea și Nașterea din Fecioară, sub care trebuie să se înțeleagă trimiterea Fiului în lume a fost făcută de una și aceeași lucrare a Tatălui și a Fiului în chip nedespărțit de unde, firește, nu este lipsit nici Duhul Sfânt"[531].

Întruparea Fiului lui Dumnezeu este, așadar, o lucrare a Sfintei Treimi în lume. „Mesia a venit într-o lume dornică de regăsire și însetată de așteptare... Nașterea lui Iisus Hristos din Fecioara Maria este rodul unui act de credință"[532]. Acest lucru îl arată Fericitul Augustin și când spune: „Fiul lui Dumnezeu S-a Născut de la Duhul Sfânt prin Fecioara Maria"[533].

În alte lucrări, Fericitul Augustin explică motivul Întrupării Fiului, a celei de-a doua Persoane a Sfintei Treimi, din Fecioara Maria. Pentru că femeia a fost cea prin care a intrat păcatul în lume, tot printr-o femeie se cuvenea să vină viața lumii: „Credem că Hristos S-a născut din Fecioara Maria, pentru că așa este scris în Evanghelie"[534].

Afirmând că Fecioara Maria este Maica Fiului lui Dumnezeu, Fericitul Augustin vădește care este cel mai important eveniment al lumii de după creație: lucrarea de mântuire a lui Dumnezeu împlinită prin Întruparea Mântuitorului. Iar în legătură cu această învățătură, Fericitul Augustin răspunde, celor care denigrau pe Sfânta Fecioară și spuneau

că Mântuitorul Hristos nu a cinstit-o deoarece a numit-o „femeie" (Ioan 2, 4), cu cuvintele aceluiași Sfânt Evanghelist: „Cu toate acestea, dacă noi îi întrebăm: «De unde știți că Hristos a spus: Femeie, ce este între tine și între Mine?», vor răspunde imediat că ei cred în Evanghelie. Dar de ce nu cred ei în Evanghelie și atunci când spune: «Mama lui Iisus era acolo» și «El a spus Mamei Sale»? Dacă Evanghelia minte cu privire la acestea, atunci de ce este crezută când spune despre Iisus că a zis: «Femeie ce este între tine și între Mine?» De ce oare acești oameni josnici nu cred sincer în ceea ce a spus Domnul, nu unui străin, ci chiar Maicii Sale și de ce nu încearcă să afle cum a răspuns El tocmai astfel?"[535].

Potrivit Fericitului Augustin, prin Întruparea Mântuitorului Hristos din Fecioara Maria, Dumnezeu a vrut să înnobileze firea omenească, să o readucă la starea cea dintâi. „De aceea, ambelor sexe le-a fost dat să ia parte la taina aceasta mare a Întrupării Cuvântului lui Dumnezeu"[536]. Viața noastră însăși a început din nou prin aducerea de către Fecioara a lui Dumnezeu pe pământ: „Hristos S-a Născut din femeie și așa amândouă părțile au fost cinstite: și cea bărbătească și cea femeiască"[537].

Autorul amintește aici un alt aspect al învățăturii despre Nașterea Fiului lui Dumnezeu din Fecioara Maria: prin puterea și înțelepciunea Sa, Dumnezeu a dăruit omului iertarea mult așteptată. „Iertarea aceasta acordată de Dumnezeu omenirii a fost necesar să se vădească în ambele sexe. Din sexul masculin Hristos trebuia să-și ia natura, bărbat fiind, dar era firesc ca și sexul feminin să fie asociat iertării, fiindcă Hristos trebuia să se nască dintr-o femeie"[538].

„Dacă Bunul Dumnezeu și-ar fi luat altfel firea omenească, și nu dintr-o femeie, ar fi disprețuit și ar fi aruncat ocară asupra naturii femeiești și ar fi ținut-o departe de Taina Răscumpărării. Însă veninul care a fost spre pierderea omului a venit prin femeie. De aceea, se cuvenea ca tot femeia să șteargă păcatul omului înșelat de ea, zămislind pe Hristos"[539].

În alt loc precizează: „O, bărbaților, nu deznădăjduiți! Că iată, Fiul lui Dumnezeu a luat partea voastră. Nu deznădăjduiți nici voi, femeilor! Căci iată, Fiul lui Dumnezeu S-a născut dintr-o femeie"[540].

Se poate spune că Fericitul Augustin afirmă învățătura despre Fecioara Maria. Ea a primit Întruparea Domnului în pântecele ei ca lucrare a Sfintei Treimi. Acest autor face astfel o legătură între Cel ce a lucrat (Dumnezeu) și cea care a primit lucrarea (Fecioara Maria). Este de remarcat și poziția cu privire la motivul Întrupării Fiului lui Dumnezeu. Este o poziție clară, ortodoxă. Păcatul protopărinților este un păcat comis de creatură

şi nu este creatural, deci mântuirea nu putea să fie decât rezultatul unei conlucrări a Sfintei Treimi cu omul, făptura lui Dumnezeu. Prin Fericitul Augustin s-a putut pregăti, înaintea Sinodului de la Efes (431), învăţătura ortodoxă privitoare la maternitatea divino-umană a Maicii Domnului[541].

Maternitatea divină şi umană a Fecioarei Maria. Dar ce a însemnat, mai în amănunt, maternitatea Fecioarei Maria în concepţia Fericitului Augustin? Se ştie că maternitatea divină a Preasfintei Maici a Domnului – adică Theotokia (*Dei genitrix, Deipara*) sau Zămislirea şi Naşterea Fiului lui Dumnezeu – este calitatea şi lucrarea cea mai importantă a Fecioarei Maria şi „cea mai mare minune şi taină a creştinătăţii"[542]. Maternitatea divino-umană a Maicii Domnului este o consecinţă a unirii ipostatice a celor două firi în Persoana Logosului, chiar de la zămislire, în sânul ei preanevinovat şi neprihănit. Învăţătura aceasta se află şi în opera Fericitului Augustin, care păstrează astfel consensul cu ceea ce Biserica învaţă. El a sintetizat foarte bine învăţătura despre maternitatea divină şi despre pururea-fecioria Maicii Domnului. Aceste cuvinte, redate şi în original, arată mai bine frumuseţea şi virtuţile Maicii Domnului: „Zămislind este Fecioară, născând este Fecioară, Fecioară este purtând sarcina, Fecioară naşte, Fecioară rămâne veşnic"[543]. Iar într-o altă lucrare spune: „Noi credem că Hristos S-a Născut din Fecioara Maria pentru că este scris în Evanghelie; credem că a fost Răstignit şi a murit pentru că este scris în Evanghelie; şi mai credem că S-a Născut cu adevărat şi a murit cu adevărat pentru că Evanghelia este adevărul"[544].

Fecioara Maria a născut ca toate celelalte femei, dar şi mai presus de fire, pentru că Pruncul ei este Fiul lui Dumnezeu, iar Naşterea nu putea fi decât divino-umană: „Timpul Naşterii Fiului a venit şi Fecioara a adus în lume, fără nici o atingere a fecioriei ei, pe Cel pe care L-a zămislit fără de bărbat şi fără vreo dorinţă trupească. Zămislirea ei a fost mai presus de oricare altă zămislire, fiind fără de bărbat; totuşi aceasta n-a fost în afara legilor naturale, căci Pruncul care S-a Născut a luat Trup din trupul ei, adică din sânul unei femei. Urmând deci firii omeneşti, El Şi-a luat Trupul prin puterea lui Dumnezeu, fără de păcat. Pentru a vedea mai bine acestea, voim să arătăm că lucrul acesta nu a fost nou printre făpturile lui Dumnezeu; vedem mulţime de fiinţe vii din natură care se nasc fără de patimă... Astfel, multe seminţii de păsări nasc pui, iar cei ce cercetează vietăţile spun că mulţi peşti se înmulţesc în chip asemănător. De ce să privim dar ca potrivnic naturii ceea ce Domnul face de multe ori şi a făcut lucrul acesta şi atunci când Fiul Său a fost

zămislit în sânul unei Fecioare, fără de bărbat și numai prin puterea Duhului Sfânt?"[545].

Fericitul Augustin arată aici cum trebuie înțeleasă Întruparea Mântuitorului din Fecioara Maria. Ea a dăruit Fiului firea omenească întreagă, din substanța propriei naturi, cum dăruiesc și celelalte făpturi, dar zămislirea ei a fost mai presus de fire și de orice înțelegere. Pentru a se face înțeles mai ușor, autorul aduce ca exemplu modul nașterii unor vietăți din natură. El se folosește de câteva exemple luate din viața obișnuită, arătând însă și deosebirea față de Nașterea Mântuitorului din Fecioara Maria. Zămislirea Fiului lui Dumnezeu a fost caracterizată în mod dublu: ca supranaturală și ca naturală. „Din punct de vedere supranatural ea a fost minunat chemată a conlucra, natural din partea sa, la conceperea și formarea naturii umane a lui Hristos ca toate celelalte mame ale oamenilor"[546]. De aceea, Fericitul Augustin socotește că: „Dacă a fost o Maică mincinoasă, atunci mincinos a fost Trupul Lui și mincinoasă moartea Lui; mincinoase au fost rănile Patimilor Lui și mincinoasă a fost Învierea Lui"[547].

În opera Fericitului Augustin nu aflăm totuși un loc unde să-i dea Fecioarei Maria numirea de „Născătoare de Dumnezeu", dar o numește adeseori cu nume asemănătoare: „Mamă a lui Hristos"[548], „Mamă a Mântuitorului"[549]. În lucrarea *Quaestiones veteris et novi testamenti* o numește pe Fecioara Maria: „Maria, Matrem Domini"[550], iar în altă parte o numește „Maică a lui Hristos"[551]. Într-o altă lucrare, în care compară nașterea Sfântului Ioan Botezătorul cu Nașterea Mântuitorului, autorul spune că în timp ce Elisabeta a născut un om, „Maria a născut un Fiu, Dumnezeu și Om"[552].

Se observă, așadar, insistența Fericitului Augustin, contracarând pe ebioniți, docheți și gnostici, în a face deosebire între Nașterea Mântuitorului și nașterea celorlalți oameni. De asemenea, el ia atitudine împotriva celor care spun că Mântuitorul nu a putut, fiind nemărginit, să încapă în pântecele Maicii Sale și ea să-L Nască rămânând tot Fecioară: „Nu trebuie să ne înfricoșăm că Dumnezeu atât de mare fiind S-a sălășluit în Trupul unui Prunc, suferind strâmtorare. Că nu prin măreția trupească și-a arătat Dumnezeu slava Sa, ci prin puterea și prin virtutea Sa. Prin aceasta și prin multe alte fapte minunate Dumnezeu își arată slava, chiar din lucrurile mărunte. El nu se micșorează așa cum ar părea ochilor noștri. Prin însăși puterea Sa, care nu este niciodată strâmtorată de

mărginirea lumii, S-a sălășluit în pântecele unei Fecioare, care s-a arătat Maică și I-a dat Suflet și Trup omenesc. El a luat Trup și Suflet fără să piardă ceva din dumnezeirea Sa"[553].

Într-o tâlcuire la *Epistolele Sfântului Ioan*, Fericitul Augustin a accentuat credința Maicii Domnului care a făcut-o să-L poarte și în suflet pe Mântuitorul nu numai în trupul ei. Credința este mai presus de trup iar Fecioara Maria le-a avut și pe una și pe cealaltă. Ea a fost deopotrivă Maica și ucenica lui Hristos; a crezut mai întâi în El și L-a zămislit fără de bărbat: „Acela era Fiul lui Dumnezeu și S-a făcut Fiul Omului... Fiii oamenilor se nasc prin dorință trupească, dar Fiul Omului S-a Născut prin credința Fecioarei... Hristos S-a Născut din Duhul Sfânt și din Fecioara Maria"[554].

În alte locuri, autorul întărește adevărul că Mântuitorul Hristos S-a zămislit în pântecele Fecioarei Maria, cu Trupul și cu Sufletul și S-a sălășluit în lume: „Cuvântul S-a făcut Trup pentru ca mâinile noastre să-L poată atinge. S-a zămislit din sânul Fecioarei Maria, dar era dintru-nceput, căci citim: «La început era Cuvântul» – după cum zice Scriptura"[555].

Pe scurt, se poate spune că Fericitul Augustin a arătat în lucrările sale o învățătură ortodoxă despre Maica Domnului. „Maria e mamă nu a dumnezeirii sau a Cuvântului ca natură divină, ci ea a născut Cuvântul lui Dumnezeu care în ea și prin ea și-a luat natura omenească. Fericitul Augustin precizează că Fiul lui Dumnezeu n-a trecut prin sânul feciorelnic al Sfintei Fecioare așa cum trece apa care curge printr-un canal, neluând decât un trup aparent sau fictiv, așa după cum afirmau docheții în veacul al III-lea, nici nu învăța așa cum credeau monofiziții în secolul al IV-lea, că o părticică din materia divină a Cuvântului s-ar fi schimbat în trup omenesc, independent de concursul Mariei și combate învățătura lui Nestorie care susținea că Maria ar fi născătoare a omului Hristos, căruia i-a fost dat, ca răsplată pentru meritele sale o unire curat morală cu Cuvântul lui Dumnezeu"[556].

Fecioara Maria născută fără de păcat? În unele lucrări, Fericitul Augustin descoperă alte aspecte legate de persoana Fecioarei Maria. El afirmă direct că Fecioara Maria nu a avut nici un păcat și cu atât mai puțin păcatul strămoșesc: „El a fost zămislit nu dintr-o plăcere a concupiscenței trupești..."[557]. În altă parte spune că Fecioara Maria a fost curățată de păcat în momentul zămislirii: „Atunci când Arhanghelul Gavriil a intrat și a salutat pe Fecioara (Luca 1, 28), chiar atunci Duhul cel Sfânt a făcut să rodească pântecele ei. În clipa aceea Fecioara a

zămislit, fără de bărbat, și s-a umplut de Har și Domnul a ocrotit-o ca să se sălășluiască în ea, Cel ce a zidit-o pe ea"[558].

Fiul lui Dumnezeu, luând trup din Fecioara Maria, „a umplut de curăție membrele femeii, pe Mamă fără de păcat a dat-o, a ieșit de la Sine Însuși zămislit și a păstrat neatins pântecele Maicii Sale, încât pe ea, din care S-a Născut, cu cinstea de Mamă a umplut-o dar și cu curăția de Fecioară"[559].

Împotriva lui Pelagiu, care învăța că natura omenească după păcatul originar nu a fost coruptă și prin urmare omul căzut poate să-și înfrâneze patimile, poate săvârși binele singur și poate să ajungă la mântuire fără ajutorul harului dumnezeiesc, Fericitul Augustin îi răspunde cu învățătura Bisericii privitoare la existența și transmiterea păcatului strămoșesc la toți oamenii. Sprijinindu-se pe cuvintele Sfintei Scripturi (I Ioan 1, 8), el învață că nu a fost om pe pământ care să fi putut să nu aibă păcate în viață. Aici Fericitul Augustin mărturisește că Fecioara Maria a fost fără de păcat pentru că, altfel, dacă s-ar admite că o păcătoasă a născut pe Mântuitorul, aceasta ar fi o necinste pentru Dumnezeu[560]. El spune: „... nu este nici un om, în afară de El care, crescând, să nu fi săvârșit păcatul, fiindcă în afară de El nu este nimeni pe pământ care să nu fi fost, încă de la începutul vieții lui, supus păcatului"[561].

Excepția care este Fecioara Maria se arată în lipsa oricărui păcat personal, dar păcatul strămoșesc ea l-a moștenit prin nașterea din părinții ei! „Așadar, exceptez pe Sfânta Fecioară Maria, pentru cinstea cuvenită lui Dumnezeu, că nu a fost cu nimic în păcat"[562]. Într-un alt loc Fericitul Augustin spune: „Noi nu supunem pe Maria celui rău pentru că ea, deși născută în păcat, prin legea comună a oricărei nașteri, a fost curățată prin har"[563].

Teologii moderni au dat două traduceri sau interpretări acestor cuvinte. Cea dintâi pare că arată o lipsă de păcat în Fecioara Maria: „Noi nu supunem pe Maria celui rău prin legea nașterii și spunem aceasta pentru că harul restaurării creației lumii a ocrotit-o de această tristă lege"[564]. A doua interpretare este: „Noi nu supunem pe Maria celui rău pentru că ea, deși născută în păcat prin legea comună a oricărei nașteri, a fost curățită prin har". Această ultimă interpretare se poate considera ca fiind mai apropiată de adevăr, deoarece în multe alte locuri Fericitul Augustin recunoaște că Fecioara Maria a fost zămislită prin relația trupească, naturală, deci a avut păcatul originar prin naștere. Iată, de exemplu, ce afirmă autorul în lucrarea *Imperfectum opus*: „Maria, Mama Lui, din care Hristos și-a luat Trupul, a fost născută din *legătura trupească* a părinților

ei"[565]. Iar în altă parte autorul arată că Maica Domnului a trecut prin moarte tocmai datorită faptului că a fost om ca și noi, supus stricăciunii: „Maria a murit din pricina păcatului lui Adam"[566].

Se observă sublinierea autorului cu privire la plata păcatului care este moartea. Dacă Fecioara Maria a murit ca orice om, acest lucru este dovada că ea s-a născut cu păcatul originar.

Pururea-fecioria Maicii Domnului. „Aeipartenia" sau pururea-fecioria Maicii Domnului este, potrivit Fericitului Augustin, integritatea trupească și sufletească a Sfintei Fecioare în timpul zămislirii Mântuitorului dar și în momentul Nașterii și după Nașterea Lui. Maica Domnului a trăit în curăție desăvârșită! Ea a strălucit prin fecioria ei înainte de Naștere (*ante partum*), în timpul Nașterii (*in partu*) și după Naștere (*post partum*).

Nașterea feciorelnică și păstrarea fecioriei după Naștere sunt realități pe care Fericitul Augustin le afirmă cu tărie: „Zămislind este Fecioară, născând este Fecioară, Fecioară este purtând sarcina, Fecioară naște, Fecioară rămâne veșnic"[567].

Tâlcuind versetele de la Luca 1, 34 ș.u., în lucrarea *De sancta virginitate*, Fericitul Augustin arată că mai înainte de Bunavestire, Fecioara Maria și-a încredințat fecioria Domnului printr-o făgăduință. Ea nu ar fi răspuns îngerului așa cum a făcut-o dacă nu ar fi dorit să-și ducă viața în curăție și castitate. Fericitul Augustin este primul autor latin care vorbește deschis despre un vot de castitate al Maicii Domnului: „Ceea ce a făcut ca fecioria Mariei să fie sfântă și bineplăcută înaintea lui Dumnezeu, nu este atât pentru că Hristos nu i-a stricat-o, împiedicând ca ea să fie ispitită de bărbat, ci pentru că ea se făgăduise lui Dumnezeu și se învrednicise prin aceasta să-L Nască pe Mântuitorul. Aceasta se vede în răspunsul către Arhanghelul care îi vestea că ea va fi Mamă: «Cum va fi aceasta de vreme ce eu nu știu de bărbat?». Aceste cuvinte nu le-ar fi rostit dacă ea nu s-ar fi făgăduit Domnului să rămână Fecioară"[568].

„Astfel, Hristos născându-se din Fecioara care, înainte de a ști cine se va naște din ea, a arătat că vrea să fie Fecioară și așa a primit binecuvântarea sfintei ei feciorii. Chiar și în aceea în care El a luat chip de rob, El a binevoit ca ea să aleagă fecioria liber"[569].

Ca și Sfântul Grigorie de Nyssa[570], Fericitul Augustin dă expresie unei anumite convingeri că Fecioara Maria ar fi făcut un vot al castității. Prin accentuarea părții spirituale a vieții ei și partea fizică dobândește o valoare deosebită. Ea ducea o viață de rugăciune și încredințare către Dumnezeu, iar în legătura cu Dreptul Iosif nu era decât o latură afectivă

exterioară, acesta din urmă fiind garantul și păzitorul fecioriei ei. „Ea a făcut o făgăduință pentru o viață în curăție, iar soțul ei nu a vrut să fie pângăritorul fecioriei, ci păzitorul ei – și încă acela nu a fost păzitor, ci Însuși Dumnezeu a păzit-o; soțul ei a fost doar martorul fecioriei ei, așa încât sarcina ei nu a putut fi condamnată ca fiind adulter; atunci când îngerul i-a adus veste ea a spus: «Cum poate fi aceasta, de vreme ce eu nu știu de bărbat?» (Luca 1, 34). Ar fi avut ea dorința să cunoască bărbat de vreme ce este uimită de veste? Nu, ci uimirea ei este semnul făgăduinței"[571].

Pentru a dovedi că Maica Domnului a fost și a rămas cu adevărat Fecioară și după Nașterea Pruncului dumnezeiesc, Fericitul Augustin se folosește de cuvintele Sfintelor Evanghelii (Matei 1, 18; 20-21 și Luca 1, 30-35), arătând că în sânul ei zămislirea a fost fără de ispită bărbătească și numai Duhul Sfânt a fost Cel care S-a coborât asupra ei. „Fiindcă Duhul Sfânt este principalul izvor al întregii curății, Fericitul Augustin nu putea crede că prin conceperea Mântuitorului să se fi întinat în vreo formă fecioria trupească a Maicii Domnului, feciorie pe care a făgăduit-o lui Dumnezeu"[572].

Fericitul Augustin aduce argumente logice pentru înțelegerea credinței, argumente ale bunului simț creștin pe care însă nu-l găsește la eretici. Aceștia citesc trunchiat Sfânta Scriptură, o înțeleg după bunul lor plac și de aceea își pierd mântuirea[573]. Într-un alt loc, el subliniază aspectul soteriologic al lucrării Maicii Domnului: „Noi credem că Hristos S-a Născut din Fecioara Maria pentru că este scris în Evanghelie; credem că a fost Răstignit și a murit pentru că este scris în Evanghelie; și mai credem că S-a Născut cu adevărat și a murit cu adevărat pentru că Evanghelia este adevărul. El a binevoit să aibă Trup omenesc, cu toate neputințele, pe care L-a luat din pântecele unei femei care L-a zămislit după cum El a binevoit"[574].

Pururea-fecioria Maicii Domnului este apărată de Fericitul Augustin și în alte lucrări: *Scrisoarea 137 (Către Volosian)*, *Scrisoarea 152 (Către Evodie)*, precum și în *Cuvântări la Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos*, în care spune: „Să ne bucurăm fraților, să se bucure și să tresalte neamurile, că ziua aceasta a fost sfințită nu de soarele acesta pe care îl vedem, ci chiar de Creatorul, fiindcă El S-a făcut văzut pentru noi. Maica Fecioară, fără de prihană, a născut pe Creatorul ei. Fecioară în zămislire, Fecioară în naștere, Fecioară câtă vreme îl poartă în sân, Fecioară după Nașterea Lui, Fecioară până la moarte... Pentru ce te

minunezi, o, omule, de acestea? Când a binevoit Dumnezeu să Se Nască, așa trebuia să plinească toate. Așa a voit Acela care a luat Trup din ea. Că înainte chiar ca să arate Om din ea, El era deja și, fiind Atotputernic, a putut să se facă Om în ea, rămânând ceea ce era"[575].

O idee interesantă la Fericitul Augustin este aceea că fecioria Maicii Domnului este o „garanție" a minunii dumnezeiești a Nașterii sau, mai bine spus, a divinității Fiului ei. Maternitatea divină a Fecioarei Maria este recunoscută deplin de el. Nu este un joc de cuvinte aici, ci o întreagă teologie, dezvoltată antinomic, care accentuează plinătatea lui Dumnezeu întru toate. Fecioara Maria face parte din planul creației lui Dumnezeu, iar prin sălășluirea Lui în pântecele ei, Dumnezeu S-a făcut părtaș firii omenești pe care El a zidit-o. Fecioara Maria este chip și început al creației celei noi în Domnul Hristos. Înțelegerea tainei prin care Dumnezeu a lucrat în lume este dificilă pentru oameni și nu poate fi cuprinsă întru totul. Fericitul Augustin arată că o contribuție importantă la această lucrare a avut-o Maica Domnului și fără ca nu s-ar fi împlinit ceea ce s-a făcut; însă Maica Domnului tot de la Dumnezeu și prin El este ceea ce este: Maică și Fecioară, făptură și totodată dăruitoare a firii omenești Fiului Ceresc. Legat de aspectul participativ la creație a Maicii Domnului, autorul nu lasă deloc să se înțeleagă că ea face posibilă cu de la sine putere venirea Fiului în lume, ci numai subliniază, prin asocierea de termeni opuși și pentru o mai bună înțelegere a lucrării ei, o realitate existentă deja, care scapă, oricărei analize. Fecioara Maria a primit în mod liber să-L nască pe Mântuitorul Hristos deși dorea să-și trăiască viața în feciorie. De aceea ea l-a întrebat pe Arhanghel cum va fi cu putință Nașterea: nu pentru a respinge vestea, ci pentru a-și arăta convingerea pentru o viață curată.

În *Tratatul la Evanghelia după Ioan*, Fericitul Augustin spune: „Domnul cu adevărat a murit, Și-a pus viața Sa pentru cea care avea să-I fie Mireasă și cu care S-a unit în sânul Preasfintei Fecioare. Căci Cuvântul este Mirele, Trupul este Mireasa, iar aceste două naturi nu formează decât un Fiu al lui Dumnezeu și Unul și Același Fiu al Omului. Pântecele Fecioarei a fost precum cămara de nuntă unde El S-a arătat Capul Bisericii, iar mai apoi a ieșit ca un Mire din cămara de nuntă, după cum zice proorocul: «El este ca un Mire ce iese din cămara Sa; bucura-Se-va ca un uriaș care aleargă drumul lui»"[576].

Iar într-o altă *Cuvântare* spune: „Domnul nostru Iisus Hristos născându-Se dintr-o femeie S-a făcut Fiul Omului... Veninul a fost adus

în lume printr-o femeie, dar păcatul a fost înlăturat când o femeie L-a născut pe Hristos. Încă și Învierea Domnului mai întâi femeilor și nu Apostolilor s-a vestit; prin femeie s-a vestit în rai moartea oamenilor; prin femeie s-a vestit în Biserică mântuirea. Nimeni dar să nu tăgăduiască pe Hristos, Cel ce S-a născut dintr-o femeie"[577].

O ultimă problemă legată de acest aspect al învățăturii despre fecioria Maicii Domnului este aceea a libertății Maicii Domnului. Care este raportul dintre libertatea Maicii Domnului și alegerea ei din partea lui Dumnezeu? Se cunoaște faptul că Fericitul Augustin a fost un autor care a promovat o doctrină a predestinației absolute. Apărând învățătura Bisericii contra lui Pelagiu, Fericitul Augustin învăța că harul dumnezeiesc este absolut necesar la mântuire, căci fără acesta omul nu ar face decât fapte rele. El mai spunea că Dumnezeu nu ar vrea ca toți oamenii să se mântuiască, ci numai unii, cei mai mulți formând acea „massa perditionis"[578]. Fericitul Augustin a învățat despre gratuitatea harului lui Dumnezeu, dar a greșit când a considerat că numai unii pot beneficia de el, după voia sau alegerea lui Dumnezeu. El credea că Mântuitorul Însuși a fost predestinat să se Întrupeze[579], iar Fecioara Maria este a doua persoană care a fost hărăzită de sus spre a fi părtașă planului lui Dumnezeu. Mai simplu spus, Fericitul Augustin consideră că Fecioara Maria a fost predestinată să nască pe Domnul Hristos pentru că planul de mântuire al lumii prevedea acest lucru. „Atunci, lângă Cruce, El a recunoscut pe Maica Sa; încă și mai dinainte a cunoscut-o, adică mai înainte încă de a Se naște din ea, El a cunoscut-o prin predestinarea ei. Mai dinainte El a cunoscut pe Maica Sa, ca Dumnezeu, pentru că El a ales-o pe cea din care avea să Se nască Om"[580]. Iar într-o altă lucrare spune: „El a zidit pe Fecioara pe care a ales-o să-I fie Maică; o Femeie care nu a zămislit așa cum se întâmplă în lumea păcătoasă a trupului; aceea nu s-a făcut prin instinctul trupului păcătos, ci Fecioara, având o credință mare, a meritat să primească sămânța lui Dumnezeu în ea. El a ales-o pe ea spre a fi născut de ea!"[581].

Citind aceste cuvinte am putea înclina să credem că Fericitul Augustin vorbește de o predestinare din veci a Fecioarei Maria ca Maică a Fiului lui Dumnezeu. Dar se pare că el vorbește mai ales de o alegere a ei, de o preștiință a lui Dumnezeu în legătură cu lucrarea pe care avea s-o împlinească. De altfel, el spune: „El a ales-o pe Maica Sa pe care a făcut-o; El a zidit pe Maica Sa pe care a ales-o"[582].

Se observă, așadar, că Fericitul Augustin o mărturisește pe Maica Domnului ca Pururea-Fecioară. Ea este considerată singura femeie care a avut privilegiul de a fi, în același timp, Mamă și Fecioară. Autorul a dezvoltat ideea dogmatică a fecioriei Maicii Domnului iar contextul disputelor hristologice și trinitare ale timpului l-au făcut să precizeze faptul că acesta „e un act revelat și obiect de credință"[583].

Fecioara Maria și Biserica. Restaurarea noastră s-a realizat în Persoana Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Dumnezeu Veșnic, Întrupat din Fecioara Mamă. „Prin aceasta Preasfânta Fecioară Maria devine figura și chipul Bisericii"[584].

Raportul dintre Fecioara Maria și Biserică este relevat de Fericitul Augustin într-o lumină aparte. El arată superioritatea Bisericii, dar și raportul de similitudine dintre Maica Domnului și Biserică. Superioritatea Bisericii înseamnă că și Fecioara Maria nu este decât un membru al acesteia, dar și faptul că Biserica este „Trupul lui Hristos", „Mireasa lui Hristos". Fecioara Maria este Maica lui Hristos și de aceea ea se bucură de o cinste deosebită, arătată de altfel de cuvintele Mântuitorului: «Că oricine va face voia Tatălui Meu Celui din ceruri, acela îmi este frate și soră și mamă» (Matei 12, 50). Mântuitorul arată rudenia duhovnicească prin care se leagă de poporul încredințat spre mântuire. Frații, surorile și Mama Lui sunt cei care împărtășesc cu El moștenirea cerească. Fecioara Maria, împlinind voia lui Dumnezeu, a devenit Maica lui Hristos, după trup, dar și soră a Lui în sens duhovnicesc.

Fericitul Augustin a comparat pe Fecioara Maria cu Biserica. Precum Maria este Fecioară și Mamă și a născut pe Hristos, Capul Bisericii, tot astfel Biserica zămislește și este Maica tuturor celor de pe pământ. Biserica se aseamănă cu Fecioara Maria, arătându-se „Maica unității în diversitate": „Maria a născut pe Hristos, Capul Bisericii. Iar aceasta este și maică și fecioară: maică cu trupul curat, fecioară prin păstrarea credinței și evlaviei în popor, ai căror membri sunt strâns legați, făcându-se Trup și Mireasă Domnului, după chipul purtării Fecioarei Maria și arătându-se *Maica unității în diversitate*"[585].

În comentariul la Apocalipsă 12, 4, unde se spune că diavolul va sta în fața femeii care va naște ca să-i mănânce fiul, Fericitul Augustin arată că femeia despre care vorbește Sfântul Evanghelist Ioan este Fecioara Maria care a născut pe Mântuitorul Iisus Hristos: „Căci după cum Maria, născând a rămas Fecioară, tot așa și Biserica naște totdeauna pe membrii

Trupului tainic al lui Hristos – care sunt credincioșii – și nu-și pierde niciodată fecioria"[586].

Pentru Fericitul Augustin, Preasfânta Fecioară este modelul lucrării Bisericii. În ea era prefigurat ceea ce urma a se împlini în Biserică. Autorul nu uită însă să spună că Biserica înseamnă mult mai mult în planul mântuirii: „Sfântă Marie, Preafericită Marie, care te-ai arătat mai degrabă Biserică decât Fecioară... Că tu ești parte a Bisericii, membru sfânt, aleasă dintre toți, mai înaltă decât toți, dar, cu toate acestea, *ești împreună cu toți*"[587].

Într-un alt loc, Fericitul Augustin subliniază relația de filiație dintre Biserică și Maica Domnului arătând că *Maria este prima fiică a Bisericii* care și-a făgăduit viața și fecioria lui Dumnezeu. Precum Fecioara Maria a născut pe Mântuitorul Hristos, Capul Bisericii, la fel Biserica zămislește și sfințește pe toți membrii săi[588].

Autorul învață, pe de o parte, că Fecioara Maria este deopotrivă Mamă a Mântuitorului, dar și Maică a noastră, a celor care formăm „Trupul tainic" al Domnului, adică Biserica, iar pe de altă parte, că Biserica este mama spirituală a lui Hristos, pentru că naște pe credincioși la viața harului. Fericitul Augustin însă nu se limitează la a sublinia doar aceste aspecte, ci înțelege să arate și rolul fecioarelor în sânul comunității creștine. Învățătura Bisericii se îmbină cu viața practică. Fecioarele, după exemplul Maicii Domnului, pot să fie mame (în sens spiritual) ale lui Hristos, fiindcă îndeplinesc voia Lui, după cuvântul Evangheliei (Matei 12, 48-50). „Maria e în mod trupesc și spiritual mamă a lui Hristos și anume: mama lui Hristos fizic, după trup, și mamă spirituală a lui Hristos, tainic – sau mamă spirituală a credincioșilor – fiindcă prin iubire vrea să coopereze ca noi toți, care suntem membre ale lui Hristos, să naștem"[589]. „Numai Maria, în suflet și în trup, a fost Maică și Fecioară; Maică a lui Hristos și Fecioară a lui Hristos. Biserica, cu adevărat, stăpânește pe cei sfinți, cu duhul ei adeverindu-se maică a lui Hristos și soră a lui Hristos. Și, cu adevărat, femeile și fecioarele făgăduite lui Dumnezeu, se arată a fi ca o maică duhovnicească a Lui Hristos"[590].

Cuvintele Fericitului Augustin nu trebuie înțelese ca o participare individuală a Maicii Domnului la mântuirea oamenilor. Fecioara Maria nu este „Mamă a Bisericii" în sensul că stă deasupra acesteia, neparticipând cu ceilalți credincioși la viața ei, ci este exemplu sau model de viețuire în Biserică, alături de toți creștinii. Nu datorită Maicii Domnului, ca persoană, a venit mântuirea, ci Dumnezeu a arătat-o ca membru sfânt,

ca cea mai aleasă, dar împreună cu ceilalţi. Această temă s-ar cuveni tratată mai pe larg într-o altă lucrare, însă trebuie subliniat aici faptul că Fecioara Maria nu este situată de Fericitul Augustin deasupra Bisericii, ea nu înlocuieşte Biserica şi nici nu şi-o subordonează, ci o prefigurează în mod personal. A pune în paralel pe Maica Domnului cu Biserica, înseamnă de fapt a spune că ea este cel dintâi om mântuit în Domnul Hristos şi prin El, *în* sânul Bisericii.

De aceea, raportul dintre Fecioara Maria şi Biserică, atent tratat de Fericitul Augustin, pune faţă în faţă maternitatea şi fecioria lor, dar face referire şi la sfinţenie, la integritatea credinţei, la conlucrarea pentru mântuirea oamenilor.

Sfintenia şi cinstirea Maicii Domnului. Învăţătura despre sfinţenia Maicii Domnului dobândeşte prin scrierile Fericitului Augustin o autoritate şi mai mare. Acesta o mărturiseşte pe Fecioara Maria ca sfântă, desemnând totodată un dublu înţeles al acestui lucru. Pe de o parte, Fericitul Augustin are o înţelegere negativă asupra sfinţeniei Maicii Domnului, adică exclude existenţa oricărui păcat în ea, iar pe de altă parte, are o înţelegere pozitivă a ei, arătând deplinătatea virtuţilor: credinţă, ascultare, smerenie, bunătate. Autorul foloseşte de mai multe ori numele de: „Sfânta Fecioară Maria"[591].

Problema sfinţeniei Maicii Domnului, în operele Fericitului Augustin, impune lămurirea concepţiei sale despre păcatul strămoşesc şi despre transmiterea lui. „Împotriva lui Pelagiu şi a ucenicilor lui, Fericitul Augustin, care a văzut reprezentat în coapsele lui Adam întreg neamul omenesc, a devenit cel mai aprig apărător al învăţăturii Bisericii nu numai în ce priveşte doctrina despre existenţa şi transmiterea păcatului originar la toţi oamenii, dar mai ales în ce priveşte doctrina despre harul divin"[592]. Sprijinindu-se pe cuvintele Sfintei Scripturi, Fericitul Augustin învaţă că nu este nici un om care să nu aibă păcatul în viaţă: „Exceptez pe Sfânta Fecioară Maria, despre care, pentru cinstirea Domnului, nu vreau să se facă cercetare atunci când este vorba de păcate; căci nu ştim oare că ei i-a fost dată o prisosinţă de har, pentru a birui păcatele în toate privinţele; ea care a meritat să conceapă şi să nască pe Acela, care, după cum ştim, n-a avut nici un păcat"[593].

Se observă aici modul gândirii Fericitului Augustin: el învaţă că, într-adevăr, Fecioara Maria nu are păcate actuale, dar nu face referire directă la păcatul strămoşesc pe care ea l-a avut. Împotriva lui Pelagiu, Fericitul Augustin susţine existenţa şi transmiterea acestui păcat la toţi

oamenii. „Și este atât de categoric în această privință încât a fost acuzat de Iulian de Elcana, învățăcel al lui Pelagiu, că dacă voiește să fie consecvent cu învățătura pe care o propune, trebuie să includă în această implacabilă lege a universalității păcatului originar chiar și pe Iisus Hristos"[594]. Fericitul Augustin îi răspunde după mărturia Sfântului Apostol Petru (I Petru 2, 22), numai Mântuitorul singur nu a avut nici un păcat. Așadar, acest autor nu putea să fie inconsecvent cu sine însuși. El a recunoscut, implicit, că Fecioara Maria a avut păcatul strămoșesc: „... nu este nici un om, în afară de Hristos, care crescând să nu fi săvârșit păcatul, fiindcă în afară de El nu este nimeni pe pământ care să nu fi fost, încă de la începutul vieții sale, supus păcatului"[595].

Fericitul Augustin vorbește mai ales de păcatele actuale ale oamenilor, fără referire directă la păcatul strămoșesc, dar atunci când aduce în discuție persoana Maicii Domnului, el ajunge la concluzia că ei i-a fost dată prisosința harului lui Dumnezeu, dar nu și că a fost scutită de păcatul strămoșesc. La acuzele ereticilor că dacă susține că Fecioara Maria a avut păcatul strămoșesc și nu mai este vrednică să-L nască pe Fiul lui Dumnezeu, Fericitul Augustin spune că nu așază deloc sub puterea celui rău pe Maica Domnului când spune că s-a născut în păcat, pentru că toți muritorii se supun legii acesteia[596]. El îl citează pe Sfântul Ambrozie (care preluase și el pe Sfântul Pavel) arătând că nu este decât un singur Mijlocitor între Dumnezeu și om, Singurul care nu a avut păcatul strămoșesc: Domnul nostru Iisus Hristos: „Toți oamenii se nasc sub povara păcatului, pentru că aceasta se face în păcat"[597]. Iar apoi spune: „Maria a murit din pricina păcatului lui Adam"[598].

Dacă Fericitul Augustin învață că Fecioara Maria a murit ca orice om, adică din pricina neascultării lui Adam, înseamnă că ea a avut păcatul strămoșesc. Ea s-a născut pe cale trupească, obișnuită, prin relația dintre bărbat și femeie, dar Duhul Sfânt a sfințit-o, umbrind-o cu puterea Lui, pentru a o face vrednică să nască pe Fiul lui Dumnezeu. Această concluzie se poate desprinde din tâlcuirea Buneivestiri. Fericitul Augustin îndeamnă: „Să vedem cum a răspuns Fecioara Maria îngerului care a vestit pe Fiul: «Cum va fi mie aceasta, de vreme ce eu nu știu de bărbat?». Și a zis acela: «Duhul Sfânt Se va pogorî peste tine și Puterea Celui Preaînalt te va umbri și vei naște pe Fiul lui Dumnezeu» (Luca 1, 34-35)"[599].

Fericitul Augustin afirmă în multe rânduri sfințenia sau alegerea Maicii Domnului. El o numește adesea pe Fecioara: „Sfânta Maria"[600] și „Fericita Fecioară Maria care astăzi pentru noi s-a învrednicit să nască

pe Mântuitorul lumii"[601]. De aceea Sfintei Fecioare i se cuvine cinstire din partea oamenilor[602].

Sublinierea repetată a diferențele de stare dintre Maica Domnului și Eva, paralelismul antinomic dintre ele, desfășurat pe aceleași planuri ca și la Părinții Bisericii de dinaintea lui, înseamnă aceasta: Eva a fost cauza morții oamenilor, pe când Fecioara Maria s-a făcut Izvor de viață pentru toți. Situația aceasta punea în evidență „taina" Maicii Domnului: „Aici se ascunde o mare taină, căci după cum prin femeie am fost dați morții, tot prin femeie s-a născut pentru noi Viața"[603].

După cum printr-o femeie am fost dați morții, tot așa printr-o femeie trebuia să se nască pentru noi Viața, în așa fel încât diavolul să fie învins atât prin natura bărbătească, cât și prin natura femeii, deoarece el s-a bucurat de stricăciunea ambelor naturi. Iar în alt loc, se exprimă același adevăr: „Om a zămislit Elisabeta, Om a zămislit și Maria; Elisabeta a fost mama lui Ioan, iar Maria a lui Hristos. Elisabeta a născut numai un om, pe când Maria a născut Dumnezeu și Om. Acest lucru este de mirare, că iată făptura a putut să nască pe Făcătorul a toate. Dacă prin partea femeiască a căzut omul, prin partea femeiască a fost ridicat omul, fiindcă o Fecioară a născut pe Hristos, și o femeie a vestit Învierea Lui. Printr-o femeie a venit moartea, printr-o Femeie a venit Viața"[604].

Așadar, sfințenia personală a Fecioarei Maria este, după învățătura Fericitului Augustin, un adevăr de credință incontestabil. Ea nu a fost scutită de păcatul originar, unica excepție fiind Mântuitorul Iisus Hristos, Cel care a fost zămislit prin puterea Sfântului Duh, fără stricarea fecioriei Maicii Sale"[605].

În operele sale, Fericitul Augustin reflectă învățătura și credința Bisericii din vremea sa, „învățătură care se afirmă mai ales în disputele cu ereticii. Toți ereticii, atât cei ce au negat dumnezeirea lui Iisus Hristos, cât și cei ce au tăgăduit unirea ipostatică, au tăgăduit în aceeași vreme și maternitatea divină a Maicii Domnului și calitatea ei de Mamă a lui Dumnezeu"[606].

Fericitul Augustin a prezentat în operele sale o învățătură dreaptă despre Fecioara Maria, prin raportarea la Persoana divino-umană a Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Se impune o remarcă privitoare la rolul umanității răscumpărate. Fericitul Augustin nu a elaborat o lucrare în care să insiste în mod special asupra firii omenești a Mântuitorului Hristos. Ceea ce-l evidențiază însă pe acest autor este învățătura lui despre Întruparea Fiului lui Dumnezeu ca lucrare a Sfintei Treimi în lume.

Fecioara Maria împlinește prin credința ei porunca dată de Dumnezeu, iar relația ei cu Fiul este una intimă, interioară. Fiul lui Dumnezeu este consubstanțial cu Tatăl, S-a născut din Tatăl, iar ca Fiu al Omului n-a început să fie decât prin Fecioara Maria. De aceea, la dumnezeirea Fiului s-a adăugat mai apoi umanitatea luată din Fecioara Maria; din unirea firii divine cu firea omenească nu a rezultat o a patra persoană, ci Sfânta Treime a rămas cum era.

Vorbind despre maternitatea Maicii Domnului, Fericitul Augustin arată că aceasta nu ar fi însemnat nimic dacă ea nu L-ar fi purtat pe Mântuitorului nostru Iisus Hristos în inimă. Fecioara Maria a fost Mama Lui, dar și ucenica Lui. L-a născut pe Hristos, dar a și crezut în El. Ea e Maică nu a dumnezeirii sau a Cuvântului ca natură divină, ci ea a născut pe Cuvântul lui Dumnezeu care în ea și prin ea și-a luat firea omenească. Fericitul Augustin arată că Fiul lui Dumnezeu n-a trecut prin sânul feciorese al Maicii Sale așa cum ar trece apa printr-un canal. Domnul nu a luat trup aparent, ci trup omenesc adevărat, întreg, făcându-Se Dumnezeu și Om deopotrivă. Autorul combate astfel pe docheți, pe monofiziți și pe nestorieni.

Nașterea feciorelnică a Maicii Domnului și păstrarea fecioriei după naștere este un adevăr de credință întărit de autor. El a folosit pentru susținerea acestuia argumente biblice, patristice și chiar raționale. Fecioara Maria a strălucit prin fecioria ei înainte de naștere (*ante partum*), în timpul nașterii (*in partu*) și după naștere (*post partum*). Ea a trăit într-o curăție trupească și sufletească desăvârșită: așa se și cuvinea celei care avea să nască pe Fiul lui Dumnezeu.

În ceea ce privește raportul dintre Fecioara Maria și Biserică se observă la Fericitul Augustin o învățătură clară, ortodoxă. Maica Domnului este și ea membră a Bisericii, sfântă și aleasă. Există însă și o complementaritate între Biserică și Fecioara Maria: Biserica este „Trupul lui Hristos", „Mireasa Lui Hristos", iar Fecioara Maria este „Maica Lui". Precum Maica Domnului este Fecioară și Mamă, tot așa Biserica se arată „maica unității în diversitate"[607]. Așadar Fecioara Maria este model al Bisericii lui Hristos. În ea se află prefigurat ceea ce urma să se realizeze în Biserică.

Fecioara Maria este Maică, Sfântă și demnă de cinstire; ea naște și rămâne Fecioară ca și Biserica ce naște pe credincioși în Hristos. Sfințenia Maicii Domnului este un adevăr care nu este pus la îndoială de Fericitul Augustin. Ea a avut păcatul strămoșesc, singura excepție de la

această moștenire fiind Mântuitorul Iisus Hristos, care S-a zămislit din sânul ei feciorесc prin puterea Duhului Sfânt. Se poate afirma, așadar, că cinstirea și cultul Maicii Domnului își au temei deplin în operele Fericitului Augustin. „Nesfârșita dragoste pentru Domnul nostru Iisus Hristos, originalitatea și adâncimea cugetării sale, trăirea duhovnicească și mai ales sinceritatea mărturisirilor sale, apropie pe Fericitul Augustin de Părinții capadocieni, de căldura și lumina spiritualității noastre răsăritene"[608].

Petru Hrisologul († c. 450)

Datele despre acest autor sunt foarte puține. Învățătura despre Fecioara Maria a dezvoltat-o în cele 176 de *Predici*, pe care le-a scris cu diferite prilejuri. Doar o parte dintre acestea sunt autentice. Unele predici sunt consacrate Întrupării Mântuitorului nostru Iisus Hristos, temă larg dezbătută în acea vreme, altele sunt panegirice în cinstea Maicii Domnului sau a Sfântului Ioan Botezătorul[609], iar altele sunt consacrate Bunei vestiri.

Se cunoaște faptul că Petru Hrisologul a fost contemporan cu papa Leon cel Mare al Romei și a avut legături culturale și bisericești cu acesta[610]. Perioada în care a trăit și a activat, între Sinoadele de la Efes (431) și Calcedon (451), a fost o perioadă de mari tulburări în Biserică, în care s-a stabilit învățătura despre Întruparea Domnului și despre lucrarea Maicii Domnului. De aceea, a fost nevoie ca Biserica să poată oferi un răspuns lămuritor la problemele vremii. Atât Nestorie cât și Eutihie, doi dintre oamenii cu influență în Biserică, au încercat să impună părerea lor cu privire la Persoana Mântuitorului și la rolul Maicii Domnului, păreri care nu erau câtuși de puțin în acord cu Tradiția Bisericii de până atunci. De aceea, atât în Răsărit cât și în Apus, Sfinții Părinți (precum Sfântul Chiril al Ierusalimului, Sfântul Ambrozie și alții) au luptat pentru păstrarea credinței neschimbate, așa cum era moștenită în Biserică.

Maica Domnului. La Ravena, prin episcopul Petru, s-a încercat să se dea un răspuns simplu, ușor de înțeles în problemele principale de credință. Acest episcop a devenit curând un model de învățător ortodox, propovăduind dogmele stabilite la Sinodul de la Efes (431) în ceea ce privește pe Fecioara Maria. Petru Hrisologul scria în una din predicile sale: „Despre cei ce încearcă să amestece învățăturile Bisericii aducând blasfemie prin numirea Mariei «antropotokos» sau «christotokos», denigrând numele ei de «Theotokos», iată că le aducem înainte claritatea limbii

latine: «... Cel ce S-a zămislit într-însa este de la Duhul Sfânt» (Matei 1, 20). Și Cel ce S-a Născut din Duhul este Duh, pentru că Duh este Dumnezeu"[611].

Petru de Ravena apără titlul „Theotokos" dat Fecioarei Maria pentru că el exprimă cel mai bine calitatea ei de Maică a Cuvântului lui Dumnezeu[612]. Autorul aduce, pentru apărarea acestui subiect, argumentele limbii latine, pe care o cunoștea foarte bine, arătând însă faptul că subtilitățile limbii grecești pot fi neînțelese pentru unii. El folosește expresiile latine, corespondente celor grecești: „Mater Dei" și „Dei Genetrix", dar de multe ori folosește numai apelativele simple de Maica Domnului, Fecioara sau Maria. „Și înainte ca îngerul să vestească planul cel dumnezeiesc, vrednicia Fecioarei a fost arătată chiar prin numele ei. Că aceea care purta la iudei numele «Maria» s-a transmis în latină ca «Domina». Iată că îngerul o cheamă cu numele de «Doamnă», arătând că nu are a se teme de nimic Maica Stăpânului tuturor. Prin puterea și bunăvoirea Fiului, ea s-a născut în lume și a fost chemată Doamnă"[613].

Predicile lui, „scurte dar pline de vigoare oratorică"[614], au încercat să demonstreze tuturor ce a însemnat Întruparea Domnului și cine este Fecioara Maria. Printr-o exprimare clară, lipsită de nuanțe lingvistice, autorul a arătat cât mai pe înțeles cine a fost Maica Domnului. Cuvintele lui arată afecțiunea și credința puternică în Maica Domnului: „Binecuvântată ești tu între femei (Luca 1, 42). Fecioară, cu adevărat binecuvântată, că întru tine s-a arătat cununa fecioriei și s-a plinit demnitatea de mamă. Maria este cu adevărat binecuvântată, căci a primit cu dreptate harul dumnezeieștii zămisliri și a luat cununa curăției. Ea este cu adevărat binecuvântată, căci a primit din slava Fiului ei fiind împărăteasă a întregii curății"[615].

În aceste cuvinte se găsesc deja accentele unei cinstiri a Maicii Domnului, așa cum numai la marii imnografi greci se poate afla. Cinstea și slava Sfintei Fecioare este consecința purtării, în pântecele ei cel preacurat, a Fiului lui Dumnezeu. Prin Mântuitorul, Cel ce a curățit-o de orice întinăciune, Fecioara s-a arătat cu o strălucire asemănătoare cu a Domnului. Petru Hrisologul răspunde astfel ereticului Nestorie care înțelegea unirea firilor în Domnul Hristos ca pe o putere coborâtă în Trupul Lui, iar pe Fecioara Maria ca pe o „Născătoare de om" sau, cel mult, „Născătoare de Hristos". Răspunsul episcopului Petru este clar: Fiul, Unul-Născut al Tatălui, S-a născut în lume din Fecioara Maria, iar ea este vrednică de a fi numită „Maica Lui".

Fecioria Maicii Domnului. Învățătura despre maternitatea Maicii Domnului se află în strânsă legătură cu adevărul despre fecioria ei. Autorul definește trei „faze" ale fecioriei Maicii Domnului: înainte, în timpul și după Nașterea Fiului lui Dumnezeu: „Ea a zămislit ca Fecioară, a născut ca Fecioară și a rămas Fecioară. În trupul ei a cunoscut puterea minunii lui Dumnezeu și nu a suferit deloc dureri. Născând, și-a păstrat curăția, și nu a cunoscut nimic din durerea trupească"[616].

Integritatea fizică și psihică a Fecioarei Maria este susținută de autor prin referirea indirectă la puterea lui Dumnezeu care a ocrotit-o. Autorul vestește aceste adevăruri în chip smerit și ca o întărire a dumnezeirii Fiului și a stării alese a Maicii Lui. De aceea spune că: „Dacă cineva a zămislit și a născut în chip feciorelnic, nu este ceva obișnuit. Este un semn! Nu este lucrarea unei puteri trupești, ci a unei puteri dumnezeiești. Știm că Făcătorul lumii nu este omul. O astfel de Naștere nu este obișnuită, ci unică, nu este omenească, ci dumnezeiască. Să lăsăm filosofia lumii care a încercat să tâlcuiască aceasta"[617].

Păstrarea fecioriei Maicii Domnului înainte, în timpul și după Nașterea Fiului lui Dumnezeu este considerată o minune pe care nimeni nu o poate înțelege. Petru Hrisologul se referă și la „filosofia lumii" prin care înțelege atât acele doctrine esoterice despre Iisus, cât și nestorianismul. Toate acestea au încercat zadarnic să explice lucrarea lui Dumnezeu în lume dar nu au reușit. Numai cei care au avut credință și smerenie au putut vedea împlinirea tainei lui Dumnezeu. Așa s-a petrecut cu Dreptul Iosif, cel care a stat în preajma Sfintei Fecioare, care „a trăit" minunea care se petrecea cu ea: „Sufletul lui cel sfânt a fost aprins de vestea cea dumnezeiască. Logodnica lui a zămislit dar era Fecioară; ea trăia cu nădejdea venirii Domnului, dar nu era lipsită de curăție; ea a întrebat despre zămislire, dar când a fost umbrită s-a arătat curată întru toate. S-a îmbrăcat cu haina nașterii de Prunc, dar nu a lăsat veșmântul curăției. Ce a făcut atunci soțul ei? A învinuit-o de întinare? Dar cum, căci era martorul curăției ei? Să descopere păcatul ei? Dar cum, căci el însuși era păzitorul purtării ei celei bune? Să o învinuiască de adulter? Dar cum, căci el era *cel dintâi păzitor* al fecioriei ei?"[618].

Preluând tema îndoielii sau a încercării conștiinței Dreptului Iosif în fața maternității Logodnicei lui, Fecioara Maria, Petru Hrisologul face din aceasta o argumentare pozitivă pentru Maica Domnului, în sensul că el devine încă un martor și apărător al ei. Maternitatea Fecioarei Maria este un caz singular, deoarece este consecința lucrării dumnezeiești

asupra ei, lucrare care a făcut-o demnă de toată lauda și cinstea. Fiul pe care ea L-a zămislit și L-a născut este Fiul lui Dumnezeu, Cel Curat, Cel Atotputernic, Făcătorul a toate și de aceea Mama Lui a primit de la El daruri pe care nu le avea înainte de Bunavestire. Învățătura acestui autor se bazează pe o viziune atentă a lucrării Mântuitorului și a Maicii Sale, o viziune îndreptată împotriva ereticilor care tăgăduiau calitățile și darurile lor: „Dacă toate sunt cu putință lui Dumnezeu, atunci de ce pentru tine ar fi de necrezut lucrarea aceasta, ca să nu te mai îndoiești de zămislirea ei, ci să o crezi. Fii credincios în cele ce Domnul a dorit, că El a vrut să Se nască, iar dacă tu nu crezi îți aduci singur pagubă. Apropie-te cu credință de *marea taină a Nașterii Domnului din Fecioara*, căci altfel nicicum nu te vei putea apropia de lucrarea lui Dumnezeu"[619].

Autorul se adresează Dreptului Iosif, îndemnând la acceptarea în credință a „tainei celei mari" a venirii lui Dumnezeu pe pământ. Se găsește aici, implicit, o adresare către toți creștinii, către cei ce citesc și cred în cuvintele Scripturii. Accentul pe care-l pune pe credință este foarte important deoarece este asociat cu persoana Maicii Domnului și sugerează modalitatea prin care se poate înțelege lucrarea ei. Există aici o apropiere de termeni și de idei prin care autorul arată că Fecioara Maria trebuie să devină subiect al credinței creștinilor, demnă de toată aprecierea[620].

Fecioara Maria și Eva. Paralela dintre Fecioara Maria și Eva este evidențiată de autor în mod original. Comentând parabola rostită de Mântuitorul nostru Iisus Hristos despre aluatul frământat de o femeie și împărțit în trei măsuri[621], el spune: „Femeia care a primit aluatul minciunii de la diavol, primește acum aluatul credinței de la Dumnezeu. Ea a împărțit aluatul în trei măsuri, care înseamnă cele trei vremuri ale istoriei oamenilor: de la Adam până la Noe, de la Noe până la Moise și de la Moise până la Hristos. Astfel, femeia care a stricat toată omenirea prin aluatul morții, a adus la loc tot trupul în Hristos prin aluatul Învierii. Iată, o femeie a copt pâinea suferinței și nădușelii și tot o Femeie a adus înapoi Pâinea Vieții și a Mântuirii"[622].

Deși paralela se referă, în prima parte a parabolei, la Eva, se observă că autorul viza, mai ales, pe Fecioara Maria și lucrarea ei în fața lui Dumnezeu. Fecioara Maria este cea care a frământat „Aluatul" cel bun, pe Hristos, Domnul nostru, „Pâinea Vieții și a Mântuirii" și de aceea, ea este adevărată Maică a Domnului. Explicațiile aduse ulterior lămuresc mai bine unde anume voia să ajungă autorul: „Prin Hristos, femeia a devenit adevărată Maică a Vieții, căci în Adam ea devenise mamă a morții.

Hristos este cel ce a voit așa, căci precum moartea a venit la toți prin Eva, la fel prin Maria viața să vină la toți"[623].

Ca și la alți Sfinți Părinți, paralela dintre Fecioara Maria și Eva la Petru Hrisologul, păstrează caracteristicile principale: antinomia de lucrări ale celor două și manifestarea deplină a mântuirii în Hristos născut din Sfânta Fecioară.

Petru Hrisologul comentează versetele în care se vorbește despre prezența Fecioarei Maria la mormântul Domnului (Matei 28, 1-8). El consideră că a fost vorba despre Maica Domnului identificată în „cealaltă Marie" de care vorbește Sfântul Evanghelist Matei. Interpretarea făcută de autor, în lumina aceleiași paralele, Fecioara Maria-Eva, arată lucrarea Maicii Domnului. Dacă odinioară o femeie, Eva, a fost în rai, dar nu a știut să se păzească de moarte, aducând neamul omenesc la pieire, acum însă, prin Fecioara Maria, femeia care a fost la mormântul Vieții, a adus viața pentru toți oamenii. „Maria și cealaltă Marie au venit la mormânt (Matei 28, 1). Ea care a fost scoasă din rai prin înșelăciune, vine acum să se încredințeze de la mormânt; aceea care a cules moarte din mâinile vieții, vine acum în grabă să apuce Viața din mâinile morții. «Maria a venit...». Numele arată că este Maica lui Hristos. Aceea este! Maica a venit la mormânt! Femeia care fusese maică a morții, este acum Mamă a Vieții, pentru ca ceea ce era scris să se împlinească: «Ea a fost Mamă a tuturor celor vii» (Facere 3, 20)"[624].

În aceste cuvinte se regăsește o întreagă teologie a iconomiei mântuirii realizată în Mântuitorul Hristos, Cel născut din Fecioara Maria. Proorociile s-au împlinit în Fecioara Maria și ea a adus adevărata Viață în lume, căci ea a rămas credincioasă lui Dumnezeu până la capăt. Autorul subliniază aici restaurarea chipului lui Dumnezeu în Fecioara Maria, Maica lui Hristos, în care vede, mai întâi de toate, împlinirea credinței adevărate. Mai mult, Fecioara Maria este chipul femeii credincioase și model al Bisericii, pentru că ea a dăruit lumii pe Hristos, Domnul nostru. Fecioara Maria a născut pe Mântuitorul în lume, iar Biserica naște pe Mântuitorul în sufletele credincioșilor. Se observă că paralela nu se oprește la sublinierea lucrării celor două femei, ci aduce în prim-plan credința Maicii Domnului și nașterea cea nouă în Mântuitorul Hristos care se realizează în Biserică. Este o legătură nevăzută, o taină care merge de la Eva la Fecioara Maria și se continuă în Biserică: „Maria și cealaltă Marie au venit la mormânt... înțelegi ce spune aici? Căci ele nu au venit să vadă pe Domnul, ci să vadă mormântul! Ele credeau cu tărie

că Domnul a Înviat cu adevărat, de aceea nu-l căutau printre cei morți, de vreme ce El Înviase"[625].

Se observă că Petru Hrisologul are o admirație profundă față de persoana Sfintei Fecioare. Ea este „Femeia" care s-a învrednicit cel mai mult de prezența și lucrarea lui Dumnezeu. Maternitatea și pururea-fecioria Maicii Domnului, sunt preluate și dezvoltate, iar paralela dintre ea și strămoașa Eva, a contribuit la întărirea credinței în Ea.

Leon cel Mare († 461)

În istoria creștinismului, numele episcopului Romei, Leon cel Mare[626], a fost legat de Sinodul Ecumenic de la Calcedon din 451. În contextul numeroaselor dispute teologice papa Leon a scris o scrisoare importantă către Patriarhul Flavian al Constantinopolului, în care a trasat liniile generale ale hristologiei. Doctrina expusă în acest document a constituit baza definiției sinodale de la Calcedon din 451. În acesta se amintește și de Maica Domnului și de legătura cu Fiul lui Dumnezeu[627].

Se părea că după Sinodul de la Efes din 431, lumea creștină va avea parte de liniște, dar curând după aceea a izbucnit o altă dispută legată de Persoana Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Eutihie luptase cu mult zel contra lui Nestorie, care despărțea în două Persoana Mântuitorului Hristos, însă el cade într-o altă erezie, ducând la extrem învățătura Școlii din Alexandria despre unirea celor două firi în Persoana Mântuitorului. El credea că în Domnul nostru Iisus Hristos firea divină s-a unit cu firea umană atât de mult, încât a rămas doar una singură (*monofisis*). Mai exact, Eutihie credea că firea umană a Mântuitorului, luată din Fecioara Maria, ar fi fost absorbită de cea divină, încât a dispărut complet[628]. Ideile lui au provocat erezia monofizită. Eutihie era un influent monah din Constantinopol care și-a răspândit ușor ideile pe care, paradoxal, le voia întemeiate pe mărturiile unor Sfinți Părinți, precum Sfântul Chiril al Alexandriei sau Sfântul Grigorie Taumaturgul[629]. El recunoștea că înainte de Întrupare, în Domnul sunt două firi, dar după „unire" a rămas numai o singură fire. Așadar, era atacată însăși unitatea Persoanei Mântuitorului. Eutihie avea și un motiv serios să creadă așa ceva pentru că vedea pericolul existenței păcatului originar în Persoana Domnului nostru. Păcatul se transmite de la trup la trup, de la om la om și, credea el, dacă se acceptă existența firii umane în El, după unirea firilor, atunci păcatul strămoșesc s-ar fi unit cu divinitatea. Eutihie nega însă lucrarea

mântuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos și realitatea firii umane luate din Fecioara Maria.

De aceea, episcopul Leon a căutat să dea lui Eutihie un răspuns pe măsură: „Păcatul nu-l poate aparține și nici moartea nu-L poate ține. Hristos a fost zămislit de la Duhul Sfânt în pântecele unei Fecioare Maice, care L-a născut fără de stricăciune, fiind mai înainte Fecioară și rămânând iarăși Fecioară"[630].

Papa Leon arată de ce Eutihie nu ar trebui să se teamă că în Domnul Hristos poate fi păcat, deoarece asumându-și Trupul, El l-a luat fără pată, fără luarea păcatului strămoșesc din Maica Sa care a rămas Fecioară curată. El nu consideră pe Fecioara Maria fără păcatul strămoșesc, ci tocmai pe Mântuitorul care a luat trup prin Puterea Sfântului Duh.

Accentul, din perspectiva posibilității transmiterii păcatului strămoșesc nu cade pe Fecioara Maria, ci pe prezența Sfântului Duh. Lucrarea Fecioarei Maria este subliniată dintr-o altă perspectivă: a colaborării cu Dumnezeu și a rămânerii în starea de curăție: „Ea a născut printr-o altfel de naștere decât a celorlalte femei, de vreme ce a rămas Fecioară fără de păcat când a zămislit Trupul Lui. Din Maica Sa, Domnul a luat *natura omenească și nu păcatul strămoșesc*"[631].

Așadar, Nașterea Fiului lui Dumnezeu din Maica Sa nu poate fi comparată cu nimic din lumea aceasta, căci a fost o minune a lui Dumnezeu, iar firea omenească luată de El este adevărată și nu ceva imaginar: „În Mântuitorul nostru Iisus Hristos, firea omenească nu e alta decât a noastră, chiar dacă El S-a născut mai presus de orice înțelegere, din pântece feciorelnic"[632]. Maternitatea Fecioarei Maria este reală chiar fără „intervenția" vreunui om, căci Dumnezeu a lucrat în pântecele ei, ca să zămislească și să nască pe Fiul lui Dumnezeu. Fecioara Maria garantează autenticitatea și realitatea firii omenești a Mântuitorului, omenitatea lui întreagă, deplină.

Printr-o formulare precisă papa Leon a încercat să explice unitatea și integritatea naturilor divină și umană în Hristos, unitate care asigură mântuirea noastră prin El. Fără această asumare din partea Mântuitorului a firii omenești întregi din Fecioara Maria, fără unirea firii omenești cu firea dumnezeiască în Persoana Lui, totul ar fi fost zadarnic, iar mântuirea ar fi fost o iluzie: „Nașterea aceasta dacă nu ar fi fost adevărată nu ar fi adus nimic din cea veșnică și nu ar fi folosit nouă la ceva. El S-a adus deplin pentru ridicarea omului, după cum a bineplăcut slavei Lui, pentru a strica cu puterea Sa moartea și a slujitorului acesteia,

diavolul. Însă noi fiind neputincioși a birui pe făcătorul morții și al păcatului, atunci Hristos a luat firea noastră și S-a făcut ca și noi. El a fost zămislit de la Duhul Sfânt în pântecele Fecioarei Maice care L-a născut rămânând Fecioară"[633].

Credința în Fecioara Maria. Papa Leon cel Mare vorbește de Fecioara Maria în mai multe *Omilii* și *Scrisori*, la unele sărbători precum Nașterea sau Botezul Domnului. Cu toate că referirile sale sunt scurte, de obicei ele au o mare importanță, deoarece se observă că el a preluat Tradiția Sfinților Părinți, aplicând-o cursului vieții bisericești din vremea lui. Numeroasele profeții vechi-testamentare, amintite și de alți Sfinți Părinți, le aplică și el Maicii Domnului (Isaia 7, 14 și 11, 1; Iezechiel 44, 2). Prin acest autor s-a concretizat, întâia oară în Apus, în sensul învățăturii despre Fecioara Maria, proorocia de la Facere 3, 15. Papa Leon a arătat că „femeia" despre care se vorbește acolo nu este nimeni alta decât Fecioara Maria. Ea a zdrobit puterea diavolului prin Acela pe care L-a născut și a adus lumii, prin sămânța sa, pe Dumnezeu: „Dumnezeu a spus mai întâi șarpelui că sămânța femeii va zdrobi capul lui și-l va omorî cu puterea Lui. Sămânța femeii este Hristos, care a venit în trup ca Dumnezeu, făcându-se Om, pentru a mântui neamul omenesc prin Nașterea Sa"[634].

La proorociile de la Isaia, el spune: „Și iarăși a spus Domnul prin Isaia: «Iată Fecioara va lua în pântece și va naște fiu și vor pune numele lui Emanuel, care înseamnă Dumnezeu este cu noi» (Isaia 7, 14). Iar în altă parte: «O Mlădiță va ieși din tulpina lui Iesei și un Lăstar din rădăcinele lui va da» (Isaia 11, 1). Fecioara Maria este aceea despre care vorbește proorocul în acestea, Fecioara care vine din neamul lui Iesei și a lui David. Ea, care a zămislit de la Duhul Sfânt, ea a adus în lume Floarea cea nouă cu Trup din pântecele ei și a rămas Fecioară după naștere"[635].

Într-o altă *Omilie*, autorul face o paralelă între Nașterea Mântuitorului nostru Iisus Hristos din Fecioara Maria și nașterea din apă și din duh a creștinilor prin Botez. Nașterea Domnului din Fecioara Maria devine model al nașterii noastre prin Botez. Ieșirea din apa botezului este asemănată cu ieșirea Fiului lui Dumnezeu din pântecele Fecioarei Maria: „Pământul firii omenești a fost blestemat datorită minciunii. Doar în nașterea din Fecioara binecuvântată, firea a rodit Mlădița Binecuvântată, ferită de orice păcat... Așa și oricare om care se naște din nou, apa botezului îi este ca un pântece feciorelnic. Același Duh care s-a pogorât peste Fecioara, umple acum izvorul Botezului; de acum înainte păcatul,

care a fost înlăturat prin sfânta zămislire, este înlăturat prin afundarea cea tainică"[636].

Se observă insistența autorului asupra lucrării Sfântului Duh care este considerat „cauza" sau principiul generator de curățire atât în cazul Fecioarei Maria cât și al fiecărui creștin ce se botează. Asocierea faptică poate merge și mai departe prin paralela care se poate crea între nașterea Fecioarei Maria și nașterea în Biserică, deci între Fecioara Maria și Biserică. Există aici o analogie de lucrări: a Maicii Domnului și a Bisericii. Papa Leon spune: „Prin Duhul Sfânt S-a născut Hristos din trupul preacurat al Maicii Sale și prin același Duh creștinii sunt născuți iarăși din pântecele Bisericii"[637].

Autorul apără aici, deopotrivă, pururea-fecioria Maicii Domnului și maternitatea ei, realități care evidențiază prezența Sfântului Duh în creație, prezență care le susține și le garantează.

Un aspect asupra căruia papa Leon cel Mare revine mereu este credința Maicii Domnului. Ca și Fericitul Augustin, el spune că Fecioara Maria întâi a crezut în mintea ei, în sufletul ei și apoi a împlinit și în trup iconomia divină. De aceea aduce imediat îndemnul ca toți să ia de model pe Fecioara Maria și să caute s-o imite: „Nu doar cu mintea noastră, ci și cu ochii noștri, să contemplăm dar vestirea îngerului Gavriil către slăvita Fecioară Maria. Căci zămislirea de la Duhul cel Sfânt s-a arătat minunată în amândouă chipurile: prin vestirea aceluia și prin credința celei care a primit vestea"[638].

Se observă în scrierile acestui autor o aprofundare a credinței în Fecioara Maria. Accentul este pus pe prezența dinamică a Sfântului Duh, dar și pe credința și curăția Maicii Domnului. El vede în Fecioara Maria pe cea în care s-au împlinit proorociile Vechiului Testament, în care s-a zămislit Viața cea adevărată și care a adus în lume pe Mântuitorul. Modelul personal al Maicii Domnului este cheia de boltă a învățăturii despre Fecioara Maria la papa Leon. Prin ceea ce a scris împotriva eutihienilor, el a rămas unul din autorii patristici de referință pentru învățătura Bisericii. *Tomos*-ul său prezintă o deosebită importanță pentru doctrina hristologică a Bisericii, doctrină care este legată indisolubil de aceea despre Maica Domnului. Rezolvarea problemei păcatului originar în Fiul lui Dumnezeu cel Întrupat, în sensul că nu a fost moștenit de El prin luarea firii omenești din Fecioara Maria, l-a făcut să vorbească despre Sfânta Fecioară și despre rolul pe care ea l-a avut în Întrupare.

Papa Leon are o învățătură clară despre Fecioara Maria fără complicații doctrinare, o învățătură întemeiată pe Scriptură, care este integrată deplin în cea a Bisericii.

Sinodul de la Efes din 431

Se cunoaște faptul că, de-a lungul vremii, învățătura ortodoxă despre Persoana Mântuitorului nostru Iisus Hristos și despre cea a Fecioarei Maria, a fost atacată în mai multe feluri, mergând până la negarea legăturii dintre Maică și Fiu sau chiar răstălmăcind realitățile scripturistice și patristice. „Primii creștini s-au mulțumit cu învățăturile timpului lor. Ei au căutat adevărul credinței cu inima, nu cu mintea. Situația s-a schimbat când și reprezentanți ai claselor avute și dintre intelectuali au îmbrățișat creștinismul. Era și natural ca învățații deveniți creștini să caute să se familiarizeze cu misterele noii lor credințe, să explice felurile chestiuni teologice, dar mai ales problema Sfintei Treimi"[639]. Sinoadele Ecumenice au tratat probleme trinitare, stabilind învățătura de credință ortodoxă. Alături de aceasta a stat mereu învățătura hristologică și cea despre persoana și rolul Maicii Domnului.

La Sinodul de la Efes (431), la care s-au înfruntat practic cele două mari Școli teologice, cea de la Antiohia și cea de la Alexandria, a fost lămurit tocmai locul și rolul Maicii Domnului în Biserică.

Pentru a înțelege atât poziția lui Nestorie cât și răspunsul Bisericii cu privire la doctrina lui, trebuie amintit faptul că la Școala antiohiană, unde s-a format Nestorie, se răspândise învățătura despre unirea morală a firilor divină și umană în Mântuitorul. Concluzia firească la care se putea ajunge era aceea că în Mântuitorul sunt, de fapt, două persoane și că Fecioara Maria este născătoare de om și nu Născătoare de Dumnezeu. Școala alexandrină învăța, însă, că cele două firi sunt unite în chip real în Persoana Mântuitorului; Dumnezeu S-a născut, a pătimit, iar Fecioara Maria este Născătoare de Dumnezeu. Fenomenul este cu mult mai larg. Amândouă Școlile aveau obiective specifice: alexandrinii urmăreau evidențierea unității Persoanei Mântuitorului Hristos, iar antiohienii puneau accent pe diferențele existente între omenitatea și divinitatea Lui. La amploarea neînțelegerilor dintre reprezentanții acestor Școli a contribuit și folosirea unui vocabular specific fiecărei părți, termenii imprecişi, angajarea partinică a unora sau altora tocmai spre a evidenția diferențele dintre ei[640].

Nestorie era format la Şcoala din Antiohia. Aceasta punea foarte mult accentul pe firea umană a Mântuitorului nostru Iisus Hristos, încât a existat riscul (ceea ce s-a adeverit!) ca natura omenească să fie considerată o realitate separată de cea divină în Persoana Lui. Prin corespondenţă, legătura Fecioarei Maria cu Fiul lui Dumnezeu căpăta unele conotaţii noi, diferite de ceea ce Sfânta Tradiţie afirmase până atunci. Statutul Sfintei Fecioare faţă de Mântuitorul practic se schimba: ea nu mai putea fi considerată Maică a Domnului ci Maică a Omului sau a lui Hristos, cel mult, deoarece prioritatea era omenitatea Lui şi nu unirea ipostatică şi îndumnezeirea firii omeneşti în El. Nestorie nu credea în „communicatio idiomatum", principiu care asigura în Persoana Mântuitorului nostru Iisus Hristos caracterele specifice ale naturilor divină şi umană, dar şi transferul de atribute ale uneia sau alteia dintre naturi către cealaltă[641].

Sfinţii au mărturisit pe Fecioara Maria ca Născătoare de Dumnezeu şi au folosit termenul „Theotokos" fără a considera că Întruparea Domnului este afectată. Nimeni nu a crezut că Domnul, luând firea umană din Fecioara Maria, a luat şi păcatul strămoşesc, pentru că au avut mereu în conştiinţă faptul că Mântuitorul este Dumnezeu adevărat, Acelaşi, Neschimbabil, Veşnic şi Atotputernic[642].

În secolul al V-lea se poate observa faptul că tulburările din Biserică au crescut: monahii, clericii şi poporul erau împărţiţi în două mari grupări la care se adăugau, ca de obicei, mulţi oportunişti. Nestorie, patriarh al cetăţii Constantinopolului, om influent care a ştiut să atragă de partea sa curtea imperială (în afară de Pulcheria, sora basileului Teodosie, o ortodoxă convinsă!) şi pe mulţi clerici, a avut totuşi, de la început, mulţi opozanţi conduşi de Proclu de Cizic. Acest predicator renumit a rostit, în timpul unei slujbe, chiar în prezenţa patriarhului Nestorie, o predică în cinstea Sfintei Fecioare Maria pe care a numit-o Maica Domnului şi „Născătoare de Dumnezeu". Proclu de Cizic şi-a început panegiricul la adresa Maicii Domnului, arătând locurile din Vechiul şi Noul Testament în care ea este cinstită: „Prilejul pentru care ne-am adunat astăzi aici este cinstirea Născătoarei de Dumnezeu („Theotokos") şi Pururea-Fecioarei Maria, comoara nepătată a fecioriei, raiul duhovnicesc care a adus pe al doilea Adam, lucrătoarea unirii celor două firi, mijlocitoarea mântuirii noastre, cămara de nuntă în care Cuvântul Şi-a gătit Trup, rugul cel nears care nu a fost ars de focul cel dumnezeiesc, lumina cea adevărată care a născut pe Cel Unul cu Trup, Cel ce este peste heruvimi,

lână rourată de picăturile cerești de rouă, cu care Stăpânul își îmbracă turma sa..."[643].

La final, după ce a citat pe profetul Iezechiel (44, 1-2), el a mărturisit cu tărie credința Bisericii în Fecioara Maria: „Iată, Sfânta Fecioară este vestită de proorocul «Născătoare de Dumnezeu»"[644].

Cel care s-a ridicat însă cu și mai mare putere împotriva lui Nestorie a fost Sfântul Chiril al Alexandriei. Acesta, precum oarecând Sfântul Atanasie cel Mare împotriva lui Arie, a luptat prin toate mijlocele împotriva ereziei despre „cei doi fii ai lui Dumnezeu" susținută de Nestorie[645]. În pastorala de la Paștile anului 429 și apoi într-o *Scrisoare către monahii egipteni*, Sfântul Chiril a combătut învățăturile greșite ale lui Nestorie, „fixând cu o uimitoare preciziune doctrina ortodoxă, atât cu privire la unirea naturilor divină și umană în persoana Fiului lui Dumnezeu, cât și cu privire la calitatea de Maică a Domnului"[646].

Disputele s-au amplificat tot mai mult, ajungându-se ca și prin episcopul de la Roma, papa Celestin, să se ofere un „arbitraj". Papa a dat câștig de cauză, într-un sinod convocat la Roma pe 11 august 430, hristologiei Sfântului Chiril. În noiembrie 430, Sfântul Chiril a ținut și el un sinod la Alexandria, ale cărui hotărâri au fost cuprinse într-o *Scrisoare sinodală* adresată lui Nestorie și în care se făceau precizările cuvenite asupra naturilor umană și divină în Persoana Mântuitorului, unirea lor și calitatea Fecioarei Maria de Maică a Domnului sau „Theotokos". La sfârșitul acestei *Scrisori sinodale* au fost incluse și cele 12 anatematisme ale Sfântului Chiril împotriva lui Nestorie și a adepților lui[647]. Nestorie a primit aceste acte sinodale, cât și pe cele de la Roma, în mod oficial, în biserică, iar atitudinea lui a fost să câștige timp și cât mai mulți adepți. Lucrurile s-au complicat și mai mult, căci unii întâistătători au crezut că este momentul să se alăture uneia sau alteia dintre grupări, nu totdeauna din motive întemeiate. Teodoret de Cir, Ioan al Antiohiei, Andrei de Samosata și alții acuzau îndrăzneala alexandrinilor și atitudinea papei Celestin care se alăturase Sfântului Chiril. Aliații lui Nestorie îl acuzau pe Sfântul Chiril că este teolog slab și partinic. Pe de altă parte, Juvenal al Ierusalimului și Memnon al Efesului s-au alăturat Sfântului Chiril, fiind adversari ai Școlii antiohiene de teologie. Concluzia care se impunea era aceea că numai un sinod ecumenic mai putea aduce lumină în toată această problemă[648].

Sinodul s-a ținut în orașul Efes din Asia Mică. La Efes fusese, încă din sec. IV-V î.d.Hr. un templu al unei zeițe, identificată mai târziu cu Artemis sau corespondenta ei romană, Diana, „zeiță-mamă" ce avea un

cult deosebit de popular. Templul însuși era considerat una din cele șapte minuni ale lumii, iar statuia acelei zeițe se credea că vine direct din cer[649].

La Efes au propovăduit misionarii creștini încă de la începuturile creștinismului. Sfântul Pavel a vestit aici pe Mântuitorul în timpul celei de-a doua călătorii misionare (Faptele Apostolilor 18, 19 ș.u.), întemeind o comunitate creștină foarte activă (I Corinteni 1, 12). Apollo a făcut și el misiune în Efes unde se pare că existau deja ucenici ai Sfântului Ioan Botezătorul, deoarece ei cunoșteau numai botezul lui (Faptele Apostolilor 18, 24-28; 19, 1 ș.u.). În timpul celei de-a treia călătorii misionare, Sfântul Pavel a mers din nou la Efes unde a avut de înfruntat răscoala argintarului Dimitrie și a celor care venerau statuia zeiței-mame, Artemisa (Faptele Apostolilor 19). După Tradiția Bisericii, la Efes a scris Evanghelia sa Sfântul Ioan și chiar a murit acolo. Sfântul Irineu al Lyonului spune că Sfântul Ioan a murit la Efes spre sfârșitul secolului I sau începutul celui de-al II-lea[650]. După o altă tradiție, Maica Domnului a locuit o vreme la Efes în casa Sfântului Ioan Evanghelistul, dar această părere se datorează mai ales faptului că Sinodul III (431) a avut loc într-o biserică cu hramul Sfintei Fecioare[651].

După Cincizecimea din anul 431, la 22 iunie s-a deschis Sinodul de la Efes, recunoscut apoi ca al III-lea Ecumenic. Fără a mai aștepta venirea tuturor episcopilor și a delegaților papei Celestin, Sfântul Chiril a deschis lucrările Sinodului în Biserica Sfintei Maria în prezența a 198 de episcopi și a condamnat pe Nestorie și erezia lui. A fost luată ca bază *Scrisoarea sinodală* a Sfântului Chiril în care el explica ce este Întruparea Domnului, Patimile și moartea Lui. Acest document vorbește deopotrivă de faptul că Fecioara Maria este cu adevărat Născătoare de Dumnezeu: „Sfinții Părinți nu au tăgăduit că Sfânta Fecioară este Născătoare de Dumnezeu (Theotokos), însă aceasta nu ca și cum firea dumnezeiască a avut începutul din ea, ci că El a luat Trupul Său cel Sfânt din ea. Acum, deoarece Cuvântul lui Dumnezeu S-a unit cu trupul, spunem că El S-a născut cu trup din ea"[652].

În desfășurarea acestui Sinod au fost câteva elemente importante. Nestorie a fost destituit din demnitatea arhierească și excomunicat la 22 iunie 431, deci Sfântul Chiril triumfase. Însă nu a fost alcătuită nici o definiție dogmatică, ci numai s-a semnat condamnarea lui Nestorie și *Scrisoarea* Sfântului Chiril. Aceste lucruri, coroborate cu alte incidente (protestul delegatului imperial și al altor episcopi), au dus la condamnarea Sfântului Chiril de către Ioan al Antiohiei și de alți episcopi

din Asia. Totuși, niciodată Biserica nu a respins hotărârea de condamnare a lui Nestorie, ci, dimpotrivă, a confirmat hotărârile luate la 22 iunie (431)[653]. La 10 iulie, în prezența delegaților papali, a fost citită scrisoarea papei Celestin al Romei și s-a condamnat din nou erezia lui Nestorie[654].

Deși din punct de vedere procedural nu au fost respectate întru totul dispozițiile canonice, se observă că, din perspectiva credinței Bisericii, au fost luate hotărârile care au confirmat credința și care în timp vor fi și ele susținute și amplificate. Fecioara Maria a fost „declarată" oficial „Theotokos", Născătoare de Dumnezeu, ca urmare a unirii celor două firi, divină și umană, în Unica sau Aceeași Persoană a Mântuitorului. Învățătura despre Fecioara Maria a fost dezbătută în cadrul larg al hristologiei, așa cum au învățat Sfinții Părinți și cum au stabilit Sinoadele de la Niceea (325) și Constantinopol (381)[655].

Doi ani mai târziu, în 433, printr-un act de unire, recunoscut ca un Simbol de credință de la Efes, episcopul Ioan și partizanii lui au primit învățătura că Fecioara Maria este „Născătoare de Dumnezeu" sau „Theotokos", pentru că Fiul lui Dumnezeu S-a Întrupat, a devenit Om, prin ea.

Importanța Sinodului de la Efes este deosebită; mai întâi a fost confirmată credința Bisericii în Fecioara Maria, apoi se poate considera că s-a dat un răspuns „oficial", al întregii Biserici, despre rolul ei în iconomia mântuirii[656].

Partea a III-a

MAICA DOMNULUI ÎN LITERATURA PATRISTICĂ DIN SECOLELE VI-VIII

Prin definițiile teologice de la Efes (431) și de la Calcedon (451) s-a adus o contribuție capitală la clarificarea problemelor hristologice care cuprindeau în sine și o „rezolvare" a legăturii dintre Fecioara Maria și Mântuitorul nostru Iisus Hristos. Din această perioadă de aur a literaturii patristice s-a creat baza teologiei despre Maica Domnului în veacurile următoare. Tot ceea ce s-a scris, toate formele de exprimare teologică în legătură cu ea au fost influențate covârșitor de hotărârile luate în vremea aceea.

În Teologie se vorbește de un așa-numit „declin" al literaturii patristice în secolele VI-VIII după Hristos[657]. În partea de răsărit a Bisericii, de la Sfântul Chiril al Alexandriei († 444) până la Sfântul Ioan Damaschin († 749), iar în partea de apus a Bisericii de la Fericitul Augustin († 430) până la Isidor de Sevilla († 636), se observă că nu s-a mai scris nimic original, decât cu puține excepții. Mai sunt însă câteva caracteristici ale Teologiei acestei perioade: este sistematică, adică s-a încercat clasificarea doctrinelor și a autorilor și definirea elementelor ei de bază; este enciclopedică prin faptul că s-a încercat legarea ei de mai multe domenii de cunoaștere; este practică, mai ales în domeniul cultului și este aghiografică, monahală și filocalică.

Printre reprezentanții cei mai de seamă ai acestei perioade, care vor fi prezentați în cele ce urmează, se numără: Sfântul Ioan Damaschin, Sfântul Roman Melodul, Sfântul Andrei Criteanul, Grigorie de Tours, Grigorie cel Mare și Isidor de Sevilla.

Teologii au observat o nuanțare și o diferențiere tot mai mare între Teologia Răsăritului și cea a Apusului[658]. Aceste aspecte se pot explica, într-o anumită măsură, prin conjunctura istorică în care au existat cele două mari părți creștine. În Apus multă vreme invaziile barbare au pus în dificultate Biserica. După căderea Imperiului Roman de Apus, în 476, circumstanțele în care s-a exprimat Biserica au fost dintre cele mai

grele. În Răsărit însă, cultul Maicii Domnului a luat amploare, mai ales prin Sfânta Liturghie, prin omilii, prin poezia și arta creștină. Relativa ocrotire din exterior a Bisericii a ajutat la dezvoltarea cultului Maicii Domnului, deși multe teritorii bizantine au căzut rând pe rând în mâinile perșilor și ale arabilor. Învățătura despre Fecioara Maria s-a structurat tot mai bine, chiar și în teritoriile aflate sub influența islamului.

Totodată, trebuie subliniat faptul că în această perioadă poezia creștină a avut o influență covârșitoare. Acum s-a alcătuit *Imnul Acatist* și tot acum au scris Roman Melodul, Iacob de Saraugh († c. 520) și alți autori care au lăsat Bisericii opere poetice de o valoare deosebită. În Apus, cel puțin, nu s-a studiat îndeajuns învățătura unor Sfinți Părinți precum Sfântul Roman Melodul, Sfântul Andrei Criteanul, Sfântul Ioan Damaschin. De aceea operele acestora merită o analiză atentă, mai ales că ei nu au fost cunoscuți până acum în mod mai amănunțit.

Scriitori de limbă greacă

Sfântul Gherman al Constantinopolului († c. 733)

Alături de marii autori patristici care au scris despre Fecioara Maria stă și Sfântul Gherman, patriarh al Constantinopolului între anii 715-730, ale cărui lucrări sunt de o mare valoare[659].

Sfânta Fecioară Maria. Sfântul Gherman a rămas în literatura patristică referitoare la Maica Domnului prin câteva *Omilii* la sărbători ca: Aducerea la templu a Maicii Domnului, Bunavestire, Adormirea Maicii Domnului, sărbătoarea cinstitului brâu al Maicii Domnului[660]. A apărat icoanele ortodoxe și învățătura despre ele cu o energie deosebită, fapt care se datorează și apărării cetății Constantinopolului de către Sfânta Fecioară atunci când au asediat-o arabii (718). Omiliile sale arată o admirație profundă pentru Maica Domnului. Ea este considerată Maica Fiului lui Dumnezeu, Fecioară plină de sfințenie și de virtuți. Sfântul Gherman confirmă adevărurile de bază ale Bisericii în legătură cu Maica Domnului: Pururea-Fecioară (Aeiparthenos), Maică a Domnului (*Theotokos*), și Preasfântă (*Panagia*).

În *Omilia la Aducerea la templu a Maicii Domnului*, Sfântul Gherman dovedește o puternică credință în Fecioara Maria, și în puterea rugăciunilor ei înaintea lui Dumnezeu. El nu se ferește de a o chema în rugăciune și de a o arăta pildă de smerenie: „Bucură-te, tronul preasfânt

al lui Dumnezeu, casă a slavei Lui, podoaba lumii întregi, mărgăritar ales, rai care spui slava lui Dumnezeu, care strălucește jos pe pământ cu lumină neajunsă... Bucură-te, Marie cea plină de har, mai sfântă decât toți sfinții, mai înaltă decât cerurile, mai slăvită decât heruvimii și mai cinstită decât serafimii, mai slăvită și mai înaltă decât toată făptura; căci la slăvita și minunata ta aducere la templu ne-ai adus nouă ramura de măslin a liberării din apele potopului; Bucură-te, porumbiță care ne-ai adus vestea cea mare a mântuirii... potir aurit care cuprinzi dulceața sufletului nostru, pe Hristos mana cea duhovnicească..."[661].

Realitățile duhovnicești despre Fecioara Maria sunt transpuse de acest Sfânt Părinte într-o formă poetică în care alegoriile și metaforele au un rol major. Caracterizările Maicii Domnului ca „tronul lui Dumnezeu" sau „făptura preacinstită a lumii", nu sunt deloc exagerări ale autorului, ci se înscriu pe linia deschisă de „Evanghelia Buneivestiri" (Luca 1, 26-56). Tot ceea ce se referă la Fecioara Maria este legat de maternitatea ei, adică de Nașterea Fiului lui Dumnezeu. Aceasta nu este înțeleasă ca o prerogativă a ei, ca o excepție în sens personal sau singular, ci arată, mai ales, lucrarea lui Dumnezeu în ea spre folosul lumii întregi. „Starea" Maicii Domnului este, într-adevăr, unică în Biserică și în lume, iar ea este părtașă harului dumnezeiesc și, în același timp, părtașă omenirii. Metaforele precum: „porumbița" care aduce ramura de măslin eliberatoare și mântuitoare, „potirul" care are în el pe Hristos – mana cea duhovnicească sau altele de felul acesta, sunt foarte expresive și urmăresc să convingă în ceea ce privește contribuția Sfintei Fecioare la mântuirea lumii[662].

Sfântul Gherman a preluat anumite învățături din *Protoevanghelia lui Iacob*, pe care însă le-a pus într-o lumină mai puternică, mai clară din punct de vedere ortodox. Scopul lui a fost arătarea frumuseții și a virtuților Maicii Domnului.

Adormirea și Înălțarea Fecioarei Maria cu trupul la cer. O altă latură a învățăturii Bisericii este aceea despre Adormirea Maicii Domnului și înălțarea ei cu trupul la cer de către Mântuitorul nostru Iisus Hristos. Abordarea acestei teme, de o mare importanță pentru istoria dogmelor creștine, dovedește că Sfântul Gherman cunoștea și aprofunda Tradiția Bisericii. Cu aproximativ o sută de ani înaintea lui a trăit un autor, Ioan al Tesalonicului († c. 630), care a vorbit despre înălțarea Maicii Domnului la cer și despre faptele minunate petrecute atunci[663]. Credința despre Înălțarea Maicii Domnului la cer devenea comună, obișnuită în

Biserică. Sfântul Gherman aduce în sprijinul acestei credințe chiar argumentele rațiunii noastre omenești. Nu se poate gândi altceva despre Fecioara Maria decât că, după moartea ei, Mântuitorul Hristos a luat-o cu trupul și cu sufletul la cer: „Trupul ei omenesc s-a arătat lucrător al vieții veșnice și a rămas întreg și plin de slavă, dăruit cu viață și nu supus somnului morții, că nu era cu putință ca vasul în care Dumnezeu fusese cuprins, sălașul dumnezeirii și slavei Celui Unul-Născut, să fie făcut sălaș al morții"[664].

Înălțarea Maicii Domnului la cer nu este pentru acest autor un privilegiu sau o calitate a ei care să se fi împlinit cu de la sine putere. Deși autorul subliniază mereu calitățile sau așa-numitele „merite" ale Maicii Domnului, totuși el consideră că prin Mântuitorul Hristos ea a primit binecuvântarea de a se sălășlui lângă tronul dumnezeirii. Într-un dialog cu Maica Sa, Domnul Hristos i se adresează în cuvinte pline de tandrețe, prin care toți sunt chemați să înțeleagă cinstea de care a fost învrednicită: „Grăbește și mergi la Cel Născut din tine! ... Cu ascultare de Fiu, Eu vreau să fii plină de fericire; Eu, Maică, vreau să-ți aduc răsplătire pentru primirea Mea în pântecele tău cel feciorelnic, pentru alăptarea la sânul tău și creșterea lângă tine; Eu vreau să-ți dăruiesc pace în inima ta, o, Maică ce M-ai Născut pe Mine, Singurul tău Fiu; primește să fii cu Mine!"[665].

Într-un alt loc, Sfântul Gherman arată că preamărirea de care s-a bucurat Maica Domnului la Adormirea ei s-a datorat numai Fiului ei ceresc: „Cu adevărat, precum un fiu caută și dorește pe maica lui, iar aceasta dorește să fie cu el, așa a fost și cu Maria, a cărei inimă a fost plină de dragoste pentru Fiul și Dumnezeul ei, dorind să fie cu El; de asemenea, potrivit este lui Dumnezeu, care a înconjurat-o cu atâta dragoste, ca un Fiu față de Maica Sa, să o facă părtașă vieții Lui"[666].

Maica Domnului a trebuit să treacă prin moarte, a trebuit să se supună, ca orice om, acestei treceri pentru că și ea era din Adam. Dar nici ea, ca și Mântuitorul Hristos, n-a putut fi ținută de moarte, pentru că ea L-a purtat pe Fiul lui Dumnezeu, a fost cămara în care S-a sălășluit Însuși Cuvântul Lui: „Încă prin încercarea morții, pe care firea noastră omenească n-a putut-o ocoli, ochii tăi Fecioară Marie, țintind către Cel de Sus, nu au dormitat"[667].

Nici o făptură, nici un om, nu poate ocoli boldul morții, iar Născătoarea de Dumnezeu s-a supus acestei legi universale. Autorul vede în moartea sau „Adormirea" Maicii Domnului existența consecințelor păcatului strămoșesc în trupul ei, deși a fost curățită la Bunavestire de

Harul lui Dumnezeu. „Urmele" păcatului lui Adam au rămas, dar, ca și Fiul ei, ea a biruit prin puterea lui Dumnezeu. Sfântul Gherman face distincție între existența urmelor păcatului în trupul Maicii Domnului și păcatul strămoșesc. Nu este vorba de o ridicare la ceruri în virtutea unei imaculate concepții a ei, ci Înălțarea la ceruri se datorează vrerii și puterii Fiului care a chemat-o la El: „Cu adevărat, tu ai împărtășit starea noastră dar nu ai fost stăpânită de moarte, prin care toți oamenii trec și chiar și Fiul tău, Dumnezeul a toate câte sunt, a trecut"[668]. Iar în alt loc adaugă: „Grăbindu-se către mormântul Domnului și găsind giulgiurile și mahrama, Petru și Ioan au crezut în Învierea Lui. Și noi, ucenici ai Domnului, atunci când ne adunăm în mulțimi nenumărate, o, Ghetsimani, pentru a îngropa pe Pururea-Fecioara Maria, o vedem așezată în mormânt dar apoi ieșită de acolo. Ea a trecut dincolo de locul nostru, dincolo de pământ, chiar înainte de acoperirea mormântului cu piatra... Pe când era petrecută cu cântări și coborâtă în mormânt, ea a lăsat mormântul gol"[669].

„Experiența" morții Născătoarei de Dumnezeu este prilej de preamărire a ei, de arătare a minunilor care s-au petrecut atunci. Nimic din descrierea făcută de autor nu exprimă un fapt iluzoriu, ci este o descriere cât se poate de realistă a lucrării lui Dumnezeu în Fecioara Maria. Cortegiul funerar al Maicii Domnului este însoțit de o dublă participare: jos, oamenii și sus îngerii lui Dumnezeu, toți cântând și preaslăvind pe Fecioara Maică. Natura participă și ea la această îngropare tainică: grădina Ghetsimani este adusă mărturie la cele petrecute atunci. Ca și la Patima și Învierea Domnului, la Adormirea Maicii Sale minunea se săvârșește după aceeași rânduială. Sfinții Apostoli Petru și Ioan sunt amintiți tocmai pentru a întări faptul că cele întâmplate sunt adevărate.

Așadar, pe de o parte, moartea Fecioarei Maria este o condiție pe care ea a împărtășit-o în virtutea umanității ei, dar pe de altă parte, confirmă, prin slava care a înconjurat-o atunci, îndumnezeirea ei. Ridicarea cu trupul la cer a Maicii Domnului de către Fiul ei este văzută de autor ca ultima treaptă pe care trebuia să o urce în calea către Dumnezeu. Acest fapt nu întrerupe legătura Fecioarei Maria cu oamenii, ci mai mult, ea dobândește putere de rugăciune mai mare înaintea lui Dumnezeu: „Chiar și atunci când te-ai urcat la cer, nu te-ai depărtat de poporul cel creștinesc. Tu, care ne-ai arătat calea către nepătimire, nu te-ai depărtat de această lume păcătoasă; dimpotrivă, ai rămas lângă cei care te cheamă. Cei ce te caută cu credință tare nu rătăcesc, căci te află pe tine"[670].

În sprijinul realității Adormirii Maicii Domnului și ridicării ei cu trupul și sufletul la cer de către Domnul Hristos, Sfântul Gherman aduce mărturia Sfinților Apostoli. Aceștia, prin autoritatea lor, confirmă cele petrecute și întăresc adevărul despre sfințenia și puterea Maicii Domnului înaintea lui Dumnezeu. Adevărul propovăduit devine de netăgăduit, pentru că este adevărul și lucrarea lui Dumnezeu, este prezența Lui prin Sfinții Apostoli și prin toți ceilalți creștini: „Plecarea ta din lumea aceasta Fecioară nu a fost fără de martori, iar Adormirea ta nu a fost mincinoasă. *Raiul spune slava celor care au alergat atunci să te întâmpine*; pământul mărturisește și el despre aceasta; mulțimile strigă întru slava ta; îngerii spun cele despre darurile care ți-au fost aduse atunci când Apostolii au fost lângă tine și tu ai trecut la Ierusalimul cel de sus"[671].

Vorbind despre Adormirea și Înălțarea Maicii Domnului, Sfântul Gherman aduce, așadar, câteva argumente în sprijinul acestor adevăruri de credință: puterea lui Dumnezeu care a lucrat în ea, apoi însăși rațiunea noastră care ne spune că cea care a născut pe Fiul lui Dumnezeu nu putea decât să împărtășească o condiție asemănătoare Fiului ei. Ridicarea cu trupul la cer a Maicii Domnului este un act de smerenie, de prezență a lui Dumnezeu Însuși. Deși totul se petrece tainic, minunea nefiind dezvăluită în toate amănuntele ei, toți constată că cele ce s-au petrecut sunt adevărate. Prezența Sfinților Apostoli, a îngerilor, manifestarea puterilor naturii, toate confirmă că Fecioara Maria este cea aleasă de Dumnezeu, este Sfânta Maică a Lui învrednicită de mare har.

Autorul a dorit să arate că datorită maternității divine, Fecioara Maria s-a învrednicit de lucrarea lui Dumnezeu mai mult decât oricare om. Această lucrare nu este însă, în gândirea Sfântului Părinte, o prerogativă care a absolvit-o de principala consecință a păcatului strămoșesc, moartea trupească. Chiar și în moartea ei se vede o mărire a puterii lui Dumnezeu!

Starea Maicii Domnului se aseamănă cu cea a Mântuitorului nostru Iisus Hristos, se datorează Lui în întregime, dar fără a fi o identificare sau de un amestec al lucrărilor lor. Moartea, ridicarea la cer și prezența continuă a Sfintei Fecioare în lume sunt realități mântuitoare. Acestea însă sunt și rămân prin participare la lucrarea Fiului lui Dumnezeu născut din ea. Acest Sfânt Părinte aduce ca argumente în sprijinul acestor învățături chiar cuvintele Mântuitorului: „Așa cum Eu nu sunt din lumea aceasta, dar îi caut pe cei ce-i am în lume, tot așa ocrotirea ta nu va lipsi celor din lume până la sfârșitul acesteia"[672].

Mijlocirea Maicii Domnului. În locurile citate se observă că Sfântul Gherman crede în puterea de mijlocirea a Fecioarei Maria. Sălășluirea întru slava lui Dumnezeu n-o îndepărtează pe Maica Domnului de lume, ci, dimpotrivă, îi aduce mai multă autoritate: „Pururea-Fecioara, strălucind cu dumnezeiască lumină și plină de har, a mijlocit nouă mântuirea prin nașterea cea mai presus de fire, iar acum a fost încununată cu binecuvântări fără de număr... Iar noi, cântărind și potrivind toate, să ne călăuzim după ea, ca fii ai luminii"[673].

Sfântul Gherman înțelege puterea de mijlocire a Maicii Domnului ca fiind legată, în chip necesar, de prezența lui Dumnezeu. Preamărind calitățile Sfintei Fecioare, autorul consideră că preamărește pe Dumnezeu Însuși, deoarece nu poate fi separare între Fecioara-Maică și Fiul ei, ci o unire tainică, harică: „Nimeni nu se mântuie decât prin tine, o, Preasfântă Maică! Nimeni nu se eliberează de puterea celui rău decât prin tine, o, Preacurată, Fecioară! Nimeni nu primește harul mântuitor decât prin tine, o, întru tot cinstită, Marie"[674].

Caracterul ferm al cuvintelor Sfântului Gherman nu arată deloc o exagerare în ceea ce privește puterea Maicii Domnului în fața lui Dumnezeu, ci pune în valoare legătura ei interioară cu Fiul lui Dumnezeu și Sfânta Treime. Mântuirea depinde de credința și de chemarea ei în rugăciune de către oameni, în sensul că Fecioara Maria a adus în lume pe Hristos-Mântuitorul pe Care toți trebuie să-L primească. Așa cum la Bunavestire, răspunsul Sfintei Fecioare a fost de o importanță covârșitoare în iconomia mântuirii, tot așa, pentru câștigarea mântuirii, fiecare om trebuie să dea un răspuns liber, arătându-și credința în ea. Mântuitorul Hristos și Maica Sa se „întâlnesc" pe plan soteriologic în sensul unei colaborări între Dumnezeu și ea. Sfântul Gherman explică mai apoi că nu trebuie înțeles faptul că mântuirea oamenilor ar depinde în mod exclusiv de Maica Domnului sau că mântuirea se dă oamenilor în chip separat sau paralel față de Dumnezeu de către Fecioara Maria. Mântuirea, ca realitate personală și eshatologică, este acordată de Dumnezeu prin Maica Sa, pentru că El a ales calea aceasta, a Întrupării din Fecioara Maria iar ea se roagă pentru toți oamenii: „Numai tu ai îndrăzneală și putere de Maică în fața Fiului tău și poți prin rugăciunile și mijlocirile tale să ne scapi din pedeapsa cea veșnică care vine pentru păcatele noastre, din pricina cărora nu îndrăznim să ridicăm ochii noștri la ceruri"[675].

Puterea de mijlocire a Maicii Domnului pentru creștini se vede și din faptul că icoanele ei sunt făcătoare de minuni. Prin icoanele Maicii

Domnului se arată prezența efectivă a ei în lume: „Culorile icoanelor tale, o, Născătoare de Dumnezeu, ne dăruiesc cu îmbelșugare binecuvântări ca să strălucim și noi ca și tine"[676]. Și: „Cine este acela care privind la icoana ta să nu uite degrab de toate necazurile sale"[677].

Pe scurt, se poate spune că, Sfântul Gherman prezintă în *Omiliile* sale pe Maica Domnului în chip deosebit. El mărturisește pururea-fecioria ei, maternitatea divină și cinstea deosebită de care se bucură în Biserică.

Acest Sfânt Părinte a apărat prin scrierile sale nu doar cinstirea Maicii Domnului, ci și cultul icoanelor. El a trăit într-o perioadă de criză a Imperiului Bizantin și tocmai de aceea a mărturisit cu atâta putere pe Fecioara Maria și cultul sfinților[678].

Sfântul Ioan Damaschin († 749)

Învățătura despre Preacurata Fecioară Maria este una dintre cele mai frumoase învățături dogmatice în opera Sfântului Ioan Damaschin. El a sistematizat[679] „întreaga literatură patristică de până la el, a meditat asupra ei și a expus-o concis, selectând ideile cele mai reprezentative din Părinții Bisericii Răsăritene"[680]. A scris numeroase lucrări care s-au referit la întreaga arie teologică a vremii sale. În opera sa nu există date noi despre persoana și rolul Fecioarei Maria, căci înțelepciunea și smerenia lui l-au făcut să păstreze adevărul Sfintei Tradiții ortodoxe.

Sfântul Ioan Damaschin a scris despre Fecioara Maria mai ales în cele patru Omilii (una la *Naștere* și trei la *Adormirea Maicii Domnului*) și în *Dogmatica* sau tratatul său despre credința ortodoxă. El își mărturisește neîncetat respectul față de această Tradiție: „Să nu depășim hotarele veșnice, pe care le-au pus Părinții noștri, ci să ținem predaniile, așa cum le-am primit"[681].

În esență, învățătura sa despre Fecioara Maria poate fi rezumată astfel: ea este Maica Domnului, Stăpâna noastră și Pururea-Fecioara „în fața căreia se închină prin Fiul ei, toată făptura, înțelegând firește că, mai presus de funcția ei în cadrul Întrupării, ea rămâne prin darul lui Hristos dătătoarea directă de ajutor acelora care-l imploră de la ea"[682]. Există și la acest Sfânt Părinte câteva idei importante, clasice deja în scrierile patristice despre Fecioara Maria: Nașterea și aducerea la templu a Sfintei Fecioare, Bunăvestirea și pururea fecioria ei, Maria este Născătoare de Dumnezeu, Adormirea Maicii Domnului, preacinstirea Sfintei Fecioare[683].

Nașterea și aducerea la Templu a Sfintei Fecioare. Viața Sfintei Fecioare are puternice rădăcini în istorie, așa cum arată Sfântul Ioan

Damaschin în multe lucrări ale sale[684]. Viața Fecioarei Maria este legată atât de viața Sfinților Ioachim și Ana, cât și de cea a Dreptului Iosif, care era din neamul lui David.

Ca și alți Sfinți Părinți de dinaintea lui (precum Sfântul Chiril al Alexandriei sau Sfântul Efrem Sirul), Sfântul Ioan Damaschin crede că Fecioara Maria s-a născut în chip firesc, natural din părinții ei trupești Ioachim și Ana. Este important de subliniat faptul că Sfântul Ioan Damaschin credea că Fecioara Maria moștenea păcatul strămoșesc: „Ioachim și Ana au fost părinții ei. Ioachim ca un păstor își conducea gândurile precum se mână turmele, păstrându-le sub oblăduirea sa și păstorindu-le liber. Căci, având el însuși, ca o oaie, pe Dumnezeu ca Păstor, nu-i lipsea nimic din cele foarte bune"[685]. Apoi: „Cât despre Ana, al cărei nume înseamnă har, era apropiată lui, atât prin obiceiuri cât și prin viața dusă împreună, dăruită cu toate binefacerile, însă, era din iconomie divină atinsă de neputința nașterii de prunci. Atunci Dumnezeu, în bunătatea Sa, privind și milostivindu-se de făptura mâinilor Sale și vrând să o mântuiască, a pus capăt nerodirii lor și ea a adus pe lume o copilă, așa cum nici una nu se mai născuse înaintea ei și nici nu se va mai naște vreodată"[686].

Nașterea Preasfintei Fecioare Maria din Ioachim și Ana este minunată, este rod al rugăciunilor lor, totuși nu este o naștere divină precum cea a Fiului lui Dumnezeu. În *Dogmatica* sa, Sfântul Ioan Damaschin spune că, în lume, numai Mântuitorul S-a născut fără de păcat, pentru că El singur nu S-a născut dintr-o legătură conjugală, pătimașă, ci „după chipul celei dintâi faceri a lui Adam"[687], adică prin puterea Sfântului Duh. Sfântul Ioan Damaschin aduce și un alt temei în susținerea învățăturii că numai Domnul nostru Iisus Hristos a fost fără de păcat: El a luat de la Maica Sa firea omenească, nu și persoana ei, deci păcatul nu este al firii în sine, ci al firii în persoană!

Sfântul Ioan arată că Fecioara Maria se naște ca rod al rugăciunii și ca dar al făgăduinței, din părinții Ioachim și Ana, care erau din neamul lui David. Părinții Maicii Domnului duceau o viață sfântă, bineplăcută lui Dumnezeu, în curăție și dragoste, de aceea și rodnicia lor este tot de la El. În Vechiul Testament se întâlnesc și cazurile altor oameni drepți care au născut la bătrânețe. În *Omilia la Nașterea Preasfintei Fecioare Maria* autorul dezvoltă tema rodniciei sau a fecundității care vine de la Dumnezeu: „Dar oare de ce Fecioara Maria s-a născut dintr-o femeie stearpă? Celui care este Singur nou sub soare și încununarea minunilor, trebuia să-I fie pregătită calea tot prin minuni și încet, de la cele mai de

jos, trebuia să se ridice la cele mai mari, trebuia să fie prima născută cea care avea să nască pe Primul Născut dintre toate făpturile"[688]. Autorul se referă și la drepții Ioachim și Ana, dumnezeieștii părinți ai Fecioarei Maria, pe care îi vede împodobiți cu alese virtuți: „Cine este tatăl și cine este mama? Ioachim și Ana, strălucita și prea vestita pereche, căsnicia aceea mai minunată decât toate căsniciile! Nu se cădea, oare, ca ramura, care întrecea pe toți să aibă și rădăcina asemenea cu ea?"[689].

Prin ei, Fecioara Maria însăși avea obârșia din neamul lui David. Se știe că la vechii iudei genealogia se făcea pe linie masculină, iar Sfânta Scriptură respectă acest lucru când prezintă descendența Mântuitorului din neamul lui David prin Iosif. Sfântul Ioan Damaschin arată că și descendența Fecioarei Maria din neamul lui David este importantă, pentru că la iudei „era lege ca să nu se facă căsătorii între seminții"[690].

Ca urmare a făgăduinței făcute lui Dumnezeu de părinții săi, Fecioara Maria a fost încredințată preoților de la templul din Ierusalim, unde a dus o viață departe de orice întinăciune, o viață dăruită în întregime lui Dumnezeu. Acolo, la templu, Maica Domnului și-a păstrat trupul și sufletul în sfințenie: „Viața lăuntrică a Preasfintei Fecioare era împodobită de frumusețea virtuților ca de niște «franjuri de aur» și înfrumusețată de harul Duhului. Prin lucrarea Duhului, are loc acum o spiritualizare treptată a firii, care dobândește libertatea și disponibilitatea interioară pentru Dumnezeu. Simțurile sunt transfigurate și ridicate la capacitatea de a gusta realitățile spirituale. Așadar, dorința Preasfintei Fecioare este de a se hrăni din cuvintele dumnezeiești și de a se întări de seva lor «ca un măslin roditor în casa Domnului» (Psalmul 51, 7), și ca un «pom răsărit lângă izvoarele apelor Duhului» (Psalmul 1, 3). Mintea, luminată de lumina Duhului, păstrează toate gândurile hrănitoare și folositoare sufletului, îndepărtând, fără să guste, pe toate cele ce ar putea să o păgubească. Ochii ei erau «pururea spre Domnul» (Psalmul 24, 16), iar urechile ascultau cuvântul dumnezeiesc și se delectau de «chitara Duhului»"[691]. Iar în alt loc autorul îndeamnă: „Așteaptă puțin și vei vedea mai întâi pe Fericita Fecioară intrând în Sfânta Sfintelor, ca să fie de mică afierosită lui Dumnezeu Celui Preasfânt, iar apoi să ia în pântece pe Cel ce este mai presus de înțelegere. Ce minune! Într-un trup mic să locuiască Cel ce ține totul în palmă!"[692].

Atunci când Fecioara Maria a ajuns în vârstă și când după lege nu mai putea rămâne în templu, a fost încredințată de ceata preoților Dreptului Iosif: „Iar când a ajuns la vârsta la care în templu nu mai putea rămâne, a

fost încredințată de ceata preoților logodnicului, adică păzitorului fecioriei ei, lui Iosif, care a păzit necălcată până la bătrânețe Legea. La Iosif a locuit această copilă sfântă și neprihănită, îndeletnicindu-se cu treburile casei, neștiind ceva din cele ce se petreceau în afara casei"[693].

Sfântul Ioan Damaschin arată că Sfintele Evanghelii îl numesc pe Dreptul Iosif numai „logodnicul" Fecioarei Maria (Matei 1, 18-19; Luca 2, 2-6) și „tatăl" Domnului nostru Iisus Hristos, dar niciodată „soțul" ori „bărbatul" ei, lucrul acesta arătând lipsa oricăror raporturi conjugale și păstrarea fecioriei Maicii Domnului înainte de naștere: „Astăzi Făcătorul tuturor, Dumnezeu Cuvântul, a scris o carte nouă, izvorâtă din inima Tatălui, pentru a fi scrisă ca făptură firavă prin Duhul care este limba lui Dumnezeu. Cartea a fost dată unui om care știa scrierea, dar care nu o citise. Iosif nu o cunoscuse deloc pe Maria și nici taina ei. Fiica cea preasfântă a lui Ioachim și a Anei a fost ferită de privirile celui rău și de săgețile înveninate ale vicleanului, căci a trăit în cămara de nuntă a Duhului și a rămas neprihănită pentru a deveni Mireasă a lui Dumnezeu și Maică a Lui prin firea omenească"[694].

Sălășluirea Maicii Domnului la Templu este, pentru Sfântul Ioan Damaschin, un exemplu de smerenie și de moralitate pentru toți credincioșii: „... Fecioara Maria locuiește acolo, ducând o viață mai bună și mai curată decât toți ceilalți, departe de bărbați și de femei cu purtări urâte"[695].

Autorul întărește Sfânta Tradiție care spune că zămislirea și venirea pe lume a Sfintei Fecioare a fost un eveniment deosebit în iconomia mântuirii noastre. Împodobiți cu alese virtuți, drepții Ioachim și Ana, dumnezeieștii părinți ai Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, rămân totuși supuși păcatului strămoșesc, iar Preasfânta Fecioară însăși a moștenit păcatul originar, cu toate consecințele lui, până la momentul zămislirii Mântuitorului Iisus Hristos în pântecele ei, când a fost curățită prin pogorârea Sfântului Duh asupra ei[696]. Ideea centrală a acestei învățături este aceea că Fecioara Maria s-a făcut „începutul mântuirii noastre" și „templu" sau biserică în care s-a sălășluit Cuvântul lui Dumnezeu pentru mântuirea oamenilor.

Bunavestire. Sfântul Ioan Damaschin face legătura dintre învățătura despre zămislirea minunată a Mântuitorului de către Fecioara Maria și învățătura despre nașterea feciorelnică și demnitatea Celui ce S-a născut: „După cum atunci când a fost zămislit, Cuvântul a păstrat Fecioară pe aceea care a zămislit, tot astfel și când a născut a păzit nevătămată fecioria ei, trecând numai prin ea și păstrând-o precum era. Zămislirea s-a făcut

prin auz, iar nașterea prin scoaterea obișnuită la iveală a celor care se nasc, cu toate că unii spun povești că S-a născut prin coasta Maicii Domnului. Căci era cu putință să treacă prin ușă fără ca să strice pecețile ei”[697].

După ce îngerul a binevestit Maicii Domnului că ea va naște, Sfântul Duh S-a pogorât asupra ei: „Îngerul Domnului a fost trimis la Sfânta Fecioară, care se trage din seminția lui David. Deci, după încuviințarea Sfintei Fecioare, Duhul cel Sfânt S-a pogorât peste ea, potrivit cuvântului Domnului, pe care l-a spus îngerul, curățind-o și dându-i, în același timp, puterea de a primi dumnezeirea Cuvântului și puterea de a naște. Atunci a umbrit-o înțelepciunea enipostatică și puterea lui Dumnezeu, adică Fiul lui Dumnezeu, Cel deoființă cu Tatăl, ca o sământă dumnezeiască și și-a alcătuit Luiși, din sângiuirile ei sfinte și prea curate, Trup însuflețit cu suflet rațional și cugetător, pârga frământăturii noastre. Nu și-a alcătuit Trupul pe cale seminală, ci pe cale creaționistă, prin Duhul Sfânt”[698].

Ca și alți Sfinți Părinți, Sfântul Chiril al Alexandriei, Părinții capadocieni și alții, Sfântul Ioan Damaschin învață că Fecioara Maria a avut păcatul strămoșesc, ca toți oamenii, dar prin harul lui Dumnezeu ea a biruit slăbiciunile firii omenești, fiind curățită de Dumnezeu Însuși: „Tatăl dinainte a prevăzut-o, apoi profeții au proorocit-o prin Sfântul Duh, apoi puterea sfințitoare a Duhului a cercetat-o, a curățit-o și a sfințit-o sau altfel spus Dumnezeu Însuși a udat această țarină”[699]. Și: „Astăzi să o preamărim prin cântări sfinte noi cei care am fost înălțați la cinstea de popor al lui Hristos și am fost învredniciți cu numele de creștini! ... Să o fericim pentru curăția trupului și sufletului ei, ea care cu adevărat este mai curată decât toate ființele după Dumnezeu. Căci ceea ce s-a asemănat lui Dumnezeu s-a făcut bineplăcut Lui”[700].

Autorul a folosit în scrierile sale multe imagini scripturistice care prefigurau nașterea feciorelnică a Fecioarei Maria: „poarta cea închisă” (Iezechiel 44, 2), „toiagul lui Aaron care a odrăslit” (Numeri 17), „scara lui Iacob” (Facere 28), „tronul împărătesc”. Cea mai frumoasă imagine din Vechiul Testament cu privire la Fecioara Maria este cea a „rugului aprins” (Ieșire 3, 2). „Rugul ardea și nu se mistuia, iar prin lucrarea Duhului Sfânt, Fecioara naște și devine Maică fără a înceta să fie pe mai departe Fecioară. Nașterea Preasfintei Fecioare este fără dureri, pentru că la baza zămislirii ei nu a stat plăcerea, ci conceperea s-a făcut prin lucrarea creatoare a Sfântului Duh”[701]. Sfântul Ioan Damaschin mărturisește că pururea-fecioria Maicii Domnului „nu este doar un epitet poetic

omagial, ci constituie un privilegiu real și o însușire personală, trupească și sufletească a Maicii Domnului"[702]. Astfel, Sfântul Părinte spune: „După cum, atunci când a fost zămislit, Cuvântul a păstrat Fecioară pe aceea care a zămislit, tot astfel și atunci când a născut a păzit nevătămată fecioria ei, trecând numai prin ea și păstrând-o încuiată... Rămâne așadar și după naștere Fecioară cea Pururea-Fecioară, necunoscând deloc bărbat până la moarte"[703]. „Orice fecioară își pierde fecioria ei prin naștere, dar această Fecioară înainte de naștere, în naștere și după naștere rămâne Fecioară"[704].

În legătură cu aceste afirmații se observă că autorul analizează diferite aspecte legate de fecioria Maicii Domnului și după Naștere. El cunoștea dificultățile de înțelegere a unor versete biblice care vorbeau despre: „frații Domnului", „întâiul născut" sau altele. De aceea autorul stăruie asupra expresiilor controversate din Sfânta Scriptură, căutând să le explice pe fiecare în parte[705]. Față de învățătura altor Sfinți Părinți și scriitori bisericești (Clement Alexandrinul, Origen, Sfântul Efrem Sirul, Sfântul Epifaniu de Salamina) care spuneau că „frații Domnului" sunt copiii Dreptului Iosif dintr-o căsătorie anterioară celei cu Preasfânta Fecioară, Sfântul Ioan Damaschin arată că Dreptul Iosif nu a mai fost căsătorit, păstrând „mai bine decât oricare altul legea fecioriei sale"[706]. Prin această afirmație, Sfântul Ioan Damaschin a vrut să fie în deplină concordanță cu Sfânta Scriptură care, la Matei 1, 19, îl numește pe Iosif „bărbat drept". Pe de altă parte, afirmă Sfântul Ioan Damaschin, „frații Domnului" nu sunt niciodată numiți „fiii lui Iosif", cum s-ar cuveni în acest caz, ci totdeauna ei sunt numiți „frații lui Iisus". Astfel, Sfântul Evanghelist Luca (la cap. 3, 23 și 4, 22) numește numai pe Iisus „Fiul lui Iosif", iar la Sfântul Ioan Evanghelistul (la cap. 1, 45) numește pe Iisus: „Fiul lui Iosif din Nazaret". Cu aceste justificări și cu argumentul evlaviei și al dreptei judecăți a creștinilor, Sfântul Ioan Damaschin mărturisește și el fecioria Maicii Domnului și a Dreptului Iosif: „Cum ar fi admis legătura cu bărbat, ea care a născut pe Dumnezeu și care a cunoscut minunea prin trăirea celor care au urmat? Departe de acest gând! Nu este lucrul unei rațiuni înțelepte de a gândi asemenea lucruri și nici într-un caz de a le face"[707].

Din cele arătate mai sus se observă că pentru Sfântul Ioan Damaschin așa-numiții „frați ai Domnului" nu sunt copiii Dreptului Iosif dintr-o altă căsătorie și nici ai Fecioarei Maria, născuți în urma Mântuitorului, ci sunt doar rude de familie mai apropiate[708].

Aceeași evlavie profundă față de Maica Domnului o arată Sfântul Ioan și în opera sa omiletică. Astfel, în *Omilia a II-a la Bunavestire*, el apără pururea-fecioria Maicii Domnului. Ea a fost Fecioară înainte de naștere, în timpul nașterii și după naștere, deci este Pururea-Fecioară: „Bucură-te, ceea ce ești cu dar dăruită, tu care ai fost aleasă din toate neamurile, semințiile, limbile, popoarele... Bucură-te, singură Fecioară între fecioare, care ai rămas Fecioară și înainte de naștere și în naștere și după naștere. Bucură-te, singura poartă închisă între porți și singura cetate întărită cu turn între cetăți”[709].

Sfântul Ioan dovedește o deosebită suplețe teologică și literară, sistematizând, îmbogățind și „echilibrând învățătura despre Maica Domnului de până la el”[710]. Curăția Maicii Domnului este mai presus decât a oricărei altei fecioare pentru că și chemarea și rolul ei au fost deosebite. Calitatea de Născătoare de Dumnezeu înseamnă, mai întâi de toate, conformitate sau corespondență cu sfințenia dumnezeiască și participare reală la Întruparea Domnului.

„Theotokos”. Apărător al dogmei Sinodului de la Efes și continuator al teologiei Sfântului Chiril al Ierusalimului, Sfântul Ioan Damaschin evidențiază însușirea Fecioarei Maria de Născătoare de Dumnezeu, făcând din această realitate garanția lucrării de mântuire a lumii împlinită de Mântuitorul nostru Iisus Hristos. Temeiul teotokiei Maicii Preacurate este aflat de Sfântul Părinte în unirea după ipostas a firii dumnezeiești cu firea umană în Persoana Cuvântului lui Dumnezeu Întrupat. Mântuitorul, după firea divină, S-a născut din Tatăl mai înainte de veci, iar după firea omenească S-a născut în timp din sânul feciorelnic al Maicii Preacurate[711]. Prin Întrupare, Fiul lui Dumnezeu se face în mod real și Fiul Sfintei Fecioare Maria: „S-a născut dar din ea Fiul Întrupat al lui Dumnezeu. Nu S-a născut Om purtător de Dumnezeu, ci Dumnezeu Întrupat. N-a fost uns ca un profet, prin energie, ci prin prezența deplină a Celui care unge, încât Cel care unge S-a făcut Om, iar Cel care a fost uns S-a făcut Dumnezeu. Aceasta nu prin schimbarea firilor, ci prin unirea după ipostas... Cum dar să nu fie Născătoare de Dumnezeu aceea care a născut din ea pe Dumnezeu Întrupat?”[712]

Sfântul Ioan Damaschin a analizat ce înseamnă numele dat Fecioarei Maria: „Theotokos”. „Sfânta Fecioară este în mod propriu și real Născătoare de Dumnezeu. Prin faptul că Cel născut din ea este Dumnezeu adevărat, Născătoare de Dumnezeu adevărată este aceea care a născut pe Dumnezeu adevărat, Întrupat din ea. Spunem că Dumnezeu S-a născut

din ea, nu în sensul că dumnezeirea Cuvântului a luat din ea începutul existenței, ci în sensul că Însuși Cuvântul lui Dumnezeu, Cel născut înainte de veci, în afară de timp, din Tatăl, Care există fără de început și veșnic împreună cu Tatăl și cu Duhul, iar în zilele cele mai de urmă, pentru mântuirea noastră, S-a sălășluit în pântecele ei, S-a întrupat și S-a născut din ea fără a se schimba. Sfânta Fecioară n-a născut un simplu om, ci pe Dumnezeu adevărat... Cuvântul nu și-a coborât din cer corpul care să fie trecut prin ea ca printr-un tub, ci a luat din ea un trup deoființă cu noi, pe care l-a ipostaziat în El Însuși"[713]. Apoi adaugă: „Cum ar fi fost sub lege Însuși Cuvântul lui Dumnezeu dacă nu ar fi fost Om deoființă cu noi? Pentru aceea pe bună dreptate și cu adevărat numim Născătoare de Dumnezeu pe Sfânta Maria. Acest nume constituie toată Taina Întrupării"[714]. „Însuși Cuvântul lui Dumnezeu S-a făcut ipostasă trupului. Căci Cuvântul dumnezeiesc nu S-a unit cu un trup care exista aparte, mai dinainte, ci locuind în pântecele Sfintei Fecioare, și-a luat, fără ca să fie circumscris în ipostasa Lui, din sângiuirile curate ale Pururea Fecioarei, Trup însuflețit cu suflet rațional și cugetător, luând pârga frământăturii omenești și Însuși Cuvântul S-a făcut ipostasa trupului"[715]. De mai multe ori Sfântul Ioan o numește, în omiliile și predicile sale, pe Fecioara Maria „Theotokos" adică „Născătoare de Dumnezeu"[716]: „Să se rușineze Nestorie și să se bată cu mâna peste gură. Copilul este Dumnezeu! Și oare nu este Născătoare de Dumnezeu (Theotokos) cea care Îl naște"[717]?

În gândirea Sfântului Ioan, acest nume este cel mai potrivit pentru Fecioara Maria, pentru că Cel născut de ea este Dumnezeu și Om: „În Aceasta Dumnezeu S-a făcut Om, iar omul Dumnezeu"[718].

Prin aceste cuvinte Sfântul Ioan are în vedere comunicarea însușirilor dintre cele două firi ale lui Hristos, datorită unicității Persoanei Sale dumnezeiești, evitând totodată să confunde pe Maica Domnului cu dumnezeirea[719]: „Noi nu credem că Fecioara a produs dumnezeirea, ci o cinstim pe ea numai ca pe Maica lui Dumnezeu și nu-i atribuim nașterea dumnezeirii Lui"[720].

Fecioara Maria a contribuit la împlinirea planului dumnezeiesc de mântuire prin Domnul nostru Iisus Hristos: „Cum S-a născut dintr-un singur Tată, așa S-a născut și dintr-o singură mamă, ca să se păzească pentru El, care este Unul Născut, unicitatea. Că Același e Cel care este singur Născut dintr-un Tată și dintr-o singură mamă"[721].

Așadar, Sfântul Ioan Damaschin înfruntă pe adversarii credinței ortodoxe care voiau să impună Maicii Domnului numele de „Născătoare de om" sau cel mult „Născătoare de Hristos". El crede și demonstrează că Sfânta Fecioară este Născătoare de Dumnezeu!

Adormirea Maicii Domnului. Sfârșitul pământesc al Maicii Domnului, adică moartea și ridicarea ei cu trupul la cer de către Fiul lui Dumnezeu, apare ca o învățătură consemnată cu claritate în operele Sfântului Ioan Damaschin. Această învățătură cuprinde, desigur, mai multe nuanțe. Dacă la Zămislirea Fiului lui Dumnezeu, Sfânta Fecioară a trecut peste legile firii, la Adormirea ei, s-a supus acestor legi: „Ea nu a vrut să facă excepție de la legea impusă dintru început tuturor oamenilor, ci a gustat și ea moarte trupească, deoarece «trebuie să se întoarcă înapoi în pământ tot ceea ce este plăsmuit din pământ»"[722].

Moartea ei n-a fost o simplă necesitate naturală, fără legătură cu păcatul strămoșesc (ceva neutru sau, dimpotrivă, ceva special), dar nu a fost nici o moarte pe care să o învingă prin puterile proprii, precum a făcut Mântuitorul. Fecioara Maria „a murit ca toți oamenii în urma păcatului strămoșesc, dar sub ocrotirea lui Hristos"[723]. „Cum să numim această taină ce s-a făcut cu tine? Moarte? Nu! Chiar în chip firesc preasfântul și fericitul tău suflet era despărțit de preafericitul și neprihănitul tău trup! Trupul tău a fost dat îngropării celei după lege, dar nu rămâne în moarte, nici nu este nimicit de stricăciune. Căci celei care la naștere i-a rămas neprihănită fecioria, aceleia i s-a păstrat la moarte nevătămat și trupul; se mută într-un cort mai bun și mai dumnezeiesc, care nu-i sfărâmat de moarte, ci dăinuiește în veacurile nesfârșite ale veacurilor... De aceea nu vom numi moarte sfânta ta mutare, ci adormire sau călătorie, dar mai potrivit este să o numim rămânere. Că tu călătorind de la noi cu trupul, rămâi la noi spre bucuria noastră"[724].

În cele trei *Omilii la Adormirea Maicii Domnului*, Sfântul Ioan Damaschin arată că Fecioara Maria a adormit în Ierusalim, fiind înmormântată în grădina Ghetsimani[725], iar după trei zile a fost ridicată cu trupul la cer. După Învierea Fiului lui Dumnezeu, spune Sfântul Părinte, Maica Domnului și-a petrecut restul vieții în Ierusalim[726]. În ultimele ei zile a fost înconjurată de cetele îngerilor, de Sfinții Apostoli, de prooroci și de mulțimea credincioșilor veniți din toate părțile pământului[727]. La despărțirea de trup, sufletul ei a fost luat de Însuși Mântuitorul, iar glasurile îngerilor au răsunat de cântări și stihiile au început să frământe. Tot atunci s-au săvârșit minuni multe, bolnavii, surzii, ologii, orbii vindecându-se în chip minunat. Trupul ei, înfășurat în giulgiu și purtat de

Sfinții Apostoli, a fost înmormântat în Ghetsimani. După trei zile Maica Domnului s-a înălțat – sau, mai bine spus, a fost ridicată de către Fiul ei și Mântuitorul nostru Iisus Hristos! – cu trupul la cer[728] unde stă alături de El, fiind mai presus de toate cetele îngerilor, „căci nimic nu stă între Fiul și Maica Sa"[729]. Maica Domnului este mai presus și de toți oamenii de pe pământ „ca una care este mai înaltă decât cerul"[730] și întrece, totodată, orice făptură, „stăpânind toate lucrurile create"[731].

Adormirea Maicii Domnului este, în gândirea autorului, moarte reală și naturală a ei. Acest aspect este foarte important de subliniat, deoarece el înlătură orice suspiciune cu privire la cele ce s-au petrecut la trecerea Sfintei Fecioare la cele veșnice, adică în special faptul că nu a fost nici o urmă de „autonomie" sau „vrăjitorie". Totul a fost rânduit de Dumnezeu, care a hotărât ceasul și felul în care a chemat-o pe Maica Sa. De altfel, în *Canonul Adormirii Maicii Domnului* din 15 august și în *Sinaxarul zilei*, care sunt o reproducere a *Omiliei a II-a* a Sfântului Ioan Damaschin la această mare sărbătoare, este arătat acest adevăr de credință: „Datu-ți-a ție cele mai de sus Împăratul, Dumnezeul tuturor; că precum întru naștere fecioară te-a păzit așa și în groapă te-a ferit de stricăciune și împreună te-a preamărit întru dumnezeiască mutare, mărire ție, Maicii, ca un Fiu dăruind El ție"[732].

Biruința asupra morții și preamărirea Născătoarei de Dumnezeu de către Fiul ei sunt afirmate și în *troparul Adormirii*: „Întru naștere fecioria ai păzit, întru Adormire lumea nu ai părăsit de Dumnezeu Născătoare. Mutatu-te-ai la Viață, fiind Maica Vieții și cu rugăciunile tale izbăvești din moarte sufletele noastre"[733]. „Fără dureri a fost nașterea sa și fără dureri a fost și trecerea sa. Ea în care acul morții, păcatul, a fost omorât, este începutul vieții celei de mai bine"[734].

Trecerea Maicii Domnului din lumea pământească „este rodul Învierii Fiului ei"[735], care după bunăvoia Lui, a cinstit și a preaslăvit trupul Maicii Sale prin nestricăciune și mutarea „înainte de învierea obștească"[736]. Credința în mutarea cu trupul la cer a Sfintei Fecioare se află și în alte omilii ale Sfântului Ioan Damaschin: „Preasfânt trupul ei se pune în groapa cea proslăvită și de acolo a treia zi se înalță pe căile cerești"[737]. Această ridicare la cer este săvârșită de Fiul ei, care „întorcându-se la Tatăl, pe Maica Lui a tras-o la El, ridicând la pământul ceresc pe cea care era cer pământesc"[738]. „El a ridicat la cer trupul ei cel muritor"[739]. Aceasta s-a petrecut datorită faptului că este „Maica Vieții și noua

Evă"[740]. În ceruri, ea stă alături de Fiul ei și devine astfel „Maica tuturor făpturilor"[741].

Așadar, Adormirea și înălțarea cu trupul la cer a Maicii Domnului sunt, potrivit Sfântului Ioan Damaschin, evenimente mântuitoare sau realități datorate legăturii strânse cu Mântuitorul Hristos. Fecioara Maria este văzută în legătură strânsă și cu Sfânta Treime, ea bucurându-se de un loc deosebit în istoria mântuirii. Cu toate că ea a născut pe Fiul lui Dumnezeu, Sfânta Treime își păstrează unitatea, deoființimea[742]. Niciodată și în nici un fel nu este avut în vedere vreun amestec al Maicii Domnului în sânul Sfintei Treimi. Preasfânta Maică dobândește de la Dumnezeu o cinste deosebită care o așază deasupra tuturor celorlalte făpturi și care îi dă puteri harice îmbelșugate, dar care nu face din ea o zeiță[743].

Cinstirea Maicii Domnului. Din operele Sfântului Ioan Damaschin se observă pe deplin credința și venerația sa față de Maica Domnului. Astfel, întemeindu-se pe tradiția răsăriteană, Sfântul Părinte arată în omiliile sale că Fecioara Maria a fost cinstită încă din clipa Adormirii ei la Ierusalim. Sfinții Apostoli, patriarhii, profeții și îngerii au luat parte la Adormirea Maicii lui Dumnezeu și au lăudat-o aducându-i imne prin care-i slăveau virtuțile[744]. Credincioșii care o însoțeau pe Maica Domnului la mormânt o îmbrățișau și îi sărutau cinstitul trup pentru a dobândi binecuvântare[745].

Sfântul Ioan arată precis ce înseamnă cinstea pe care creștinii o aduc Maicii Domnului: „... noi cinstim pe Fecioara pentru că este Născătoare de Dumnezeu și serbăm Adormirea ei; nu spunem însă despre ea că ar fi o zeiță, departe de așa ceva, căci aceasta ar fi o scornire a amăgirii elinești, deoarece noi propovăduim și moartea ei, însă mărturisim că ea este Născătoarea Dumnezeului Celui Întrupat"[746].

Credincioșii sunt îndemnați și ei să ceară ajutor de la Maica Domnului și să o slăvească după vrednicie[747]. Ca și Sfântul Epifaniu, Sfântul Ioan Damaschin face distincție între cultul de adorare, pe care-l datorăm numai lui Dumnezeu și venerarea pe care se cuvine să o dăm Maicii Domnului[748]. El ne arată că cea mai bună cale de a cinsti pe Fiul lui Dumnezeu și pe Maica Sa este smerenia[749].

Autorul motivează cinstea deosebită pe care toți trebuie s-o aducă Maicii lui Dumnezeu prin faptul că dacă înainte păgânii serbau zilele de naștere ale demonilor lor fabuloși, cu atât mai mult creștinii trebuie să serbeze „ziua de naștere a Născătoarei de Dumnezeu"[750], căci cinstea dată Maicii se urcă spre Cel Întrupat din ea[751]. Însuși Mântuitorul nostru

a așezat-o înaintea tuturor oamenilor [752], pentru că „în ea Dumnezeu S-a făcut Om și omul a devenit dumnezeu”[753].

Sfântul Ioan Damaschin spune că nimănui, în afară de Dumnezeu, nu i s-au atribuit atât de multe denumiri și nu i s-a hărăzit atâta slavă ca Maicii Domnului, de aceea „nici îngerii din cer nu o pot lăuda după vrednicia care i se cuvine”[754]. Puterea ei se revarsă asupra pământului întreg[755], dobândind un rol deosebit în viața noastră spirituală și pregătindu-ne pentru primirea Mântuitorului Hristos: „Darul tău este nesfârșit și veșnic, iar puterea nu este îngrădită în vreun loc și nici binefacerile tale, Născătoare de Dumnezeu... Dacă noi ne vom lepăda cu toată puterea de păcatele noastre și vom iubi din toată inima virtuțile și ne vom însoți cu ele, ea își va spori darul asupra robilor săi cu toate bunătățile și-L va aduce pe Hristos, Fiul său și Mântuitorul nostru, în inimile noastre”[756].

Accentele de tandrețe și de dăruire către Preasfânta Fecioară Maria devin un adevărat imn al dragostei creștine: „Oare ce poate fi mai dulce decât Maica lui Dumnezeu. Ea a robit sufletul meu și stăpânește cuvintele mele; *zi și noapte chipul ei îmi este pururea înainte*”[757].

Învățătura despre cinstirea și mijlocirea Maicii Domnului către Fiul său are ca bază mai ales dogma Sinodului III Ecumenic de la Efes (431) și pe cea a Sinodului VII Ecumenic de la Niceea (787), prin care s-a statornicit cultul ei de supravenerare. Sfântul Ioan Damaschin a dorit consacrarea acestei învățături, proclamând mijlocirea Maicii Domnului pentru întreaga creație și maternitatea sa de har asupra creștinilor[758]: „Tu binecuvântezi lumea, tu sfințești întregul univers”[759].

Fecioara Maria este Maica lui Dumnezeu și are în cer și pe pământ un loc mai de cinste decât al îngerilor și al sfinților, situându-se lângă tronul Sfintei Treimi. Măreția stării fericite în care se află, vrednicia ei, prinosul de laudă pe care i-l aduc oamenii sunt exprimate cu tărie de Sfântul Ioan Damaschin. Frumusețea stilistică a operelor sale se întrece cu înălțimea cugetării duhovnicești. Sfânta Fecioară Maria apare, astfel, într-o lumină autentic ortodoxă.

Învățătura Sfântului Ioan Damaschin despre Maica Domnului este o încununare sintetică a învățăturii tradiționale răsăritene privind persoana și rolul ei în iconomia mântuirii.

Apărător al dogmei de la Efes și continuator al teologiei Sfinților Părinți, Sfântul Ioan Damaschin a pus în evidență însușirea Fecioarei Maria de a fi Născătoare de Dumnezeu. Sfântul Părinte încadrează

învățătura despre Maica Domnului în hristologie, evidențiind implicațiile ei soteriologice.

Făcând o comparație a definiției sinodale de la Sinodul VII Ecumenic cu învățătura Sfântului Ioan Damaschin se poate constata cu ușurință că „orosul" de la Niceea din 787 a fost redactat în lumina învățăturii despre cinstirea icoanelor și a sfinților a marelui teolog din Damasc[760]. Fixarea termenilor cu privire la adorarea lui Dumnezeu, a celor despre preacinstirea Maicii Domnului și despre cinstirea sfinților i se datorează în mare măsură. În timp s-a dovedit existența unei influențe covârșitoare a operelor acestui Sfânt Părinte asupra Teologiei Bisericii.

Opera Sfântului Ioan Damaschin arată, pe de o parte, faptul că învățătura ortodoxă despre Fecioara Maria se stabilise deja în Biserică iar pe de altă parte, pune în evidență credința profundă, entuziasmul poetic și măiestria expunerii. Sinteza sa teologică, credința și evlavia sa, „continuă să aibă influență în creștinismul actual, care-și caută principiile unității pierdute în epoca patristică"[761].

Imnografi de limbă greacă

Sfântul Roman Melodul († c. 560)

Imnele și odele autorilor patristici, precum Sofronie al Ierusalimului, Sfântul Ioan Damaschinul sau Cosma Melodul, nu erau destinate, în general, cultului, ci aveau „un scop mai mult literar"[762]. „Imnul bisericesc a apărut deodată în forma sa desăvârșită în prima jumătate a secolului al VI-lea cu Roman Melodul"[763].

Sfântul Roman Melodul s-a născut pe la 490 în Emesa (Siria) și a fost o vreme diacon în biserica Învierii din Berit. Sub împăratul Anastasie I (491-518) a venit la Constantinopol unde a desfășurat o bogată activitate literară[764]. În Sinaxar, la ziua de 1 octombrie, se spune în viața acestui mare Părinte al Bisericii că a scris peste 1000 de imne la diferite sărbători sau sfinți. Opera sa imnografică s-a păstrat doar în parte (85 de imne), însă este deosebit de importantă, deoarece oferă imaginea a ceea ce constituia tradiția liturgică din secolul al VI-lea. Sfântul Roman a adaptat, ca și Sfântul Efrem, poezia metrică siriană la regulile compoziției grecești. „Condacul" este un astfel de exemplu, el cuprinzând o scurtă omilie în versuri. Imnele Sfântului Roman Melodul sunt în general lungi, de 24 sau mai multe strofe, „cu același număr de silabe, accent

și construcție sintactică"[765]. Stilul este pătrunzător, plin de înțelesuri, dovedind o profundă reflecție asupra temelor abordate.

Maica Domnului. În activitatea sa literară, Sfântul Roman Melodul a fost influențat cu siguranță de credința în puterea de mijlocire a Maicii Domnului. Se cunoaște faptul că în Constantinopol existau mai multe relicve sfinte ale Maicii Domnului printre care se numără „acoperământul Maicii Domnului" din Biserica Vlaherne[766]. El nu ezită să preamărească pe Sfânta Fecioară, o invocă foarte des și unele poeme chiar i le dedică în întregime.

Sfântul Roman Melodul nu aduce nimic nou pe plan doctrinar în legătură cu Fecioara Maria, ci urmează în întregime calea deschisă de Părinții Bisericii de dinaintea lui. Temele precum: fecioria, maternitatea și sfințenia Maicii Domnului rămân actuale și pentru el. Aduce însă în prim-plan profețiile vechi-testamentare legate de Fecioara Maria și le interpretează ca atare. Astfel sunt tâlcuite textele de la: Iezechiel 44 („porțile închise" reprezintă pururea-fecioria Maicii Domnului), Daniel 2, 45 („piatra nezidită de mână omenească" reprezintă maternitatea ei fecioarească), Isaia 11, 1 (mlădița din tulpina lui Iesei este Fecioara Maria care a răsărit lumii Lăstarul sau „Floarea", adică pe Hristos Domnul), Facere 6 („corabia" care ne duce la mântuire este Fecioara Maria). Aceste exemple pot continua deoarece Sfântul Roman Melodul și-a întemeiat versurile sale pe mărturia Sfintei Scripturi în întregime.

În *Imnul al 2-lea la Naștere* poetul redă un dialog al Maicii Domnului cu Adam și Eva care au venit la ea pentru a o ruga să mijlocească iertarea lor în fața lui Dumnezeu. Fecioara Maria îi primește și le arată că va fi apărătoarea lor: „Nu mai plângeți! Eu voi fi vouă apărătoare înaintea Fiului meu. De acum înainte să nu mai fiți triști, căci eu am adus Bucuria în lume. Împărăția necazurilor a fost zdrobită că iată eu am venit în lume, cea plină de har (Luca 1, 28)... Ochii voștri să nu mai plângă! Primiți-mă ca pe mijlocitoarea voastră înaintea Celui născut din mine, căci El este Dătătorul bucuriei, Dumnezeu Cel mai înainte de veci. Să se liniștească sufletele voastre: și eu am fost zidită de El, cea plină de har"[767].

Imnul la nașterea Mariei este o altă mărturie a cinstirii ei de către creștinii din primele veacuri. Imnograful cântă acest eveniment ca pe o mare biruință a lui Dumnezeu asupra păcatului din lume. Sterilitatea părinților Maicii Domnului, Ioachim și Ana, este văzută ca exemplu al păcatului care domnea în lumea întreagă, dar care a fost înlăturat prin venirea în lume a „Maicii Vieții": „Rugăciunile și tânguirile lui Ioachim

și ale Anei au ajuns la urechile lui Dumnezeu și au fost bine primite. După aceea ei au rodit pe dătătoarea vieții lumii întregi. Căci pentru aceasta se ruga Ioachim pe munte, iar Ana se tânguia în grădină. Iată că cea stearpă a născut pe Maica lui Dumnezeu, adică pe hrănitoarea vieții noastre"[768].

Momentul nașterii Fecioarei Maria este redat cu multă căldură de Sfântul Roman Melodul. Este un prilej de bucurie pentru toți oamenii, pentru că acest lucru era așteptat de tot poporul lui Israel. Ana, cea stearpă, iată că naște, iar cea născută este Maria, Maica lui Dumnezeu. Toate acestea sunt minuni ale lui Dumnezeu care se împlinesc în văzul tuturor: „Apoi semințiile lui Israel au auzit că cea stearpă a rodit pe cea Preacurată. Fiecare s-a făcut părtaș bucuriei aceleia. Ioachim a pregătit ospățul și mare a fost bucuria tuturor. Preoții și leviții au fost chemați să facă rugăciune. Apoi a numit-o în auzul lor cu numele ei Maria, căci ea va fi binecuvântată"[769].

Inspirându-se din *Protoevanghelia lui Iacob*, Sfântul Roman Melodul se adresează în mod direct Anei pentru a o ferici pentru nașterea fiicei ei care a adus atâta bucurie în lume: „Nașterea ta este plină de cinste, o femeie sfântă, căci ai născut pe cea care este bucuria lumii, pe cea care este mijlocitoarea cu tărie a mântuirii oamenilor. Cu adevărat ea, Maria, este apărătoarea, ocrotitoarea și limanul tuturor celor ce cred în ea. Fiecare credincios, în Rodul pântecelui tău, are, o, Ana, un apărător, un ocrotitor și nădejdea de mântuire"[770].

Bunavestire. În primul *Imn la Bunavestire*, Sfântul Roman spune că fiecare om trebuie să cinstească pe Fecioara Maria așa cum a făcut-o Arhanghelul Gavriil: „Bucură-te, Fecioară neprihănită! Bucură-te, Mireasă aleasă a lui Dumnezeu! Bucură-te, cea Sfântă! Bucură-te, cea Preafrumoasă și Aleasă! Bucură-te, vedere plină de bucurie! Bucură-te, pământ nelucrat! Bucură-te, Maică ce nu știi de bărbat! Bucură-te, Mireasă, pururea-fecioară!"[771].

Autorul evidențiază un dialog între Fecioara Maria și Arhanghelul Gavriil în care descoperă un aspect nou al credinței. Arhanghelul Gavriil este cu totul copleșit de vestea măreață pe care trebuie să o ducă Sfintei Fecioare, care este o femeie simplă din poporul lui Israel: „Raiul în întregime, cu fiecare sălaș este prea mic pentru a te cuprinde Doamne! Și iată această Fecioară smerită cum te va putea primi?"[772].

La cuvintele Arhanghelului, Fecioara Maria răspunde, cu mirare la rândul ei, că nu poate înțelege Taina care se petrece. Răspunsul Maicii

Domnului, redat în cuvinte puține, arată o deosebită sensibilitate. Ea trece de la mirare la încrederea deplină în cuvântul lui Dumnezeu. Fecioara Maria pare că vorbește cu sine însăși, dar de fapt ea aduce lămurire asupra Tainei care se împlinește în ea: „«Iată că îngerul a adus o veste minunată, dar nu pot pricepe ce fel de binecuvântare poate fi aceasta. Apoi acela a mai spus ceva, foarte greu de înțeles pentru mine: Vei naște fiu și-i vei pune numele Iisus (Luca 1, 31). Dar nu știu de bărbat! Acesta nu știe oare că eu sunt sub făgăduință? Nu cunoaște oare că sunt Fecioară? Nu pot pricepe înțelesul cuvintelor lui!». Dacă însă acela nu ar fi spus așa, dacă nu ar fi cunoscut-o că este Fecioară, atunci nu ar fi venit la ea și nu i-ar fi zis: Bucură-te, Fecioară, plină de har (Luca 1, 28)"[773].

Sfântul Roman Melodul arată că Fecioara Maria a primit în deplină cunoștință mesajul dumnezeiesc, a făcut cercetare asupra celor vestite și a încuviințat lucrarea lui Dumnezeu cu toată puterea ei. Concluzia, care aparține poetului, pune în valoare tocmai acest aspect: credința în Maica Domnului și încredințarea că Cel ce se va naște este Fiul lui Dumnezeu. Se găsește aici un alt mod de a argumenta învățătura Bisericii despre Întruparea Domnului și despre curăția Maicii Domnului. Sfântul Părinte redă întrebările pe care și le-ar fi pus Sfânta Fecioară pentru a aprofunda realitățile evanghelice. În aceste întrebări pare o urmă de îndoială a Maicii Domnului. Aspectul este însă aparent! Scopul, așa cum s-a observat, este altul: arătarea puterii lui Dumnezeu și a curăției Maicii Celei Sfinte. Este o metodă interesantă ce constă în folosirea negației într-o propoziție exclamativă realizând afirmarea realității care a servit ca punct de plecare în exprimarea exclamației[774]. Iar această realitate reprezintă aici exact învățătura de credință a Bisericii.

În dialogul amintit și Arhanghelul Gavriil pare tulburat: reacția Sfintei Fecioare îi arată că lucrarea lui Dumnezeu este așa de minunată încât pare greu de crezut: „Iată că aceștia nu cred cuvintelor mele. Mai întâi în templu, iar acum în casa acestei fecioare aflu împotrivire. Aceeași îndoială: mai întâi la Zaharia, apoi la Maria. Dar iată că eu nu pot și nu îndrăznesc să caut dovedire; nu am puterea să opresc glasul ei, așa cum am făcut cu acel bătrân. Aș fi putut să o fac să tacă, dar mă cutremur și spun: «Bucură-te, Mireasă, Fecioară!»"[775].

Sfântul Roman Melodul atribuie o mare dilemă Arhanghelului Gavriil. Pe de o parte, îngerul nu înțelege sensul cuvintelor Fecioarei Maria, iar pe de altă parte, observă o diferență între atitudinea preotului Zaharia

și cea a Sfintei Fecioare. Finalul cuvântării sale arată recunoașterea Sfintei Fecioare Maria ca Maică a Domnului, ca împlinitoare a lucrării Domnului. Prin întărirea contrariilor, Sfântul Roman Melodul pune în valoare credința în Maica Domnului. Ea nu a ezitat în fața cuvintelor îngerului ci el, omul care scrie despre ea! Nu ea a fost ispitită să ceară lămurire, ci el cel care scrie! Chiar dacă în acest loc sunt cuvintele rostite de Fecioara Maria, ele se referă la el, omul care a scris și care dorește să se împărtășească de darurile lui Dumnezeu, precum odinioară Maica Domnului: „Cu adevărat tu ai venit din înălțime. Iartă-mă, acum te văd prea bine. Mai înainte am cunoscut, dar nu am priceput minunea. Să se plinească dar întru mine ceea ce ai spus, pentru că este adevărul. O, îngere al lui Dumnezeu, cuvântul tău să rodească întru mine!"[776].

După cum se observă, autorul nu atribuie nimic rău Fecioarei Maria, nici o umbră de îndoială sau ezitare, ci vrea să arate că ea a „cunoscut" Taina Întrupării Domnului, dar a fost uimită de împlinirea ei iminentă; reacția, după o reculegere prealabilă, a fost de mirare și de preaslăvire a lui Dumnezeu.

Pentru înțelegerea acestei atitudini a Maicii Domnului trebuie amintită minunea de pe muntele Taborului, atunci când Mântuitorul nostru Iisus Hristos S-a schimbat la față înaintea ucenicilor. Reacția Sfinților Apostoli a fost asemănătoare cu cea a Maicii Domnului înaintea Arhanghelului: uimire sfântă și dorință de părtășie cu Dumnezeu. Concluzia Sfântului Roman este cea firească: se cuvine adusă slavă lui Dumnezeu și preacinstire Maicii Lui[777].

Acest Sfânt Părinte înfrumusețează și mai mult „icoana" Maicii Domnului prin „intrarea în scenă" a Dreptului Iosif. Și el, ca și Fecioara, are aceeași purtare în fața minunii care este pe cale să se împlinească: „O, Femeie prealuminoasă, văd un nimb, văd o întreită lumină care te înconjoară. Mă înfricoșez, Marie! Apără-mă, nu mă pierde! Mormântul tău cel preasfânt s-a arătat cuptor plin de foc dumnezeiesc. Miluiește-mă, Maică și mă apără!"[778].

În cuvintele Sfântului Roman Melodul se pot recunoaște marile teme ale Sfintei Tradiții legate de Maica Domnului: Întruparea Domnului din ea, curăția Sfintei Fecioare, mărturia Arhanghelului Gavriil și a Dreptului Iosif, preamărirea ei. Ca și la alți Părinți, autorul accentuează sfințenia Maicii Domnului și calitatea ei de Maică-Fecioară.

La Betleem. În cele trei *Imne la Nașterea Domnului* este pusă în formă lirică o întreagă teologie legată de Fecioara Maria. Autorul are

intuiţia de a descoperi un dialog al ei cu Fiul lui Dumnezeu în care sunt abordate câteva aspecte ale Tainei Întrupării. Dialogul este doar un pretext pentru ca noi toţi să învăţăm de la Maica Domnului măreţia lucrării lui Dumnezeu cu ea şi cu lumea[779]. „Spune-mi, Fiul meu, cum ai fost sădit în mine şi cum ai luat chip în pântecele meu? Te văd, o, pântece, şi mă minunez. Sânul meu este plin de lapte şi nu sunt căsătorită. Te văd ieşit din mine şi înfăşat cu scutece, iar pecetea fecioriei mele întreagă, pentru că Tu ai lăsat-o aşa când ai voit a Te naşte. O, Pruncul meu preaiubit, Dumnezeu mai înainte de toţi vecii. Împărate Doamne, Cel Preaînalt, ce părtăşie ai Tu cu noi cei de jos? Făcătorule al cerului cum ai primit a Te sălăşlui printre noi? Cum ai binevoit a Te naşte într-o peşteră?"[780].

Într-un alt imn, Fecioara Maria este comparată cu o „vie" care rodeşte fără să fi fost răsădită de mână omenească. Autorul scoate în evidenţă fecioria Maicii Domnului cu acelaşi dublu scop: încredinţarea de realitatea Trupului Domnului, a existenţei Sale pământeşti şi garantarea Naşterii curate din Maica Sa. Fecioria Maicii este ocrotită de Dumnezeu care S-a născut din ea în chip tainic: „O, Rod al pântecelui meu! O, Viaţa mea! Prin Tine am cunoscut ce sunt în lume şi că Tu eşti Dumnezeul meu. Din pricina nestricării peceţii fecioriei mele strig acum că Tu eşti Dumnezeul meu cel Veşnic, Care ai venit în Trup. Nu cunosc bărbat, dar cunosc că Tu ai pus capăt necurăţiei mele, fiind curată întru Naşterea ta. Tu ai lăsat pântecele meu întreg, aşa precum a fost mai înainte de Naştere"[781].

Profeţia Dreptului Simeon despre „sabia" ce va trece prin sufletul Sfintei Fecioare este un alt prilej pentru Sfântul Roman Melodul de a vorbi de fecioria ei. Deşi pare că începe cu o exegeză negativă a proorociei, asemănătoare cu exegeza făcută de Origen, totuşi se poate vedea că acest Sfânt Părinte preamăreşte Taina Întrupării împlinită în Maica Domnului. Ea nu a avut în suflet nici o urmă de necredinţă sau îndoială, ci a trăit revelarea Tainei lui Dumnezeu ca om smerit[782].

Se poate spune că Sfântul Roman Melodul a dorit să arate, mai degrabă, existenţa „posibilităţii" îndoielii Maicii Domnului, dar care nu a fost deloc necredinţă, ci numai mirare, cu atât mai mare este cinstea de care ea trebuie să se învrednicească. Nici la Aducerea la templu, nici la Pătimirea Domnului pe Cruce, Fecioara Maria nu s-a depărtat de Fiul ei, ci a stat mereu lângă El[783]. „Taina aceasta va fi spre împotrivirea multora şi îndoiala poate să cuprindă sufletul tău. Da, atunci când vei vedea pe Fiul tău înălţat pe Cruce, Preacurată Fecioară, îţi vei aminti de cuvintele

îngerului, de dumnezeiasca Întrupare a Domnului, de minunile Lui nespuse și îndoială nu poate să fie întru tine. Aceea va fi sabia suferinței! Dar, mai apoi, Domnul Hristos va aduce vindecare inimii tale"[784].

Așadar, Sfântul Roman Melodul confirmă învățătura patristică despre Fecioara Maria: pururea-fecioria, maternitatea divino-umană și sfințenia ei.

Teologia sa lirică despre Fecioara Maria a devenit parte integrantă a cultului Bisericii, mai ales prin *Omilia* închinată Maicii Domnului stând lângă Crucea Domnului. Sfântul Părinte a interpretat diferitele nuanțe ale învățăturii despre Sfânta Fecioară cu o îndemânare și știință desăvârșită, păstrând credința ortodoxă nestricată. Nici un cuvânt din omiliile sale nu poate fi socotit potrivnic adevărului Bisericii proclamat în Sinoade sau în scrierile Părinților.

Sfântul Andrei Criteanul († c. 740)

Sfântul Andrei Criteanul a fost contemporan cu Sfântul Gherman al Constantinopolului și cu Sfântul Ioan Damaschin. Opera lui este alcătuită din proză și versuri[785].

Proza sa cuprinde 24 de predici din care 8 în cinstea Sfintei Fecioare Maria, dar se pare că nu toate sunt autentice. A scris canoane de rugăciune la unele sărbători bisericești, însă cel mai important, din perspectiva subiectului tratat aici, este faptul că au rămas de la el mai multe omilii la: Duminica mironosițelor, la Nașterea Maicii Domnului, la zămislirea Sfintei Ana, la Bunavestire, la Adormirea Maicii Domnului și la *Imnul Acatist*. Cea mai importantă operă a sa este, cu siguranță, *Canonul cel Mare*, un poem alcătuit din 250 de strofe care se remarcă prin profunzimea evlaviei. Tema principală a acestui canon, ce se rostește în perioada Postului Mare, este pocăința. Mai multe strofe sunt închinate Maicii Domnului, Sfintei Maria Magdalena sau altor sfinți.

Astăzi *Canonul cel Mare* este împărțit în 9 ode, fiecare din acestea încheindu-se cu o strofă în cinstea Fecioarei Maria. Aceste „theotokia" sunt, de fapt, invocări ale Maicii Domnului pentru ajutorarea oamenilor în fața judecății lui Dumnezeu. Strofele arată compasiunea și sprijinul de care se bucură creștinii care își pun nădejdea în Maica Domnului, dar cuprind și frumoase caracterizări ale Fecioarei Maria: „Maică plină de har", „Născătoare de Dumnezeu" , „Stăpâna noastră", „rai duhovnicesc", „împărăteasa lumii".

Sfântul Andrei Criteanul mărturisește cu tărie curăția și sfințenia Maicii Domnului, dar nicidecum în sensul unei „imaculate concepții" a ei[786]. „Cu dreptate a fost ca dreptul Ioachim și soția lui Ana, călăuziți de dumnezeiescul gând, să o dobândească pe fiica lor ca rod al rugăciunilor; dar ce spun eu, pe Împărăteasa lumii și pârga curăției, a cărei naștere o prăznuim astăzi; îi cinstim și îmbrăcămintea cu care a fost înfășată și o primim ca pe Izvorâtoarea vieții noastre"[787].

Printre cele dintâi lucruri care ar trebui observate în aceste cuvinte ale autorului sunt sentimentele pline de iubire față de Maica Domnului. El i se adresează ca unei persoane apropiate, ca unei mame pe care o cinstește în chip deosebit. Fecioara Maria este „femeia" care a fost dăruită de Dumnezeu cu cele mai frumoase daruri și virtuți: putere și har, credință, frumusețe, gingășie. Toate acestea fac din ea „pârga noii zidiri", adică cel dintâi om mântuit prin Domnul nostru Iisus Hristos: „Maria este Născătoarea de Dumnezeu, scăparea tuturor creștinilor, cea dintâi slobozită din păcatul părinților noștri"[788].

Sunt mai multe locuri unde autorul vorbește despre Fecioara Maria ca „Născătoare de Dumnezeu", „Pururea-Fecioară" și „Stăpâna lumii". Prin sublinierea repetată a îndumnezeirii ei datorită Nașterii Mântuitorului Hristos, Sfântul Andrei a dorit să arate că ea a dobândit starea de sfințenie de la Dumnezeu și nu prin sine însăși, în mod autonom. În acest sens, el vorbește de o pregătire a Maicii Domnului, de grija lui Dumnezeu pentru ea, spre a zămisli și a naște pe Fiul lui Dumnezeu. Ideea de „pregătire" a Maicii Domnului implică faptul că ea nu era desăvârșită, adică moștenise păcatul strămoșesc: „Un loc trebuie pregătit înainte de venirea împăratului. Hainele trebuie curățate pentru a primi pe Împărătescul Prunc. În sfârșit, lutul trebuie pregătit înainte de sosirea Olarului"[789].

Ideea de pregătire sau de curățire a trupului și a sufletului Sfintei Fecioare la momentul Buneivestiri „a fost împărtășită și de alți Sfinți Părinți din secolele precedente"[790]. Pentru Sfântul Andrei Criteanul, Maica Domnului este mai presus chiar de orice putință de întinare. Sufletul ei a fost cu totul curat, primind cu vrednicie pe Fiul lui Dumnezeu. Odinioară, Ana, mama Sfintei Fecioare, s-a înscris și ea pe aceeași linie a pregătirii divine, pentru a aduce în lume pe „Fecioara Preacurată": „Să salte toată făptura; să salte David, căci din tulpina și din sămânța lui a ieșit Floarea, Mântuitorul și Domnul tuturor... Ana a fost stearpă și a născut și nu a mai fost ca cea fără de fii. Din veci a fost hărăzită ea să fie maică a Preacuratei Fecioare, din care a ieșit Domnul nostru, Făcătorul

a toate, în chip de rob. Mieluşea neprihănită, care ai purtat în pântece pe Hristos, Cel ce a luat chipul nostru, pe tine te cinstim, cu cântări, împreună cu Ana, maica ta"[791].

Aceste cuvinte arată faptul că în Biserică exista o sărbătoare a naşterii Maicii Domnului, sărbătoare plină de frumuseţe şi simţire duhovnicească. Accentul este pus pe curăţia Sfintei Fecioare şi pe alegerea ei din veci pentru a fi Maica lui Dumnezeu.

Sfântul Andrei Criteanul o compară pe Fecioara Maria cu „pământul nelucrat", cu „ogorul" care a fost îngrijit de Însuşi Dumnezeu, nu de mână omenească: „Astăzi firea omenească, care din pământ a fost zidită, primeşte pentru întâia oară dumnezeirea. Ţărâna a fost plămădită din nou, cu desăvârşită slavă. Astăzi, pentru noi şi din noi, Adam se aduce prin Maria roadă lui Dumnezeu şi cu aluat fără de pată se zideşte trupul neamului nostru omenesc. Astăzi firea noastră primeşte de la Dumnezeu darul facerii celei dintâi şi se întoarce la starea cea aleasă; primind însă strălucirea cea dintâi, care a fost întunecată odinioară de păcat, de la Maica Celui Preafrumos, firea a primit dumnezeiasca înnoire, zidirea din nou a lumii. Omul a fost plămădit iarăşi, primind dumnezeirea, străvechea aşezare"[792].

Un aspect important al învăţăturii Sfântului Andrei este acela legat de sfinţenia Maicii Domnului. Ea este considerată o persoană ferită de orice întinare, un om unit cu Dumnezeu care s-a învrednicit de mare dar din partea Lui.

Adormirea şi înălţarea Maicii Domnului. În cele cinci *Omilii la Adormirea Maicii Domnului*, Sfântul Andrei a dezvoltat, ca şi alţi Sfinţi Părinţi, tema adormirii şi mutării la cer a ei, prin ocrotirea Fiului lui Dumnezeu. Autorul nu are nici o îndoială că Fecioara Maria a murit şi a fost aşezată în mormânt, iar apoi a fost ridicată la cer de Fiul ei.

Dacă Mântuitorul Hristos a murit, supunându-se legii rânduite de Dumnezeu după căderea lui Adam, atunci şi Fecioara Maria a murit, fiind om. Sfântul Părinte consideră că nu există nici o îndoială în privinţa aceasta. El aduce şi un alt argument pentru întărirea credinţei că Fecioara Maria a murit cu adevărat şi că nimic aducător de întinăciune nu s-a întâmplat: ea s-a asemănat întru toate Fiului ei! Ca şi la Sfântul Gherman al Constantinopolului, se regăseşte în scrierile Sfântului Andrei Criteanul ideea unei „adormiri" a Maicii Domnului sau a unei treceri minunate în Împărăţia cerească, acolo unde a aşteptat-o Fiul lui Dumnezeu: „Moartea, care era obişnuită pentru oameni, a înnobilat-o pe ea; nu a

stăpânit-o și nu a biruit-o așa cum se petrece cu noi. Doamne ferește! Moartea a fost pentru ea numai pentru a o pune sub oblăduirea Domnului și a o duce spre Cel ce este nădejdea noastră. Nu este nici un om care să trăiască și să nu guste moartea, spune Scriptura. Dar astăzi prăznuim chiar pe cea care, dintre ființele omenești, a fost cea mai supusă naturii și care, prin aceasta, s-a arătat mai înaltă decât toți. Însă moartea nu a venit peste ea așa cum vine peste ceilalți oameni. Aceea a venit într-un chip deosebit peste ea pentru ca noi toți să ne minunăm de *înălțimea ei duhovnicească*"[793].

După moartea sa, Fecioara Maria a fost ridicată la cer în slava Părintelui Celui Veșnic. Sfântul Andrei Criteanul nu a explicat în detaliu, ce a fost cu adevărat această „înălțare" a Maicii Domnului. Neputând intra în amănunte, el a rămas la recunoașterea Maicii Domnului ca o persoană deosebită, învrednicită de mare dar înaintea lui Dumnezeu. În *Omilia a doua la Adormirea Maicii Domnului*, autorul spune: „Nașterea Domnului a fost fără de păcat și nici pântecele Fecioarei nu a fost întinat, căci sfințenia nu are nici o părtășie cu păcatul. Ce-mi vei spune despre învățătura aceasta? Să vedem acum mormântul ei gol și să te întreb: «De ce nu este trupul acolo? Și de ce lipsesc cele de înmormântare de acolo, dacă nu cumva crezi că ceea ce s-a îngropat acolo s-a dat stricăciunii sau a fost mutat de acolo?» Dacă crezi cumva aceasta, atunci de ce nu s-a petrecut cu adevărat mutarea ei de acolo, de vreme ce s-au petrecut celelalte: despărțirea sufletului de trup, coborârea trupului în mormânt, stricarea părților trupului? Cu adevărat, mormântul a rămas gol din ziua aceea, așa cum spun mărturiile. Cu adevărat mormântul însuși mărturisește această mutare a ei. Eu nu știu dacă părțile trupului ei au fost alcătuite la loc. Cred că aceasta s-a petrecut. Făcătorul a toate a hotărât să o cinstească astfel pe aceea care I-a dat Naștere aici pe pământ. Sau poate una din cele două părți a biruit-o pe cealaltă și trupul a fost menit să fie dat pământului, iar sufletul să fie deasupra acestuia. Sau poate o întâmplare cu totul neobișnuită s-a petrecut cu ea, pentru că ea a primit în sânul ei pe Cuvântul cel veșnic în chip de negrăit"[794].

Sfântul Andrei subliniază aici un aspect important al învățăturii Bisericii despre Maica Domnului: mormântul ei a rămas gol după îngropare pentru că a fost ridicată la ceruri. Fecioara a născut pe Fiul lui Dumnezeu, este Născătoare de Dumnezeu, deci ea se învrednicește de mare cinste înaintea Lui, fapt ce înseamnă, în primul rând, participarea la slava Lui. Rațiunea îndeamnă pe toți să creadă că Dumnezeu i-a

hărăzit o cale înaltă, luminoasă. Concluzia firească este aceea că nimic rău nu poate fi luat în considerare în legătură cu sfârșitul Maicii lui Dumnezeu.

Sfântul Andrei Criteanul a răspuns astfel la „tăcerea" Scripturii și a Părinților primelor veacuri cu privire la sfârșitul pământesc al Maicii Domnului. Ceea ce se cunoaște din Noul Testament este faptul că Fecioara Maria a fost lângă Crucea Domnului, la Patima Sa, a rămas apoi sub ocrotirea Sfântului Ioan Evanghelistul și, deci, a murit mai târziu, adică după Fiul ei.

Mijlocirea Maicii Domnului. Una din temele cele mai frumoase ale literaturii patristice este aceea a ocrotirii și mijlocirii Maicii Domnului, pentru toți oamenii, înaintea lui Dumnezeu. Dacă s-ar lua în considerare numai numirile cu care Sfântul Andrei Criteanul o împodobește pe Fecioara Maria, s-ar putea observa că el ține în mod deosebit la învățătura despre rugăciunea sau „mijlocirea" ei în fața lui Dumnezeu. Sfântul Andrei Criteanul o numește adesea pe Fecioara Maria: „Maica Domnului", „Stăpâna", „Împărăteasă a cerului și a pământului", expresie ce arată credința sa profundă: „Astăzi Iisus duce la ceruri pe Împărăteasa neamului omenesc. Pururea-Fecioara Maică, în pântecele căreia S-a sălășluit Dumnezeu, se înalță la El"[795].

Ca într-o elegie, Sfântul Andrei găsește expresii aparte pentru a arăta podoaba Maicii care a născut pe Fiul lui Dumnezeu: „Împărăteasa lumii întregi! Numele tău arată credința cea adevărată. Tu ești, după Dumnezeu, înaintea tuturor"[796].

Se observă relația familială a Maicii Domnului cu Fiul lui Dumnezeu și cu oamenii. Prin Întruparea Domnului din ea, Fecioara se arată chezașa adevăratei credințe și o rugătoare puternică înaintea Lui. Autorul face distincția între Fecioara Maria și Dumnezeu, nesituând-o deasupra Lui, dar nici coborând-o în rândul oamenilor obișnuiți. Tot ceea ce a împlinit Fecioara Maria a fost deosebit, dar mai presus se arată acum în lume puterea ei de rugăciune în fața lui Dumnezeu. Faptele ei au un aspect soteriologic evident. Însăși moartea ei nu mai este una obișnuită, ci o trecere la Împărăția cerurilor, o „Adormire" fericită, plină de liniște și evlavie. Nimic nu înfricoșează la trecerea ei din viața pământească. Toată natura participă, chiar și puterile cerești care au venit împreună cu Fiul lui Dumnezeu pentru a o lua la cer.

Sublinierea acestor realități duce, potrivit Sfântului Andrei, la întărirea credinței oamenilor în Maica Domnului. Tot ceea ce s-a petrecut la Adormirea ei a fost o binecuvântare a lumii, iar ridicarea ei la cer a

însemnat întărirea puterii Maicii înaintea Fiului: „O, ce lucru minunat este acesta! Ea a lucrat ca mijlocitoare între slava lui Dumnezeu și umilința trupului nostru, arătându-se Maică a Făcătorului tuturor"[797].

Așadar, Preasfânta Născătoare de Dumnezeu s-a arătat „mijlocitoare între lege și Har"[798], adică între ceea ce a fost pregătirea poporului lui Israel (Vechiul Testament) și lucrarea Mântuitorului nostru Iisus Hristos (Noul Testament). Așa trebuie înțelese cuvintele: „Preacurată Maică a lui Dumnezeu și Fecioară, nu înceta a te ruga pentru noi ca să ne izbăvim de toată răutatea"[799].

Sfântul Andrei Criteanul a arătat o deosebită cinstire pentru Fecioara Maria. Ea este încoronată cu virtuți sau calități care nu sunt în opoziție sau concurente cu cele ale lui Dumnezeu, ci decurg din rolul pe care ea l-a avut la Întrupare și din vrednicia ei. „Mijlocirea" Maicii Domnului în fața lui Dumnezeu este mai mult o „intervenție" minunată, o rugăciune permanentă, plină de nădejde și credință și nu o autoproclamare a ei sau o lucrare separată de El. În nici un caz Fecioara Maria nu se substituie Singurului Mijlocitor între Dumnezeu și oameni (Filipeni 2, 9-10). Toți oamenii sunt chemați de autor să vadă darurile Sfintei Fecioare, să creadă în ea și s-o cheme în ajutor. Argumentul principal este că Biserica întreagă o proslăvește, în frunte cu Fiul ei care a luat Trup din trupul ei.

Scriitori de limbă latină

Grigorie de Tours († c. 594)

George Florențiu, după numele său de mirean, iar după cel de episcop Grigorie de Tours, s-a născut pe la anul 538 la Arvena (astăzi Clermont Ferrand în Franța)[800]. Perioada în care a trăit a fost una foarte grea, cu numeroase invazii, o „umbră" a perioadei pline de glorie a popularului episcop Martin de Tours († 397).

În ceea ce privește învățătura despre Fecioara Maria, Grigorie de Tours a evidențiat mai ales frumusețea cultului și minunile săvârșite de ea la rugăciunile creștinilor. Nu s-au păstrat foarte multe referiri la Fecioara Maria în lucrările lui Grigorie de Tours, dar cele care au rămas sunt importante în special din perspectiva istoriei Bisericii[801].

Cinstirea Maicii Domnului. În Biserica creștină din Apus acest autor a oferit o primă mărturie despre înălțarea Maicii Domnului la cer:

„La sfârşit, când Maria a ajuns la capătul vieţii ei pământeşti, au fost chemaţi din întreaga lume toţi Apostolii, care s-au adunat în casa ei, venind din diferitele părţi ale lumii. Iar când aceştia au auzit că Fecioara va pleca la Domnul, atunci ei au rămas acolo. Şi iată, Domnul Iisus a venit cu îngerii Săi, luând sufletul ei, străjuit fiind de Arhanghelul Gavriil. Jos, Apostolii au întins trupul ei pe o masă, l-au coborât apoi în mormânt şi au rămas privind la cer, aşteptând venirea Domnului. Şi iată, din nou a venit Însuşi Domnul poruncind ca trupul ei să fie luat şi ridicat la cer. Acolo este ea acum cu trupul şi cu sufletul, bucurându-se în veci de binecuvântările fără de sfârşit ale Domnului"[802].

Autorul pune în valoare câteva elemente noi despre viaţa şi Adormirea Maicii Domnului: adunarea Apostolilor din toate colţurile pământului, punerea în mormânt a trupului ei şi apoi înălţarea la cer întru slava Fiului Ceresc. Autorul a arătat că în rai Fecioara Maria se bucură, cu trupul şi sufletul, în veci de binecuvântarea lui Dumnezeu.

Cuprinsul teologic al acestei naraţiuni este evident. Grigorie de Tours accentuează două realităţi: mântuirea Fecioarei Maria prin puterea lui Dumnezeu şi starea de fericire veşnică, în integritatea fiinţei ei. Aceste adevăruri sunt întărite de prezenţa Sfinţilor Apostoli. Aşa cum ei au fost „martorii" Domnului în viaţa Sa pământească, la Patima şi Învierea Sa, tot aşa la „adormirea" Maicii, ei vin din încredinţarea lui Dumnezeu şi pecetluiesc prin prezenţa lor ultimele evenimente: Adormirea şi Ridicarea Maicii Domnului la cer.

De mai multe ori în cartea sa despre minuni, Grigorie de Tours arată ceea ce Fecioara Maria a împlinit aici pe pământ ca rugătoare înaintea lui Dumnezeu. Multe minuni s-au petrecut în Palestina, altele în Galia sau în alte părţi ale lumii.

De exemplu, Grigorie de Tours spune că în Palestina, la Betleem, era un izvor, un puţ din care se spune că Fecioara Maria scotea apă. Oricine se uita în puţul acela, după curăţia inimii lui, putea vedea steaua care a călăuzit pe magi la Naşterea Pruncului Iisus[803].

Alte minuni ale Maicii Domnului sunt descoperite de episcopul Grigorie în legătură cu diferite biserici zidite în cinstea ei. În Constantinopol, pe vremea împăratului Constantin cel Mare († 337), s-a zidit o biserică în cinstea Maicii Domnului. Pentru zidirea ei trebuiau aduse mai multe coloane de piatră foarte mari şi grele. Însă oamenilor le era imposibil să le ridice şi să le aşeze la locul lor. Atunci cei ce zideau au făcut rugăciuni către Maica Domnului iar ea s-a arătat în vis arhitectului

principal spunându-i: „Nu-ți fie teamă! Eu te voi învăța cum să ridici aceste coloane"[804]. Apoi Fecioara Maria i-a arătat ce fel de unelte pentru ridicat și transportat trebuie să folosească. Cei ce zideau au făcut așa cum le-a arătat Maica Domnului și astfel biserica a fost gata. Grigorie de Tours spune că în vremea sa acest eveniment deosebit, adică ridicarea unei biserici cu ajutorul Maicii Domnului, se sărbătorea în luna noiembrie a fiecărui an[805].

O altă minune relatată de Grigorie de Tours este aceea săvârșită de Maica Domnului cu un copil evreu. Acesta era dint-un oraș oarecare și mergea la școală cu mai mulți copii creștini. Într-o zi copilul evreu și alți câțiva au intrat în biserica Maicii Domnului și au mers chiar până la altar primind pâine de la o femeie ce era acolo. Când a ajuns acasă copilul evreu a povestit ce a făcut iar tatăl său, un iudeu înverșunat care era de meserie sticlar, l-a certat foarte tare și l-a pedepsit aruncându-l într-un cuptor de topit sticla. Dar, spune episcopul Grigorie mai departe, Dumnezeu nu a uitat pe acel copil, ci l-a ocrotit ca și pe cei trei tineri în cuptorul de foc din Babilon (Daniel cap. 3). Bărbatul acela încinsese foarte tare cuptorul și a aruncat în el pe copil, iar când soția și oamenii au auzit ce a făcut au alergat cu toții să stingă cuptorul. Au scos din cuptor pe copil și s-au minunat că era întreg și fără nici o arsură pe corp sau pe haine. Pentru fapta lui tatăl acelui copil a fost apoi el însuși pedepsit și a ars în cuptor[806].

Autorul subliniază aici purtarea de grijă a Maicii Domnului. Copilul acela a fost întrebat de toți ce s-a petrecut cu el în cuptor iar el a răspuns: „Femeia care este deasupra în biserică, de la care eu am primit pâinea de pe masa aceea și care purta în brațe un Prunc, m-a acoperit cu mantia ei și așa nu am fost atins de flăcări"[807].

Aceste minuni ale Maicii Domnului cuprind în ele un adevăr fundamental: existența unui cult al Maicii Domnului și a unei credințe în puterea ei de ocrotire a oamenilor. Istorisirea acestor minuni ale Maicii Domnului, cu detalii foarte multe, cu descrieri și dialoguri ușor de reținut, aveau darul de a face credința mai ușor de înțeles. Ele arată existența unui adevărat „fenomen" popular al minunilor Maicii Domnului. Acoperământul ei, de exemplu, a devenit, încă din vremea aceea, o podoabă a Bisericii, un simbol pentru creștinătate. Acesta a fost utilizat foarte des în iconografie și în Sfânta Liturghie. Așa cum o mamă își îngrijește și își acoperă copiii, tot astfel Fecioara Maria acoperă și păzește

de orice rău pe creștini. De aici nu a mai fost decât un pas până la consacrarea liturgică a minunilor Maicii Domnului[808].

Grigorie de Tours a dezvoltat în scrierile sale și o altă învățătură despre Fecioara Maria: încredințarea ei, prin Sfântul Apostol Ioan, tuturor creștinilor: „De pe Crucea Sa biruitoare, Domnul a încredințat pe Maica-Fecioara Apostolului Ioan și, iată, așa trebuie împlinită porunca Lui"[809]. Se observă faptul că maternitatea Fecioarei Maria se raportează, într-un anume fel, la toți cei ce cred în Fiul ei. Maica Domnului a venit în casa Sfântului Ioan care a ocrotit-o și a cinstit-o și tot așa trebuie și creștinii să primească pe Maica Fiului lui Dumnezeu în sufletele lor: „Este lucru minunat că ea hrănește pe cei ce o caută, dar mai mare minune este că ea a zămislit fără de bărbat și a născut rămânând Fecioară"[810].

Reflecția autorului este următoarea: de vreme ce ea este Maica Domnului și Pururea-Fecioară nu mai rămâne nici o îndoială că ea poate dărui pe oricine o cheamă în rugăciune cu multe binecuvântări.

Pe scurt, se poate spune că episcopul Grigorie de Tours aduce o mărturie clară despre existența unui cult al Fecioarei Maria în secolele VI-VII. Tradițiile populare și minunile săvârșite de ea sunt argumente pentru cinstirea ei. Gândirea episcopului Grigorie izvorăște din practica Bisericii, din viața liturgică și nu se oprește la concluzii strict teoretice.

Grigorie cel Mare († 604)

Grigorie cel Mare a fost episcop al Romei între anii 590-604, timp în care a desfășurat o bogată activitate misionară și administrativă[811].

Referitor la Fecioara Maria, papa Grigorie a scris puțin, dar cu o deosebită inspirație[812]. În *Comentariul la Matei* a explicat cuvintele Mântuitorului nostru: „Cine sunt mama Mea și frații Mei?" (Matei 12, 48), făcând o comparație unică în literatura patristică: între Maica Domnului și sinagoga evreiască! „Motivul rostirii acestor cuvinte a fost acela că Mama Lui stătea afară, neputând fi recunoscută de El, așa cum sinagoga nu a fost recunoscută de Făcătorul ei. Sinagoga, prin alipirea de lege, a pierdut cunoașterea duhovnicească și ținând numai pe cea literală, a rămas afară"[813].

Papa Grigorie face în acest loc o paralelă între Fecioara Maria și sinagogă, punând accent pe înțelegerea spirituală a învățăturii Mântuitorului Hristos. Fecioara Maria nu a fost recunoscută sau „identificată" în mulțime pentru că stătea afară, nu lângă Domnul ca să-I asculte cuvintele, așa cum ar fi trebuit. Așa se petrece și cu sinagoga, adică cu iudeii

care au rămas la o înţelegere exterioară a învăţăturii Mântuitorului. Paralela dintre Fecioara Maria şi sinagoga iudaică pare neobişnuită, deoarece Sfinţii Părinţi au comparat totdeauna pe Fecioara Maria cu Biserica[814]. Paralela se poate explica însă astfel: autorul a dorit să arate importanta credinţei în Iisus şi înţelegerea corectă a învăţăturii Lui, în duh şi nu formal, exterior. Situaţia în care s-a aflat Maica Domnului în acel moment i-a oferit papei Grigorie prilejul de a evidenţia o realitate duhovnicească. Important este faptul că, în pofida răsfrângerii unei „imagini" oarecum negative asupra ei, persoana Maicii Domnului rămâne, cel puţin, un element de comparaţie dacă nu chiar exemplu pentru evidenţierea necesităţii comuniunii cu Mântuitorul Hristos[815].

Într-un alt loc, autorul vorbeşte la superlativ de Fecioara Maria, arătând adevărata ei condiţie spirituală: „Iată, aceeaşi Fecioară şi slujitoare a Domnului este numită «Mamă». Cu adevărat ea este slujitoarea Domnului, deoarece Cuvântul, Cel mai înainte de veci, este Fiu al Tatălui Ceresc, deofiinţă cu El. Fecioara este cu adevărat Maica Lui, deoarece în pântecele ei El S-a făcut Om prin puterea Duhului Sfânt şi din trupul ei"[816].

Se poate observa că papa Grigorie face câteva referiri la Fecioara Maria prin prisma Vechiului Testament. El arată că Fecioara Maria este „muntele Domnului" care s-a întărit peste vârfurile celorlalţi munţi şi care va fi căutat de toţi oamenii (Isaia 2, 2), adică ea va fi mai cinstită şi mai aleasă decât oricine pe pământ: „Cea Preabinecuvântată şi Pururea-Fecioară Maria, Maica Domnului, poate fi chemată cu numele acesta: «muntele Domnului». Da, cu adevărat ea a fost un munte, căci prin frumuseţea ei a întrecut oricare făptură de pe pământ. Nu este oare Maria «munte înalt»? Dumnezeu, plinind zămislirea Cuvântului Său veşnic, a înălţat piscul darurilor ei deasupra cetelor îngereşti, sus la pragul cămării Lui"[817].

Frumuseţea, adică demnitatea şi virtuţile Maicii Domnului sunt explicate de autor prin legătura specială, unică a Maicii cu Fiul lui Dumnezeu. Maternitatea ei a făcut ca ea să fie aşezată deasupra oamenilor şi a îngerilor lângă tronul lui Dumnezeu[818].

Ca şi alţi Părinţi ai Bisericii, precum Sfântul Ambrozie sau Fericitul Augustin, papa Grigorie preamăreşte fecioria Maicii Domnului: „Ia aminte şi spune-mi, te rog, dacă poţi: cum a fost despicată Marea Roşie în două de către Moise? Cum a fost străpunsă stânca şi a izvorât apă la toată adunarea? Cum a odrăslit toiagul lui Aaron? *Cum s-a petrecut cu Fecioara, mlădiţa ieşită din Aaron, care a zămislit şi a rămas Fecioară întru Naştere?*"[819].

Pentru a arăta mai bine ceea ce s-a petrecut cu Fecioara Maria, autorul folosește mai multe comparații cu evenimente din Vechiul Testament care erau mai ușor de înțeles pentru oameni. Trimiterile biblice nu sunt însă decât argumente pentru întărirea adevărului despre feciorie Maicii Domnului. Se observă faptul că autorul nu vorbește doar de fecioria *ante partum* sau *post partum* ci și de fecioria *in partu*, adică de pururea-fecioria ei: „Nu prin legătură trupească, ci prin lucrarea Sfântului Duh a zămislit ea. Apoi, întru Naștere, Dumnezeu a arătat amândouă darurile: rodirea pântecelui Mariei și păstrarea ei fără de prihană"[820].

Altă dată, papa Grigorie cel Mare argumentează învățătura despre pururea-fecioria Maicii Domnului prin trimiterea la minunea trecerii prin ușile încuiate de către Mântuitorul Hristos (Ioan 20, 19): „Ce este oare așa de minunat în faptul că, după Învierea Sa, Stăpânul cel veșnic a intrat prin ușile încuiate? Înainte de aceea oare nu a venit în lume fără să deschidă pântecele Mariei"[821]?

Cinstirea Maicii Domnului. În alte locuri, papa Grigorie cel Mare oferă alte mărturii despre mijlocirea și cinstirea Maicii Domnului. El vorbește în două scrisori despre existența bisericilor închinate Maicii Domnului și în care creștinii se rugau, pomenind-o.

În *Scrisoarea 9*, el amintește pe diaconul Pavel care i-a cerut îngăduința să transfere moaștele sfinților Hermes, Iachint și Maxim „în Biserica Preabinecuvântatei și Pururea-Fecioarei Maria, Maica lui Dumnezeu și a Mântuitorului nostru Iisus Hristos care este în cetatea Rieti"[822].

În *Scrisoarea 14*, papa Grigorie răspunde episcopului Ioan de Palermo că poate să sfințească „Biserica închinată Fecioarei Maria" a cărei zidire fusese de curând încheiată[823].

În alte epistole, papa Grigorie al Romei își arată sprijinul său pentru realizarea icoanelor Maicii Domnului și a altor sfinți. Zugrăvirea de icoane și răspândirea lor este o lucrare bineplăcută lui Dumnezeu. El însuși a trimis unui călugăr o icoană cu chipul Maicii Domnului[824]. În aceste epistole se găsesc mai multe argumente pentru cinstirea icoanelor sfinților și, în primul rând, a Maicii Domnului. Faptul că episcopul Grigorie a discutat cu clericii săi despre icoanele Sfintei Fecioare, că le-a primit ca pe niște lucruri bineplăcute lui Dumnezeu, arată existența unui cult al ei.

Un alt argument despre cinstirea deosebită a Maicii Domnului în secolele VI-VII în Apus se găsește în relatarea episcopului Grigorie despre arătarea Sfintei Fecioare unei tinere creștine numită Musa[825]. Este una

din primele relatări de acest fel și pe care papa Grigorie o redă cu un farmec deosebit. Autorul spune că a auzit despre această minune chiar din gura fratelui acelei fete, un creștin bun pe nume Probus[826]. Tânăra fată, Musa, a avut într-o noapte o viziune în care i-a apărut Fecioara Maria, înconjurată de multe fete de vârsta ei, chemând-o la slujirea lui Dumnezeu. La început Musa nu îndrăznea să se alăture celorlalte fete, dar mai apoi a acceptat. Fecioara Maria i-a poruncit atunci să se pregătească bine căci peste câteva zile va veni împreună cu celelalte fecioare să o ia la ea. Musa a fost profund impresionată de apariția Sfintei Fecioare, iar acest lucru a fost simțit de părinții ei care au aflat până la urmă cauza cuminteniei și a maturității de care dădea dovadă. Tânăra fată își schimbase purtarea și toți au rămas în așteptare. După aproape 25 de zile de la apariția Sfintei Fecioare, Musa a început să aibă febră mare. În a 30-a zi Musa era deja în pragul morții, dar a văzut din nou pe Fecioara Maria, înconjurată de tinere fete, care o chema la ea. În acest moment al povestirii a intervenit papa Grigorie care a spus: „Musa a răspuns coborându-și ochii: «Iată-mă, Doamnă, vin acum». Și, în aceeași clipă, ea și-a dat sufletul, lăsând trupul ei cel feciorelnic, pentru a merge să se sălășluiască cu celelalte fecioare"[827].

Dincolo de relatarea apariției Maicii Domnului se poate evidenția convingerea autorului în puterea de rugăciune a Maicii Domnului. Ușurința cu care era acceptată o asemenea relatare arată că cinstirea Maicii Domnului era un lucru obișnuit și chiar de amploare, în vremea aceea.

Așadar, pe plan doctrinar, papa Grigorie nu aduce lucruri noi, însă în planul credinței și al trăirii acesteia, el îmbogățește zestrea creștină. Fecioara Maria este rugătoarea pentru toți creștinii în fața lui Dumnezeu.

El vorbește despre Fecioara Maria în termeni deosebiți, atribuindu-i toate numirile patristice consacrate (Maica Domnului, Stăpână, Pururea-Fecioară). Argumentele învățăturii sale le întărește prin referirile biblice vechi și nou-testamentare.

Isidor de Sevilla († 636)

În scrierile sale, Isidor de Sevilla[828] a acordat o deosebită importanță învățăturii despre Maica Domnului, mai ales în ceea ce privește „Adormirea" ei și diferitele nume folosite în Biserică[829].

Fecioara Maria – numele cel preafrumos. În scrierea sa *Etimologii*, Isidor de Sevilla a explicat ce înseamnă numele de „Maria" sub care este cunoscută Fecioara din care Domnul S-a Întrupat: „Maria înseamnă

«Luceafărul» sau «Steaua mării» pentru că ea a dăruit naştere Celui ce este Lumina lumii. În limba siriacă Maria înseamnă «Doamnă» sau «Cea frumoasă», căci ea a dat naştere Domnului"[830].

Această interpretare a numelui Maicii Domnului a influenţat foarte mult Teologia de mai târziu, fiind un izvor omiletic şi imnografic deosebit. Într-o altă lucrare, Isidor de Sevilla mai aduce un răspuns asupra numelor biblice ale Maicii Domnului: „Maria înseamnă «Doamnă» sau «Luceafăr», adică rodul preacurat al lui David, mlădiţa lui Iesei, grădina nelucrată de mână omenească, izvorul pecetluit, Maică a Domnului, templul lui Dumnezeu, altarul Sfântului Duh, Fecioara cea Sfântă, Fecioara care a avut în pântece, Fecioară înainte de Naştere, Fecioară după Naştere. Ea a primit binecuvântarea Arhanghelului şi a cunoscut Taina zămislirii celei curate. A întrebat despre putinţa naşterii, ascultând smerită, chiar dacă aceea era potrivnică legii firii"[831].

Iată că interpretarea etimologică este pentru autor motivul unei dezvoltări doctrinare în sprijinul învăţăturii despre Fecioara Maria. Toate aceste nume ale Maicii Domnului sunt foarte bine cunoscute, dar sunt şi altele noi, precum „altarul Sfântului Duh", folosite pentru întâia oară în literatura patristică.

Isidor de Sevilla accentuează în mod deosebit legătura Fecioarei Maria cu Sfântul Duh pentru că în aceasta vede el originea stării ei în Biserică. Fecioara Maria s-a bucurat ca nimeni altcineva de prezenţa lui Dumnezeu Însuşi. Sfântul Duh a „lucrat" asupra ei, iar acest lucru nu putea să rămână ascuns. Aceasta înseamnă o „stare" aleasă a Maicii Domnului, o alegere a ei din partea lui Dumnezeu[832].

Adormirea Maicii Domnului. Isidor de Sevilla este unul din autorii cei mai apreciaţi pentru învăţătura sa despre „Adormirea" şi ridicarea la cer a Maicii Domnului. „Unii spun că Maria a plecat din viaţa aceasta ca martiră, de vreme ce Simeon, pe când ţinea Pruncul în braţe, a proorocit despre ea: «O sabie va trece prin sufletul tău» (Luca 2, 35). Dar nu se ştie sigur dacă el a vorbit de o sabie în sens material sau a vorbit despre cuvântul Domnului care este mai puternic şi mai tăios decât orice sabie cu două tăişuri. Totuşi, nu ştim nimic din istorie care să ne spună că Maria a murit de sabie, de vreme ce nu citim nicăieri depre aceasta şi nu cunoaştem nimic despre sfârşitul ei pământesc. Unii spun însă că mormântul ei s-a găsit în valea lui Iosafat"[833].

De aici se desprinde ideea că Fecioara Maria a murit, într-adevăr, dar că nu se ştie exact unde şi când anume a fost îngropată. Isidor de

Sevilla exclude ideea că Fecioara Maria a fost martiră în baza inexistenței argumentelor literare. Proorocia Dreptului Simeon o acceptă mai mult în sensul ei metaforic. „Sabia" pe care o pomenește acesta este cuvântul lui Dumnezeu care trece dincolo de rărunchii sau „cele mai dinlăuntru" ale noastre. Afirmația din final arată că pentru Isidor de Sevilla nu este important ce anume s-a petrecut cu Fecioara Maria după moartea ei, ci faptul că ea este Maica Domnului, „Theotokos" sau Fecioara care a împlinit proorociile și lucrarea lui Dumnezeu. Este aici o recunoaștere deschisă a Maicii Domnului.

Fecioara Maria și Biserica. O altă temă abordată de Isidor de Sevilla în scrierile sale este aceea despre raportul dintre Fecioara Maria și Biserică. Tipologia biblică și patristică este preluată și dezvoltată de acest autor pentru a arăta virtuțile și rolul Maicii Domnului în iconomia mântuirii.

Isidor de Sevilla spune că Fecioara Maria este chipul cel frumos al Bisericii. Mai mult chiar, el face o identificare a Maicii Domnului cu Biserica, în sensul descoperirii virtuților ei: „Maria închipuie Biserica, Mireasa lui Hristos, care ne-a zămislit și ne-a născut ca o fecioară, prin Sfântul Duh"[834].

Legătura dintre Fecioara Maria și Biserică este explicată aici prin prisma maternității și a feciorici. Fecioara Maria și Biserica sunt la fel: amândouă fecioare, amândouă au zămislit și au născut. Confuzie sau suprapunerea uneia cu cealaltă nu există, deoarece nașterea Sfintei Fecioare a fost unică și se referă numai la Fiul lui Dumnezeu, iar nașterea în Biserică se referă la toți cei care cred în Mântuitorul. Există o identitate între Fecioara Maria și Biserică, păstrată la nivelul fecioriei care este „semnul" prezenței Sfântului Duh în lucrarea lor.

Într-o altă lucrare, Isidor de Sevilla spune: „În Noul Testament vedem că Hristos este Capul celor feciorelnici iar Maria este capul fecioarelor. Ea este cea care L-a născut, este Mama Capului nostru Hristos. El este Fiul Fecioarei și Mirele fecioarelor"[835].

Se observă că autorul o numește aici pe Fecioara Maria „capul fecioarelor" sau prototipul acelora care și-au încredințat viața, ca și ea, lui Dumnezeu. Paralela dintre Fecioara Maria și Mântuitorul Hristos este dezvoltată tot pe temeiul fecioriei. Această feciorie nu rămâne o simplă metaforă, ci cuprinde în ea realitatea nașterii noastre celei noi. Cele două realități, maternitatea și fecioria, reies și, totodată, se înscriu perfect în cele două paralele: Fecioara Maria – Biserica și Fecioara Maria –

Mântuitorul Hristos. Finalitatea lor este arătată în „rodirea" creștinilor, prin Domnul Hristos, „Capul celor feciorelnici"[836].

Așadar, lucrările lui Isidor de Sevilla arată o profundă cunoaștere a „tainei" Maicii Domnului, o admirație fără margini pentru rolul ei mântuitor. Abordarea paralelei dintre ea și Biserică arată cât de importantă a fost lucrarea Maicii Domnului pe plan divin și uman.

O altă învățătură despre Fecioara Maria la Isidor de Sevilla este aceea a „Adormirii" ei. Moartea și ridicarea ei cu trupul la cer de către Mântuitorul, apar ca învățături stabilite deja în Biserică. El a arătat smerenia Sfintei Fecioare, dar și înălțimea duhovnicească la care a fost ridicată de Dumnezeu. Isidor de Sevilla și ceilalți autori răsăriteni și apuseni de acum (Sfântul Gherman al Constantinopolului, Sfântul Andrei Criteanul, Grigorie de Tours, Leon cel Mare) nu au adus, din punct de vedere doctrinar, nimic nou despre Fecioara Maria. Totuși, ei au pus în valoare acele aspecte legate de sfârșitul pământesc al Maicii Domnului: adunarea Sfinților Apostoli din toate colțurile pământului, punerea în mormânt și ridicarea cu trupul la cer în slava Fiului Ceresc. Sfinții Părinți au arătat că în rai, Fecioara Maria se bucură pentru totdeauna de binecuvântarea lui Dumnezeu, unită fiind cu trupul și sufletul, iar înălțarea ei nu înseamnă și părăsirea lumii ci, dimpotrivă, ajutarea lumii în drumul ei către Dumnezeu.

Pe scurt, învățătura despre Fecioara Maria la Sfinții Părinți din această perioadă poate fi rezumată în câteva cuvinte: ea este Maica Domnului, Stăpâna noastră și Pururea-Fecioara preamărită de toată făptura. Apărători ai dogmei de la Efes și continuatori ai teologiei marilor Părinți din secolele de dinainte (Sfântul Chiril al Ierusalimului, Sfântul Ambrozie, Fericitul Augustin), autorii patristici din această perioadă au scos în evidență însușirea Fecioarei Maria de Născătoare de Dumnezeu, făcând din realitatea ei premiza realității operei de mântuire a Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Învățătura despre „Theotokos" a fost argumentată pe baza unirii ipostatice dintre firea dumnezeiască și firea umană în Persoana Cuvântului lui Dumnezeu Întrupat. Pe lângă această învățătură, acești autori au abordat și alte teme: pururea-fecioria, sfințenia și mijlocirea Maicii Domnului, un rol deosebit ocupându-l latura practică a cinstirii ei. Numirile Maicii Domnului nu sunt simple epitete poetice omagiale, ci realități care arată însușirile ei personale.

În veacurile VI-VIII au trăit marii imnografi ai Bisericii (Sfântul Andrei Criteanul și Sfântul Roman Melodul) care, în mod poetic, au

întărit învăţătura despre maternitatea divină a Fecioarei Maria, despre pururea-fecioria şi mijlocirea ei. Sfinţii Părinţi nu au „suprapus" niciodată rolul Sfintei Fecioare cu cel al Mântuitorului. Lucrarea ei nu este „concurentă" lucrării Fiului lui Dumnezeu, ci înseamnă o supunere a Maicii către Fiul lui Dumnezeu. Acest mod de a înţelege lucrarea Sfintei Fecioare a scos la iveală, în literatura patristică, frumoasele puneri în paralel ale Fecioarei Maria cu Biserica sau a fecioriei Maicii Domnului cu fecioria Mântuitorului.

Un aspect interesant al învăţăturii Sfinţilor Părinţi din secolele VI-VIII a fost evidenţierea aspectelor eshatologice şi soteriologice ale faptelor şi ale persoanei Maicii lui Dumnezeu. Ceea ce a împlinit, persoana ei chiar, se raportează direct la mântuirea noastră şi are valoare veşnică.

Partea a IV-a

FECIOARA MARIA ÎN SPIRITUALITATEA PATRISTICĂ (SEC. I-VIII)

Cultul Fecioarei Maria

Cultul și sărbătorile închinate Domnului nostru Iisus Hristos, Maicii Domnului și sfinților, în general, reprezintă o realitate a vieții Bisericii. Rugăciunea către sfinți sau chemarea lor în rugăciune este cuprinsă în natura însăși a omului, în nevoia lui de transcendent, în dorința de viață divină și veșnică[837]. De aceea, sărbătorile creștine, în general, și ale Maicii Domnului, în primul rând, nu pot fi înțelese deplin decât în lumina învățăturii Mântuitorului nostru Iisus Hristos despre cinstea acordată tuturor celor care L-au urmat. Sărbătoarea aduce un dar în curgerea timpului pentru că își are izvorul în misterul pascal desăvârșit la „plinirea vremii" de către Mântuitorul Hristos.

La originea cultului sfinților și al Maicii Domnului, în special, stă acel eveniment hotărâtor sau lucrarea prin care Dumnezeu împlinește dorința Sa de a desăvârși toate în Hristos, Cuvântul Său veșnic (Efeseni 1, 9-10; Coloseni 1, 20)[838]. Acest „eveniment" este, așadar, Hristos Dumnezeu-Întrupat din Fecioara Maria.

Cultul Maicii Domnului și dezvoltările ulterioare sunt o afirmare a credinței creștinilor în Dumnezeu și, totodată, o atașare, o dăruire a lor față de El și față de sfinții Lui. Din punct de vedere liturgic, evoluția lentă a cultului Maicii Domnului a însemnat o îmbogățire continuă, deși din perspectivă teologică nimic nu s-a schimbat. De la Sărbătoarea Paștelui sau a Învierii Domnului, cultul creștin s-a îmbogățit prin sărbătorirea Cincizecimii, a Nașterii Lui, a Botezului. Fără îndoială, primele sărbători ale Maicii Domnului își au rădăcina în cinstirea Mântuitorului Iisus Hristos de către creștini, fapt care implica și cinstirea celor care I-au fost ucenici. Cinstirea consta în pomenirea sau celebrarea rituală a lor. Cultul Fecioarei Maria, cult de preacinstire, s-a clădit pe aspectele teofanice ale vieții și faptelor ei. „Prin această Taină a Întrupării lui Hristos creștinii sărbătoreau, de asemenea, pe Maica Sa. Acest lucru se observă

și astăzi la sărbătorile creștine din Răsărit, mai ales, unde rugăciunile și laudele liturgice sunt adresate Fecioarei Maria ca Maică a lui Dumnezeu și Cea Preasfântă"[839].

Părinții Bisericii au subliniat întotdeauna rolul didactic al sărbătorilor și legătura dintre Jertfa Mântuitorului și cinstirea Fecioarei Maria, Maica Sa. Sărbătorile au devenit astfel un „transitus sacer", un paște către „Paștele" Hristos.

Ca și atunci când este vorba despre cinstirea Mântuitorului Hristos sau a altor sfinți, cinstirea Fecioarei Maria s-a manifestat public încă din perioada creștinismului primar prin mai multe forme. Cea dintâi formă cultică a fost instituirea de sărbători, zile în cursul anului bisericesc, consacrate pomenirii și cinstirii ei. Mai apoi creștinii s-au manifestat prin cântări și rugăciuni deosebite, prin slujbe speciale, prin zugrăvirea de icoane, prin rostirea de predici și omilii și chiar prin purtarea numelui ei de către foarte mulți oameni.

Sărbătorile închinate Fecioarei Maria, rugăciunile și cântările adresate ei și toate celelalte moduri de a-și arăta dragostea față de ea au fost o realitate în viața creștinilor. Cultul public și particular au existat de-a lungul întregii perioade patristice, dovada fiind că la încheierea acesteia, aproximativ mijlocul secolului al VIII-lea, Sfântul Ioan Damaschin a putut să scrie: „Ce să-ți spunem, Stăpână? Ce cuvinte să rostim? Cu ce laude să încununăm Sfântul și slăvitul tău cap? Cu ce laude să te slăvim pe tine dătătoarea de bunătăți, podoaba neamului omenesc, lauda întregii zidiri, prin care, cu adevărat, zidirea s-a fericit? Că întru tine a încăput Acela pe care mai înainte zidirea nu-L putea cuprinde. Că prin tine putem privi cu fața descoperită pe Acela pe care lumea nu-L putea privi. Deschide-ne dar, o, Cuvinte al lui Dumnezeu, zăbavnica noastră limbă (Ieșire 4, 10). Dă-ne cuvânt plăcut întru deschiderea buzelor noastre (Efeseni 6, 19). Insuflă-ne Harul Sfântului Duh, prin care pescarii au ajuns retori, iar neștiutorii de carte au grăit înțelepciunea cea mai presus de oameni, ca și noi cei slabi cu graiul să putem vorbi puțin despre măreţiile preaiubitei Tale Maice"[840].

Cultul Maicii Domnului ca unitate a Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții

Cuvintele „cult", „cultic" sau altele de acest fel desemnează astăzi mai ales o serie de practici sau acte îndreptate către Dumnezeu și sfinți, prin care se exprimă participarea la o viață comunitară și credința întru El.

Inaugurată prin Taina Botezului viaţa nouă creştină a cunoscut fervoarea rugăciunii comune sau individuale, folosirea imnelor hristologice, aşa cum vedem în *Epistolele* Sfîntului Pavel (Filipeni 2, 6-11; Coloseni 1, 15-20) şi în Apocalipsa (cap. 15) lui Ioan. Ascultarea cuvintelor Domnului, apoi lectura atentă a Epistolelor şi împărtăşirea cu „Cina Domnului" formau cultul „nou", creştin, în sens general, cult care a fost numit încă din acea vreme cu termeni ca „leitourghia". „Ritualul, forma şi textul Liturghiei, aşa cum sunt cunoscute astăzi, au căpătat o permanenţă cu totul specială, deoarece exprimă elementele esenţiale ale Euharistiei, aşa cum au fost transmise în Noul Testament şi Tradiţie"[841].

Încă de la început, creştinismul a avut un cult al sfinţilor, aşa cum îi numeşte Sfântul Apostol Pavel în *Epistolele* sale pe creştini (Romani 1, 7; Coloseni 3, 12). Pe de o parte, creştinii se rugau unii pentru alţii dar, pe de altă parte, ei chemau în ajutor şi pe martiri, pe sfinţi şi pe cei care au stat în preajma Mântuitorului cum a fost şi Fecioara Maria. Viaţa religioasă a creştinilor s-a dezvoltat atât prin cultul public cât şi prin cel particular, deoarece acesta a reprezentat atât modul cât şi mediul existenţial al Bisericii „unde realitatea divină este experimentată, trăită într-o strânsă conexiune, de fiecare credincios, la toate nivelele spiritului: al cunoaşterii, al afectivităţii şi al voinţei"[842].

Cultul Maicii Domnului s-a desfăşurat şi se desfăşoară în Biserică prin lucrarea Duhului Sfânt. Acest cult se raportează mereu la Mântuitorul Hristos, Capul Bisericii, şi la sfinţii Săi. În acest sens, Sfânta Scriptură şi Sfânta Tradiţie sunt fundamentul şi viaţa Bisericii, deci şi al cultului Maicii Domnului. Din Sfânta Tradiţie face parte şi învăţătura despre Maica Domnului care s-a dezvoltat treptat ajungând la bogăţia şi frumuseţea de astăzi.

De la „inaugurarea" cinstirii Maicii Domnului de către Arhanghelul Gavriil: „Bucură-te, ceea ce eşti plină de har, Domnul este cu tine. Binecuvântată eşti tu între femei!" (Luca 1, 28) şi apoi de către Elisabeta: „Binecuvântată eşti tu între femei şi binecuvântat este rodul pântecelui tău" (Luca 1, 42), admiraţia pentru persoana şi faptele ei a trecut în popor: „Fericit este pântecele care Te-a purtat şi fericiţi sunt sânii pe care i-ai supt!" (Luca 11, 27)[843]. Fecioara Maria este şi ea însăşi conştientă de cinstea care i se acordă, prevestind veneraţia de care se va bucura din partea tuturor oamenilor: „Că, iată, de acum mă vor ferici toate neamurile" (Luca 1, 48).

Dacă în primele trei secole cinstirea Maicii Domnului s-a manifestat în forme mai discrete, mai apoi, o dată cu acordarea libertății creștinilor (anul 313), cultul ei public s-a făcut simțit tot mai mult. Începând cu secolul al IV-lea se constată existența a tot mai multe forme de exprimare a acestui cult: „Cine este mai de cinste decât Maica Domnului?" se întreba odinioară Sfântul Ambrozie[844], arătând, totodată, amploarea venerării ei. „Ca o sămânță care a așteptat prea mult în pământ pentru ca să răsară la lumină"[845], tot astfel și cultul Maicii Domnului a luat o dezvoltare mereu crescândă începând cu veacurile IV și V.

Se știe că de-a lungul secolului al V-lea, în timpul ereziei dioprosopiste a lui Nestorie, învățătura și cultul Fecioarei Maria au fost și ele atacate. Dar atunci când, de exemplu, un episcop adept de-al lui Nestorie a încercat să blasfemieze pe Maica Domnului, credincioșii au ieșit, în semn de protest, din biserică, ceea ce dovedește cât de adânc era înrădăcinată în conștiința oamenilor credința că Fecioara Maria este Născătoare de Dumnezeu și că i se cuvine o cinstire deosebită[846]. Dacă Simbolul niceo-constantinopolitan a stabilit adevărul despre Nașterea Mântuitorului din Fecioara Maria, fără vreo altă referire mai importantă la ea, în schimb la Sinodul de la Efes (431) s-au recunoscut cele două atribute ale ei: „teotokia" și „aeipartenia"[847]. Începând cu această dată cultul Maicii Domnului a luat o amploare deosebită, dezvoltându-se în mod nestingherit, însă nu ca o reacție împotriva ereziei nestoriene ci ca un lucru firesc. Cultul Maicii Domnului a atins apogeul în perioada secolelor V-VIII când a fost fixată dogmatic învățătura tradițională despre ea și totodată a fost preluată imnologic de marii imnografi ai Bisericii: Sfântul Roman Melodul, Sfântul Ioan Damaschin, Sofronie al Ierusalimului.

În termeni teologici, cinstirea acordată Fecioarei Maria se numește „supravenerare" sau „hiperdulie", spre deosebire de cinstirea sfinților care se numește „dulie" sau „venerare"[848]. Bogăția teologică și liturgică a Bisericii Ortodoxe s-a aplicat mai ales în domeniul învățăturii despre Sfânta Fecioară Maria, ea fiind cântată și venerată la fiecare pagină din *Minei*, *Ceaslov*, *Triod* sau din oricare altă carte de cult a Bisericii. Sfinții Părinți sau călugări anonimi cu o viață deosebită au alcătuit numeroase tropare, condace, catisme, idiome, canoane, irmoase și rugăciuni în cinstea Maicii Domnului. Totodată, cultul Maicii Domnului a însemnat în epoca patristică și ridicarea de biserici, zugrăvirea de icoane, cinstirea relicvelor rămase de la ea așa cum sunt „brâul" și „omoforul" ei.

Printre cei care au scris omilii, predici, cântări sau imne în cinstea Maicii Domnului sunt: Sfântul Sofronie, patriarhul Ierusalimului, patriarhii Andrei și Gherman tot ai Ierusalimului, Cosma Melodul, Roman Melodul și „marele psalmist al Noului Testament, Sfântul Ioan Damaschin, care apare în cărțile de cult și sub numele de Ioan Monahul"[849].

Cântări și rugăciuni adresate Maicii Domnului

Calendarul liturgic al Bisericii Ortodoxe cuprinde numeroase sărbători, rugăciuni și cântări în cinstea Maicii Domnului, fapt care arată rolul ei deosebit în iconomia mântuirii și atenția pe care i-au acordat-o Sfinții Părinți în învățăturile lor.

Imnele sau cântările bisericești reprezintă, încă din primele secole de după Hristos, unul din elementele esențiale ale cultului creștin. Psalmii și cântările luate din Vechiul Testament au avut un rol foarte important în cadrul primelor comunități creștine, care n-au întârziat a „produce din propria convingere cântări asemănătoare"[850]. Sfântul Apostol Pavel amintește (Coloseni 3, 16) psalmii și cântările pe care trebuie să le cânte creștinii[851]. După epoca apostolică, în Biserică au apărut un mare număr de imne sau cântări, la început mai mult întru lauda Domnului Hristos iar apoi și în cinstea Fecioarei Maria sau a sfinților.

Imnele și cântările liturgice au avut un rol deosebit de important în dezvoltarea cultului Maicii Domnului, cinstirea ei apărând în creștinism în mod concomitent cu cinstirea adusă lui Dumnezeu. Mai multe imne ale Sfântului Ambrozie, de exemplu, arată acest lucru[852]. Sfântul Grigorie Taumaturgul spune și el într-o *Omilie* că „laudele aduse ei există încă din primele veacuri"[853].

Menționarea imnelor care se cântau în cinstea maternității divine a Fecioarei Maria era, desigur, în strânsă legătură cu mai multe sărbători existente deja în Biserică și constituiau o pregătire liturgică pentru întâmpinarea acestora. De exemplu, la Nașterea Domnului era cinstită și Fecioara Maria, Maica Sa[854]. De la mijlocul secolului al IV-lea se poate constata o dezvoltare a cultului „direct"[855] al Fecioarei Maria, existând chiar excese așa cum a fost cazul coliridienilor pe care Sfântul Epifaniu i-a dezaprobat cu tărie. Sfânta Fecioară, spune el, trebuie preamărită, adică să i se acorde cinstea cuvenită pentru sălășluirea Fiului lui Dumnezeu în sânul ei, dar „ea nu are o natură divină încât să i se aducă jertfe"[856].

Sfântul Grigorie de Nazianz menționează, în panegiricul pe care-l face Sfântului Ciprian, o rugăciune pe care o fecioară o aduce Maicii

Domnului, invocând-o în apărarea feciorei ei[857]. Sfântul Ambrozie cerea și el fecioarelor, la sfârșitul secolului al IV-lea, în imnele închinate Maicii Domnului, să o urmeze, căci „de la ea și prin ea singură vom primi harul lui Dumnezeu"[858]. Sfântul Efrem Sirul, în cele 19 rugăciuni pe care le înalță Fecioarei Maria, laudă puterea ei de mijlocire în fața lui Dumnezeu[859]. Într-o scrisoare atribuită Sfântului Nil (430), Maica Domnului este numită „cea binecuvântată de lumea întreagă"[860] conform profeției pe care ea singură a făcut-o. El adaugă apoi că „pretutindeni în lume Maria este lăudată, cinstită și chemată în ajutor"[861].

Imnologia poetico-dogmatică închinată Preasfintei Născătoare de Dumnezeu a existat de timpuriu în Biserică și nu doar ca un element specific monahal sau ca o „consecință" a influențelor păgâne, ci ca expresia și manifestarea cea mai curată a credinței creștine. Numai așa se poate explica întinderea cultului ei, mulțimea rugăciunilor de la fiecare sărbătoare și zi liturgică.

La „Nașterea Maicii Domnului" (8 septembrie) în *Troparul* de la slujba Vecerniei se spune: „Nașterea ta, de Dumnezeu Născătoare, bucurie a vestit la toată lumea; că din tine a răsărit Soarele dreptății, Hristos Dumnezeul nostru. Și, dezlegând blestemul, a dat binecuvântare. Stricând moartea ne-a dăruit nouă viață veșnică"[862]. Iar în *Condacul* de la slujba Utreniei a aceleiași sărbători, care și-a păstrat în Răsărit o solemnitate liturgică deosebită, se spune: „Ioachim și Ana din defăimarea nenașterii de fii, iar Adam și Eva din stricăciunea morții au scăpat, Preacurată, prin sfântă nașterea ta. Aceasta o prăznuiește și poporul tău, de vina greșalelor mântuindu-se când striga către tine: cea stearpă naște pe Născătoarea de Dumnezeu și hrănitoarea vieții noastre"[863].

Revelația Vechiului Testament se împlinește prin Maica Domnului care se face temelie a Bisericii creștine pentru că Însuși Capul ei, Hristos-Dumnezeu, ia Trup din ea. Realitatea acesta tainică este exprimată cu deosebită finețe în *Slava stihoavnei* care se cântă la această sărbătoare: „Veniți toți credincioșii să alergăm către Fecioara: că iată se naște ceea ce din pântece mai dinainte a fost rânduită a fi Maica Dumnezeului nostru. Cămara feciorei, toiagul lui Aaron, cel ce a odrăslit din rădăcina lui Iesei; propovăduirea proorocilor, odrasla drepților Ioachim și Ana se naște și Biserica cu a sa cuviință se împodobește; Biserica cea Sfântă, locașul lui Dumnezeu, organul feciorei, cămara cea împărătească; întru care taina cea preamărită a unirii celei negrăite a firilor ce s-au adunat împreună,

desăvârșit s-a lucrat întru Hristos, Căruia închinându-ne acum, lăudăm Nașterea Fecioarei, ceea ce este întru totul fără de prihană”[864].

Se remarcă în aceste două locuri elemente importante precum: cinstirea Maicii Domnului și „suportul” biblic și patristic al acesteia.

La 1 octombrie este sărbătoarea „Acoperământului Maicii Domnului”, sărbătoare de origine bizantină, care a trecut și la poporul român și la popoarele slave. *Condacul* acestei sărbători cinstește pe Fecioara Maria comparând-o cu Biserica: „Fecioara astăzi, înainte stă în Biserică și cu cetele sfinților nevăzut se roagă lui Dumnezeu. Îngerii cu ierarhii se închină și Apostolii cu proorocii dănțuiesc; că pentru noi roagă Născătoarea de Dumnezeu pe Dumnezeu cel mai înainte de veci”[865].

La 21 noiembrie este una din cele mai mari sărbători închinate Maicii Domnului: „Astăzi este începutul bunei voințe a lui Dumnezeu și anunțarea mântuirii oamenilor. Fecioara este adusă la templul Domnului și vestește astfel pe Hristos Cel ce va să vină. Să strigăm Maicii și noi cu mare glas: Bucură-te, ceea ce ești împlinirea rânduielii Domnului”[866].

La Utrenia zilei acesteia credincioșii cântă: „Cea care este templu preacurat al Domnului și cămara de nuntă de mare preț, comoara adevărată a slavei Domnului, intră astăzi în casa Domnului primind harul Duhului cel dumnezeiesc. Îngerii lui Dumnezeu o preaslăvesc, căci ea se face masă cerească”[867].

La 9 decembrie este sărbătoarea „Zămislirii Sfintei Ana”, sărbătoare care întregește ciclul sărbătorilor Maicii Domnului. *Protoevanghelia lui Iacob* a fost izvorul acestei sărbători în care se pomenește: anunțarea de către un înger a zămislirii Sfintei Fecioare, alegerea ei încă din casa părintească și apoi ducerea ei la templu. Sărbătoarea aceasta a dat ocazia meditării la sfințenia Maicii Domnului. Sărbătoarea a intrat în Biserică prin secolele VII-VIII, completând ciclul liturgic închinat Maicii Domnului[868]. Nu se vorbește deloc despre inexistența păcatului strămoșesc în Fecioara Maria. *Condacul* de la slujba Utreniei întărește acest adevăr: „Astăzi lumea prăznuiește zămislirea Anei, care s-a făcut de la Dumnezeu; pentru că aceasta a născut pe ceea ce mai presus de cuvânt a născut pe Cuvântul”[869].

La 20 decembrie este „Înainteprăznuirea Nașterii după trup a Domnului”, sărbătoare care intră în ciclul de pregătire a Crăciunului. La slujba Utreniei se cântă *Condacul* „înainteprăznuirii” Nașterii Domnului (alcătuit de Sfântul Roman Melodul): „Fecioara astăzi pe Cuvântul cel mai înainte de veci merge să-L nască, în peșteră, în chip de negrăit.

Dănțuiește lumea auzind, slăvește cu îngerii și cu păstorii pe Cel ce vine să se arate Prunc tânăr, pe Dumnezeu cel mai înainte de veci"[870]. În zilele de pregătire pentru Sărbătoarea Crăciunului se cântă acest condac care pune, după cum se observă, accentul deosebit pe maternitatea Fecioarei Maria.

La 26 decembrie este „Soborul Maicii Domnului" sau „Sinaxa Preasfintei Născătoare de Dumnezeu", sărbătoare a maternității divine a Sfintei Fecioare, așezată în mod special a doua zi de Crăciun, pentru a se cinsti persoanele apropiate de cei care au fost prăznuiți mai înainte. În *Condacul* acestei sărbători se spune: „Cel ce mai înainte de luceafăr S-a născut din Tatăl fără de mamă, astăzi pe pământ S-a întrupat din tine, fără de tată. Pentru aceasta steaua binevestește magilor; iar îngerii cu păstorii laudă nașterea ta cea mai presus de fire, ceea ce ești plină de har"[871].

În luna ianuarie nu este nici o sărbătoare specială închinată Maicii Domnului, dar slujba de la „Tăierea împrejur a Domnului" are cântări deosebite adresate ei: „Cine va putea să destăinuie zămislirea ta, cea mai presus de cuvânt? Că ai născut pe Dumnezeu cu trup, Preasfântă, Cel ce S-a arătat nouă, tuturor, Mântuitor"[872]. Și iarăși: „Ție, ceea ce ai născut pe Hristos, Ziditorul tuturor, strigăm: Bucură-te, curată! Bucură-te, ceea ce ai răsărit nouă lumina! Bucură-te, ceea ce ai încăput pre Dumnezeu, Cel neîncăput"[873] ! Iar la cântarea a 6-a, Maica Domnului este comparată cu rugul care nu se mistuia din Muntele Sinai: „Rugul, cel ce s-a împreunat fără de ardere cu focul în Sinai, mai înainte te-a închipuit pe tine Maică, pururea Fecioară, nenuntită, Născătoare de Dumnezeu, Marie"[874].

În luna februarie este sărbătoarea foarte veche a „curățirii" Fecioarei Maria și a „Întâmpinării Domnului la Templu" de către dreptul Simeon. La început această sărbătoare era ținută la data de 14 februarie[875]. Deși este un praznic împărătesc, consacrat în întregime Mântuitorului, totuși sunt cântări închinate Maicii Domnului, așa cum se observă la Utrenia zilei: „Astăzi sfințita Maică și cea mai înaltă decât biserica, la templu a venit, arătând pe Dătătorul de Lege și Făcătorul lumii. Pe care bătrânul Simeon, în brațe primindu-L, bucurându-se a strigat: acum liberează pe robul tău, că Te-am văzut pe Tine, Mântuitorul sufletelor noastre"[876]. Apoi: „Bucură-te, cea plină de dar, Născătoare de Dumnezeu Fecioară; că din tine a răsărit Soarele dreptății, Hristos Dumnezeul nostru, luminând pe cei din întuneric. Veselește-te și tu, bătrânule drepte, cel ce ai primit în brațe pe Liberatorul sufletelor noastre, Cel ce ne-a dăruit nouă și învierea"[877].

La 25 martie este „Sărbătoarea Buneivestiri", ținută pretutindeni în Răsărit, fapt ce atestă vechimea ei. De la un capăt la altul al slujbei acestei zile, Fecioara Maria este cinstită prin cântări în care se îmbină armonios preamărirea ei cu chemarea ei în ajutor. Sărbătoarea a păstrat și o nuanță *„dramatică", observată în dialogul dintre Fecioara Maria și Arhanghelul* Gavriil. În *Troparul* acestei zile se spune: „Astăzi este începutul mântuirii noastre și arătarea tainei celei mai dinainte de veac. Fiul lui Dumnezeu, fiu Fecioarei se face, și Gavriil harul îl binevestește. Pentru aceasta și noi, împreună cu dânsul, Născătoarei de Dumnezeu să-i strigăm: Bucură-te, cea plină de har, Domnul este cu tine !"[878].

În lunile martie-aprilie ale fiecărui an este de obicei perioada Postului Mare, perioadă importantă în Biserica Ortodoxă, în care se face slujba Acatistului Maicii Domnului. Acest *Imn Acatist* (din săptămâna a 5-a din Post) este rugăciunea închinată special Maicii Domnului, slujbă cu un caracter solemn în Biserică. Se pare că *Imnul* a fost alcătuit de Sfântul Roman Melodul spre pomenirea ajutorului primit de la Maica Domnului de către împăratul Justinian (în zilele de 11-18 februarie 532). Cu numeroase alte prilejuri (626 victoria bizantinilor conduși de împăratul Heraclius sau victoria din august 718 a lui Teodosie al III-lea), importanța acestui imn închinat Preasfintei Fecioare a crescut[879]. *Imnul Acatist* are astăzi un canon de opt strofe sau cântări cuprinzând fiecare patru sau cinci strofe. Acatistul propriu-zis este format din 24 de stări (condace și icoase), începând fiecare cu o literă a alfabetului grec. Cântarea sau strigarea de la sfârșitul fiecărui icos („Bucură-te, Mireasă, Pururea-Fecioară !") este, în același timp, o aclamație care arată importanța acestei sărbători. Cântările *Imnului Acatist* amintesc de vestirea făcută de Arhanghelul Gavriil, de vizita Fecioarei Maria la Elisabeta, de „începutul minunilor lui Hristos", adică de Maica Domnului care s-a făcut „scară cerească pe care s-a coborât Dumnezeu", „pod care trece la cer pe cei de pe pământ". Se poate reține faptul că în prima parte a acestui imn se face trimitere la contemplarea tainelor Mântuitorului Hristos și a Maicii Sale. În *Icosul al 6-lea*, autorul face auzite glasurile credincioșilor: „Arătat-a făptură nouă, arătându-se Făcătorul tuturor, celor ce suntem făcuți de Dânsul, răsărind din pântecele cel fără de sămânță și păzindu-l precum a fost; ca noi, văzând minunea, să o lăudăm strigând:

Bucură-te, floarea nestricăciunii;

Bucură-te, cununa înfrânării;

Bucură-te, ceea ce ai luminat chipul învierii;

Bucură-te, ceea ce ai arătat viața îngerească;
Bucură-te, pomul cel cu luminoasă roadă, din care se hrănesc credincioșii;
Bucură-te, copacul cel înfrunzit cu bună umbră, sub care mulți se adumbresc;
Bucură-te, ceea ce ai purtat în pântece pe Povățuitorul celor rătăciți;
Bucură-te, ceea ce ai născut pe Izbăvitorul celor robiți;
Bucură-te, îmblânzirea Dreptului Judecător;
Bucură-te, iertarea multor greșiți;
Bucură-te, haina celor goi de îndrăzneală;
Bucură-te, dragostea care biruiește toată dorirea;
Bucură-te, Mireasă, Pururea Fecioară! "[880].

În zilele de 2 iulie, 31 august și 1 octombrie sunt trei sărbători care au existat încă din primele veacuri creștine și care sunt strâns legate între ele: „Aducerea veșmântului Nascătoarei de Dumnezeu în Vlaherne" (2 iulie), „Punerea în raclă a Brâului Maicii Domnului" (31 august) și „Acoperământul Maicii Domnului" (1 octombrie). Datele istorice confirmă faptul că în secolul al V-lea omoforul și brâul Maicii Domnului au fost aduse în biserica din Vlaherne și, respectiv, în biserica Chalcoprateia[881]. Amândouă au devenit foarte repede relicve sfinte, cinstite în întreg Imperiul Bizantin și protectoare ale cetății Constantinopolului[882]. Au fost numite „acoperământe sigure", „îmbrăcăminte de apărare" împotriva barbarilor care, după cum se știe, năvăleau adesea în Imperiu[883]. Cântările de la slujbele acestor sărbători arată credința creștinilor în Maica Domnului, cum o chemau în ajutor și cum primeau ocrotirea ei. În *Condacul* de la Utrenia zilei de 2 iulie se spune: „Îmbrăcăminte de nestricăciune tuturor credincioșilor, de Dumnezeu dăruită Preacurată, ai dăruit sfințitul tău veșmânt, cu care sfințit trupul tău ți-ai acoperit, Acoperământule al tuturor oamenilor. A cărui punere prăznuim cu dragoste și grăim cu frică ție, Preacurată: Bucură-te, Fecioară, lauda creștinilor"[884]. Iar *Condacul* slujbei Utreniei din ziua de 31 august ajunge la aceleași concluzii teologice, imnograful legând dogma maternității divine a Fecioarei Maria de invocarea numelui ei: „Cinstit brâul tău, care a cuprins pântecele tău cel de Dumnezeu primitor, de Dumnezeu Născătoare, este putere nebiruită cetății tale și vistierie de bunătăți neîmpuținată. Căci numai tu singură ai născut, fiind Pururea-Fecioară"[885].

Sărbătoarea „Adormirii Maicii Domnului" este precedată de o perioadă de post de două săptămâni și de o slujbă specială. Aceasta a apărut pe la mijlocul secolului al V-lea la Ierusalim având data ținerii la 15 august. Mai târziu, atunci când împăratul Mauriciu a extins această sărbătoare în tot imperiul, a fost preluată, de fapt, tradiția ierusalimiteană a Bisericii[886].

Din punct de vedere dogmatic se observă că încă din acea perioadă, Sfinții Părinți au învățat că Maica Domnului a murit și a fost ridicată la cer prin puterea Fiului ei, Mântuitorul Iisus Hristos. Aceste învățături au fost dezvoltate, în special, de trei mari melozi ai vremii precum: Sfântul Ioan Damaschin († 749), Cosma de Maiuma († d. 743) și Sfântul Teofan Graptul († 845). Canonul lui Cosma de Maiuma spune: „Petrecut-au cetele celor fără de trup în Sion dumnezeiescul tău trup cel ce mergea la cer. Și fără de veste adunându-se mulțimea Sfinților Apostoli de la marginile lumii, a stat îndată înaintea ta Născătoare de Dumnezeu. Cu aceia, Preacurată Fecioară, cinstită pomenirea ta o prăznuim"[887]. Apoi: „La viața cea pururea veșnică și mai bună, moartea ta a fost trecere, curată, din cea vremelnică, la cea dumnezeiască cu adevărat și netrecătoare mutându-te, Preacurată, vezi întru veselie pe Fiul și Dumnezeul tău"[888].

În aceste canoane se arată, în primul rând, puterea de mijlocire a Sfintei Fecioarei Maria înaintea lui Dumnezeu: „Fericimu-te pe tine toate neamurile, Născătoare de Dumnezeu Fecioară. Că întru tine, Cel neîncăput, Hristos Dumnezeul nostru, a binevoit a încăpea. Fericiți suntem și noi, folositoare pe tine având-te. Că ziua și noaptea te rogi pentru noi, iar tăria poporului tău cu rugăciunile tale se întărește. Pentru aceasta lăudându-te, grăim ție: Bucură-te, ceea ce ești plină de har, Domnul este cu tine"[889]. Iar Sfântul Ioan Damaschin adaugă: „Pe Născătoarea de Dumnezeu, ceea ce este în rugăciuni și în folosințe neadormită, nădejdea cea neschimbată, mormântul și moartea nu au ținut-o. Căci ca pe Maica Vieții, la viață a mutat-o Cel ce S-a sălășluit în pântecele ei cel pururea feciorese"[890].

Un alt autor al vremii respective, Sfântul Teofan Graptul, cântă și el Adormirea cu trupul a Maicii lui Dumnezeu: „Veniți iubitorilor de prăznuire, veniți să împreunăm ceată, veniți să încununăm Biserica cu cântări la Adormirea cortului lui Dumnezeu. Că astăzi cerul își desface sânurile, primind pe ceea ce a născut pe Cel neîncăput de toate. Și pământul, cel ce dă izvor de viață și binecuvântare, se împodobește cu bună frumusețe. Îngerii se împreună ceată cu Apostolii, cu frică privind

cum ceea ce a născut pe Începătorul Vieții se mută din viață la Viață. Toți să ne închinăm ei, rugându-ne: Nu uita Stăpână părtășia cea de un neam cu cei ce prăznuiesc cu credință preasfântă Adormirea ta”[891].

Iar Sfântul Gherman spune și el: „Veniți toate marginile pământului să fericim cinstita mutare a Maicii lui Dumnezeu; că în mâinile Fiului ei sufletul său cel fără prihană și-a pus. Pentru aceasta cu sfântă Adormirea ei lumea la viață a fost adusă. Iar acum cu psalmi, cu laude și cu cântări duhovnicești, împreună cu cei fără de trup și cu Apostolii, prăznuiește luminat”[892].

Se poate spune că încă din secolele IV-V cultul Maicii Domnului a început să se dezvolte în mod sistematic, îmbogățind anul bisericesc și fiecare slujbă cu cântări, imne sau stihuri în cinstea ei. Este cunoscut faptul că din această perioadă existau sărbătorile „Buneivestiri” și „Adormirea Maicii Domnului” și că imnele la adresa ei s-au dezvoltat tot mai mult.

Liturghia „paleo-creștină” conținea cântări adresate Sfintei Fecioare Maria, cântări care aveau în ele învățătura despre fecioria și maternitatea ei divină. Vechimea acestor cântări sau imne la adresa Maicii Domnului poate fi dovedită și prin faptul că în alte rituri se regăsesc învățături despre Maica Domnului[893]. Cinstirea ei a rămas mereu prezentă în Biserică. De exemplu, în ritul iacobit există multe rugăciuni adresate Mariei, numită „Fecioara” sau „Maica lui Dumnezeu”[894]. La iacobiții sirieni liturghia se oficiază întru pomenirea sfântului zilei, dar și în cinstea Fecioarei Maria, ca cea care mijlocește pentru toți mântuirea[895]. Chiar și la nestorieni au rămas în cult imne închinate Fecioarei Maria, pe care de multe ori o numesc „Christipara” (Născătoare de Hristos)[896].

Ritul bizantin s-a dezvoltat în permanență ajungându-se ca, mai apoi, în timpul Sfântului Teodor Studitul († 826) să se închine zile și chiar o lună specială întru cinstea Maicii Domnului. Luna august, care începea totdeauna cu postul Sfintei Fecioare Maria, culmina cu sărbătoarea din ziua a 15-a, prăznuire extinsă chiar până în ziua a 23-a (*metheorta* sau *apodoxis*). Astfel întreaga lună era închinată cinstirii Maicii Domnului[897].

În afară de aceste zile și luni de pomenire a Maicii Domnului se observă, din cărțile de cult, că ea era și este cinstită la fiecare slujbă a Bisericii.

La slujba de seară (Vecernia), după ce se cântă „Lumină lină”, un imn foarte vechi închinat Sfintei Treimi și Mântuitorului deopotrivă, se cântau câteva tropare în cinstea Maicii Domnului, așa cum o dovedește astăzi existența cântării: „Sub milostivirea ta scăpăm, Născătoare de

Dumnezeu. Rugăciunile noastre nu le trece cu vederea în nevoi, ci din primejdii ne izbăvește pe noi, una curată, una binecuvântată"[898]. Acest imn a apărut în Egipt prin secolul al III-lea și confirmă existența rugăciunilor în cinstea Maicii Domnului[899]. Despre imnul „Unule-Născut", cântat la Sfânta Liturghie, imn care cinstește Întruparea Mântuitorului din Fecioara Maria, se spune că a apărut din perioada patristică având autor sau izvor de inspirație pe împăratul Justinian[900].

Perioada patristică cuprinde, așadar, sărbători și cântări care atestă existența unui cult explicit al Sfintei Fecioare Maria. Tradiția liturgică ortodoxă, întemeiată și dezvoltată de Sfinții Apostoli și de Sfinții Părinți, descrie pe Maica Domnului ca arhetip sacramental. Într-o unitate permanentă cu Fiul ei, Mântuitorul Iisus Hristos, Fecioara Maria este cinstită și chemată în rugăciune, devenind ea însăși izvor al sfințeniei. Proclu al Constantinopolului spunea într-o omilie: „Nu este nimic în lume precum Născătoarea de Dumnezeu. Întruchipând întreaga creație în sufletul său, o, omule, privește și spune dacă este ceva egal sau mai mare decât Fecioara Maria, Maica lui Dumnezeu?... Pe Cel pe care întreaga făptură îl cântă cu frică și cu cutremur numai ea l-a primit, în chip de negrăit, în cămara sa"[901].

Situația Bisericii în Apus, în perioada patristică, a fost poate mult mai grea față de cea din Răsărit. Începuturile unui cult sistematic închinat Maicii Domnului datează din secolul al V-lea, deci după Sinodul de la Efes, atunci când Biserica a proclamat solemn dogma maternității divine a Fecioarei Maria. La Roma cea dintâi mențiune a Fecioarei Maria este într-un canon de rugăciuni (*Communicantes*), în care se observă deja că și aici creștinii nu se opreau doar la rostirea numelui ei sau la o simplă pomenire a ei, ci exista o slujbă, o rugăciune a Bisericii, prin care se scotea în evidență contribuția ei în iconomia mântuirii: „Mai întâi pomenim pe Pururea-Fecioara Maria, Născătoarea Domnului și Dumnezeului nostru Iisus Hristos"[902].

Pomenirea „numelui Mariei" în crezul baptismal[903] (din secolul al II-lea), paralela Eva-Fecioara Maria folosită de Tertulian sau de Sfântul Irineu de Lyon, învățătura despre Fecioara Maria ca purtătoare a Vieții, cuprinsă în *Tradiția apostolică* a Sfântului Ipolit[904], poemele Sfântului Ambrozie, sunt toate mărturii ale existenței unui cult al Sfintei Fecioare în Biserica primelor veacuri. Fericitul Ieronim, Fericitul Augustin și alți autori patristici au mărturisit deosebita cinstire de care se bucura Maica lui Dumnezeu. Totuși, nici un document oficial al Bisericii nu atestă un

cult al ei înainte de secolul al V-lea. Abia după această perioadă cultul Maicii Domnului s-a dezvoltat și în Occident, în mod progresiv, așa cum o arată un document din timpul papei Sergiu I (687-701). Prin acesta se confirmă faptul că în secolul al VII-lea, cel puțin la Roma, se făceau patru procesiuni în cinstea Maicii Domnului: la Bunavestire, la sărbătoarea Adormirii ei, la Nașterea ei și la Intrarea în Templu, sărbătoare legată de „curățirea" ei. Procesiunile aveau loc între bisericile Sfântul Andrei și Sfânta Maria cea Mare, cântându-se diferite imne[905]. În Galia secolelor V-VIII exista cultul Maicii Domnului, după cum rezultă din documentele liturgice ale vremii. *Festivitas sanctae Mariae* era sărbătoarea prin care creștinii cinsteau pe cea care a născut pe Dumnezeu și era legată de sărbătoarea *Epifaniei* care se ținea în Răsărit. Prăznuirea acestei zile închinate Maicii Domnului se făcea la 18 decembrie însă apoi, sub influența Romei și prin îmbogățirea cu alte sărbători, data ținerii ei s-a mutat la 15 august.

Aceeași situație a existat și în Spania și în Italia primelor secole creștine. La început se ținea numai o singură zi de pomenire a Maicii Domnului, pentru ca mai apoi cinstirea ei să se răspândească tot mai mult[906].

Așadar, se observă că la început a existat o singură zi de pomenire a ei, legată de Nașterea Domnului, zi care s-a impus, pentru multă vreme, ca sărbătoare unică a Sfintei Fecioare Maria. Venind din Răsărit, iar apoi continuând în Apus, s-au statornicit în timp și alte sărbători ale Maicii Domnului precum: Nașterea, Bunavestire și Adormirea ei.

Sărbătorile închinate Maicii Domnului

Cinstirea Maicii Domnului în cultul public s-a manifestat prin mai multe forme dintre care cea mai importantă este stabilirea de sărbători sau instituirea de zile anumite în cadrul anului bisericesc consacrate pomenirii ei.

Se poate spune că unele sărbători creștine s-au format sau au preluat elemente din cultul iudaic și din cel greco-roman, însă din secolul al II-lea au apărut tot mai multe sărbători specific creștine, cum erau cele ale Maicii Domnului și ale martirilor. Invocarea sfinților presupunea două aspecte pentru creștini: pe de o parte celebrarea „nașterii" lor la cer (*dies natalis*) și pe de altă parte alcătuirea de rugăciuni închinate lor. Erau cinstite, de asemenea, mormintele lor, moaștele sau lucrurile rămase de la ei. Cinstirea lor s-a făcut spontan la început dar, încetul cu încetul, unele elemente au pătruns și în liturghie sau în cultul public și astfel au fost

stabilite zile de pomenire a sfinților și rugăciuni deosebite prin care se invoca mijlocirea lor.

Calendarul liturgic creștin a cuprins, încă din perioada primară, sărbătorile închinate Fecioarei Maria, arătând legătura firească a creștinilor cu cea care a născut pe Mesia și pe care însuși Arhanghelul Gavriil o preamărise (Luca 1, 48).

Dacă exceptăm sărbătoarea Nașterii Domnului (Crăciunul) sau cea a Aducerii la Templu a Mântuitorului, acestea fiind cele dintâi sărbători creștine menționate la Ierusalim și în Capadocia începând cu secolul al IV-lea[907], care sunt prin excelență praznice ale Mântuitorului Hristos, se poate spune că cea dintâi sărbătoare „tematică" sau prima zi de pomenire a Fecioarei Maria a fost acea zi a „memoriei" sau a amintirii ei. Era o zi de sărbătoare cu un caracter general, care se înscria în ciclul sărbătorilor dintre Crăciun și Epifanie și care se ținea la Ierusalim de la începutul secolului al V-lea[908]. Sărbătoarea se ținea și la Antiohia de prin secolul al IV-lea[909] și era similară cu „Soborul Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu" de la 26 decembrie, după cum se poate citi în „Sinaxarul" acestei zile. Unii patrologi susțin că această sărbătoare a fost statornicită la începutul secolului al V-lea, în preajma anilor 425-438 sau în preajma ținerii sinodului de la Efes, ca sărbătoare a Adormirii Maicii Domnului și a Înălțării ei cu trupul la cer, iar abia pe la anul 600, împăratul Mauriciu a hotărât ținerea ei la 15 august[910]. Sinaxarele mai vechi așezau sărbătoarea aceasta la 15 sau la 18 ianuarie, dar împăratul Mauriciu (582-603), care a rezidit biserica Maicii Domnului de la Ghetsimani, a hotărât ca sărbătoarea să se țină la 15 august. O dovadă a vechimii acestei sărbători a Maicii Domnului este faptul că și astăzi creștinii egipteni o țin la 15 ianuarie[911].

În Apus ea a fost introdusă mai târziu, prin papa Theodor I (642-649), care era ierusalimitean de origine, întregind ciclul sărbătorilor Maicii Domnului[912].

Sărbătoarea numită „Pomenirea Sfintei Născătoare de Dumnezeu și pururea fecioarei Maria" preamărește maternitatea divină și zămislirea feciorelnică a Maicii Domnului. La aceasta a făcut aluzie Patriarhul Proclu al Costantinopolului în anul 429 pe când vorbea, în fața lui Nestorie. El spunea celor care asistau la slujbă că: „Fecioara Maria le ajută prin harul ei dobândit de la Dumnezeu"[913].

Sărbătoarea „Adormirii Maicii Domnului" a rămas în calendarul Bisericii ca o zi de prăznuire distinctă de cea a Intrării în Templu (21 noiembrie), ca ziua în care Maica Domnului și-a dat obștescul sfârșit. După o

tradiție târzie, cunoscută atât în Apus cât și în Răsărit, după trei zile de la adormirea ei Fecioara Maria a fost ridicată cu trupul la cer – după cum arată în *Istoria* sa Nichifor Calist[914].

O altă sărbătoare importantă a Maicii Domnului este „Intrarea în Biserică". Aceasta este numită în poporul nostru Vovidenia sau Ovidenia. La 21 noiembrie în fiecare an se prăznuiește aducerea Fecioarei Maria, de către părinții ei Ioachim și Ana la Templul din Ierusalim, arătându-se astfel încredințarea ei către Dumnezeu. Aceasta este o sărbătoare mai nouă a Maicii Domnului, tot de origine ierusalimiteană, care era, se pare, la început asociată cu sărbătorirea sfințirii bisericii Sfânta Maria cea Nouă zidită de împăratul Justinian lângă ruinele templului din Ierusalim (21 noiembrie 543). Documentele istorice atestă faptul că sărbătoarea s-a generalizat în Răsărit înainte de secolul al VII-lea[915]. Patriarhii Gherman I și Tarasie ai Constantinopolului, în secolul VIII, au ținut cuvântări la această frumoasă sărbătoare a Născătoarei de Dumnezeu[916].

Sărbătoarea „Bunei vestiri" sau „Ziua Salutării" mai este numită în popor „Blagoveștenie" și este singurul praznic închinat Maicii Domnului care are o relatare în Sfânta Scriptură (Luca 1, 26-38). Ziua aceasta în care Arhanghelul Gavriil a vestit Fecioarei Maria că va naște pe Mesia prin puterea Sfântului Duh mai este numită în Apus și „Ziua zămislirii Domnului", fiindcă a fost stabilită în timp cu nouă luni înainte de Crăciun. Sărbătoarea pare să fi existat înainte de secolul IV, dar documentele istorice lipsesc și nu se poate verifica acest lucru[917].

„Nașterea Maicii Domnului" este sărbătoarea care a apărut la Ierusalim în secolul al VI-lea, data ținerii ei fiind 8 septembrie[918]. În popor ea este numită și „Sfânta Maria mică" fiind pusă în relație cu marele praznic al Adormirii ei de la 15 august.

În afară de aceste patru mari sărbători ale Maicii Domnului mai există în calendarul ortodox alte câteva de mai mică importanță. Printre acestea se pot enumera:

– „Soborul Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu" sau adunarea credincioșilor în cinstea Fecioarei Maria, care are loc a doua zi după Crăciun (26 decembrie). Este una din sărbătorile „pe care le întâlnim și la eterodocșii răsăriteni (monofiziți și nestorieni), ceea ce înseamnă că ea datează cel puțin din secolul al V-lea (epoca despărțirii acestora de creștinii ortodocși). Originea ei este pusă de unii teologi în legătură cu Sinodul al III-lea de la Efes (431), fiind privită ca un pandantiv al sărbătorii similare (soborului) a Sfântului Ioan Botezătorul, de la 7 ianuarie"[919]. Canonul 79 de la Sinodul Trulan (Constantinopol 691) face

aluzie la această sărbătoare interzicând împărțirea de semidale (pâinișoare) ca o cinstire a lăuziei Maicii Domnului[920].

– „Acoperământul Maicii Domnului" (1 octombrie) care este Sărbătoarea ținută în amintirea minunii din Biserica din Vlaherne în timpul împăratului Leon Înțeleptul (886-911). Maica Domnului s-a arătat ca ocrotitoare și mijlocitoare a creștinilor[921].

– „Izvorul tămăduirii", sărbătoare care ne amintește o altă minune a Fecioarei Maria[922].

– „Zămislirea Sfintei Fecioare" sau după cum mai este trecut în calendare Zămislirea Sfintei Ana o sărbătoare mai nouă[923].

– la 2 iulie se prăznuiește „Punerea în raclă a Cinstitului veșmânt al Maicii Domnului"[924].

– la 31 august este sărbătoarea numită „Punerea în raclă a brâului Maicii Domnului"[925].

– la 1 septembrie se prăznuiește o altă minune a Maicii Domnului, după cum se poate citi în *Sinaxarul* zilei[926].

Ideea centrală a acestor sărbători (dar și a altora care sunt legate de cultul Maicii Domnului, precum „Sfinții Părinți Ioachim și Ana" la 9 septembrie, „Soborul Marelui Arhanghel Gavriil" la 26 martie și „Soborul Sfinților Ioachim și Ana" la 25 iulie) este aceea că „prin toate lucrările tainice ale Duhului Sfânt, evidente în istoria Sfintei Fecioare, în ducerea ei la Templu, în Bunavestire (zămislirea lui Hristos, Fiul lui Dumnezeu), precum și în Nașterea lui Hristos, Sfânta Fecioară reprezintă începutul mântuirii noastre, ea devine Biserică, pentru că Logosul cel invizibil se face vizibil prin „chipul" Său omenesc, luat din Sfânta Fecioară, din sângiuirile ei"[927]. În *Octoihul Mare* se spune: „Pe ceea ce este ușă cerească și sicriu, munte cu totul sfânt, nor strălucit, să o lăudăm; pe scara cea cerească, Raiul cel cuvântător, mântuirea Evei și odorul cel mare a toată lumea; că într-însa s-a săvârșit mântuirea lumii și iertarea greșalelor celor de demult. Pentru aceasta strigăm către dânsa: roagă pe Fiul Tău și Dumnezeu să dăruiască iertare greșalelor celor ce se închină cu credință preasfintei nașterii tale"[928].

Deși nu se cunoaște „forma" originară a acestor sărbători ale Maicii Domnului, totuși existența lor, încă din primele veacuri, nu poate fi tăgăduită. Dacă s-ar lua doar numirile date Maicii Domnului („Fecioară", „Curată", „Cea fără prihană" și altele), se poate observa că cinstirea ei în Biserică era practicată în chip deosebit[929].

Inseparabilitatea dintre lucrarea mântuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos și „lucrarea" Maicii Sale este mereu evidențiată prin

amintirea ei în epoca patristică. Cu alte cuvinte, hristologia și învățătura despre Maica Domnului sunt într-o legătură a cărei unitate este dată de lucrarea tainică a Sfintei Treimi în lume. Imnologia sau cântarea închinată Maicii Domnului confirmă acest lucru.

Studiul cultului Maicii Domnului înseamnă mai întâi faptul de a cerceta formele de manifestare și în special de cântările și rugăciunile adresate ei și încadrate în rânduiala tuturor slujbelor bisericești. Bogata imnologie, de origine patristică (tropare, stihiri, canoane), închinată Maicii Domnului, a intrat de mult timp în cuprinsul cărților de ritual (*Octoih*, *Triod*, *Penticostar*, *Mineie* și *Ceaslov*) și în regula serviciilor divine zilnice (Sfânta Liturghie, Laudele bisericești). Tropare speciale (theotokia) la Vecernie și la Utrenie, stihiri speciale, canoanele Utreniei sau Axionul de la Liturghie sunt închinate Maicii Domnului. Toate acestea fac parte din „ansamblul" cultului ortodox prin care Fecioara Maria este pomenită în cursul fiecărei zile liturgice.

Cultul Fecioarei Maria în perioada crizei iconoclaste (725-843)

De-a lungul primelor opt secole s-a văzut o creștere a cinstirii Maicii Domnului, cinstire arătată în forme variate: liturgic, înălțarea de lăcașuri de cult, purtarea numelui ei de tot mai mulți creștini[930]. Apariția oarecum lentă a sărbătorilor Maicii Domnului la începutul perioadei patristice și apoi dezvoltarea impresionantă a acestora (secolele IV-VIII) exclude posibilitatea oricărei influențe păgâne asupra cultului Maicii Domnului.

Când unii creștini au avut exagerări în privința cultului adus Maicii Domnului, așa cum a fost cazul colirindienilor, aceștia au fost imediat îndepărtați din Biserică. Sfântul Epifaniu de Salamina[931] amintește că unii creștini aduceau ofrande Fecioarei Maria ca unei zeițe. Aceasta însă nu a fost decât o exagerare a cultului ei, eroare ce a fost îndreptată foarte repede de Biserică[932]. Sfântul Ioan Damaschin precizează că cinstirea Fecioarei Maria ca „Maică a Domnului" s-a instituit în timp, totdeauna făcându-se distincția între adorare, care se cuvine doar Mântuitorului, și cinstire, care se cuvine sfinților sau supravenerare care se acordă Maicii Domnului[933].

Manifestarea acestei cinstiri deosebite a Maicii Domnului, încă din prima perioadă patristică, s-a concretizat și prin slujbele speciale închinate ei, din care cea mai veche este *Imnul Acatist* al Născătoarei de

Dumnezeu. Alte forme de cinstire a Maicii Domnului au fost zidirea de biserici purtând numele ei. Cele dintâi biserici închinate Maicii Domnului s-au zidit în Țara Sfântă, la Ghetsimani (secolul V) și Ghenizaret, pe locul unde Sfânta Fecioară a primit vestea Nașterii Fiului lui Dumnezeu[934]. Pe colina Sionului, lângă Ierusalim, exista, din secolele IV-V, Biserica Adormirii Sfintei Fecioare; la Efes exista catedrala care-i purta numele și în care s-au ținut lucrările Sinodului al III-lea Ecumenic; tot din această perioadă era biserica din Vlaherne ctitorită de împărăteasa Pulheria și biserica „Sfânta Maria Diakonissa", ctitorită de împăratul Mauriciu (598). În Imperiul Bizantin și mai ales în capitala sa existau peste 60 de biserici care purtau numele Maicii Domnului: „Panachrantos" („Preacurata") sau „Cea plină de har" (lângă poarta Serai) și „Maica Domnului Împărăteasa cerului" (lângă poarta Adrianopole); „Gorgoépékoos" sau „Grabnic ajutătoarea" (lângă Marea Marmara); „Hodéghétria" sau „Călăuzitoarea", situată la est de Sfânta Sofia; „Maica Domnului Nădejdea cea bună" (lângă Biserica Sfinții Apostoli); „Maica Domnului Mângâietoarea" („Eléousa"); „Maica Domnului Pantanassa" sau „Împărăteasa cerului" (lângă Forum)[935].

La Roma, cele dintâi biserici înălțate în cinstea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu și care s-au păstrat sunt: „Sancta Maria Antiqua" și „Sancta Maria Majore" (secolul al V-lea)[936].

Cultul Maicii Domnului a însemnat și zugrăvirea de icoane sau imagini ale ei cu Pruncul Iisus în brațe sau înconjurată de către Sfinții Apostoli. Nici o imagine sau icoană a Maicii Domnului nu ne-a păstrat chipul real al ei. Reprezentările bizantine nu sunt totuși mai vechi de secolul al VI-lea, iar dintre cele mai vechi există astăzi 27 (numai la Roma aflându-se 10)[937]. Fericitul Augustin spune că „trăsăturile exterioare ale Mariei nu le cunoaștem"[938], dar prin această afirmație el nu nega existența icoanelor sau a imaginilor Maicii Domnului.

Unele din cele mai vechi chipuri ale Maicii Domnului sunt cele din catacombele Romei (catacomba Domitilei: „Fecioara cu Pruncul", pictură din secolul III; sau cea din catacomba Sfinților Petru și Marcelin unde există o imagine a Sfintei Fecioare lângă care sunt reprezentați doi magi; apoi pictura Sfintei Fecioare rugătoare din cimitirul Ostrian, secolul al IV-lea)[939]. Istoricul Theodor Lectorul spune în *Istoria bisericească* (cartea I) că Sfântul Evanghelist Luca a zugrăvit cea dintâi icoană a Maicii Domnului, pe care împărăteasa Pulcheria a dus-o în Biserica din cartierul Vlahernelor (de aceea icoana se numește Vlachernitissa),

dar care a fost distrusă de împăratul iconoclast Constantin Copronimul (sec. VIII). În *Martirion*-ul marii Bazilici construite de împăratul Constantin cel Mare pe Golgota, „pelerinii din sec. IV-VI vedeau și admirau, printre alte relicve sfinte și o frumoasă icoană a Sfintei Fecioare, devenită celebră prin rolul determinant pe care l-a avut în convertirea Sfintei Maria Egipteanca"[940].

Venerarea Maicii Domnului prin imagini sau icoane ale ei era o practică frecventă în Biserică. Numele și chipul ei apăreau tot mai des printre creștini, folosirea lor întregind evlavia către Maica lui Dumnezeu[941].

Sfârșitul perioadei patristice propriu-zise a însemnat însă și o grea încercare pentru Biserică. Pe măsură ce învățătura și cultul despre Fecioara Maria se desăvârșea, a apărut și controversa asupra validității sau cinstirii icoanelor. Pentru o perioadă mai mare de un secol, adică din anul 725 până la 843, Bizanțul a traversat o criză deosebită. Acum, la mare distanță de acele evenimente, se poate afirma că doar experiența pastorală și credința puternică a Sfinților Părinți (Sfântul Ioan Damaschin, Sfântul Andrei Criteanul, Sfântul Gherman al Constantinopolului și alții) a făcut ca învățătura ortodoxă despre Maica Domnului să iasă biruitoare și, chiar mai mult, cultul ei să ia un avânt deosebit[942].

Este greu de lămurit ce anume a determinat izbucnirea cu atâta violență a crizei iconoclaste. Au existat atât cauze religioase (anumite exagerări cultice), cât și cauze politice legate de interesele împăraților bizantini. Leon al III-lea Isaurul (717-741), care a început practic persecutarea iconodulilor, a mizat pe sprijinul politic și religios al celor din anturajul său. În anul 730, când patriarhul Gherman al Constantinopolului a fost obligat să respingă cultul icoanelor, acesta a preferat să părăsească scaunul patriarhal decât să împlinească un ordin absurd[943].

Persecuția celor ce cinsteau icoanele s-a extins foarte mult și sub urmașul și fiul lui Leon al III-lea, Constantin Copronim (741-775). La sinodul convocat de acesta la Hieria în anul 754, a obligat pe episcopi să primească doctrina iconoclastă și să respingă cultul icoanelor[944].

Sinodul al VII-lea Ecumenic de la Niceea (787) a combătut „punct cu punct hotărârile pseudosinodului de la 754, contestându-i-se calitatea de «adunare ecumenică», întrucât la așa zisul «sobor bisericesc» nu au fost reprezentați nici patriarhii Răsăritului, nici episcopul Romei"[945]. Hotărârile Sinodului al VII-lea au fost luate din învățătura Sfântului Ioan Damaschin, care arătase că venerarea sau cinstirea icoanelor înseamnă respectul pentru persoana zugrăvită și nu se adresează materiei.

Concluzia era cât se poate de clară: este plăcută cinstirea icoanelor sfinților, a Maicii Domnului, a îngerilor, ca și a sfintelor moaște și a Sfintei Cruci[946].

A mai existat o revenire la starea de persecuție a iconodulilor prin împăratul Leon al V-lea Armeanul (813-820) și a unor succesori ai lui. Împărăteasa Teodora (842-856) însă a hotărât să convoace un sinod la care să se discute din nou importanța icoanelor în viața creștinilor. Patriarhul Metodie (843-847) a chemat pe toți episcopii și monahii care suferiseră în timpul persecuțiilor iconoclaste și la 11 martie 843 au declarat valabile „hotărârile celor șapte Sinoade ecumenice, restabilind cultul icoanelor, rostind anatema asupra tuturor iconoclaștilor"[947]. Pentru că hotărârile Sinodului de la 843 au fost luate în ajunul primei duminici din Postul Mare, duminica aceea a rămas cunoscută sub numele de „Duminica Ortodoxiei", „ca să fie spre amintire despre biruința Ortodoxiei asupra tuturor ereziilor"[948].

Se poate afirma, așadar, că existența cultului, a cinstirii Maicii Domnului este o realitate a epocii patristice. Caracteristicile acestui cult sunt, în principal, legătura interioară cu învățătura Bisericii despre Mântuitorul Hristos, dezvoltarea continuă sau îmbogățirea cu noi elemente liturgice și corespondența eshatologică și soteriologică.

Dacă până în secolele IV-V aceste forme de venerare ale Maicii Domnului erau într-un stadiu de început, după stabilirea dogmei maternității divine a ei (Theotokos), cultul Sfintei Fecioare s-a dezvoltat în mod continuu, fără a exista însă „inovații" de ordin doctrinar. Tot ceea ce s-a spus sau s-a scris despre Fecioara Maria în epoca patristică a fost fundamentat pe Sfânta Scriptură și pe Sfânta Tradiție a Bisericii, pe trăirea autentică, ortodoxă, a creștinilor.

Imnul Acatist

Acest imn este, în primul rând, dovada existenței unei credințe puternice în Fecioara Maria. Inspirat din Taina Întrupării Mântuitorului nostru Iisus Hristos din Fecioara Maria, imnul formează o piesă unică în patrimoniul liturgic al Bisericii[949].

În legătură cu autorul acestui imn nu s-a putut ajunge la un răspuns concludent, însă majoritatea teologilor îl consideră fie o scriere a lui George de Pisidia, fie a lui Gherman al Constantinopolului sau a Sfântului Roman Melodul[950]. Studiile mai recente fixează data scrierii acestui

imn în a doua jumătate a secolului al V-lea sau la începutul secolului al VI-lea, fără a oferi vreunui autor apartenența lui[951]. *Imnul Acatist* se cântă în săptămâna a 5-a din Postul Mare, fiind o slujbă cu caracter solemn în Biserică. El se rostea și se asculta stând în picioare în biserică în semn de respect pentru Fecioara Maria[952].

Imnul se compune dintr-un canon de 24 de strofe (icoase și condace). „Structura" lui este formată după literele alfabetului grecesc și mai poate fi împărțită în două mari părți, fiecare cu 12 strofe. Prima parte are un caracter mai mult narativ, iar a doua parte are un caracter doctrinar. Cântarea de la sfârșitul fiecărui icos: „Bucură-te, Mireasă, Pururea-Fecioară!" este în același timp o aclamație care arată importanța acestei sărbători. La sfârșitul fiecărui condac se cântă „Aliluia", cântare de biruință asupra păcatului și de slăvire a lui Dumnezeu.

În esență, *Imnul Acatist* preamărește Taina Întrupării Mântuitorului nostru Iisus Hristos și rolul Maicii Domnului. Tema acestui imn este, în primul rând, hristologică și soteriologică, dar totul este scris pe „fondul" preamăririi Maicii Domnului. Ea a adus în lume pe Iisus Hristos, Cuvântul și Fiul lui Dumnezeu și este Maică a curăției, adică a sfințeniei, este cauză („pricină") a mântuirii creștinilor. Poetul și teologul care a scris acest imn a preamărit sfințenia și frumusețea Maicii Domnului. Virtuțile ei izvorăsc din harul lui Dumnezeu ce s-a revărsat peste ea: „Îngerul cel mai întâistătător, din cer a fost trimis să zică Născătoarei de Dumnezeu: Bucură-te! Și, împreună cu glasul cel netrupesc, văzându-te pe Tine, Doamne, Întrupat, s-a spăimântat și a stat strigând către dânsa unele ca acestea:

Bucură-te, cea prin care răsare bucuria.
Bucură-te, cea prin care piere blestemul.
Bucură-te, chemarea lui Adam celui căzut.
Bucură-te, izbăvirea lacrimilor Evei.
Bucură-te, înălțime, întru care cu anevoie se suie gândurile omenești.
Bucură-te, adâncime, care nu te poți vedea lesne nici cu ochii îngerești.
Bucură-te, că ești scaun Împăratului.
Bucură-te, că porți pe Cel ce poartă toate.
Bucură-te, steaua, care arăți Soarele.
Bucură-te, pântecele dumnezeieștii Întrupări.
Bucură-te, cea prin care se înnoiește făptura.
Bucură-te, cea prin care Prunc se face Făcătorul.
Bucură-te, Mireasă, Pururea-Fecioară!" (*Icosul I*)[953].

Condacele exprimă aceeași bucurie și mirare în fața Tainei Întrupării Domnului. Sunt reluate, totodată, mai multe teme biblice: dialogul Maicii Domnului cu Arhanghelul Gavriil, „teama" Dreptului Iosif, călătoria magilor care devin martori ai Nașterii Fiului lui Dumnezeu: „Știindu-se pe sine sfânta întru curăție, zis-a lui Gavriil cu îndrăznire: Preaslăvitul tău glas cu anevoie se arată a fi primit sufletului meu; că naștere cu zămislire fără sământă cum îmi spui? Cântând: Aliluia!"[954]. Apoi: „Vifor de gânduri îndoielnice având întru sine înțeleptul Iosif, s-a tulburat uitându-se la tine, cea neamestecată cu nunta, gândind că ești furată de nuntă, ceea ce ești fără prihană; iar atunci când a cunoscut că zămislirea ta este de la Duhul Sfânt, a zis: Aliluia"[955]. Și: „Steaua cea cu dumnezeiască mergere, văzând-o magii, mers-au pe urma luminii ei; și ținând-o ca pe o făclie, cu ea căutau pe tarele Împărat; și ajungând pe Cel neajuns, s-au bucurat cântându-I: Aliluia"[956].

În final, autorul acestui imn proclamă pe Fecioara Maria: „Biserică însuflețită", adică purtătoare de Hristos și model de viețuire. Fecioara Maria este Născătoare de Dumnezeu și izvor de binecuvântare pentru toți creștinii. Mijlocirea ei pentru neamul omenesc se vădește mai ales din faptul că ea este Ocrotitoare sau Izbăvitoare „de toată ispita": „O! Maică prealăudată care ai născut pe Cuvântul, Cel ce este mai sfânt decât toți sfinții, primind acest dar de acum, izbăvește de toată ispita și scoate din chinul ce va să fie pe toți cei ce-ți cântă ție: Aliluia!"[957].

Se poate spune că *Imnul Acatist* este o împletire de elemente narative și doctrinare. Bogăția învățăturii despre Fecioara Maria se combină cu invocarea sau chemarea ei în ajutor, pentru ca omul să se elibereze de sub puterea celui rău.

Imnul Acatist este o rugăciune care arată profunda legătură pe care o are Fecioara Maria cu Fiul lui Dumnezeu. Admirația și dragostea pentru Fecioara Maria, autorul o transpune liric, fără a scăpa din vedere marile adevăruri de credință: Întruparea și mântuirea prin Domnul nostru Iisus Hristos, apoi faptul că ea este Născătoare de Dumnezeu și Ocrotitoarea creștinilor.

CONCLUZII

1. Biserica a păstrat în conștiința sa sfântă, încă de la începutul existenței ei, adevărul revelat asupra Fecioarei Maria ca Maica lui Dumnezeu și Pururea-Fecioară. Cinstirea sau venerarea ei „care derivă nemijlocit din credința în Iisus Hristos"[958] este cel dintâi lucru ce se cuvine a fi evidențiat în legătură cu Maica Domnului în Teologia patristică. Ea este prezentă în conștiința Bisericii prin rolul și „calitățile" ei: feciorie, sfințenie și mijlocitoare către Dumnezeu pentru mântuirea creștinilor. „Biserica a considerat totdeauna pe Fecioara Maria, Născătoare de Dumnezeu, căci în aceasta se implică mărturisirea că Cel ce S-a născut din ea nu e o persoană omenească deosebită de cea dumnezeiască, ci Însuși Fiul lui Dumnezeu S-a născut din ea, după firea Sa omenească. Niciodată nu se naște o fire, ci un ipostas, care în ordinea omenească este o persoană, firea nu vine la subzistență reală decât ca persoană. Persoana care se naște din *Fecioara Maria este identică cu Persoana Cuvântului dumnezeiesc*, care prin Întrupare Se face și persoana firii omenești"[959].

2. Încă din primele secole, Sfinții Părinți (Sfântul Ignatie Teoforul, Sfântul Justin Martirul și alții) au scris în operele lor despre Maica Domnului cu un dublu scop: pentru a mărturisi credința lor așa cum a păstrat-o Revelația divină și pentru a contracara diversele erezii cu caracter hristologic (ereticii tăgăduiau, mai ales, realitatea Întrupării, adică faptul că Mântuitorul Hristos S-a născut cu adevărat din Fecioara Maria și apoi că El nu este Fiul lui Dumnezeu, ci un simplu om[960]). Primele mărturii creștine despre Fecioara Maria nu adaugă nimic la Sfânta Scriptură, ci sunt reflecții asupra acesteia, dezvoltând învățătura despre maternitatea feciorelnică a Maicii Domnului ca act liber de credință și de ascultare. Interesul popular s-a manifestat prin existența numeroaselor scrieri apocrife (*Protoevanghelia lui Iacob* fiind cea mai cunoscută și folosită în Biserică) în care găsim exprimată credința în pururea-fecioria Maicii Domnului.

3. Începând cu secolul al III-lea Biserica a trebuit să facă față unor numeroase probleme teologice și administrative. Fecioara Maria nu a

apărut nici acum ca „obiect" direct de controverse și explicații, dar era cu neputință să se vorbească despre Mântuitorul fără să se facă referire și la ea. Maternitatea divino-umană a fost tratată de scriitori bisericești ca Tertulian și Origen. Primul a făcut paralela dintre Fecioara Maria și Biserică, temă dezvoltată apoi de Sfântul Irineu al Lyonului și de Fericitul Augustin. Origen a fost cel dintâi scriitor bisericesc care a folosit numele de „Născătoare de Dumnezeu" (Theotokos) pentru Fecioara Maria[961].

4. Din secolele următoare, adică IV și V, Biserica a accentuat învățătura despre fecioria Maicii Domnului (Sfântul Atanasie, *Scrisori către fecioare*; Sfântul Grigorie de Nyssa, *Despre feciorie* etc.), paralela Eva-Fecioara Maria (Sfântul Irineu al Lyonului, *Contra ereziilor*), punerea în paralel a maternității Sfintei Fecioare cu maternitatea Bisericii (Origen, *Comentariu la Ioan*; Fericitul Augustin, *Despre fecioria sfântă*; Sfântul Ambrozie, *Despre consacrarea fecioarelor*), apoi despre sfințenia ei (Sfântul Ambrozie, *Scrisoarea 63*; Sfântul Efrem Sirul, *Imne*). Dezvoltarea învățăturii Bisericii despre Fecioara Maria arată rolul ei unic în istoria mântuirii. Sfinții Părinți nu au accentuat niciodată o teologie autonomă despre Fecioara Maria, ci au fost preocupați de mărturisirea fecioriei, maternității și sfințeniei ei.

5. Prin Sinodul de la Efes din 431, Fecioara Maria a fost recunoscută în mod „oficial" ca Născătoare de Dumnezeu sau „Theotokos". Nestorie, cel care a declanșat marea criză trinitară și hristologică din secolul al V-lea, rămăsese fidel unei gândiri unilaterale despre Maica Domnului. Biserica însă, prin răspunsul dat la Sinodul din 431, a lămurit deplin învățătura despre unitatea Persoanei Mântuitorului Hristos și rolul Fecioarei Maria. Mântuitorul Hristos este Același, Om și Dumnezeu, iar Maica Sa este Născătoare de Dumnezeu. Practic, acest nume al Sfintei Fecioare, deși nu era cuprins în Sfânta Scriptură transpunea, dintr-o altă perspectivă, dogma Întrupării Mântuitorului nostru Iisus Hristos. A o numi pe Fecioara Maria, „Theotokos" nu era, din punct de vedere teologic, decât a spune că Fiul lui Dumnezeu s-a născut din ea! Numele acesta, „Theotokos", arată legătura intimă care există între Mântuitorul Hristos și Maica Sa. Semnificația profundă a termenului este aceea a maternității divino-umane a Sfintei Fecioare. Pentru a respinge doctrina nestoriană, Sfântul Chiril al Alexandriei „a arătat două adevăruri ale Revelației: întâi că Domnul nostru Iisus Hristos este o Persoană unică și apoi că Sfânta Fecioară

Maria este Maica lui Dumnezeu pentru că ea a născut pe Dumnezeul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos"[962].

6. În ultima perioadă patristică, învățătura despre Fecioara Maria a fost reluată și amplificată de către Părinții Bisericii. Proclamarea Fecioarei Maria ca „Theotokos", însemna preacinstirea ei, pentru că dumnezeirea Fiului se răsfrânge, în primul rând, asupra ei. În lumina numeroaselor mărturii ale Sfinților Părinți și ale scriitorilor Bisericii din veacurile V-VIII, credința în Maica Domnului apare manifestă. În Sfânta Liturghie, în numeroase condace, în tropare și stihiri sau în alte cântări, Fecioara Maria a fost și este mereu preamărită și chemată în ajutor.

7. O altă învățătură abordată în această perioadă de Sfinții Părinți a fost aceea a „sfârșitului Fecioarei Maria". Adormirea și ridicarea ei cu trupul la cer înseamnă că „Cea plină de har" (Luca 1, 28) nu a fost o ființă nemuritoare. Păcatul strămoșesc a fost transmis la toți oamenii, deci și la ea, spune Biserica, iar consecința acestuia este moartea. Integritatea și desăvârșirea sa duhovnicească nu a putut anula identitatea ființei sale pământești, căci ea fiind om, a murit, ființa fiind mărginită. Sfântul Ioan Damaschin, considerat ultimul Părinte al Bisericii, a sistematizat învățătura privitoare la Adormirea Maicii Domnului: „Fără dureri a fost nașterea sa și fără dureri a fost trecerea sa în lumea de dincolo. Ea, în care boldul morții a fost omorât, este începutul Vieții celei mai bune"[963].

Trupul Maicii Domnului, însă, din care Mântuitorul S-a născut, nu putea să fie supus stricăciunii, pentru că ar fi fost o biruință a răului asupra ei ca persoană. De aceea, au spus Părinții, Fiul a chemat-o la cer a treia zi după moartea ei trupească. Nici un Sfânt Părinte nu a acordat Fecioarei Maria puteri dumnezeiești, în urma cărora ea singură s-ar fi înălțat la cer. Deși Adormirea Maicii Domnului nu a făcut obiectul nici unei definiții dogmatice din partea Bisericii, totuși, se observă din scrierile Sfinților Părinți că respingerea acestei învățături ar fi considerată o blasfemie. Majoritatea autorilor bisericești au subliniat realitatea existenței, dincolo de istorie, a Maicii Domnului. Ridicarea ei la cer este „un semn eshatologic"[964], un semn și o realitate care anticipează „sfârșitul" spre care trebuie să se îndrepte creștinii.

8. Spiritualitatea patristică referitoare la Maica Domnului a început practic cu Sfântul Irineu al Lyonului care a numit-o „cauza mântuirii noastre" și „avocata (sau apărătoarea) Evei". Alți Sfinți Părinți (printre care Sfântul Atanasie, Sfântul Ambrozie) au început să vadă în ea împlinirea idealului de feciorie și de dăruire către Dumnezeu. Biserica o

numește pe Fecioara Maria „mai cinstită decât Heruvimii și mai preamărită fără de asemănare decât Serafimii", adică superioară oricărei alte făpturi. „Cultul ortodox, prin frumusețea și varietatea lui, este ceva unic în creștinătatea întreagă"[965], iar acest cult, înseamnă: sărbători, cântări, omilii și predici închinate Maicii Domnului. Apariția în timp a sărbătorilor închinate Maicii Domnului exclude posibilitatea vreunei influențe păgâne care să fi dat naștere la un cult al Sfintei Fecioare în creștinism. Chiar dacă au mai existat exagerări, pornite uneori din sânul Bisericii, în sensul unei încercări de divinizare a Maicii Domnului, așa cum au făcut colirindienii, Sfinții Părinți au restabilit totdeauna dreapta învățătură[966]. Dezvoltarea progresivă a cultului Maicii Domnului a dus la statornicirea adevărului că ea este Maica lui Dumnezeu, Preasfântă, Preacurată, Împărăteasa cerului și a pământului[967]. Cultul ei de preacinstire (*hyperdulie*) este distinct de cel datorat lui Hristos (*adorare*) și de cel dat sfinților (*dulie*).

9. Este semnificativ faptul că Sfinții Părinți nu au considerat necesar să formuleze dogme legate de Fecioara Maria, ci au transpus într-un limbaj poetic, simbolic și doxologic, tot ceea ce Biserica mărturisea. Cinstirea Sfintei Fecioare Maria în Biserică a fost exclusiv liturgică și hristologică. Niciodată în primul mileniu, atât în Răsărit cât și în Apus, cultul sau sărbătorile ei nu au dobândit „sensuri" particulare ca mai apoi să fie nevoie de „re-echilibrări" (adică „adaosuri" sau „renunțări") ale diferitelor forme de manifestare a cultului ei. Fecioara Maria a intrat în cultul creștin printr-o Teologie patristică sobră, prin raportarea la Taina Vieții, la Persoana Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Existența, încă de la începuturile creștinismului a imaginilor sau a icoanelor Maicii Domnului, dovedește faptul că ea era preacinstită. Primii creștini nu pot fi suspectați în nici un caz de idolatrie, deoarece imaginea sacră, icoanele erau consecința directă a dreptei învățături a Bisericii.

10. Teologia patristică a insistat mult asupra legăturii foarte apropiate dintre Sfântul Duh și Fecioara Maria. Sfințenia ei este datorată lui Dumnezeu, Cel ce S-a pogorât asupra ei atât la Bunavestire cât și la Cincizecime. Din această perspectivă Fecioara Maria este considerată *pnevmatoforă* prin excelență, adică sfințită și purtătoare de Dumnezeu atât în trup cât și în suflet. Insistența Părinților asupra sfințeniei Maicii Domnului a fost făcută și din considerente practice, pentru înlăturarea pericolelor ereziilor (pelagianismul care avea tendința de a atribui prea mare importanță naturii sau voinței umane a Fecioarei Maria în defavoarea

harului divin). La fel, Sfinții Părinți au insistat asupra maternității Fecioarei Maria pentru a înlătura orice idee dochetă despre Trupul Domnului.

Din perspectiva pnevmatoforă, Fecioara Maria devine *rugătoarea* în fața lui Dumnezeu pentru toți creștinii. Ocrotirea ei este cerută de către toți cei ce nădăjduiesc în „dobândirea Duhului". Fecioara Maria, chip al Bisericii înveșmântate în lumina Harului lui Dumnezeu, devine ea însăși izvor de binecuvântare pentru creștini. „Nu există Ortodoxie fără Maica Domnului"[968]. Sfinții Părinți au văzut în lucrarea ei chemarea la comuniune a tuturor creștinilor, pentru că Biserica reprezintă adunarea celor ce cred și laudă pe Dumnezeu. Înțelegerea ortodoxă asupra Maicii Domnului are în vedere și o dimensiune eshatologică, adică evidențierea faptului că ea este „înainte-mergătoare" a neamului omenesc, arătând calea și sfârșitul la care trebuie să ajungă toți creștinii.

NOTE

[1] *Troparul, glasul al 4-lea*, ziua a douăzeci și cincea, Bunăvestirea Preasfintei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarei și Pururea-Fecioarei Maria, în *Mineiul pe martie*, ediția a cincea, EIBMBOR, București, 1977, p. 190.

[2] Père Justin Popovitch, *Philosophie orthodoxe de la vérité, Dogmatique de l'Église Orthodoxe*, traduit du serbe par Jean-Louis Palierne, Tome deuxième, L'Âge d'Homme, Lausanne-Genève, 1993, p. 224.

[3] *Patrologie (I)*, p. 11.

[4] *Ibidem*, p. 12.

[5] A se vedea, de exemplu, lucrarea lui Joseph Lédit, *Marie dans la Liturgie de Byzance*, Beauchesne, Paris, 1976.

[6] Majoritatea lucrărilor Sfinților Părinți și a scriitorilor bisericești au fost luate din colecțiile: J. P. Migne și Sources Chrétiennes.

[7] Ceea ce se știa în Apus despre Maica Domnului, din perspectivă ortodoxă era, mai ales, ceea ce s-a tradus din cărțile de cult sau din câțiva Sfinți Părinți greci. Pentru lucrarea de față au fost folosite mai multe lucrări ale unor autori apuseni: E. Mercenier et François Paris, *La prière des églises de rite byzantin*, vol. I, Chevetogne, 1937, vol. II, 1937 și 1948; vol. III, 1972; P. Salaville, *Marie dans la liturgie byzantine ou greco-slave*, în *MARIA*, vol. I, Paris, 1949, p. 247-326; în cele opt volume *MARIA*, editate de Hubert du Manoir, Paris, 1949-1971, este prezentată și tradiția bizantină; E. Pantelakis, *Les livres ecclésiastiques de l'ortodoxie*, în „Irénikon", XIII, 1936.

[8] Alte lucrări cu caracter general, pe lângă cele menționate deja sunt: José de Aldama, *Maria en la patristica de los siglos I y II*, Madrid, 1970, p. XV-380; Francesco Spedalieri, *Maria nella Scittura e nelle tradizione delle Chiesa primitiva*, 3 vol., Roma, 1961-1968; Idem, *La Madre di Dio in S. Giovanni Chrisostomo*, Roma, 1964; G. Jouassard, *La théologie mariale de Saint Irénée*, Les actes du congrès marial national, Lyon, 1954; Cipriano Vagaggini, *Maria nelle opere di Origene*, în „Orientalia Christiana Analecta", 131, Roma, 1942; Ignacio Ortiz de Urbina, *La Vergine nella teologia di S. Ephrem*, în OCA, 197, Roma, 174, p. 65-104; S. Fedyniak, *Mariologia cf. P. Capadoces*, Roma, 1958; Nilus a S. Brocardo, *De maternitate divina B. Mariae semper Virginis. Nestorii CP-ni et Cyrilli Alexandrini sententia*, Roma, 1974; Martin Jugie, *Les homélies de Saint Germain sur la Dormition de la Vierge*, în „Echos d'Orient", 16, 1913, p. 219-231. Trebuie menționați și: Giuseppe Besutti, *Bibliografia mariana*, Roma, 1958-1966; René Laurentin, *Court traité de théologie mariale*, Paris, 1953.

[9] Preot Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, Ediția a doua, vol. 2, EIBMBOR, București, 1997, p. 53-60; Idem, *Învățătura despre Maica Domnului la ortodocși și catolici*, în „Ortodoxia", an II (1950), nr. 4, p. 559-609; Idem, *Maica Domnului ca mijlocitoare*, în „Ortodoxia", an IV (1952), nr. 3 - 4, p. 79-129.

[10] Preot Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, Manual pentru uzul studenţilor Institutelor teologice, Bucureşti, 1956; Idem, *„Şi Cuvântul Trup S-a făcut". Hristologie şi mariologie patristică*, Editura Mitropoliei Banatului, Timişoara, 1993 (= *HMP*); Idem, *Sfânta Tradiţie în lumina Sfinţilor Părinţi*, în „Ortodoxia", an VIII (1956), nr. 2, p. 163-190; Idem, *Momente şi aspecte ale hristologiei precalcedoniene şi calcedoniene*, în „Ortodoxia", an XVII (1965), nr.1, p. 44-82.

[11] Pr. Prof. Dr. Ştefan Alexe, *Viata crestină după Bărbaţii apostolici*, în „Studii Teologice", VII (1955), nr. 3-4, p. 223-235; Idem, *Fericitul Augustin în româneşte*, în „Mitropolia Olteniei", IX (1957), nr. 11-12, p. 766-778; Idem, *Contribuţia Sfântului Ioan Damaschin la sistematizarea învăţăturii ortodoxe*, în „Ortodoxia", XXXVI (1984), nr. 1, p. 120-134.

[12] Diac. Prof. Constantin Voicu, *Hristologia Părinţilor Apostolici*, în „Ortodoxia", an XIII (1961), nr. 3, p. 405-418; Idem, *Maica Domnului în teologia Sfântului Ioan Damaschin*, în „Mitropolia Olteniei", an XIV (1962), nr. 3-4, p. 165-184; Idem, *Problematica teologiei Sfântului Grigorie de Nyssa*, în „Mitropolia Ardealului", an IX (1964), nr. 3-5, p. 230-251; Idem, *Sfinţi Părinţi mai de seamă ai Bisericii*, în volumul *Credinţă ortodoxă şi viaţă creştină*, Sibiu, 1992, p. 58-96.

[13] Pr. Prof. D. Fecioru, *Un nou gen de predică în omiletica patristică: Predica la Bunavestire a Sfântului Gherman I al Constantinopolului*, în „Biserica Ortodoxă Română", an LXIV (1946), nr. 1-3, p. 60-92 şi nr. 4-6, p. 180-193 şi nr. 7-9, p. 386-397; Idem, *Teologia icoanelor la Sfântul Ioan Damaschin*, în „Ortodoxia", an XXXIV (1982), nr. 1, p. 28-40; Idem, *Scrierile Părinţilor Apostolici*, traducere, note şi indici, Bucureşti, 1979; Idem, *Apologeţi de limbă greacă*, (= *ALG*) traducere, introducere, note si indice, Bucuresti, 1980 (în colaborare).

[14] Preot Olimp Căciulă, *Anatemetismele Sfântului Chiril al Alexandriei*, în „Biserica Ortodoxă Română", an LV (1937), nr. 3-4, p. 129-155; Idem, *A cunoscut Iosif Flaviu pe Apostolul Pavel?*, în „Glasul Bisericii", an XX (1961), nr. 1-2, p. 77-111.

[15] Preot Buzescu Nicolae, *Teotokos şi Hristologia în canoanele, stihirile, dogmaticile şi troparele Octoihului mare*, în „Ortodoxia", an XIX (1977), nr. 1, p. 20-46; Idem, *„Panaghia Teotokos" în imnologia Mineielor*, în „Ortodoxia", an XXXII (1980), nr. 3, p. 534-558; Idem, *Dreapta învăţătură a Bisericii despre Preasfânta Născătoare de Dumnezeu*, în „Mitropolia Olteniei", an XXXIV (1982), nr. 1-3, p. 80-88.

[16] Luigi Gambero, *Mary and the Fathers of the Church, The Blessed Virgin Mary in Patristic Thought* (= *MFC*), Ignatius Press, San Francisco, 1999, p. 25. Manualele de *Patrologie* ale Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman şi cartea menţionată mai sus le-am folosit de cele mai multe ori în această lucrare despre Fecioara Maria.

[17] Preot prof. dr. Ioan Rămureanu, Preot prof. dr. Milan Şesan, Preot prof. dr. Teodor Bodogae, *Istoria Bisericească Universală* (= *IBU*), vol. I (1-1054), ediţia a III-a revăzută şi completată, EIBMBOR, Bucureşti, 1987, p. 177.

[18] Meliton al Sardelor, *Fragmente*, XIV, 5 şi XV, 22, în *Sur la Pâque et fragments*, introduction, texte critique, traduction et notes par Othmar Perler, Les Éditions du Cerf, Paris, 1966, S.C., 123, p. 240-242.

[19] Sfânta Tradiţie îl prezintă pe Sfântul Ignatie ca pe unul din cei mai iubiţi mucenici ai Bisericii. Ucenic al Sfântului Ioan Evanghelistul, Sfântul Ignatie a urmat Sfântului Petru în scaunul episcopal de Antiohia Siriei, dar a fost arestat pentru credinţa sa şi

dus la Roma. În timpul acelei călătorii el a scris șapte *Scrisori*, impresionante prin frumusetea și teologia lor (*Epistola catre Smirneni*, P.G., 5, 707-718; *Epistola către Tralieni*, P.G., 5, 674-686, *Epistola către Magnezieni*, P.G., 5, 661-674 ș.a.). În *Epistola către Romani* (P.G., 5, 685-696), de exemplu, cere să fie lăsat pradă fiarelor pentru a mărturisi mai bine pe Hristos (P.G., 5, 689). În această lucrare am folosit mai ales: Ignace d'Antioche, Polycarpe de Smyrne, *Lettres. Martyre de Polycarpe*, texte grec, introduction, traduction et notes de P. Th. Camelot, O.P., 4-e édition revue et corigée, Les Éditions du Cerf, Paris, 1969, S.C., 10; *MFC*, p. 29-31.

[20] Sfântul Ignatie Teoforul, *Epistola către Efeseni*, cap. 18 și 19, în S.C., 10, p. 75 s.u.

[21] *IBU*, p. 184.

[22] Sfântul Ignatie Teoforul, *Epistola către Tralieni*, 9, 1, în S.C., 10, p. 101 s.u.

[23] Idem, *Epistola către Efeseni*, 18, 2, în S.C., 10, p. 75.

[24] Idem, *Epistola către Smirneni*, 1, în S.C., 10, p. 133.

[25] *IBU*, p. 185.

[26] Sfântul Ignatie Teoforul, *Epistola către Efeseni*, 1, în S.C., 10, p. 57.

[27] Walter Delius, *Geschichte der Marienverehrung*, München, E. Reinhardt, 1963, p. 35.

[28] Sfântul Ignatie Teoforul, *Epistola către Smirneni*, 1, 1, în S.C., 10, p. 133.

[29] Idem, *Epistola către Tralieni* 9, în S.C., 10, p. 101.

[30] Idem, *Epistola către Efeseni*, 18, 2 și 19, 1, în S.C., 10, p. 75.

[31] E. Toniolo, *Padri della chiesa*, în *Nuovo dizzionario di Mariologia*, Torino, 1988, p. 1051.

[32] Paul Evdokimov, *L'Orthodoxie*, Desclée de Brouwer, Paris, 1979, p. 195.

[33] *Ibidem*.

[34] Manuscrisul este cunoscut de Sfântul Epifaniu de Salamina, care l-a reprodus în tratatul său *Contra ereziilor*, 72, 3 (după F. Cayré, *Patrologie et histoire de la théologie*, Tome premier, 3-e édition, Paris, Tournai, Rome, 1938, p. 38).

[35] *Patrologie (I)*, p. 88.

[36] *Ibidem*, p. 89 (a se vedea și: A. Vacant, *Pères de l'Église*, în *Dictionnaire de Théologie Catholique* (= *DTC*), Fascicula X, Paris, 1909, col.1672).

[37] *Ibidem*.

[38] X. le Bachelet, *Arianisme*, în *DTC*, Fascicula X, col.1796.

[39] Idem, *Saint Cyrille de Jèrusalem*, în *DTC*, Fascicula XXVI, col. 2540.

[40] A. Vacant, *Apôtres*, în *DTC*, Fascicula X, Paris, 1909, col.1662.

[41] *Patrologie (I)*, p. 90.

[42] *Ibidem*.

[43] Într-un fel asemănător se exprimă Sfântul Ignatie și Sfântul Iustin Martirul respingând acel „dia parthenos" pe care valentinienii îl foloseau în sens dochet (A. Vacant, *Pères de l'Église*, în *DTC*, Fascicula X, Paris, 1909, col.1672 și P. Batiffol, *Le symbole des Apôtres*, în *DTC*, Fascicula X, Paris, 1909, col. 1662).

[44] *Martyrium S. Iustini et Sociorum*, trad. de Alexander Roberts & James Donaldson, în „The Ante-Niceene Fathers", vol. I, Ed. Charles Scribner's Sons, New York, 1926, p. 305-306. Am folosit, de asemenea: *MFC*, p. 43-49 și lucrarea în românește: *Apologeți de limbă greacă* (= *ALG*), carte tipărită cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, traducere, introducere, note

și indici de Pr. Prof. Dr. T. Bodogae, Pr. Prof. Dr. Olimp Căciulă, Pr. Prof. Dr. D. Fecioru, EIBMBOR, București, 1997.

[45] Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, 4, 18 (P.G., 20, 374) în *Scrieri, partea întâia: Istoria bisericească; Martirii din Palestina*, traducere, studiu, note și comentarii de Pr. Prof. T. Bodogae, EIBMBOR, București, 1987 (PSB 13), p. 169.

[46] Sfântul Justin Martirul și Filosoful, *Apologia I*, 23; 30-35, în *ALG*, p. 55 și 60-65; Idem, *Dialogul cu iudeul Tryfon*, 48, în *ALG*, p. 189.

[47] Idem, *Dialogul cu iudeul Tryfon*, cap. 11-25, în *ALG*, p. 133-155.

[48] Idem, *Apologia I*, 33, P.G., 6, 380 (în *ALG*, p. 63).

[49] Idem, *Dialogul cu iudeul Tryfon*, 84, P.G., 6, 673 (în *ALG*, p. 252-253 și PSB, 2, p. 191-192).

[50] *HMP*, p. 344.

[51] E. Toniolo, *art. cit.*, p. 1047.

[52] *MFC*, p. 46.

[53] Sfântul Justin Martirul, *Dialogul cu iudeul Tryfon*, 100, P.G., 6, 709-712 (în *ALG*, p. 277-278).

[54] În Sfânta Scriptură, Eva este numită „mama tuturor celor vii" (Facere 3, 20), dar pentru Părinții și scriitorii bisericești rolul ei a fost în contradicție cu voința lui Dumnezeu în istoria mântuirii. Eva a transmis viața în sens trupesc, omenește, însă tot ea a fost și pricinuitoarea căderii neamului omenesc în păcat. Cu o intuiție deosebită, autorii creștini au atribuit numai Fecioarei Maria apelativul de „Maică a Vieții", în sensul că ea a născut pe Fiul lui Dumnezeu, care este adevărata Viață a lumii.

[55] Sfântul Justin Martirul și Filosoful, *Dialogul cu iudeul Tryfon*, 100, P.G., 6, 712 (în *ALG*, p. 278).

[56] Ibidem.

[57] Idem: „Iar Fiul Său, Care singur este numit în chip propriu Fiu, Cuvântul, Care a fost împreună cu El și S-a născut mai înainte de toate celelalte făpturi și prin Care, la început, a zidit și a împodobit toate, se numește Hristos pentru faptul că este uns și că Dumnezeu a împodobit toate prin El" (*Apologia* II, 6, P.G., 6, 453; și în *ALG*, p. 107).

[58] *HMP*, p. 345.

[59] *Ibidem*. A se vedea și: Sfântul Justin Martirul și Filosoful, *Apologia* I, cap. 33, 4-6, în *ALG*, p. 63-64.

[60] Sfântul Justin Martirul și Filosoful, *Dialogul cu iudeul Tryfon*, 43, 1, în *ALG*, p. 180.

[61] T. Gallus, *Interpretatio mariologica protoevangelii tempore post-patristico usque ad Concilium Tridentinum*, Roma, Orbis Catholicus, 1949, p. 23.

[62] *Patrologie (I)*, p. 328-329; *MFC*, p. 48-49.

[63] *Méliton de Sardes: Sur la Pâque et fragments*, traduction, introductions et notes par Othmar Perler, Editions du Cerf, Paris, 1966, S.C., 123, p. 98.

[64] *Ibidem*.

[65] Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, 4, 3, în *Scrieri, partea întâia: Istoria bisericească; Martirii din Palestina*, traducere, studiu, note și comentarii de Pr. Prof. T. Bodogae, EIBMBOR, București, 1987 (PSB 13), p. 146.

[66] Fericitul Ieronim, *Despre pururea-fecioria Mariei, contra lui Helvidiu*, 20, P.L. 23, 212.

[67] Acest text face parte din *Viața lui Valaam și Ioasaf* (P.G., 96, 857-1248), fiind pus în Migne printre lucrările Sfântului Ioan Damaschinul, însă cercetătorii au descoperit că nu-i aparține acestuia.

[68] *MFC*, p. 44.

[69] În Noul Testament se vorbește despre Mântuitorul Hristos ca „Adam cel Nou" (de exemplu în I Corinteni 15, 21-22) și de aceea Sfinții Părinți au făcut legătura cu Fecioara Maria pe care a văzut-o ca pe „Eva cea nouă".

[70] René Laurentin, *Court traité de Théologie mariale*, Ed. Lethielleux, Paris, 1953, p. 38.

[71] *Patrologie (I)*, p. 394; *MFC*, p. 59-67. Filosof și jurist de renume, Tertulian a apărat credința creștină cu o deosebită intransigență, ceea ce l-a făcut să cadă în erezia montanistă. Se pare că a studiat și la Roma unde a practicat și avocatura. Către anul 193, Tertulian s-a convertit la creștinism și s-a întors la Cartagina unde și-a câștigat o faimă deosebită printre conaționali. Datorită rigorii morale a trecut la montaniști, dar se pare că a avut un statut aparte, nelăsându-se influențat de alte principii. Prin maturitatea gândirii lui teologice, Tertulian a precedat hristologia veacului de aur patristic și hotărârile Sinodului de la Calcedon (451).

[72] *Martiriul Sfinților scilitani*, în *Actele martirice*, studiu introductiv, note și comentarii de Pr. Prof. Ioan Rămureanu, EIBMBOR, București, 1982, PSB 11, p. 84-85.

[73] *Martiriul Sfintelor Perpetua și Felicitas*, în *Actele martirice*, PSB 11, p. 112-125.

[74] *Patrologie (I)*, p. 394-513.

[75] Tertulian, *Despre Trupul lui Hristos*, 22, 6, în *CCL*, 2, 913.

[76] E. Dublanchy, *Marie*, în *DTC*, Fascicula IX, Paris, 1927, col. 2370.

[77] Tertulian, *Despre Trupul lui Hristos*, 19, P.L., 2, 785.

[78] Idem, *Despre prescripțiile contra ereticilor*, 13, P.L., 2, 1252.

[79] *HMP*, p. 383.

[80] *Ibidem*, p. 385.

[81] Tertulian, *Despre Trupul lui Hristos*, 20, 1, P.L., 2, 830-831.

[82] *Ibidem*, 23, P.L., 2, 835 (și în *CCL*, 2, 914-915).

[83] *HMP*, p. 388.

[84] *Ibidem*, p. 389.

[85] Tertulian, *Despre Trupul lui Hristos*, 5, P.L., 2, 806.

[86] Idem, *Despre suflet*, 2, P.L., 2, 726.

[87] *HMP*, p. 358.

[88] Tertulian, *Despre Trupul lui Hristos*, 23, P.L., 2, 835 (și în *CCL*, 2, 914–915).

[89] Idem, *Despre voalul fecioarelor*, 6 (P.L., 2, 946) și *Despre monogamie*, 8 (P.L., 2, 989). Aceeași atitudine intransigentă o are cu privire la „Mama și frații" Domnului (Matei 12, 46-50 și Marcu 3, 31-35) pe care-i vede mai degrabă ca membri ai aceleiași familii, nesocotind cu totul terminologia timpului biblic.

[90] Idem, *Despre Trupul lui Hristos*, 18, 1-3, P.L., 2, 828.

[91] *MFC*, p. 65.

[92] Tertulian, *Despre Trupul lui Hristos*, 17, 5, în *CCL*, 2, 905.

[93] *Ibidem*, 17, P.L., 2, 781.

[94] *Ibidem*, 17, P.L., 2, 782.

[95] Tertulian, *Împotriva lui Marcion*, 2, 4, P.L., 2, 288-289.

[96] M. J. Nicolas, *Marie, Mère du Sauveur*, Desclée & Cie, Paris, 1967, p. 29.

[97] Michael O'Carroll, C. S. Sp., *Tertullian*, art. în *Theotokos: a theological encyclopedia of the Blessed Virgin Mary* (= *THEOTOKOS*), Ed. „A Michael Glazier Book", The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota, 1990, col. 338.

[98] Tertulian, *Despre monogamie*, 8, 2, P.L., 2, 989: „Maria a fost Fecioară când a născut pe Hristos, dar după aceea ea a fost soția unui singur bărbat, astfel că cele două idealuri ale sfinteniei (adică al fecioriei și al căsătoriei) să se afle la părinții lui Hristos, în persoana unei mame, care a fost și fecioară și căsătorită numai cu un bărbat".

[99] Nu se cunoaște data exactă a nașterii Sfântului Irineu de Lyon, dar se pare că a fost între anii 140-160, la Smirna, în Asia Mică. Se știe faptul că a fost ucenic al Sfântului Policarp, pentru că în lucrarea sa, *Împotriva ereziilor*, Sfântul Irineu spune: „Așa am învățat de la unii prezbiteri care au ascultat și ei, la rândul lor, de la un om care a văzut pe Apostoli și i-a ascultat" (4, 27, P.G., 7, 1056). Din motive necunoscute a părăsit țara natală și s-a așezat în Galia, de unde a plecat apoi la Roma, prin anii 177-178, în calitate de preot al Bisericii din Lyon pentru a lămuri diverse probleme de învățătură care apăruseră atunci (după istoricul Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, V, 4, 2, P.G. 20, 440). Scrisoarea pe care o purta de la conaționalii săi către papa Eleuteriu oferă o imagine sugestivă a creștinismului acelor vremuri. Pe când Sfântul Irineu era la Roma, a fost martirizat bătrânul episcop de Lyon, Fotin, și de aceea papa Eleuteriu l-a numit în locul lui. Sfântul Irineu s-a implicat în mod deosebit în disputele pascale ale vremii pentru lămurirea lor. El a mijlocit pe lângă papa Victor I pentru împăcarea cu Bisericile care nu sărbătoreau Paștile la data ținută de Roma. Istoricul Eusebiu de Cezareea, care a relatat aceste lucruri, spune că Sfântul Irineu și-a meritat numele, deoarece s-a dovedit un puternic apărător al păcii în regiunea sa (Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, 5, 24, 17, P.G., 20, 508). După aceste evenimente nu mai apar date despre Sfântul Irineu. Se pare că el a murit ca martir în orașul pe care-l păstorea, Lyon (am folosit: *Patrologie (II)*, p. 16-19 și *MFC*, p. 51-57).

[100] Johannes Quasten, *Initiation aux Pères de l'Église*, traduit de l'anglais par J. Laporte, Les Editions du Cerf, Paris, 1966, p. 329.

[101] Sfântul Irineu de Lugdunum, *Demonstrația propovăduirii apostolice*, traducere, introducere și note de Prof. dr. Remus Rus, EIBMBOR, București, 2001, p. 5 (=*Demonstrația*). Am folosit de asemenea: Irénée de Lyon, *Démonstration de la prédication apostolique*, (= *Démonstration*) nouvelle traduction de l'arménien avec introduction et notes par L.M. Froidevaux, S.C., 62, Les Editions du Cerf, Paris, 1959.

[102] Această lucrare s-a păstrat într-o traducere latină, denumită în mod curent cu numele latin de *Adversus Hæreses* (*Împotriva ereziilor*), are cinci cărți sau capitole mari. Astăzi nu se mai păstrează originalul grecesc al lucrării, dar din faptul că a fost bine cunoscută de Sfântul Ciprian, se poate ajunge la concluzia că a fost scrisă pe la anul 250. În editia din P.L., 7, se găsește traducerea latină și părțile rămase din limba greacă. O mai bună ediție critică este aceea din „Sources chrétiennes", nr. 263-264 (cartea I), 293-294 (cartea II), 210-211 (cartea III), 100 (cartea IV) și 152-153 (cartea V). Autorul a dorit să facă cunoscut tuturor greșelile aduse de gnoză și gnostici. În

prima parte a lucrării el face o impresionantă și unică evaluare a gnosticismului. Aici Sfântul Irineu vorbește de Simon Magul, de Menandru, de valentinieni cu care se angajează în vii polemici. El citează apoi pe diferiți promotori de școli și secte (Saturnil, Vasilide, Carpocrate, Cerint, ebionți, nicolaiți, encratiți). Lista oferită nu este completă, autorul fiind conștient că cei ce au denaturat adevărul, într-un fel sau altul, sunt cu mult mai mulți. În partea a doua a lucrării (în patru cărți), Sfântul Irineu respinge ereziile și restabilește, totodată, adevărul legat de credința creștină.

[103] Această lucrare se compune din două părți mari. Prima parte este ocupată cu studiul credinței creștine (Sfânta Treime, crearea omului, păcatul originar, Întruparea Mântuitorului din Fecioara Maria, mântuire), iar a doua aduce

122 *Ibidem*, p. 823.

123 *Ibidem*, p. 831.

124 *Ibidem*, III, 4, în S.C., 211, p. 45-47.

125 *Ibidem*, III, 10, în S.C., 211, p. 119.

126 *Ibidem*, V, 20, în S.C., 153, p. 259.

127 *Ibidem*, V, 21, în S.C., 153, p. 263.

128 Bouyer P. L., *Le culte de la Mère de Dieu*, Chevetogne, 1950, p. 33.

129 Sfântul Irineu al Lyonului, *Împotriva ereziilor*, III, 24, în S.C., 211, p. 475: „Bisericii i-a fost încredințat «darul lui Dumnezeu» așa cum a încredințat Dumnezeu suflarea de viață făpturii sale, pentru ca aceasta să aibă viață; în Biserică avem părtășia cu Hristos, adică cu Sfântul Duh, arvuna nepătimirii, adeverirea credinței adevărate și scara noastră către Dumnezeu... Căci în Biserică, după cum se știe, avem pe Apostoli, pe prooroci, pe învățători și toată lucrarea Duhului. Și acolo unde este Biserica, acolo este prezent Sfântul Duh și acolo unde este Sfântul Duh, acolo este Biserica și tot harul și Duhul este Adevărul".

130 *Ibidem*.

131 *Ibidem*, I, 10, în S.C., 264, p. 155.

132

Sfântul Ipolit şi Pontian să fie exilaţi în Sardinia. Înainte de moarte, Sfântul Ipolit s-a împăcat cu Biserica (a se vedea: *Patrologie (1956)*, p. 80–81 şi *MFC*, p. 85-88).

[140] Sfântul Ipolit, *Despre Hristos şi antihrist*, 4, P.G., 10, 732.

[141] Idem, *Contra lui Noet*, 17, P.G., 10, 826-827.

[142] Idem, *Comentariu la Daniel*, 4, 2, P.G., 10, 686 (şi în *Die griechischen christlichen Schriftseller* (= *GCS*), Leipzig-Berlin, 1897, 1, 1, col. 212).

[143] Sfântul Ipolit consemnează foarte frumos, poetic chiar, cum Maica lui Dumnezeu a fost „atrasă" de „parfumul" Mirelui Ceresc: „Mirosind acest leac dumnezeiesc, zămisli în pântecele ei Preafericita Fecioară Maria pe Cuvântul lui Dumnezeu" (Sfântul Ipolit, *Cuvânt la Arătarea Domnului*, P.G., 10, 852). A se vedea şi: Hippolyte, *Commentaire sur Daniel*, introduction de Gustav Bardy, texte établi et traduit par Maurice Lefèvre, Les Éditions du Cerf, Paris, 1947, S.C., 14, II, 34, p. 126 şi IV, 39, p. 205.

[144] *Patrologie (1956)*, p. 92.

[145] Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească* 5, 10, P.G., 20, 456 (şi *Patrologie (II)*, p. 238).

[146] Pierre-Thomas Camelot, *Gnose et gnosticisme*, în *Dictionnaire de Spiritualité ascétique et mystique, doctrine et histoire*, Fascicules XXXIX-XL, Beauchesne, Paris, 1965, p. 508; *MFC*, p. 70-71.

[147] Clement Alexandrinul, *Stromate*, 6, 15, P.G., 9, 349.

[148] *Ibidem*, 7, 16, P.G., 9, 529 - 530.

[149] Idem, *Pedagogul*, 1, 6, P.G., 8, 300-301.

[150] Origen s-a născut într-o familie creştină pe la anul 185 şi chiar de la o vârstă fragedă a fost chemat de episcopul Demetrius să-l înlocuiască pe Clement la conducerea Şcolii din Alexandria. Prin anul 232, Origen s-a mutat la Cezareea Palestinei întemeind şi aici o şcoală creştină. Dacă la Alexandria a rămas aproape 30 de ani, la Cezareea a trăit şi a învăţat încă 20 de ani, făcându-şi numeroşi ucenici. Totuşi, controversele legate de persoana şi învăţătura lui nu au întârziat să apară. Acestea au continuat chiar mai mult după moartea lui din anul 253. A se vedea: *Patrologie (II)*, p. 292 şi *MFC*, p. 71-79.

[151] *Patrologie (II)*, p. 313-315.

[152] Origen, *Comentariu la Ioan*, 10, 6, P.G., 14, 316.

[153] Influentat de filosofia platonică, Origen a susţinut preexistenţa sufletului Mântuitorului Hristos ca şi a tuturor sufletelor oamenilor (Origen, *Despre principii*, II, 6, 3-4, P.G., 11, 209-210). A se vedea: Origen, *Scrieri alese, partea a treia: Peri arhon (Despre principii)*, studiu introductiv, traducere, note de Pr. Prof. Teodor Bodogae, EIBMBOR, Bucureşti, 1982, PSB 8, p. 143-144.

[154] Origen, *Comentariu la Ioan*, 20, 30, P.G., 14, 641-644.

[155] Idem, *Comentariu la Epistola către Galateni*, P.G., 14, 1298.

[156] Idem, *Comentariu la Ioan*, I, P.G., 16, 34. Înţelesul adânc al acestor cuvinte l-a dezvăluit Sfântul Nil († 430): Fecioara Maria este Maica tuturor celor ce trăiesc o viaţă după principii evanghelice (Sfântul Nil, *Epistole. Epistola 1*, 266, P.G., 79, 179).

[157] Istoricul Socrates spune că Origen ar fi scris un comentariu la *Epistola către Romani* unde ar fi numit-o pentru prima oară pe Fecioara Maria: „Născătoare de Dumnezeu" (Socrates, *Istoria Bisericii*, 7, 32, P.G., 67, 812).

[158] Origen, *Comentariu la Matei*, 10, 17, P.G., 13, 1817 ş.u.

[159] Idem, *Comentariu la Ioan*, 32, 16, P.G., 14, 784.

[160] *Ibidem*, P.G., 14, 32.

[161] Idem, *Comentariu la Matei*, 10, 17, P.G., 13, 876-877.

[162] Idem, *Omilii la Luca*, 6, 3-4, P.G., 13, 1814-1815 (şi în S.C., 87, p. 144-146).

[163] Origen spune că toţi oamenii trebuie să trăiască în virtute: „Oricare suflet curat, nestricat de patimi, având a zămisli prin puterea Duhului voinţa Tatălui în el, va deveni «maică» a lui Hristos" (*Comentariu la Matei*, 281, în *GCS*, 41, 1, p. 126).

[164] Idem, *Omilii la Luca*, 17, 6-7, P.G., 13, 1845 (şi în S.C., 87, 256-258).

[165] *Ibidem*, 7, 4, P.G., 13, 1818 (şi în S.C., 87, 158).

[166] Idem, *Contra lui Celsus*, I, 35, studiu introductiv, traducere şi note de Pr. Prof. T. Bodogae, colaboratori Prof. N. Chirică, Teodosia Laţcu, EIBMBOR, Bucureşti, 1984, PSB 9, p. 59-60.

[167] *Ibidem*.

[168] *Patrologie (II)*, p. 495.

[169] Apocrifele care privesc, mai mult sau mai puţin, persoana Maicii Domnului sunt destul de numeroase. Unele scrieri sunt iudeo-creştine (precum *Înălţarea lui Isaia* care este cel mai vechi document care aminteşte de fecioria „in partu" a Maicii Domnului, după H. F. D. Sparks, *The Apocryphal Old Testament*, Oxford, Clarendon Press, 1984, p. 809-810). Alte apocrife sunt aşa-numitele „Apocrife ale Naşterii şi copilăriei lui Iisus", iar altele abordează Patimile şi Învierea Domnului şi conţin mai multe referiri la Maica Domnului (*Transitus Mariæ*, *Istoria tâmplarului Iosif*). Există, de asemenea, acele cărţi numite *Fapte*, *Apocalipse* sau *Evanghelii*, puse pe seama unor Sfinţi Apostoli sau ucenici ai Domnului, cărţi în care se vorbeşte pe larg despre Maica Domnului (a se vedea, de exemplu: *Evanghelia lui Filip* şi *Evanghelia lui Toma*, editate de R. M. Wilson, *The Gospel of Philip*, Londra, A.R. Mowbray, 1962 şi apoi de James Keith Elliot, *The Apocryphal New Testament*, Oxford, Clarendon Press, 1993). Acestea au fost editate şi în limba română: ***, *Evanghelii apocrife*, traducere, studiu introductiv, note şi comentarii de Cristian Bădiliţă, Humanitas, Bucureşti, 1996.

[170] Cel mai vechi manuscris este papyrusul V Bodmer (Michel Testuz, *Papyrus V Bodmer: Nativité de Marie*, Cologne-Geneva, Ed. Bibliotheca Bodmeriana, 1958). Cercetătorul Emile de Strycker a oferit cea mai bună ediţie critică a acestei scrieri, comparând textele mai multor manuscrise greceşti, siriene şi armene (a se vedea: Emile de Strycker, *La forme la plus ancienne du Protoévangile de Jacques*, Subsidia Hagiografica, 33, Brussels, Société des Bollandistes, 1961). În lucrarea de faţă au fost folosite traducerile făcute de: Pr. Prof. Ioan G. Coman, *HMP*, p. 314-327 şi Ovidiu Constantinescu, în „Glasul Bisericii", XIII (1957), nr. 11-12, p. 630-638.

[171] *Protoevanghelia lui Iacob* 4, 1-2, în *HMP*, p. 316.

[172] E. Toniolo, *art. cit.*, p. 1049.

[173] *Protoevanghelia lui Iacob* 6, 2-3, în *HMP*, p. 317.

[174] *Ibidem*, 7, 2, p. 318.

[175] *Ibidem*, 9, 3, p. 320.

[176] *Ibidem*, 11, 2, p. 320.

[177] După *Numeri 5, 11-31*: „Și a grăit Domnul cu Moise și a zis: «Grăiește fiilor lui Israel și zi către ei: De va greși femeia unui bărbat și-l va înșela și va dormi cineva cu ea în pat și aceasta va fi dosit de bărbatul ei și se va spurca pe ascuns și nu vor fi martori împotriva ei, nici nu va fi prinsă asupra faptului; de va cădea asupra bărbatului duhul geloziei, bănuind pe femeia sa vinovată fiind aceasta sau de va cădea asupra lui duhul geloziei și-și va bănui femeia sa nevinovată fiind, să-și ducă bărbatul femeia sa la preot și să aducă jertfă pentru ea a zecea parte efă de făină de orz, dar să nu toarne deasupra untdelemn, nici să pună tămâie pentru că acesta-i dar de râvnire (gelozie), dar de amintire, care amintește vinovăția. Iar preotul să o aducă și să o pună înaintea Domnului. Apoi să aducă preotul apă curată de izvor într-un vas de lut; să ia țărână din pământ de dinaintea cortului adunării și să o pună în apă. După aceea să pună preotul pe femeie înaintea Domnului, să descopere capul femeii și să-i dea în mâini darul de pomenire, darul de gelozie, iar preotul să aibă în mâini apa cea amară, care aduce blestemul. Apoi să jure preotul femeia și să-i zică: «Dacă n-a dormit nimeni cu tine și tu nu te-ai spurcat și n-ai călcat credincioșia către bărbatul tău, nevătămată să fii de această apă amară, care aduce blestem; iar de te-ai abătut, fiind măritată și te-ai spurcat, de a dormit cineva cu tine, afară de bărbatul tău, atunci să dea Domnul să fii de blestem și de ocară în poporul tău; să facă Domnul ca sânul tău să cadă și să se umfle pântecele tău și apa aceasta, care aduce blestem, să intre înăuntrul tău, ca să ți se umfle pântecele și să-ți cadă sânul tău». Iar femeia să zică: «Amin, amin». Apoi să scrie preotul jurările acestea pe hârtie, să le moaie în apa cea amară și să le dea femeii să bea apa amară, aducătoare de blestem și va intra în dânsa apa aducătoare de blestem, spre vătămarea ei. După aceea să ia preotul din mâinile femeii darul de pâine, cel pentru gelozie și să ridice acest dar înaintea Domnului și să-l ducă la jertfelnic. Să ia preotul cu pumnul o parte din darul de amintire, s-o ardă pe jertfelnic și după aceasta să dea femeii să bea apa. După ce va bea apa cea amară a blestemului, dacă ea va fi necurată și dacă va fi înșelat pe bărbatul ei, se va umfla pântecele ei și sânul ei va cădea și va fi femeia aceea blestemată în poporul său. Iar dacă femeia nu s-a spurcat, ci va fi curată, nevătămată va rămânea și va naște copii». Aceasta-i rânduiala pentru femeia bănuită, care fiind măritată, s-ar abate și s-ar spurca sau pentru omul asupra căruia ar cădea duhul geloziei și ar bănui pe femeia sa, atunci să pună el pe femeie înaintea feței Domnului și să facă preotul cu ea după legea aceasta. Și va fi bărbatul curat de păcat, iar femeia aceea își va purta păcatul ei".

[178] Sfântul Justin Martirul amintește în *Apologia I*, 33 (P.G., 6, 380, iar în *ALG*, p. 63) și în *Dialogul cu iudeul Tryfon*, 78 (P.G., 6, 663, iar în *ALG*, p. 242-245) de câteva idei cuprinse în *Protoevanghelia lui Iacob*. Sfântul Efrem Sirul amintește și el, în mai multe imne, numele Părinților Maicii Domnului, locul Nașterii Fiului lui Dumnezeu, călătoria în Egipt (Sfântul Efrem Sirul, *Imnele Nașterii*, traducere și prezentare de Diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2000, p. 15-127).

[179] *Înălțarea lui Isaia*, cap. 11, după E. Neubert, *Marie dans l'Église anténicéenne*, Bibliothéque théologique, deuxième édition, Paris, V, 1908, p. 173-175.

[180] Origen, *Comentariul la Matei*, 28, P.G., 13, 1637.

[181] Pentru detalii a se vedea: John Meyendorff, *Byzantine Theology, historical trends § doctrinal themes*, Fordham University Press, New York, 1979, p. 151-165.

[182] *HMP*, p. 121.

[183] *Patrologie (II)*, p. 357: „Reprezentanții Școlii alexandrine au apărat cu fermitate acest titlu al Sfintei Fecioare în timpul controverselor nestoriene și l-au fixat definitiv la Sinodul III Ecumenic de la Efes (431)".

[184] Așa proceda Nestorie, care la venirea sa ca Patriarh al Constantinopolului (428), a început să răspândească învățătura că Fecioara Maria ca „Născătoare de om" sau cel mult „Născătoare de Hristos" (*IBU*, p. 343).

[185] Sfântul Atanasie cel Mare, *Împotriva arienilor*, III, 14, 29, 33, P.G., 26, 349, 385, 393.

[186] Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Cateheze*, X, 19, P.G., 33, 686.

[187] Sfântul Epifaniu de Salamina, *Ancoratul*, P.G., 43, 157 ș.u.

[188] Didim cel Orb, *Despre Sfânta Treime*, 1, 31, P.G., 39, 422, 481-484.

[189] Sfântul Grigorie de Nazianz, *Epistola 101*, P.G., 37, 177. În această scrisoare, Sfântul Grigorie condamnă pe cei care nu cred că Fecioara Maria este „Theotokos", adică „Născătoare de Dumnezeu".

[190] Sfântul Ambrozie de Mediolanum, *Omilii la Luca*, 2, 26, P.L., 15, 1562; *Despre feciorie*, II, 1, 10-13, P.L., 16, 209 ș.u.

[191] Fericitul Augustin spune (în *Sermo 186*, 1; 187, 4, P.L., 38, 999 și 1003-1004) că Mântuitorul Hristos S-a născut pe pământ, adică a „intrat" în veacul acesta al oamenilor, iar Fecioara Maria este „Maica Atotputernicului Dumnezeu" („Mater Dei omnipotentis"). În *Sermo 289*, 2, P.L., 38, 1308, el arată că Fecioara Maria a născut cu Trupul chiar pe Fiul lui Dumnezeu, adică pe Cel ce este Dumnezeu adevărat și Om adevărat, în timp ce Elisabeta nu a născut decât un simplu om; iar în *Sermo 186*, P.L., 89, 999, el spune că Mântuitorul Hristos Și-a luat Trup din Maica Sa, fiind totodată și din sânurile Părintelui Ceresc.

[192] Sfântul Atanasie cel Mare s-a născut la Alexandria în 295 și a dobândit o frumoasă educație. În 318 a fost hirotonit diacon și a participat în această calitate la Sinodul I Ecumenic, combătând alături de episcopul Alexandru erezia ariană. În 328 a fost ales episcop al Alexandriei și a păstorit o perioadă de 45 de ani. A avut mult de luptat cu arienii și cu adepții lor și de aceea a trebuit să plece, de-a lungul anilor, de cinci ori în exil (însumând aproximativ 17 ani din cei de păstorire). „În aceste exiluri și între ele și până la sfârșitul vieții sale, Atanasie a desfășurat o activitate rodnică de teologie și îndeosebi de politică bisericească antieretică". Sfântul Atanasie a murit în anul 373. (A se vedea: *Patrologie (III)*, p. 95-107 și *MFC*, p. 99-105).

[193] Sfântul Atanasie cel Mare, *Despre feciorie*, 3, P.G., 28, 256 (și în „Le Muséon" 42, Louvain, 1929, p. 259).

[194] *Ibidem*.

[195] Idem, *Către Epictet*, P.G., 26, 1061 B.

[196] *Ibidem*.

[197] Idem, *Împotriva arienilor*, 3, 29, P.G., 26, 385.

[198] *Ibidem*, 3, 31, P.G., 26, 388-389.

[199] *Patrologie (III)*, p. 194 (așa spuneau, de exemplu, iudeii în cadrul monoteismului lor spiritualist).

[200] *Ibidem*: „Divinitățile mitologice ale păgânismului și acelea ale religiilor de misterii nu erau în situația de a se întrupa pentru a îndumnezei pe oameni. Nici dumnezeul sau dumnezeii filosofilor nu erau în stare de așa ceva".

[201] *IBU*, p. 189.

[202] Sfântul Atanasie cel Mare, *Despre Întruparea Cuvântului*, 7, P.G., 25, 109, iar în S.C., 199, p. 292. Lucrarea Sfântului Atanasie din P.G., 25 a fost confruntată cu versiunea din S.C., 199: Athanase d'Alexandrie, *Sur l'Incarnation du Verbe*, introduction, texte critique, traduction, notes et index de Charles Kannengiesser, Paris, 1973, p. 258-469.

[203] Idem, *Despre Întruparea Cuvântului*, 18, P.G., 25, 128.

[204] *Ibidem*, 37, P.G., 25, 160.

[205] Idem, *Despre feciorie*, 2, P.G., 28, 253 (și în „Le Muséon" 42, p. 243-244).

[206] *MFC*, p. 104.

[207] Sfântul Atanasie cel Mare, *Despre feciorie*, 2, P.G., 28, 256 (și în „Le Muséon" 42, p. 244).

[208] *Ibidem*.

[209] *Ibidem*.

[210] Se poate observa asemănarea cu *Protoevanghelia lui Iacob*: „Maria era hrănită în templul Domnului ca un porumbel și-și primea hrana din mână îngerească... Maria era din neamul lui David și era neîntinată înaintea Domnului" (*HMP*, p. 322-323).

[211] Sfântul Atanasie cel Mare, *Cuvânt despre chipul Sfintei Fecioare Maria*, P.G., 28, 935.

[212] Idem, *Scrisoare către Serapion*, III, 6, P.G., 26, 633 B (și în S.C., 15, p. 171).

[213] Michael O'Carroll, *Athanasius of Alexandria ST, Doctor of the Church*, art. în *THEOTOKOS*, p. 61.

[214] *Patrologie (III)*, p. 225.

[215] *Ibidem*, p. 226.

[216] A se vedea: Didyme l'Aveugle, *Sur Zacharie*, Ed. L. Doutreleau, vol. 1, S.C., 83, vol. 2, S.C., 84, vol. 3, S.C., 85, Paris, 1962; Didim cel Orb, *Despre Sfânta Treime*, P.G., 39, col. 600-769.

[217] Didim cel Orb, *Despre Sfânta Treime* 2, 4, P.G., 39, 481 C.

[218] *Ibidem*, 1, 27, P.G., 39, 404 C.

[219] Idem, *Comentariu la Psalmi*, 30, 21.

[220] Idem, *Despre Sfânta Treime*, 3, 4, P.G., 39, 832 D.

[221] Sfântul Chiril a fost prieten cu Sfântul Isidor Pelusiotul pe care-l numea „tată" și a petrecut mai mult timp în pustia egipteană trăind în asceză. În anul 403 a participat la sinodul de la Stejar. Acolo, lângă Calcedon, a fost depus Sfântul Ioan Gură de Aur din scaunul patriarhal de Constantinopol. În anul 412, Sfântul Chiril este ales patriarh la recomandarea lui Teofil, unchiul său. A păstrat, se pare, de la unchiul său caracterul dârz și îndrăzneț în susținerea Bisericii sale în fața ereziilor și a alianțelor politice. Sfântul Chiril are meritul de a fi luptat fără răgaz pentru înfrângerea nestorianismului prin Sinodul de la Efes din anul 431 (am folosit: *Patrologie (III)*, p. 284-289 și *MFC*, p. 241-247).

[222] Opera Sfântului Chiril se găsește în: P.G., vol. 68-77.

[223] Leon cel Mare: „Ceea ce a hotărât întâiul sobor de la Efes, condus de vrednicul de pomenire episcop Chiril, împotriva lui Nestorie trebuie să rămână pentru totdeauna" (*Scrisoarea 93*, P.L., 54, 939).

224 Finalul acestui capitol va fi consacrat unui studiu mai amănunțit a ceea ce a însemnat Sinodul de la Efes și contribuția Sfântului Chiril la stabilirea învățăturii despre Theotokos pe care a apărat-o cu multă tenacitate.

225 Învățătura despre Fecioara Maria la Sfântul Chiril a fost studiată de mai mulți autori: H. du Manoir, *La scène de Cana commentée par Saint Cyrille d'Alexandrie*, în *De primordiis cultus mariani*, vol. 3, Roma, 1970, p. 135-162; A. Eberle, *Die Mariologie des hl. Kyrillos von Alexandrien*, Freiburg im Breisgau, 1921; G. Jouassard, *Marie à travers la patristique*, în *MARIA*, vol. I, Paris, 1949, p. 122-136; Idem, *L'interprétation par saint Cyrille d'Alexandrie de la scène de Marie au pied de la croix*, în *Virgo immaculata*, vol. 4, Roma, 1955, p. 28-47; Nilus a S. Brocardo, *De maternitate divina beatae Mariae semper virginis Nestorii Constantinopolitani et Cyrilli Alexandrini sententia*, Roma, 1974; Dillenschneider Cl., *Le sens chrétien et la Maternité divine de Marie au IVe et Ve siècles de l'Église*, Bruges, 1929.

226 Sfântul Chiril al Alexandriei, *Omilia a II-a*, P.G., 77, 1032 CD.

227 Idem, *Comentariu la Isaia*, P.G., 70, 204 C și Idem, *Comentariu la Ieșire*, P.G., 69, 396 A.

228 Idem, *Apărarea celor 12 capitole*, P.G., 76, 317 C, 321 A-B și Idem, *Comentariu la Luca*, 2, P.G., 72, 485 A-B.

229 Idem, *Comentariu la Luca*, 2, 22, P.G., 72, 500.

230 Idem, *Comentariu la Facere*, P.G., 69, 325 C.

231 Idem, *Comentariu la Ioan*, 2, 1, P.G., 73, 325.

232 *Ibidem*, P.G., 73, 228.

233 *Ibidem*, 12, 19, P.G., 74, 662.

234 Origen, *Comentariu la Evanghelia de la Luca*, 17, 6-7, P.G., 13, 1845 (și în S.C., 87, p. 256-258).

235 Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariul la Ioan*, 12, 19, P.G., 74, 664. Același lucru îl subliniază și în *Dialogul cu Nestorie, că Sfânta Fecioară este Născătoare de Dumnezeu și nu Născătoare de Hristos* (P.G., 76, 251) și în *Contra celor ce nu mărturisesc pe Sfânta Fecioară ca Născătoare de Dumnezeu* (P.G. 76, 253).

236 *Ibidem*, P.G., 74, 664.

237 Idem, *Omilia a II-a*, P.G., 77, 1030.

238 *Ibidem*, P.G., 77, 996 C.

239 *Patrologie (1956)*, p. 159.

240 *Patrologie (III)*, p. 544 (și *MFC*, p. 131-139).

241 Chiril al Ierusalimului, *Cateheze*, 4, 9, P.G., 33, 465 A.

242 *Ibidem*, 4, 9, P.G., 33, 465 B-468 A.

243 *Ibidem*, 12, 1, P.G., 33, 725 A.

244 *Ibidem*, 12, 1, P.G., 33, 728 B C.

245 *Ibidem*, 12, 1, P.G., 33, 728 C-729 A.

246 *Ibidem*, 12, 5, P.G., 33, 729 B C.

247 *Ibidem*, 12, 21, P.G., 33, 753 A.

248 *Ibidem*, 12, 15, P.G., 33, 741 B.

249 *Ibidem*, 12, 22, P.G., 33, 753 B-C.

250 *Ibidem*, 10, 19, P.G., 33, 685 A.

251 *Ibidem*, 12, 1, P.G., 33, 728 A.

[252] *Ibidem*, 12, 34, P.G., 33, 768 A-769 A.

[253] *Ibidem*, 12, 29, P.G., 33, 761 B-C.

[254] *Ibidem*, 12, 27, P.G., 33, 742.

[255] Sfântul Chiril al Ierusalimului vorbește de lucrarea lui Dumnezeu asupra lui Avraam și a Sarei pe care i-a făcut roditori prin puterea Sa. „Oare Dumnezeu – se întreabă autorul – nu ar fi putut săvârși minunea venirii Sale în pântecele unei Fecioare?" (*Cateheze*, 12, 28, P.G., 33, 760 B-C).

[256] *Patrologie (III)*, p. 575-576.

[257] *Ibidem*, p. 578. Am folosit de asemenea: *MFC*, p. 120-128.

[258] Lucrarea este la P.G., 43, 12-236, iar ediția critică folosită este cea a lui Karl Holl, *Die griechischen Schriftsteller*, 25, Berlin, Akademie-Verlag, 1980.

[259] Michael O'Carroll, *Efraem of Syria, ST.*, în *THEOTOKOS*, p. 134. Lucrarea Sfântului Epifaniu, *Panarion* este la P.G., 41, 173-1200; 42, 12-773; Ediția critică folosită este cea a lui Karl Holl din *GCS*, 25, Berlin, Akademie-Verlag, 1915 și în *GCS*, 31 și 37, Berlin, Akademie-Verlag, 1922.

[260] În „Bibliotheca Hagiographica Graeca", editată de F. Halkin, S.J., Brussels, 1956. În *Panarion* se găsește o scrisoare a Sfântului Epifaniu către creștinii din Arabia, scrisoare importantă pentru definirea învățăturii despre Fecioara Maria (P.G., 42, 700 B–742 B).

[261] Sfântul Epifaniu de Salamina, *Panarion*, 79, P.G., 42, 740-756. Pentru mai multe detalii se pot consulta lucrările: Franz Joseph Dolger, *Die eigennartige Marienverehrung der Philomarianiten oder Kollyridianer in Arabien*, în „Antike und Christentum", I, 2, Berlin, 1929, p. 107-140; Quilliet, H., *Antidicomarianites*, în *DTC*, Fascicula X, Paris, 1909, col. 1378-1382; Bareille, G., *Collyrindiens*, în *DTC*, Fascicula XXII, Paris, 1910, col. 369-370.

[262] *Ibidem*, 79, 3, P.G., 42, 744.

[263] Idem, *Ancoratul*, 30, P.G., 43, 72 B.

[264] *Ibidem*, P.G., 43, 76 A-B: „Iisus este și Om și Dumnezeu deodată... Ca Om, El S-a născut, fără de sământă bărbătească, din Fecioara Maria, luând Trup din ea".

[265] Idem, *Panarion*, 78, 6, P.G., 42, 705 D.

[266] *Ibidem*, P.G., 42, 713 C-716 A.

[267] *Ibidem*, 1, 5, P. G., 41, 1003: „Sfânta Scriptură nu vorbește despre Fecioara Maria ca despre o femeie măritată cu un bărbat, ci o numește simplu „Fecioară" care, în ea, a zămislit pe Cuvântul lui Dumnezeu".

[268] *Ibidem*, 78, 19, P.G., 42, 718 (a se vedea și D. Fernandez, C.M.F., *De Mariologia S. Epiphanii*, Roma, 1968, p. 100-101). Expresia „pururea-fecioară" se găsește de mai multe ori la Sfântul Epifaniu: *Ancoratul*, 13, 80, 119; *Panarion*, 26, 7; 29, 6; 39, 10.

[269] În cartea sa, *Panarion*, Sfântul Epifaniu „enumeră ca «eretici», 44 de filosofi greci, începând cu Thales din Milet și sfârșind cu Epicur" (*Patrologie (III)*, p. 579).

[270] Sfântul Epifaniu de Salamina avea în vedere și textele paralele, adică pe acestea: „Și încă vorbind El mulțimilor, iată mama și frații Lui stăteau afară căutând să vorbească cu El" (Matei 12, 46); „Cine este mama Mea și cine sunt frații Mei? Și, întinzând mâna către ucenicii Săi, a zis: «Iată mama Mea și frații Mei. Că oricine face voia Tatălui Meu Celui din ceruri, acela Îmi este frate, soră și mamă»"(Matei 12, 48-49);

„Au nu este Acesta fiul Teslarului? Au nu se numește mama Lui Maria și frații Lui Iacov și Iosif și Simon și Iuda?" (Matei 13, 55); „Și au venit mama Lui și frații Lui și stând afară, au trimis la El ca să-L cheme" (Marcu 3, 31); „Că oricine face voia lui Dumnezeu, acesta este fratele Meu și sora Mea și mama Mea" (Marcu 3, 35); „Au nu este Acesta teslarul, fiul Mariei și fratele lui Iacov și al lui Iosif și al lui Iuda și al lui Simon? Si nu sunt, oare, surorile Lui aici la noi?" (Marcu 6, 3); „Și au venit la El, mama Lui și frații Lui, dar nu puteau să se apropie de El din pricina mulțimii. Și I s-a vestit: Mama Ta și frații Tăi stau afară și voiesc să te vadă..." (Luca 8, 19-21); „După aceasta S-a coborât în Capernaum El și mama Sa și frații Lui..." (Ioan 2, 12); „Au zis deci către El frații Lui..." (Ioan 7, 3-5); „Toți aceștia, într-un cuget, stăruiau în rugăciune împreună cu femeile și cu Maria, mama lui Iisus și cu frații Lui" (Fapte 1, 14); „N-avem dreptul, oare, să purtăm cu noi o femeie soră, ca și ceilalți Apostoli, ca și frații Domnului, ca și Chefa?" (I Corinteni 9, 5); „Iar pe altul dintre Apostoli n-am văzut, decât numai pe Iacov, fratele Domnului" (Galateni 1, 19).

[271] T. Camelot, *Marie, la Nouvelle Eve, dans la patristique greque du Concile de Nicée à Saint Jean Damascène*; vol. I: *La Nouvellle Eve*, în „Etudes mariales", 1954, p. 160.

[272] Sfântul Epifaniu de Salamina, *Panarion*, 78, 18, P.G., 42, 728-729.

[273] *Ibidem*, 78, 19, P.G., 42, 729-732.

[274] *Ibidem*, 42, 12, P.G., 41, 777 B.

[275] *Ibidem*, 78, 11, P.G., 42, 716 BC.

[276] *Ibidem*, 78, 23, P.G., 42, 737: „Dacă Sfânta Fecioară a murit, ea a fost îngropată cu siguranță. Adormirea ei s-a făcut cu mare cinste. Sfârșitul ei a fost cu totul curat și încoronat de fecioria ei. Dacă ea a fost străpunsă cu sabia, după cum este scris: «Prin sufletul tău va trece sabia» (Luca 2, 35), atunci ea a primit slava odată cu martirii, iar trupul ei preasfânt care luminează cele patru zări, străjuiește pe cei care se bucură întru odihna celei Binecuvântate. Dar ea trăieste în continuare! Că la Dumnezeu nimic din cele ce voiește nu este cu neputință iar sfârșitul ei nimeni nu-l cunoaște cu adevărat".

[277] *Ibidem*, 30, 31, P.G., 41, 460 C.

[278] *Ibidem*, 79, 4, P.G., 42, 745 C-D.

[279] *Ibidem*, 79, 9, P.G., 42, 753 D.

[280] G. Jouassard, *Deux chefs de file en théologie mariale dans le seconde moitié du Ive siècle: St. Epiphane et St. Ambroise*, în „Gregorianum" 42, 1961, p. 5-36.

[281] Fericitul Ieronim, *De viris illustribus*, 114, P.L., 23, 746.

[282] Sfântul Epifaniu de Salamina, *Panarion*, cap. 78-79, P.G., 42, 700-740.

[283] În *Panarion*, 78, 24, P.G., 42, 738, Sfântul Epifaniu o numește pe Fecioara Maria: „cea plină de har", așa cum a numit-o altădată Sfântul Luca în Evanghelia sa (1, 28).

[284] Sfântul Vasile s-a născut într-o familie deosebită din Cezareea Capadociei care a mai dat cinci sfinți: Sfânta Macrina cea Bătrână, Sfânta Emilia, Sfântul Grigorie, Sfântul Petru de Sevasta, Sfânta Macrina cea Tânără. O bunică, mama și trei frați i-au fost așadar călăuzitori pe calea sfințeniei și a slujirii Bisericii. A învățat la marile școli ale timpului de la Atena și Constantinopol. A fost prieten nedespărțit cu Sfântul Grigorie de Nazianz. În anul 364 a fost hirotonit preot de episcopul Eusebiu iar în

370 a devenit episcop de Cezareea Capadociei, păstorind doar până în anul 379 când a murit. Păstorirea lui, deși scurtă ca durată, a fost plină de roade: a organizat viața Bisericii, spitale, locuri pentru îngrijirea bolnavilor. În timpul unei mari foamete în 368 a organizat foarte bine asistența socială a credincioșilor săi. Cezareea făcea parte din Imperiul Roman de pe vremea lui Tiberiu, de prin anul 17 d. Hristos, iar mai apoi a fost împărțită în două provincii de către Diocletian care a vrut să organizeze imperiul pe noi structuri teritoriale la sfârșitul secolului al III-lea. În provincia aceasta creștinismul a pătruns de timpuriu, dovada fiind menționarea în Faptele Apostolilor 2, 9 a unor oameni din acel ținut prezenți în Ierusalim la Cincizecime. În provincia Capadocia au propovăduit Sfântul Petru și Sfântul Pavel care au trecut pe acolo în călătoriile lor. Creștinismul s-a răspândit repede printre oamenii din Capadocia, căci la 325 erau prezenți la Niceea aproximativ 10 episcopi aparținând Bisericii de acolo. Sfântul Vasile împreună cu fratele său Sfântul Grigorie de Nyssa și cu prietenul lor Sfântul Grigorie de Nazianz au format o „treime" capadociană care a influențat fundamental Teologia Bisericii. Prin scrisul lor, prin viața ascetică severă, dar și prin geniul lor teologic aceștia au influențat profund Biserica creștină. Lor li se poate adăuga Amfilohie, văr primar cu Sfântul Vasile și cu Sfântul Grigorie de Nyssa, care a păstorit Biserica din Iconium între anii 373-403. Deși a trăit puțin, Sfântul Vasile a scris multe lucrări ce au devenit normative pentru viața Bisericii. *Contra lui Eunomiu*, *Despre Sfântul Duh*, lucrare de mare importanță, dedicată lui Amfilohiu de Iconium, *Omilii la Hexaemeron*, *Constituțiile monahale*, *Regulile mari și mici* sunt doar câteva din lucrările scrise de acest mare păstor al Bisericii. Tot de la el au rămas Liturghia ce-i poartă numele, rugăciunile dinaintea împărtășirii și molitvele ce se citesc în ziua numelui lui (a se vedea *Patrologie (1956)*, p. 163-167 și *MFC*, p. 141-148).

[285] Georg Söll, *Die Mariologie der Kappadozier im Lichte der Dogmengeschichte*, în „Theologische Quartalschrift", 131, Berlin, 1951, p. 163-188; 288-319 și 426-457.

[286] Sfântul Vasile cel Mare, *Hexaemeron*, P.G., 29, 180 B.

[287] Idem, *Despre Nașterea lui Hristos*, 4, P.G., 31, 1465 B–1468 A.

[288] Idem, *Comentariu la psalmi*, 45, 6, P.G., 29, 425 C.

[289] Idem, *Împotriva lui Eunomiu*, 2, 15, P.G., 29, 601 B-C.

[290] Idem, *Scrisoarea 261*, P.G., 32, 969 B-C.

[291] Idem, *Despre Nașterea lui Hristos*, 3, P.G., 31, 1464 A.

[292] *Ibidem*, 5, P.G., 31, 1468 B-1473 B.

[293] *Ibidem*, 3, P.G., 31, 1464 C.

[294] *Ibidem*.

[295] *Ibidem*.

[296] Idem, *Scrisoarea 260*, P.G., 32, 965 C–968 A.

[297] Idem, *Despre Nașterea lui Hristos*, 3, P.G., 31, 1464 B-C.

[298] *Ibidem*, 5, P.G., 31, 1468 B.

[299] Idem, P.G., 31, 1468 A.

[300] Idem, *Comentariu la psalmi*, 45, 6, P.G., 29, 425 C.

[301] Idem, P.G., 30, 464 A – 465 B; 477 B.

[302] Sfântul Grigorie s-a născut pe la anul 335 și a primit o frumoasă educație în familie de la sora sa Macrina și de la fratele său mai mare, Vasile. A învățat cu Libaniu

și cu alți oameni de seamă ai timpului și a practicat retorica o vreme. S-a căsătorit cu Teosebia, dar mai apoi s-a retras în mănăstirea din Pont înființată de fratele său. În 371 a fost hirotonit episcop de Nyssa și a trebuit să facă față numeroaselor probleme administrative și sociale. Probleme pastorale, luptele cu arienii și cu adepții lor mai ales i-au îngreunat misiunea și au dus la depunerea lui printr-un sinod arian. În 378, o dată cu moartea împăratului Valens, a putut să se întoarcă la scaunul său, depunând o activitate laborioasă pastorală și misionară. La Sinodul II Ecumenic (381) a avut un rol important, activ. El mai apare menționat la un sinod în Constantinopol în 394, an în care se pare că a și murit. În operele sale de diferite genuri: dogmatice, exegetice, polemice sau liturgice, a tratat și învățătura despre Fecioara Maria. În mod deosebit vorbește despre Maica Domnului în *Omilia la Nașterea Domnului*, în *Comentariul la Cântarea Cântărilor*, în *Tratatul despre feciorie* și în *Viața Sfântului Grigorie Taumaturgul*. Alte lucrări sunt: *Despre crearea omului* în care completează omiliile fratelui său la *Hexaemeron*, *Despre viața lui Moise*, *Despre pitonisă*, *Contra lui Eunomiu*, *Contra lui Apolinarie* și, bineînțeles, *Marele Cuvânt catehetic* „cea mai importantă și mai sistematică operă dogmatică a Sfântului Grigorie de Nyssa" (a se vedea: *Patrologie (1956)*, p. 170 și *MFC*, p. 151-158).

[303] *IBU*, p. 338.

[304] Sfântul Grigorie de Nyssa, *Împotriva lui Apolinarie*, 6, P.G., 45, 1136 C-D.

[305] Idem, *Scrisoarea III*, P.G., 46, 1024 A.

[306] Idem, *Omilia I - Despre Înviere*, P.G., 46, 616 B-C.

[307] Idem, *Despre Nașterea lui Hristos*, P.G., 46, 1133 D – 136 B.

[308] Idem, *Despre feciorie*, 19, P.G., 46, 395 A.

[309] Idem, *Despre Nașterea lui Hristos*, P.G., 46, 1133 D – 136 B.

[310] *Ibidem*, P.G., 46, 1137 A-B.

[311] Sfântul Vasile cel Mare, *Despre Nașterea lui Hristos*, 5, P.G., 31, 1468 C – 1469 A.

[312] Origen, *Comentariu la Matei*, P.G., 13, 1631 A-B.

[313] Sfântul Grigorie de Nyssa, *Despre Nașterea lui Hristos*, P.G., 46, 1140 C – 1141 A.

[314] *Ibidem*.

[315] *Ibidem*, *Despre Învierea Domnului*, P.G., 46, 648 A.

[316] Idem, *Omilie la Bunavestire*, P.G., 62, 765.

[317] *Ibidem*, P.G., 62, 767.

[318] Idem, *Despre feciorie*, P.G., 46, 1148 A B.

[319] Idem, *Tâlcuire la Cântarea Cântărilor*, 13, P.G., 44, 1053 C.

[320] Idem, *Despre Învierea Domnului*, 2 , P.G., 46, 633 B.

[321] Idem, *Despre feciorie*, P.G., 46, 324 B.

[322] *Ibidem*, 13, P.G., 46, 377 D; Idem, *Epistola a 3-a*, 24, P.G., 46, 1022 A.

[323] Michael O'Carroll, *Gregory of Nyssa, St. Doctor of the Church*, art. în *THEOTOKOS*, p. 161.

[324] Sfântul Grigorie de Nyssa, *Viața Sfântului Grigorie Taumaturgul*, P.G., 46, 909-912.

[325] *MFC*, p. 152.

[326] Sfântul Grigorie s-a născut în localitatea Arianz pe la anul 329-330 din părinti creștini, episcopul Grigorie și mama sa Nona. După studiile elementare din casa părintească a plecat la Cezareea Capadociei si apoi în Palestina și Atena unde și-a făcut prieten pe Sfântul Vasile. A intrat apoi în mănăstirea înființată de prietenul său în Pont și a contribuit la alcătuirea primei Filocalii. În 371 a fost hirotonit episcop de Sasima dar avea mereu dorința de a urma o viață călugărească. În 379 a plecat în Constantinopol pentru a reorganiza viața bisericească din capitala imperiului. Acolo a rostit frumoasele *Cuvântări teologice* care i-au adus renumele de „Teologul". În 380 a ajuns, prin împăratul Teodosie, episcop al Constantinopolului și a fost confirmat de Sinodul II Ecumenic. Datorită însă neînțelegerilor și uneltirilor a trebuit să-și dea demisia de la președinția Sinodului II, retrăgându-se în Capadocia la Nazianz si apoi la Arianz unde s-a preocupat de viața bisericească de acolo. A murit pe la 389-390, în vârstă de aproape 60 de ani. Opera sa, în proză și în versuri, este variată cuprinzând patru volume din Patrologia Migne. Pe lângă *Cuvântările* amintite deja el a mai scris: *Cuvânt de apărare pentru fuga sa în Pont*, panegirice, poeme istorice și teologice (a se vedea *Patrologie (1956)*, p. 177-179 și *MFC*, p. 160-165).

[327] *Ibidem.*

[328] Sfântul Grigorie de Nazianz, *Scrisoarea 101*, P.G., 37, 177 C–180 A.

[329] Idem, *Poeme* 7, 180-194, P.G., 37, 1565 D–1566 A.

[330] *Ibidem.*

[331] Idem, *Cuvântarea 38*, 13, P.G., 36, 325 B.

[332] Idem, *Cuvântarea 29*, 19, P.G., 36, 100 A-B.

[333] Idem, *Cuvântarea 24*, 10-11, P.G., 35, 1181.

[334] Idem, *Poeme morale* 1, 189-208, P.G., 37, 537 A–538 A.

[335] Idem, *Cuvântarea 38*, 1, P.G., 36, 313 A.

[336] Idem, *Cuvântarea 29*, 4, P.G., 36, 79 A.

[337] Amfilohie de Iconiu s-a născut în jurul anilor 340-345 și și-a făcut o frumoasă cultură profană și religioasă. În 373, Sfântul Vasile l-a hirotonit episcop de Iconium și apoi i-a dedicat tratatul: „Despre Sfântul Duh". A participat cu mult zel la Sinodul II Ecumenic din Constantinopol (381), luptând energic la respingerea ereziilor. Prin activitatea sa a reușit să-ți câștige admirația împăratului Teodosie. Amfilohie de Iconiu se pare că a murit pe la anul 403 (a se vedea *Patrologie (1956)*, p. 185-186 și *MFC*, p. 168-169).

[338] *Ibidem.*

[339] Amfilohie de Iconiu, *Omilie la Întâmpinarea Domnului*, 8, P.G., 39, 57 C.

[340] *Ibidem*, P.G., 39, 56 C.

[341] Idem, *Omilie la Nașterea lui Hristos*, 4, P.G., 39, 41 A.

[342] Idem, *Omilii*, P.G., 39, 36 A-44 C și 44 C-60 A.

[343] Michael O'Carroll, *Amphilochius of Iconium, St.*, art. în *THEOTOKOS*, p. 23.

[344] Amfilohie de Iconiu, *Omilie la Nașterea lui Hristos*, 4, P.G., 39, 40: „Hristos, Cel ce are putere dumnezeiască, a fost hrănit cu lapte la sânul unei Fecioare Sfinte".

[345] „În ceea ce privește zămislirea fecioreascá, poarta fecioriei nu a fost deschisă nicidecum de Cel ce S-a întrupat în pântecele ei, căci a spus proorocul: «Poarta aceasta va fi închisă, nu se va deschide și nici un om nu va intra pe ea, căci Domnul Dumnezeul lui Israel a intrat pe ea. De aceea va fi închisă» (Iezechiel 44, 2).

Domnul, Cel ce S-a născut din ea, nimic nu-i este închis, ci toate îi sunt deschise" (P.G., 39, 49).

[346] O vreme a fost în legătură cu Nestorie al Constantinopolului, dar la Sinodul de la Efes s-a disociat cu totul de pozițiile acestuia. În timpul Sinodului a ținut două *Cuvântări la Nașterea Domnului* și un discurs împotriva lui Nestorie, în care arăta în ce anume consta rătăcirea lui. Se pare că Teodot de Ancyra a murit în jurul anilor 438-446 (am folosit mai ales *MFC*, p. 260-268).

[347] R. Caro, *La Homilética Mariana Griega en el Siglo V*, în „Marian Library Studies" 3, vol. 1, Dayton, 1971, p. 156-197.

[348] Două omilii conțin referiri mai importante asupra Fecioarei Maria: Teodot de Ancyra, *Omilia la ziua Nașterii Mântuitorului Iisus Hristos*, P.G., 77, 1349-1369 și *Omilia la Nașterea Mântuitorului*, P.G., 77, 1369-1385.

[349] Teodot de Ancyra, *Omilia 6*, 12, PO, 19, 331.

[350] Idem, *Omilia 2*, 7, P.G., 77, 1377 B-C.

[351] Idem, *Omilia 2*, 8, P.G., 77, 1377 D-1380 A.

[352] Idem, *Omilia 1*, 1, P.G., 77, 1349 B–C.

[353] Idem, *Omilia 1*, 8, P.G., 77, 1360 C.

[354] Idem, *Omilia 4*, 6, P.G., 77, 1397 B-C.

[355] *Ibidem*.

[356] Idem, *Omilia 5*, 3, P.G., 77, 1414 B.

[357] Legat de acest subiect, autorul abordează și tema proorociei Dreptului Simeon. Prin gura acestui prooroc, Teodot de Ancyra răspunde unor întrebări pe care mulți, (chiar și Fecioara Maria!) le-au pus în legătură cu Copilul ce S-a născut în lume: „Iată Simeon îți spune în proorocie: «O, preacurată și neprihănită porumbiță! O, cămară sfântă a nădejdii în care strălucesc toate darurile sfințeniei!». Pruncul pe care tu L-ai născut mai presus de pricepere, Pruncul a fost așezat spre căderea și ridicarea multora în Israel și va fi un semn care va stârni împotriviri. Și o sabie va străpunge sufletul tău pentru a se descoperi gândurile a multor inimi (Luca 2, 34-35). Dar oare de ce, bătrâne drepte, împreunezi prorocii grele cu sabia vestirii celei noi? Căci ai spus mai înainte: «lumină» și «slavă», iar acum spui: «cădere» și despre o «sabie» ce va trece prin Maica. Da! Toate se vor petrece curând. Va fi căderea necredincioșilor și înălțarea celor ce cred. Pentru sufletul Mariei tu spui că va veni o zi a încercării când multe gânduri vor străpunge mintea ei" (*Omilia 4*, 13, P.G., 77, 1409 A-B).

[358] Teodot de Ancyra, *Omilia a patra la Sfânta Născătoare de Dumnezeu și Dreptul Simeon*, 3, P.G., 77, 1393 B-C.

[359] Idem, *Omilia a șasea la Nașterea Născătoarei de Dumnezeu*, 11, P.G., 77, 1426.

[360] Fecioara Maria este „Mireasa Domnului care a înlăturat păcatul Evei": Teodot de Ancyra, *Omilia a patra la Sfânta Născătoare de Dumnezeu și Dreptul Simeon*, 3, P.G., 77, 1391.

[361] Știrile despre Proclu al Constantinopolului, înaintea anului 426 când a fost hirotonit episcop de Cizic, sunt puține. Se cunoaște faptul că nu a putut ocupa scaunul episcopal respectiv datorită disputelor teologice și opozanților, trăind în Constantinopol unde și-a câștigat renumele de foarte bun predicator. Prin anii 428 sau 429 a ținut o predică în Constantinopol în care Fecioara Maria era numită Născătoare de Dumnezeu sau „Theotokos" și care a fost inclusă mai apoi în actele

sinodale ale Soborului din 431 de la Efes. Nestorie, patriarh al Constantinopolului, care a asistat la slujbă, a încercat să opună argumentele sale. În anul 434 Proclu a fost ales episcop al Constantinopolului, păstorind până la moartea sa din 446. Omiliile sale se găsesc în P.G., 65, 68-757 (am folosit *MFC*, p. 249-257).

[362] Învățătura despre Fecioara Maria la Proclu al Constantinopolului a fost studiată, printre alții, de R. Caro, *op. cit.*, p. 76-128; Idem, *Proclo de Constantinopla, orador mariano del siglo V*, în „Marianum" 29, 1967, p. 377-492.

[363] Proclu al Constantinopolului, *Omilia 1*, P.G., 65, 681 A-B.

[364] Idem, *Omilia 5*, 2, P.G., 65, 717 C – 720 A.

[365] Idem, *Omilia 24*, 15, în „Le Muséon" 54, 1941, p. 42.

[366] *Ibidem, Omilia 24*, 17, p. 42-43.

[367] Idem, *Omilia 2*, 5, P.G., 65, 697 D.

[368] Idem, *Omilia 4*, 2, P.G., 65, 712 C.

[369] Idem, *Omilia 4*, 1, P.G., 65, 708 C – 709 B.

[370] Idem, *Omilia 1*, 2, P.G., 65, 684 A.

[371] Idem, *Omilia 1*, 3, P.G., 65, 684 A.

[372] *Ibidem*, 684 B.

[373] Sfântul Grigorie de Nazianz, *Scrisoarea 101*, 7, P.G., 37, 181-184.

[374] Proclu al Constantinopolului, *Omilia 1*, P.G., 65, 688 D – 689 D.

[375] *Ibidem*, P.G., 65, 681 C.

[376] Idem, *Omilia 5*, 3, P.G., 65, 720 C.

[377] Idem, *Omilia 1*, 1, P.G., 65, 680 C.

[378] Idem, *Omilia 4*, 2, P.G., 65, 709 C – 712 A.

[379] *Patrologie (1956)*, p. 189.

[380] Sfântul Ioan s-a născut, cel mai probabil, între anii 344-354 în Antiohia Siriei, tatăl său fiind un latin, Secundus, mare dregător militar, iar mama Antuza dintr-o familie creștină bogată. Tânărul Ioan a studiat în casa părintească, apoi cu retorul Libaniu și filosoful Andragatiu. A fost botezat mai târziu, după obiceiul vremii, prin 372 de către Meletie al Antiohiei. A frecventat școala lui Diodor și a legat prietenii cu mai mulți oameni importanți ai vremii sale printre care Teodor de Mopsuestia și Vasile de Rafaneea. În 381 este hirotonit diacon de episcopul Meletie, iar în 386 a ajuns preot prin grija episcopului Flavian, fiind mai mult timp predicator în bisericile din Antiohia. În timpul celor 12 ani de preoție la Antiohia a desfășurat a bogată activitate predicatorială și misionară. A combătut pe mulți eretici (iudeo-creștini, anomei). În 397 a ajuns episcop al capitalei imperiului, fiind hirotonit de către episcopul Teofil al Alexandriei. Activitatea sa de patriarh al Constantinopolului a dus-o spre o mai mare apropiere a clericilor de oamenii obișnuiți, combaterea luxului și a desfrâului. A făcut misiune și în afara granițelor imperiului, a scris multe comentarii la Epistolele pauline, la Evanghelii, s-a preocupat de legăturile cu curtea imperială și cu episcopul Teofil al Alexandriei. Acesta din urmă a reușit în 399, la Stejar, să-l depună pe Sfântul Ioan, dar apoi a revenit pe scaunul Constantinopolului. În anul 404, Sfântul Ioan a fost arestat în palatul patriarhal și exilat în Armenia. Papa Inocențiu nu a putut face nimic pentru susținerea lui. Din cauza legăturilor pe care le păstra cu cei credincioși lui a fost din nou exilat la Pytius, un orășel pe malul Mării Negre. A murit însă pe drumul către acest oraș mulțumind lui Dumnezeu pentru

toate. Abia în anul 438 împăratul Teodosie cel Mare a adus în Constantinopol moaştele sale pe care le-a aşezat în Biserica Sfinţilor Apostoli. Împăratul a încercat astfel să repare greşeala mamei sale, împărăteasa Eudoxia, care l-a persecutat pe Sfântul Ioan. Opera sa, foarte mare, este de o importanţă deosebită. În cele 18 volume din Migne sunt cuprinse: *Omilii* asupra mai multor cărţi ale Sfintei Scripturi, atât din Vechiul Testament cât şi din Noul Testament, opere dogmatico-polemice (*Contra anomeilor*, *Contra iudeilor*, *Contra lui Iulian*), cuvântări şi scrisori (*La Naşterea Domnului*, *La Botezul Domnului*, *La Înviere*, *Către Teodor cel căzut*, *Despre feciorie*) şi altele (*Patrologie (1956)*, p. 199-208).

[381] A se vedea *MFC*, p. 171-179.

[382] Aşa numitele îndoieli sau „defecte" ale Fecioarei Maria care s-ar regăsi, după cum afirmă unii, în gândirea Sfântului Ioan Gură de Aur, sunt de fapt consideraţii moralizatoare asupra persoanei şi a rolului ei, cu trimitere la starea creştinilor de atunci şi susţinerea unei credinţe drepte în Mântuitorul Hristos. Nu se poate accepta faptul că Sfântul Ioan a elaborat doar „o teologie personală, novatoare", lipsită de legătura cu Sfinţii Părinţi de dinaintea sa.

[383] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, 4, 3, P.G., 57, 45.

[384] *Ibidem*, P.G., 57, 43.

[385] *Ibidem*.

[386] Idem, *Omilii la Facere*, 49, 2, P.G., 54, 446.

[387] Idem, *Comentariu la Isaia*, 7, 5, P.G., 56, 84.

[388] Idem, *Omilii la Matei*, 5, 2, P.G., 57, 56.

[389] *Ibidem*, 5, 3, P.G., 57, 58.

[390] *Ibidem*.

[391] Idem, *Despre schimbarea numelor*, 2, 3, P.G., 51, 129.

[392] Idem, *Comentarii la psalmi*, 44, 7, P.G., 55, 193.

[393] A se vedea Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, 4, 3, P.G., 57, 45.

[394] Tradiţia siriacă nu este singulară, deoarece mai sunt şi alţi scriitori care au referiri la Fecioara Maria: Narsai († d. 502) şi Iacob de Sarugh († d. 521).

[395] Sozomen, *Istoria bisericească*, III, 16, P.G., 67, 1088.

[396] Se cunosc destul de puţine date despre viaţa Sfântului Efrem Sirul (sau Efrem de Nisibe, după cum este cunoscut în Apus), deşi există multe documente în acest sens. Majoritatea teologilor şi a cercetătorilor înclină să dateze naşterea Sfântului Efrem în jurul anului 306 la Nisibe, oraş situat în nordul Mesopotamiei (astăzi Nusaybin, localitate situată la frontiera dintre Turcia şi Siria). Părinţii săi, după unele ipoteze, par a fi fost păgâni, tatăl fiind chiar preot al zeului Abnil. Sfântul Efrem a fost încă de tânăr interesat de cunoaşterea şi studierea Sfintei Scripturi. A intrat de tânăr în viaţa anahoretică, având o poziţie activă în Biserica sa. A fost ataşat de episcopul Iacob de Nisibe († c. 338), cel care l-a luat, se pare, la Sinodul I Ecumenic de la Niceea (325). În anul 363 împăratul Iulian Apostatul a căzut în lupta cu perşii, iar urmaşul său Iovian a încheiat un tratat de pace cu aceştia fiind nevoit să cedeze anumite teritorii, între care şi oraşul Nisibe. Sfântul Efrem şi o parte a populaţiei creştine s-au refugiat atunci la Edessa, azi Urfa în sud-estul Turciei. Acolo, la Edessa, el a înfiinţat o şcoală teologică ce a devenit un leagăn al culturii de limbă siriacă. Sfântul Efrem a cunoscut disputele teologice foarte aprinse ale vremii. În acest context el a

apărat Biserica și credința ortodoxă de atacurile numeroșilor eretici: iudaizanți, gnostici, arieni, maniheni. Opera Sfântului Efrem, poetică în esență, este o icoană fidelă a sufletului său. Lucrările sale s-au răspândit curând și l-au făcut cunoscut încă din timpul vieții sale. Sfântul Efrem s-a bucurat de o prețuire deosebită din partea creștinilor, datorită frumuseții învățăturilor și a patosului său, fapt care i-a adus unele apelative de admirație dintre care amintim: „Profetul Siriei", „Dascăl al lumii", „Harfa Duhului Sfânt", „Stâlpul Bisericii". Datele biografice și cele bibliografice referitoare la Sfântul Efrem Sirul sunt după: a) *Patrologie (1956)*, p. 218-221 și b) Thomas Josephus Lamy, *Sancti Ephraem Syri, Hymni et sermones*, 4 tomuri, Mechliniae, 1882, 1886, 1889, 1902. Din tomul I: *Imne despre Epifanie*, p. 1-145; *Imne despre azimă*, p. 567-637; *Imne despre Răstignire*, p. 637-714; Din tomul al II-lea: *Imne despre Nașterea lui Hristos*, p. 427-514; *Imne despre Fecioara Maria*, p. 517-647; *Imne despre Învierea lui Hristos*, p. 741-774; Din tomul al III-lea: *Imne despre întemeierea Bisericii*, p. 959-987; Din tomul al IV-lea: *Imne despre Biserică și feciorie*, p. 497-673; *Imne diferite*, p. 673-791. Opera Sfântului Efrem Sirul a fost studiată, printre alții, de: Edmund Beck, *Die Mariologie der echten Schriften Ephräms*, în „Oriens Christianum" 40, 1956, p. 22-39; Ignacio Ortiz de Urbina, *La Vergine Maria nelle teologia di S. Efrem*, în „Symposium Siriacum", Roma, 1974, p. 65-104; Fr. X. Mueller, *Die unbefleckte Empfangnis Marias in der syrischen und armenischen Ueberlieferung*, în „Scholastik", 9, 1934, p. 161-220. Opera imnografică a Sfântului Efrem este foarte variată, numărul creațiilor sale poetice fiind de aproximativ 450 de imne în care tratează diferite teme. Între acestea se pot aminti: 20 de imne în cinstea Fecioarei Maria, 27 de imne în cinstea Nașterii Domnului, 15 imne despre azimă, 87 de imne împotriva arienilor și a eunomienilor și altele (după Pr. Petre Vintilescu, *Despre poezia imnografică din cărțile de ritual și cântarea bisericească*, București, 1937, p. 39). Sfântul Efrem s-a încadrat prin opera sa imnografică în Tradiția Bisericii, dovadă fiind faptul că imnele i-au fost imitate mai târziu de Sfântul Ambrozie, de Sfântul Roman Melodul și alții (C. Emereau, *St. Ephraem le Syrien, Ses oeuvres littéraires grecques*, Paris, 1918, p.121; *MFC*, p. 108-117).

[397] A se vedea Ephrem de Nisibe, *Hymnes sur le Paradis*, traduction du syriaque par René Lavenant, Paris, 1968, S.C., 137, p. 7. Noutatea imnologică adusă de Sfântul Efrem constă în „cântarea antifonică" sau alternativă a strofelor, fiind un fel de „melodie în ecou" (după Pr. Petre Vintilescu, *op. cit.*, p.196). O altă caracteristică a imnelor Sfântului Efrem este aceea că nu sunt doar „o armă" de luptă pentru apărarea Ortodoxiei, ci reprezintă un mod de trăire a prezenței lui Dumnezeu, o exprimare în imagini și simboluri a întâlnirii omului cu Mântuitorul Iisus Hristos. Scopul imnelor sale este identic cu scopul rugăciunii, adică acestea nu rămân doar o simplă aspirație, ci înseamnă realizarea în prezent a intimității între om și Dumnezeu, comuniunea cu El.

[398] Prof. dr. D.I. Belu, *Maica Domnului în lumina imnelor liturgice*, Caransebes, 1941, p. 73.

[399] *HMP*, p. 380.

[400] Sfântul Efrem Sirul, *Imne despre Biserică și feciorie*, Imnul 23, după Th. J. Lamy, *op. cit.*, t. IV, Mechliniae, 1902, col. 568.

[401] *Ibidem*, Imnul 18, 9, col. 544.

[402] *Ibidem*, Imnul 25,10, col. 572.

[403] Idem, *Imne despre Nașterea lui Hristos*, Imnul 2, 36-40, după Th. J. Lamy, *op. cit.*, t. II, Mechliniae, 1986, col. 461-462.

[404] Idem, *Imne despre Fecioara Maria*, Imnul 10, 20, t. II, col. 566.

[405] Doctorand Ion Caraza, *Imnele Sfântului Efrem Sirul despre Maica Domnului*, în „Studii Teologice", an XIX (1967), nr. 7-8, p. 460.

[406] Sfântul Efrem Sirul, *Imne despre Fecioara Maria*, Imnul 13, 1, după Th. J. Lamy, *op. cit.*, t. II, Mechliniae, 1886, col. 575.

[407] *Ibidem*, Imnul 12, 5, t. II, col. 575.

[408] *Ibidem*, Imnul 17,11, t. II, col. 586.

[409] *Ibidem*, Imnul 15, 4, t. II, col. 582.

[410] Idem, *Imnele Nașterii*, Imnul 16, 9-10, 17, în *Imnele Nașterii și Arătării Domnului – Imne II*, traducere și prezentare de diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, 2000, p. 81-82.

[411] Idem, *Imne despre Fecioara Maria*, Imnul 10,10, după Th. J. Lamy, *op. cit.*, t. II, Mechliniae, 1886, col. 558.

[412] *Ibidem*, Imnul 10,19, t. II, col. 564.

[413] Doctorand Ion Caraza, *art. cit.*, p. 460.

[414] *HMP*, p. 394.

[415] Sfântul Efrem Sirul, *Imne despre Fecioara Maria*, Imnul 12, 4, după Th. J. Lamy, *op. cit.*, t. II, Mechliniae, 1886, col. 574-575.

[416] Idem, *Imne despre Biserică*, 36, 2, în „Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Orientalium" 199, 88 (= *CSCO*), Louvain, 1903, p. 90.

[417] Idem, *Imne despre Fecioara Maria*, Imnul 11, 3, după Th. J. Lamy, *op. cit.*, t. II, Mechliniae, 1886, col. 574.

[418] Idem, *Imne despre Nașterea lui Hristos*, Imnul 2, 23, după Th. J. Lamy, *op. cit.*, t. IV, Mechliniae, 1902, col. 453.

[419] *Ibidem*, Imnul 1,13, col. 436.

[420] *Ibidem*, Imnul 5,15, col. 492.

[421] *Ibidem*, Imnul 2, 6, col. 526.

[422] Idem, *Rugăciunea întâia către Preasfânta Născătoare de Dumnezeu*, în *Cuvinte și învățături (cartea a treia)*, tipărită cu binecuvântarea Prea Sfințitului Eftimie, Episcopul Romanului, Editura Bunavestire, Bacău, 1996, p. 539.

[423] Idem, *Imne despre Nașterea lui Hristos*, Imnul 2, 23, după Th. J. Lamy, *op. cit.*, t. IV, Mechliniae, 1902, Imnul 5, 1, col. 534.

[424] *Ibidem*, Imnul 7, 2, col. 542.

[425] Idem, *Rugăciunea a treia către Preasfânta Născătoare de Dumnezeu*, în *Cuvinte și învățături (cartea a treia)*, tipărită cu binecuvântarea Prea Sfintitului Eftimie, Episcopul Romanului, Editura Bunavestire, Bacău, 1996, p. 542.

[426] Idem, *Imne despre Nasterea lui Hristos*, Imnul 2, 23, după Th. J. Lamy, *op. cit.*, t. IV, Mechliniae, 1902, Imnul 9, 6, col. 552.

[427] Idem, *Imne despre Biserică și feciorie*, Imnul 25, 14, t. IV, col. 574.

[428] Idem, *Imne despre Fecioara Maria*, Imnul 11, 1, după Th. J. Lamy, *op. cit.*, t. II, Mechliniae, 1886, col. 568.

[429] *Ibidem*, Imnul 20, 1, t. II, col. 628.

[430] Iezechiel 44, 1-3.

[431] Sfântul Efrem Sirul, *Imne despre Fecioara Maria*, Imnul 12, 4, după Th. J. Lamy, *op. cit.*, t. II, Mechliniae, 1886, col. 574.

[432] *Ibidem*, Imnul 15, 2, t. II, col. 584.

[433] *Ibidem*, Imnul 2, 6, t. II, col. 526.

[434] Idem, *Imne despre întemeierea Bisericii*, Imnul 5, 1, după Th. J. Lamy, *op. cit.*, t. III, Mechliniae, 1889, col. 984.

[435] *Ibidem*, Imnul 3, 9-10, col. 982.

[436] Idem, *Rugăciunea a patra către Preasfânta Născătoare de Dumnezeu*, în *Cuvinte și învățături (cartea a treia)*, tipărită cu binecuvântarea Prea Sfințitului Eftimie, Episcopul Romanului, Editura Bunavestire, Bacău, 1996, p. 543-545.

[437] Doctorand Ion Caraza, *art. cit.*, p. 460.

[438] *Ibidem*, p. 462.

[439] *Ibidem*.

[440] *Ibidem*, p. 465.

[441] *Ibidem*, p. 461.

[442] Sfântul Efrem Sirul, *Imne despre azimă*, Imnul 6, 7, după Th. J. Lamy, *op. cit.*, t. I, Mechliniae, 1882, col. 594.

[443] Idem, *Imne despre Fecioara Maria*, Imnul 2, 8-12, după Th. J. Lamy, *op. cit.*, t. II, Mechliniae, 1886, col. 528.

[444] E. Toniolo, *art. cit.*, p. 1061.

[445] Doctorand Ion Caraza, *art. cit.*, p. 463.

[446] Ephrem de Nisibe, *Hymnes sur le Paradis*, p. 65.

[447] *Ibidem*, p. 17.

[448] Sfântul Efrem Sirul, *Imne despre Fecioara Maria*, Imnul 17, 1, după Th. J. Lamy, *op. cit.*, t. II, Mechliniae, 1886, col. 592.

[449] Idem, *Imnele-dialog*, 1, 1-2, 37-38, în *Imnele Nașterii și Arătării Domnului*, traducere și prezentare de diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2000, p. 175-179.

[450] *Ibidem*.

[451] Idem, *Rugăciunea a noua către Preasfânta Născătoare de Dumnezeu*, în *Cuvinte și învățături (cartea a treia)*, tipărită cu binecuvântarea Prea Sfințitului Eftimie, Episcopul Romanului, Editura Bunavestire, Bacău, 1996. p. 564-565.

[452] Pr. Prof. Petru Rezuș, *Mariologia ortodoxă*, în „Ortodoxia", II (1950), nr. 4, p. 521.

[453] Sfântul Efrem Sirul, *Imne despre Fecioara Maria*, Imnul 1, 4, după Th. J. Lamy, *op. cit.*, t. II, Mechliniae, 1886, col. 520.

[454] Idem, *Imne despre Nașterea lui Hristos*, Imnul 2, 41, t. II, col. 462.

[455] Idem, *Imne despre Fecioara Maria*, Imnul 17, 3, t. II, col. 592.

[456] *Ibidem*, Imnul 10, 3, t. II, col. 558.

[457] Idem, *Imne despre Biserică și feciorie*, Imnul 24, 4, după Th. J. Lamy, *op. cit.*, t. IV, Mechliniae, 1902, col. 568.

[458] Idem, *Rugăciunea a zecea către Preasfânta Născătoare de Dumnezeu*, în *Cuvinte și învățături (cartea a treia)*, tipărită cu binecuvântarea Prea Sfințitului Eftimie, Episcopul Romanului, Editura Bunavestire, Bacău, 1996, p. 565.

[459] Idem, *Imne depre Fecioara Maria*, Imnul 9, 5, după Th. J. Lamy, *op. cit.*, t. II, Mechliniae, 1886, col. 552.

[460] H. M. Guidon, *Une dimension objective du culte marial chez Saint Ephrem de Syrie: l'Admiration*, în *De primordiis cultus mariani*, vol. 3, Roma, 1970, p. 213-228.

[461] Sfântul Efrem Sirul, *Imne depre Fecioara Maria*, Imnul 9, 5, după Th. J. Lamy, *op. cit.*, t. II, Mechliniae, 1886, col. 465.

[462] *HMP*, p. 394.

[463] Sfântul Ilarie s-a născut, pe la anul 315, în localitatea Pictavium şi a urmat şcolile vremii din diferite oraşe (poate şi în Burdigala, adică oraşul Bordeaux de astăzi), ajungând retor. În 345 s-a botezat împreună cu soţia şi fetiţa lui numită Abra. Între anii 353-354 a fost episcop în oraşul natal. Lupta împotriva arianismului şi a împăratului Constanţiu, promotorul acestei erezii, a dus la exilarea lui tocmai în Frigia timp de 4 ani (356-360). În timpul acestui „exil providenţial" (*Patrologie* (1956), p. 227) şi-a însuşit limba greacă şi astfel a putut redacta o lucrare amplă intitulată, *De Trinitate*, care este de mare interes pentru lămurirea problemelor trinitare. După întoarcerea din exil a luptat pentru restabilirea credinţei de la Niceea şi pentru o bună păstorire a credincioşilor săi. A murit la 13 ianuarie 368. Din operele sale se pot menţiona: *Comentariu la Matei*, *Comentariu la Psalmi*, *Despre Sinoade*, *Contra arienilor* (a se vedea *Patrologie*, 1956, p. 227-228).

[464] A se vedea *MFC*, p. 181-186.

[465] *Ibidem*, p. 182.

[466] Sfântul Ilarie de Pictavium, *Cuvântări la Matei*, 1, 2, P.L., 9, 920-921.

[467] *Ibidem*, 1, 3, P.L., 9, 921.

[468] *MFC*, p. 184.

[469] Sfântul Ilarie de Pictavium, *Cuvântări la Matei*, 1, 4, P.L., 9, 922.

[470] Sfântul Ilarie analizează pozitiv şi răspunsul lui Iisus despre fraţii şi mama Lui. Deşi mulţi credeau că în cuvintele Evangheliei de la Matei 12, 48-50 se află o încercare de repudiere a Maicii Domnului din partea Mântuitorului, Sfântul Ilarie spune că, dimpotrivă, în cuvintele Domnului se află o apreciere asupra ei şi un exemplu de gândire şi acţiune smerită: „Prin aceasta, Domnul arată tuturor celorlalţi şi rudelor Sale cine este El. Se înţelege că nu prin condiţia naşterii, ci în comuniunea cu Biserica. Nicidecum nu putem gândi că El S-a dezgustat de Maica Sa, de vreme ce a dovedit atâta dragoste faţă de ea în timpul Pătimirii Sale" (*Cuvântări la Matei*, 12, 14, P.L., 9, 993).

[471] Sfântul Ambrozie a avut un rol politic important sub patru împăraţi: Valentinian I († 375), Gratian († 383), Valentinian II († 392) şi Teodosie cel Mare († 395). El i-a sprijinit pe aceştia cu sfatul său înţelept şi cu fapta. Sfântul Ambrozie a murit în anul 397 şi a fost înmormântat în basilica ce îi va purta numele. Operele sale au urmărit totdeauna un scop practic. Pe lângă multe predici şi omilii el a mai redactat o operă asemănătoare cu *Hexaemeronul* Sfântului Vasile cel Mare, *De officiis ministrorum*, *De virginibus ad Macellinam sororem*, *De virginitate*, *De institutione virginis*, în care combate pe ereticul Bonosus ce tăgăduia pururea-fecioria Maicii Domnului, *Despre Sfântul Duh* (am folosit *Patrologie* (1956), p. 231 şi *MFC*, p. 189-199).

[472] Printre cei care s-au ocupat cu studierea învăţăturii despre Maica Domnului în operele Sfântului Ambrozie pot fi amintiţi: G. Jouassard, *Deux chefs de file en théologie mariale dans la seconde moitié du IVe siècle: St. Epiphane et St. Ambroise*, în „Gregorianum" 42, 1961, p. 5-36; Idem, *Un portrait de la Sainte Vierge par Saint Ambroise*, în „Vie spirituelle", 90, 1954, p. 477-489; Charles William Neumann, *The Virgin Mary in the Works of St. Ambrose*, Fribourg, University Press, 1962; S. Folgado Flores, *Maria modelo de la Iglesia en San Ambrosio*, în „Estudios Marianos" 39, Roma, 1974, p. 57-77; Idem, *Contorno teologico de la virginidad de Maria en S. Ambrosio*, în „Marianum" 44, 1982, p. 286-315.

[473] Sfântul Ambrozie, *De virginibus*, 2, 7, P.L., 16, 220.

[474] *Ibidem*, 2, 15, P.L., 16, 222.

[475] *Ibidem*.

[476] Idem, *Epistula 42*, 4-5, P.L., 16, 1125.

[477] Idem, *Expositio in Lucam*, 2, 15, P.L., 15, 1639.

[478] Idem, *Epistula 42*, 5, P.L., 16, 1126. În *De institutione virginis*, Sfântul Ambrozie spune la fel: „Hristos a trecut prin Maria, dar nu a deschis pântecele ei" (8, 53, P.L., 16, 320).

[479] Bonosus, un episcop din Iliric, spunea că după naşterea Mântuitorului, Fecioara Maria a trăit cu Iosif şi a avut mai mulţi copii. Sfântul Ambrozie i-a respins învăţătura, lămurind problema „fraţilor" Domnului prin mai multe scrisori şi prin convocarea unui sinod. Sfântul Ambrozie spunea într-o scrisoare: „Domnul Iisus nu ar fi ales să se nască dintr-o Fecioară dacă aceasta ar fi ales mai târziu să ducă o viaţă păcătoasă..." (Sfântul Ambrozie, *Epistola ad Bonosus*, P.L., 16, 1173 C). Şi adaugă apoi: „Fraţii Domnului au fost fiii lui Iosif nu ai Mariei, iar cine va vrea să cerceteze acestea mai cu amănuntul va vedea că aşa este" (Sfântul Ambrozie, *De institutione virginis*, 43, P.L., 16, 317). Cât despre Dreptul Iosif acesta nu este decât logodnicul Fecioarei Maria, iar relaţia lor a fost un „pactio conjugalis" care nu a presupus o unire trupească (Sfântul Ambrozie, *De institutione virginis*, 41-42, P.L., 16, 316).

[480] „Norul care mergea înaintea lui Israel la ieşirea din Egipt era numai o privelişte din afară, căci tainic însemna pe Hristos care a venit pe norul cel uşor aşa cum ne învaţă Isaia (19, 1); acesta este Fecioara Maria care a fost acoperitoarea neascultării Evei, dar este luminos din pricina fecioriei ei. Ea a fost lumină deoarece nu a căutat să placă oamenilor ci lui Dumnezeu. Ea a fost lumină pentru că nu a zămislit întru dureri, ci a născut sub umbrirea Duhului Celui Sfânt. Ea nu a născut în păcat, ci în har" (Sfântul Ambrozie, *Expositio in Psalmum*, 118, 5, 3, P.L., 15, 1251-1252).

[481] „«Sărută-mă cu sărutările gurii tale» (Cântarea cântărilor 1, 1) înseamnă Harul Sfântului Duh la Bunavestire. «Mir vărsat este numele tău...» (Cântarea cântărilor 1, 2) înseamnă zămislirea fecioarească şi naşterea, căci Fecioara a adus în lume Odor de mult preţ, pe Fiul lui Dumnezeu" (Sfântul Ambrozie, *De virginitate*, 2, 65, P.L., 16, 282 C).

[482] Sfântul Ambrozie, *De fide*, 5, 54, P.L., 16, 687.

[483] Idem, *De institutione virginis*, 33, P.L., 16, 328.

[484] Idem, *De incarnatione dominicae sacramento*, 35, P.L., 16, 862.

[485] Idem, *Expositio in Psalmum*, 118, 7, 24, P.L., 15, 1253; *Expositio in Lucam*, 1, 33, P.L., 15, 1628.

[486] Idem, *De virginibus*, 2, 7, P.L., 16, 220.

[487] Idem, *Ennaratio in Psalmum*, 39, 18, P.L., 14, 1115.

[488] Idem, *Epistula 42*, 12-13, P.L., 16, 1176.

[489] Idem, *De sacramentis*, 6, 4, P.L., 16, 474-475.

[490] Sfântul Ambrozie urmează îndeaproape pe Sfântul Atanasie de la care a luat ideile de bază în doctrina contra gnosticilor. El spune: „Noi știm ce a fost scris despre Întruparea Domnului: «Domnul m-a făcut» (Proverbe 8, 22), ceea ce înseamnă că Domnul Iisus S-a născut din Maria pentru a plini lucrarea Tatălui. Cu adevărat nici o îndoială nu poate fi cu privire la Taina Întrupării, când Domnul a luat trup pentru a slobozi făptura Sa de stricăciune și robie și a stricat, prin pătimirea în Trupul Său, pe cel ce avea stăpânirea morții" (*De fide*, 3, 46, P.L., 16, 623-624). Poziția sa este foarte apropiată de cea a Sfântului Atanasie (*Epistula ad Epictetum*, 5, P.G., 26, 1057).

[491] Sfântul Ambrozie, *De incarnatione dominicae sacramento*, 56, P.L., 16, 868.

[492] Idem, *Sermo contra Auxentium*, 25, P.L., 16, 1015.

[493] Idem, *Expositio in Lucam*, 2, 17, P.L., 15, 1640. Sfântul Ambrozie corectează pe unii autori de dinaintea lui care tâlcuiau semnul „sabiei" care a trecut prin inima ei. El spune că nu a fost nici o îndoială în inima Fecioarei Maria: „Iată că Mama Lui stă lângă Cruce și nu-L tăgăduiește… Aceasta mai înseamnă că El iubește mai mult Biserica, adică pe cei ce cred în El, decât pe iudeii pentru care S-a Întrupat" (Sfântul Ambrozie, *Expositio in Lucam*, 6, 38, P.L., 15, 1653).

[494] *Ibidem*, 2, 8-9, P.L., 15, 1636.

[495] *Ibidem*, 2, 54, P.L., 15, 1654.

[496] Idem, *De institutione virginis*, 49, P.L., 16, 333.

[497] Idem, *Expositio in Lucam*, 2, 7, P.L., 15, 1635-1636.

[498] Idem, *De institutione virginis*, 94, P.L., 16, 342.

[499] Michael O'Carroll, *Ambrose, St., Doctor of the Church*, art. în *THEOTOKOS*, p. 17.

[500] *Ibidem*, p. 19.

[501] Sfântul Ambrozie, *Expositio in Lucam*, II, 10, 32, P.L., 15, 1670: „Maria nu a fost o persoană deosebită mai înainte de a fi Maica lui Hristos". Autorul vrea să arate aici că Fecioara Maria a fost un om simplu, din popor, însă plină de virtuți, curată în trup și în suflet.

[502] Fericitul Ieronim s-a născut pe la anul 347 în localitatea Stridoniu. A plecat de foarte tânăr la Roma unde a făcut studii de retorică, gramatică și filosofie. Acolo a fost coleg de școală cu Rufin. După terminarea studiilor s-a consacrat unei vieți ascetice atât la Roma cât și în Galia. În 373-374, a plecat într-o călătorie la locurile sfinte unde a aprofundat limbile greacă și ebraică care l-au ajutat mai apoi să redacteze versiunea latină a Bibliei, Vulgata. Papa Damasus l-a făcut secretar al său și i-a acordat mai multe misiuni. Apoi Fericitul Ieronim a mers din nou în Palestina unde timp de 34 de ani a desfășurat o muncă gigantică: a scris numeroase lucrări, a tradus mult din Origen, a combătut pe pelagieni. Fericitul Ieronim a murit pe la anul 420 și a fost îngropat în Biserica Santa Maria Maggiore din Roma. El a revizuit textul Sfintei Scripturi, a vechii traduceri Itala, versiunea sa impunându-se în timp în Biserică. A tradus și din Părinții și autorii patristici răsăriteni (Origen, Sfântul Epifaniu de Salamina, Teofil Alexandrinul și alții). Lucrările sale abordează mai multe domenii: exegeză (tâlcuiri la diferite cărți ale Sfintei Scripturi precum *In Evangelium Matthaei*, P.L., 26), apologii (*Adversus Iovinianum*, P.L., 23, 221-352; *De perpetua*

virginitate Mariae adversus Helvidium P.L., 23, 193-220), istorie (*De viris illustribus*, P.L., 23, 221-352), omilii și altele (după *Patrologie*, 1956, p. 241-244 și *MFC*, p. 204-214).

[503] J. Niessen, *Die Mariologie des hl. Hieronymus: Ihre Quellen und ihre Kritik*, Westfalische Wilhelms-Universität, Münster, 1913, p. 28.

[504] Helvidiu era un roman arian, prieten al lui Auxentiu, episcopul eretic de dinaintea Sfântului Ambrozie pe scaunul din Milan, care propunea modelul de viețuire al Fecioarei Maria dar într-un sens ce excludea fecioria ei. Fecioara Maria a fost Fecioară înainte de naștere și poate fi luată ca model, dar după naștere nu a mai fost fecioară și poate fi luată model doar ca mamă. Tertulian deja propusese un lucru asemănător (Tertulian, *De monogamia*, 8, 2, P.L., 2, 989). Helvidiu – după cum spune Fericitul Ieronim, în *De perpetua virginitate Mariae adversus Helvidium*, 4, P.L., 23, 195 – credea ca și Tertulian, că „frații Domnului", menționați de mai multe ori în Sfânta Scriptură (Matei 12, 46-50, Marcu 3, 31-35, Luca 8, 19-21), ar fi copiii Fecioarei Maria și ai Dreptului Iosif.

[505] Fericitul Ieronim, *De perpetua virginitate Mariae adversus Helvidium*, 4, P.L., 23, 195.

[506] *Ibidem*.

[507] *Ibidem*, 5, P.L., 23, 198.

[508] *Ibidem*, 7, P.L., 23, 200.

[509] Idem, *In Evangelium Matthaei*, 1, 1, 25, P.L., 26, 26.

[510] Idem, *De perpetua virginitate Mariae adversus Helvidium*, 19, P.L., 23, 203.

[511] *MFC*, p. 210.

[512] Fericitul Ieronim, *De perpetua virginitate Mariae adversus Helvidium*, P.L., 23, 202.

[513] Idem, *Homilia in Johannem*, 1, 1-14, în CCL, 78, p. 521.

[514] *Ibidem*.

[515] Idem, *De perpetua virginitate Mariae adversus Helvidium*, 19, P.L., 23, 213.

[516] Idem, *Adversus Iovinianum*, 1, 32, P.L., 23, 266.

[517] Idem, *Contra Pelagianos*, 2, 4, P.L., 23, 563.

[518] Idem, *Tractatus de Psalmo*, 66, P.L., 26, 1069-1070 (și în CCL, 78, 38).

[519] *Ibidem*, 96, P.L., 26, 1185-1186 (și în CCL, 78, 444-445).

[520] Idem, *In die dominica Paschae*, în CCL, 78, 545.

[521] Idem, *Epistula 22*, 19, P.L., 22, 406.

[522] Idem, *Contra Pelagianos*, 1, 16, P.L., 23, 533.

[523] Idem, *Homilia in nativitate Domini*, în P.L., 23, 189.

[524] Idem, *Epistula 22*, 38, P.L., 22, 422.

[525] Fericitul Augustin s-a născut la Tagaste în 354 (azi Souk-Ahras, în Algeria), părinții săi fiind Patricius și Monica. A primit o educație aleasă și după terminarea studiilor a devenit retor. A învățat la Tagaste, Madaura și apoi Cartagina unde a profesat artele liberale (375-383). În tot acest timp a aprofundat filosofia platonică și neoplatonică, ajungând la mari crize existențiale. A fost atras de manihei și a dus o viață zbuciumată. La Roma a practicat ca retor, dar prin citirea Sfintei Scripturi și printr-o dorință de îndreptare s-a convertit și a cerut botezul. Cel care l-a botezat a fost Sfântul Ambrozie în catedrala din Milano în sâmbăta Paștilor a anului 387. De la

Milan Augustin a plecat la Roma și apoi în Africa. În 391 a fost hirotonit preot de episcopul Valeriu și s-a dăruit în întregime misiunii preoțești. În 395 a ajuns co-episcop cu Valeriu și apoi la moartea acestuia a fost episcop, ducând o viață retrasă, în studiu și renunțări monahale. A murit la 28 august 430 în timp ce Hippo era asediat de vandali. Opera Fericitului Augustin este imensă. Teologii și cercetătorii creștini au afirmat că el a scris peste 1000 de tratate, 218 scrisori, 500 de cuvântări despre probleme diferite. Gândirea lui s-a dezvoltat treptat, în tinerețe fiind preocupat de teoria ierarhiei ființelor și de filosofia neoplatonică, apoi s-a ocupat tot mai mult de apologia creștinismului și de polemici contra ereticilor, de exegeza creștină, de expuneri dogmatice și morale (Bibliografia despre Fericitul Augustin este imensă. Date privind viața și operele sale se găsesc la: Pr. Prof. Ion G. Coman, *Patrologie*, București, 1956, p. 250-263; Portalié, E., *Augustin (Saint)*, art. în „Dictionnaire de Théologie Catholique", Paris, 1923, t. I, col. 2268-2472. Operele sale au fost împărțite pe câteva categorii: filosofice (*De pulchro et apto*, *De vita beata*, *De ordine*, *Soliloquia*), autobiografice (*Confessiones*, *Retractationes*), apologetice (*De civitate Dei*, *Adversus Iudaeos*), dogmatico-polemice (*De Trinitate*), exegetice (*De doctrina christiana*) și altele. Moștenirea lăsată de Fericitul Augustin în domeniul teologiei este imensă, gândirea sa influențând decisiv pe mulți autori bisericești de după el.

526 Învățătura Fericitului Augustin despre Fecioara Maria a fost studiată de teologi mai noi precum: Michelle Pellegrino, *S. Agostino: La Vergine Maria*, ed. a 2-a, Alba, Milan, 1987; Georges Gharib, Ermano Toniolo, Luigi Gambero, G. Di Nola, *Testi mariani del primo millennio*, vol. 3, Roma, 1990, p. 306-377; Luigi Gambero, *La Vergine Maria nella dottrina di Sant'Agostino*, în „Marianum", 48, Roma, 1986, p. 557-599; *MFC*, p. 216-228.

527 ***, *Marie*, art. în „Encyclopaedia Universalis", Paris, 1968, t. X, p. 525.

528 Pr. Prof. Ion G. Coman, *Opera Fericitului Augustin și critica personală teologică din Retractările sale*, în „Studii Teologice", anul XI, nr. 1, 1959, p. 6.

529 Lucrările Fericitului Augustin folosite mai mult sunt: *De fide et symbolo*, P.L., 40, 181-197; *De sancta virginitate*, P.L., 40, 373-395; *Epistola 137 - Ad Volosiano*, în *Oeuvres completes de Saint Augustin*, traduites en français et annotées par MM. Péronne, tome cinquième, Paris, 1870, col. 160-174; *Commentaire de la première épître de S. Jean*, texte latin, introduction, traduction et notes par Paul Agaësse, s.j., Paris, 1961; *De Trinitate*, P.L., 42, 819-1098; *De Symbolo, sermo ad catechumenos*, P.L., 40, 627-669; *Sermones de Tempore*, P.L., 39, 995-1246; *Sermones de Sanctis*, P.L., 39, 1247-1492.

530 Fericitul Augustin, *De Trinitate*, 1, P.L., 42, 829, potrivit traducerii oferite de Magistrand Ioan I. Ică, *Doctrina Fericitului Augustin despre Sfânta Treime după tratatul „De Trinitate"*, în „Studii Teologice", XIII (1961), nr. 3-4, p. 183.

531 *Ibidem*.

532 Doctorand Costache Buzdugan, *Învățătura despre întrupare la Fericitul Augustin*, în „Studii Teologice", XXV (1973) nr. 7-8, p. 527.

533 Fericitul Augustin, *De fide et symbolo*, 8, P.L., 40, 186; și: „Dominus noster Jesus Christus, qui de Deo Deus, Homo autem natus est de Spiritu sancto et Virgine Maria, utraque substantia... Sed cum illam creaturam quam Virgo concepit et peperit, quamvis ad solam personam Filii pertinentem, tota Trinitas fecerit" (*Enchiridion*,

sive de Fide, Spe et Charitate, 38, P.L., 40, 249); și iarăși: „Unde illa Virgo Christum non carnaliter concupiscendo, sed spiritualiter credendo conceperit" (*Enarrationes in Psalmos*, Ps. 67, 21, P.L., 36, 826).

534 Idem, *Contra Faustum Manichaeum*, P.L., 42, 483.

535 Idem, *Tractatus CXXIV in Joannis Evangelium*, 8, 7, P.L., 35, 1454.

536 Pr. Dr. Alexandru Moisiu, *Ce ne învață Fericitul Augustin despre Maica Domnului*, în „Mitropolia Ardealului", V (1960), nr. 3-4, p. 242.

537 Fericitul Augustin, *Sermo 184*, 2, P.L., 39, 996.

538 Pr. Dr. Alexandru Moisiu, *art. cit.*, p. 242.

539 Fericitul Augustin, *Sermo 51 (De concordia Evangelistarum Matthaei et Lucae in generationibus Domini)*, 2, 3, P.L., 38, 334.

540 Idem, *De agone christiano*, 1, P.L., 40, 298.

541 Idem, *De Trinitate*, 5, 8, P.L., 42, 952: „Natus est Deus ex femina".

542 Preot Prof. Petru Rezuș, *Mariologia ortodoxă*, în „Ortodoxia", II (1950), nr. 4, p. 542.

543 Fericitul Augustin, *Sermo 186 (In Natali Domini)*, I, 1, P.L., 39, 999: „Concipiens virgo, pariens virgo, virgo gravida, virgo feta, virgo perpetua".

544 Idem, *Contra Faustum Manichaeorum*, P.L., 42, 483: „Credimus ergo ex Maria Virgine natum Christum, quia sic scriptum est in Evangelio: credimus crucifixum et mortuum, quia sic scriptum est in Evangelio: et vere natum et vere mortuum, quia veritas est Evangelium". Și: „Sola ergo Maria et spiritu et corpore mater et virgo; et Mater Christi, et Virgo Christi..." (*De sancta virginitate*, I, 6, P.L., 40, 399). Apoi: „Iste est qui nuper de Maria Virgine natus est, et homo factus est: ut nos Deos faceret, factus est homo" (*Sermo 43 – De Epiphania et quaerendo Christum*), P.L., 40, 1318.

545 Idem, *De mirabilibus sacrae scripturae*, III, 2, P.L., 45, 2193: „Quae virgo postmodum instante tempore filium, quem sine viri semine, et carnalis oblectamento voluptatis concepit, sine damno suae virginitatis peperit (Luca 2, 7)". Și: „Nativitates Domini nostri Jesu Christi, duae sunt: una divina, altera humana; ambae mirabiles! ille sine femina matre, ista sine viro patre" (*Sermo 196, In Natali Domini*, 1, P.L., 39, 1019). Apoi: „Confitendum est igitur, cum qui Filius Dei erat, ut de Virgine Maria nasceretur assumpta forma servi filium hominis factum, quod erat manentem, quod non erat assumptem..." (*Sermo 186, In Natali Domini*, II, 2, P.L., 39, 1000). Și: „Natus est Christus, Deus de Patre, Homo de Matre. De Patris immortalitate, de matris virginitate. De Patre sine matre, de Matre sine patre. De Patre sine tempore, de Matre sine semine. De Patre principium vitae, de Matre finis mortis" (*Sermo 184, In Natali Domini nostri Jesu Christi*, II, 2, P.L., 39, 997).

546 Preot Prof. Petru Rezuș, *art. cit.*, p. 549.

547 Fericitul Augustin, *In Joannis Evangelium, tractatus CXXIV*, VIII, 7, P.L., 35, 1454: „Dacă a fost o mamă neadevărată, atunci nici Trupul Lui nu a fost adevărat și nici moartea Lui și nici Patimile Lui și, la fel, nici rănile Învierii Lui" („Si enim falsa mater, falsa caro, falsa mors; falsa vulnera passionis, false cicatrices ressurectionis").

548 Idem, „Maria, Mater Christi", în *Sermo 51, De concordia Evangelistarum Matthaei et Lucae in generationibus Domini*, 6, P.L., 38, 338-339.

549 Idem, *Sermo 188, In Natali Domini*, III, 4, P.L., 39, 1004.

550 Idem, *De diversis quaestionibus octoginta tribus, liber unus – Quaestiones veteris et novi testamenti (Quaestio LXXIII)*, P.L., 40, 100.

551 Idem, *De sancta virginitate*, 1, 6, P.L., 40, 399: Fecioara Maria este „Mater Christi".

552 Idem, *Sermones de sanctis: Sermo 289*, P.L., 39, 1308.

553 Idem, *Epistola 187, In Natali Domini*, 2, 8, P.L., 33, 835.

554 Idem, *Sermo 71, De verbis Evangelii Matthaei 12, 32*, 5, P.L., 38, 449 (a se vedea Augustin d'Hippone, *Sermons pour la Pâque*, introduction, texte critique et notes de Suzanne Poque, Paris, 1966, S.C., 116, p. 232).

555 Idem, *In Epistolam Joannis ad Parthos, tractatus decem*, P.L., 35, 1986; şi în Saint Augustin, *Commentaire de la première épître de S. Jean*, texte latin, introduction, traduction et notes par Paul Agaësse, s.j., Les Éditions du Cerf, Paris, 1961, S.C., 75, p. 112.

556 Pr. Dr. Alexandru Moisiu, *art. cit.*, p. 252.

557 Fericitul Augustin, *Enchiridion, sive de Fide, Spe et Charitate*, I, 41, P.L., 40, 252.

558 Idem, *De symbolo, sermo ad catechumenos*, 11, P.L., 40, 643.

559 Idem, *Sermo 191, In Natali Domini*, 3, P.L., 38, 1011.

560 Pr. Dr. Alexandru Moisiu, *art. cit.*, p. 246.

561 Fericitul Augustin, *Contra Julianum*, P.L., 44, 647.

562 Idem, *De natura et gratia*, 36-42, P.L., 44, 267: „Excepta itaque Sancta Virgine Maria, de qua propter honorem Domini nultam prorsus cum de peccatis agitur haberi volo questionem; unde scimus enim quid ei plus gratiae collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum".

563 *Ibidem*.

564 Prima interpretare este favorabilă tezei romano-catolice despre imaculata concepţie.

565 Fericitul Augustin, *Imperfectum opus*, P.L., 45, 1553.

566 Idem, *In Ps. 34, Sermo 2*, P.L., 36, 335: „Maria ex Adam mortua est propter peccatum".

567 Fericitul Augustin, *Sermo 186, In Natali Domini*, 1, P.L., 38, 999.

568 Idem, *De sancta virginitate*, 2, 3, P.L., 40, 397.

569 *Ibidem*, 2, 4, P.L., 40, 398.

570 Sfântul Grigorie de Nyssa, *Cuvântare la Naşterea Domnului*, P.G., 46, 1140.

571 Fericitul Augustin, *Sermo 225, In die Paschae*, 2, P.L., 38, 1096-1097.

572 Pr. Dr. Alexandru Moisiu, *art. cit.*, p. 238.

573 *Ibidem*.

574 Fericitul Augustin, *Contra Faustum Manichaeorum*, 26, 7, P.L., 42, 483.

575 Idem, *Sermo 186, In Natali Domini*, 1, P.L., 38, 999.

576 Idem, *In Joannis Evangelium, Tractatus CXXIV*, 8, 4, P.L., 35, 1452.

577 Idem, *Sermo 51, De concordu Evangelistarum Matthaei et Lucae in generationibus Domini*, 2, 3, P.L., 38, 335. Fecioria Maicii Domnului oferă prilejul unei mari bucurii duhovniceşti, aşa cum se observă într-un alt loc: „Să prăznuim cu bucurie ziua aceasta în care Maria a născut pe Mântuitorul... Căci ea a fost dată spre căsătorie dar este Maică fără de nuntă; mai înainte Fecioară, Fecioară gata să nască,

Fecioară care alăptează. Sfintei Sale Mame, Fiul ei Cel Atotputernic, nu i-a răpit prin Naştere fecioria"(Fericitul Augustin, *Sermo 188, In Natali Domini*, 3, 4, P.L., 38, 1004). Deşi învăţătura despre pururea-fecioria Maicii Domnului nu este expusă sistematic de către Fericitul Augustin, totuşi el subliniază multe detalii legate de aceasta. Vorbind despre Întruparea Mântuitorului dintr-o Fecioară autorul spune că este o taină pe care nici înţelepţii lumii n-o pot desluşi. Ca mărturie a puterii Sale, Dumnezeu ne-a dat pe Maica Sa Fecioară (Fericitul Augustin, *Sermo 184, In Natali Domini*, 1, 1, P.L., 38, 995-996). Fericitul Augustin înţelege minunea neprihănirii Maicii Domnului ca pe o confirmare a credinţei ei puternice: „Îngerul vesteşte, Fecioara aude, crede şi ia în pântece. Fecioara zămisleşte, minunaţi-vă! Fecioara naşte, aşadar mai mult să vă miraţi! Şi, iată, după Naştere rămâne iarăşi Fecioară"(Fericitul Augustin, *Sermo 196, In Natali Domini*, 1, 1, P.L., 38, 1019). Iar în altă parte acest autor spune: „Cine poate pricepe lucrul acesta nemaiauzit, singurul şi fără de asemănare în lume: o Fecioară să ia în pântece, o Fecioară să nască şi să rămână iarăşi Fecioară" (Fericitul Augustin, *Sermo 190, In Natali Domini*, 1, 1, P.L., 38, 1007).

[578] *IBU*, p. 368.

[579] Fericitul Augustin, *De dono perseverentiae*, 24, 67, P.L., 45, 1033.

[580] Idem, *In Joannis Evangelium, Tractatus CXXIV*, 8, 9, P.L., 35, 1455.

[581] Idem, *De peccatorum meritis et remissione*, 2, 24, 38, P.L., 44, 175.

[582] Idem, *Sermo 69, De verbis Evangelii Matthaei 11, 28-29*, 3-4, P.L., 38, 442.

[583] *HMP*, p. 367.

[584] Pr. Dr. Alexandru Moisiu, *art. cit.*, p. 243.

[585] Fericitul Augustin, *Sermo 192, In Natali Domini*, 2, 2, P.L., 38, 1013.

[586] Idem, *De symbolo sermo ad catechumenos*, 1, P.L., 40, 627.

[587] Idem, *Sermo Denis*, 7, P.L., 46, 937: „Sancta Maria, Beata Maria, sed melior est Ecclesia, quam Virgo Maria... Quam Maria est portio Ecclesiae, sanctum membrum, excellens membrum, supereminens membrum, sed tamen totius corporis membrum".

[588] Idem, *De sancta virginitate*, 2, 2, P.L., 40, 395.

[589] Pr. Dr. Alexandru Moisiu, *art. cit.*, p. 251.

[590] Fericitul Augustin, *De sancta virginitate*, 7, 7, P.L., 40, 399: „Sola ergo Maria et spiritu et corpore mater et virgo, et Mater Christi, et Virgo Christi; Ecclesia vero in sanctis regnum Dei possesoris, spiritu quidem tota mater Christi est, tota virgo Christi... Et conjugate quippe fideles feminae et virgines Deo dicatae... Christi spiritualiter matres sunt".

[591] Idem, *De natura et gratia*, 36, 42, P.L., 44, 267.

[592] Pr. Dr. Alexandru Moisiu, *art. cit.*, p. 245.

[593] Fericitul Augustin, *De natura et gratia*, 36, 42, P.L., 44, 267.

[594] Pr. Dr. Alexandru Moisiu, *art. cit.*, p. 246.

[595] Fericitul Augustin, *De sancta virginitate*, P.L., 40, 399.

[596] Idem, *Imperfectum opus*, 1, P.L., 45, 1418.

[597] Idem, *Contra Julianum*, 2, 32, P.L., 44, 695: „Omnes homines sub peccato nasci, quorum ipse ortus in vitio est". La fel spune Fericitul Augustin şi în *Epistola 137, Ad Volosiano*, 3, 12, P.L., 33, 520.

[598] Idem, *In Ps. 34, Sermo 2*, P.L., 36, 335.

599 Idem, *Contra Maximinum arianorum episcopum*, 17, P.L., 42, 784.

600 Idem, *Contra Julianum*, 1, P.L., 44, 643 (și, de asemenea, în *De natura et gratia*, 36, 42, P.L., 44, 267).

601 Idem, *Sermones ad fratres in eremo commorantes. Sermo 20, De nativitate Domini*, P.L., 40, 1268.

602 *Ibidem*.

603 Idem, *De agone christiano*, P.L., 40, 303.

604 Idem, *Sermo 289, In Natali Joannis Baptistae*, 2, P.L., 38, 1308.

605 Teologii apuseni recunosc că doctrina augustiniană a fost timp îndelungat un „obstacol" pentru admiterea unei zămisliri imaculate a Maicii Domnului [Laurentin, René, *Marie (Sainte Vierge)*, în „Dictionnaire de spiritualité ascétique et mistique; doctrine et histoire", Paris, 1977, Fascicules LXIV-LXV, p. 435].

606 Pr. Dr. Alexandru Moisiu, *art. cit.*, p. 251.

607 Fericitul Augustin, *Sermo 197, In Natali Domini*, 2, 2, P.L., 39, 1012.

608 Magistrand Ștefan C. Alexe, *Concepția Fericitului Augustin despre păcat și har*, în „Studii Teologice", VIII (1956), nr. 5-6, p. 331.

609 Petru Hrisologul s-a născut pe la anul 406 la Imola de astăzi, în Italia. Între anii 433-450 a fost episcop de Ravena și a luptat cu mult zel pentru îmbunătățirea vieții morale a creștinilor (*Patrolologie*, 1956, p. 270-271).

610 Datele despre viața sa au fost lăsate de un biograf al lui, Agnellus de Ravenna, din sec. al IX-lea care i-a dat și apelativul „grăitorul de cuvinte de aur" (după *MFC*, p. 292-300).

611 Petru Hrisologul, *Sermo 145, De Incarnationi Christi et de Joseph Mariam dimittere volente*, 6, P.L., 52, 590.

612 Unele informații bibliografice au fost luate din R.H. McGlynn, *The Incarnation in the Sermons of Saint Peter Chrysologus*, Mundelein Seminary, Chicago, 1956.

613 Petru Hrisologul, *Sermo 142*, 2, P.L., 52, 570.

614 *Patrologie*, 1956, p. 271.

615 Petru Hrisologul, *Sermo 143*, 7, P.L., 52, 584.

616 Idem, *Sermo 117*, 3, P.L., 52, 521.

617 Idem, *Sermo 148*, 1, P.L., 52, 596.

618 Idem, *Sermo 145*, 1, P.L., 52, 588-589.

619 Idem, *Sermo 143*, 3, P.L., 52, 578.

620 Petru Hrisologul este primul autor care vorbește (în *Sermo 140, De Annuntiatione D. Mariae Virginis*, 2, P.L., 52, 576) despre Fecioara Maria ca „Mireasa" lui Dumnezeu. Comentând versetele biblice ale Buneivestiri, în care Fecioara Maria este numită „logodnica" lui Iosif (Luca 1, 27), acest autor vorbește despre Fecioara Maria ca despre Mireasa lui Hristos care a venit întru ale Sale: „Vestitorul s-a dus în grabă la ea ca să arate că nu este nici o legătură trupească pentru Mireasa Domnului. Acela nu a luat-o din casa lui Iosif, ci numai a adus-o înapoi la Hristos, Căruia i se încredințase încă din pântecele maicii ei. Hristos și-a luat Mireasa Sa și nu a furat de la nimeni altul! Iar El nu a rupt ceva când S-a unit cu propria făptură în pântecele ei, făcându-se un trup cu ea".

621 Matei 13, 33: „Asemenea este împărăția cerurilor aluatului pe care, luându-l, o femeie l-a ascuns în trei măsuri de făină, până ce s-a dospit toată".

[622] Idem, *Sermo 95*, 5, P.L., 52, 478-479.

[623] *Ibidem*.

[624] Idem, *Sermo 74*, 3, P.L., 52, 409.

[625] Idem, *Sermo 75*, 3, P.L., 52, 413.

[626] Leon cel Mare a fost unul din cei mai importanți episcopi ai Romei din primele secole creștine. El s-a născut pe la anul 400 într-o familie toscană și și-a făcut o frumoasă cultură literară și teologică. A fost ales papă în anul 440 și a condus Biserica din Roma timp de 21 de ani, adică până în 461. Opera sa cuprinde scrisoarea dogmatică către Flavian (*Tomosul către Flavian*, P.L., 55, 669-684) a fost o lucrare foarte importantă în discuțiile hristologice ale timpului în care el îl combate pe Eutihie), mai multe *Cuvântări* și *Scrisori*.

[627] Studii despre Fecioara Maria în operele papei Leon cel Mare se găsesc la: G. M. Polo, *Maria nel mistero della salveza secondo il papa Leone Magno*, Vicenza, 1975; A. Spindeler, *S. Leo Magnus de parte B. Virginis Mariae in redemptione*, în „Maria et Ecclesia", vol. 4, Roma, 1959; *MFC*, p. 302-309.

[628] *IBU*, p. 352.

[629] *MFC*, p. 304.

[630] Leon cel Mare, *Scrisoarea 28*, 2, P.L., 54, 759.

[631] *Ibidem*, 4, P.L., 54, 767.

[632] *Ibidem*.

[633] Leon cel Mare, *Scrisoarea 28*, 2, P.L., 54, 759-760.

[634] Idem, *Sermo 22*, 1, P.L., 54, 194.

[635] Idem, *Sermo 24*, 1, P.L., 54, 204.

[636] *Ibidem*, 3, P.L., 54, 206.

[637] Idem, *Sermo 29*, 1, P.L., 54, 227.

[638] Idem, *Sermo 26*, 1, P.L., 54, 212-213.

[639] *IBU*, p. 313.

[640] Idem, p. 342-346.

[641] Preot Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, EIBMBOR, București, 1997, p. 58-60.

[642] *Ibidem*.

[643] Proclu al Constantinopolului, *Omilia 1, Cuvânt de laudă al Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu și Pururea-Fecioarei Maria*, 1, P.G., 65, 681, A-B.

[644] *Ibidem*, 10, P.G., 65, 692 B.

[645] *IBU*, p. 344.

[646] *Ibidem*.

[647] *Ibidem*, p. 345. A se vedea Preot Olimp Căciulă, *Anatemetismele Sfântului Chiril al Alexandriei*, în „Biserica Ortodoxă Română", an LV (1937), nr. 3-4, p. 129-155 (traduse din P.G., 76, 293-312).

[648] *Ibidem*.

[649] *Ibidem*.

[650] Sfântul Irineu al Lyonului, *Împotriva ereziilor*, 3, 3, 4, P.G., 7, 855.

[651] *IBU*, p. 346; Pr. Nicolae Chifăr, *Istoria creștinismului II*, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 2000, p. 109.

[652] Sfântul Chiril al Alexandriei, *Scrisoarea 4*, P.G., 77, 48 B.

[653] *IBU*, p. 348.

[654] *Ibidem*.

[655] *Ibidem*.

[656] Ediția critică a actelor sinodale de la Efes sunt la E. Schwratz, *Acta conciliorum oecumenicorum*, vol. I, col. 1-5, Berlin-Leipzig, 1922-1929.

[657] *Patrologie* (1956), p. 273.

[658] *Ibidem*. Același lucru îl afirmă și Pr. Nicolae Chifăr, *op. cit.*, p. 163-184.

[659] Sfântul Gherman s-a născut între anii 631-649 în Constantinopol unde a urmat școlile vremii și a ajuns cleric la Sfânta Sofia. În anul 705 a fost hirotonit episcop de Cizic, iar din 715 a fost chemat pe scaunul patriarhal din capitala Imperiului Bizantin. A fost unul din apărătorii cei mai puternici ai cultului icoanelor și de aceea a intrat în conflict cu împăratul Leon Isaurul care din 727 începuse campania de persecutare a iconofililor. În 730 Sfântul Gherman a fost nevoit să plece din scaunul patriarhal și apoi a murit în exil la o vârstă înaintată. La sinodul iconoclast de la Hieria (754), Sfântul Gherman a fost excomunicat, dar Sinodul al VII-lea Ecumenic (787) l-a reabilitat definitiv (*Patrologie*, 1956, p. 303).

[660] Învățătura despre Fecioara Maria la Sfântul Gherman a fost studiată, printre alții, de: I. Carli, *La dottrina sull'Assunzione di Maria di S. Germano di Constantinopoli*, Roma, 1944; E. Perniola, *La Mariologia di S. Germano*, Roma, 1954; T. Horvarth, *Germanus of Constantinopole and the Cult of the Virgin Mary, Mother of God, Mediatrix of All Men*, în „De cultu mariano saeculis VI-XI", vol. 4, Roma, 1972, p. 285-299; *MFC*, p. 381-388.

[661] Sfântul Gherman al Constantinopolului, *Omilie la Aducerea la templu a Maicii Domnului*, 18-18, P.G., 98, 308 A-C.

[662] Élisabeth Behr-Sigel, *Marie, Mère de Dieu*, în „Irénikon", tome LVIII, no. 4, 4e trimestre 1985, p. 458.

[663] Ioan al Tesalonicului, *Omilie la Adormirea Maicii Domnului*, PO, 19, col. 375-438.

[664] Sfântul Gherman al Constantinopolului, *Omilia 1 la Adormirea Maicii Domnului*, P.G., 98, 345 B.

[665] Idem, *Omilia a 3-a la Adormirea Maicii Domnului*, P.G., 98, 361 A.

[666] Idem, *Omilia 1 la Adormirea Maicii Domnului*, P.G., 98, 348 A.

[667] Idem, *Omilia a 2-a la Adormirea Maicii Domnului*, P.G., 98, 357 B.

[668] Idem, *Omilia 1 la Adormirea Maicii Domnului*, P.G., 98, 345 D.

[669] Idem, *Omilia a 3-a la Adormirea Maicii Domnului*, P.G., 98, 372 A-B.

[670] Idem, *Omilia 1 la Adormirea Maicii Domnului*, P.G., 98, 345 B-C.

[671] Idem, *Omilia a 2-a la Adormirea Maicii Domnului*, P.G., 98, 357 B.

[672] Idem, *Omilia a 3-a la Adormirea Maicii Domnului*, P.G., 98, 360 D.

[673] Idem, *Omilie la eliberarea Constantinopolului*, 23, în „Revue des études Byzantines" 16, editată de V. Grumel, Paris, 1958, p. 198.

[674] Idem, *Omilie la Sărbătoarea Brâului Maicii Domnului*, P.G., 98, 380 B.

[675] *Ibidem*, P.G., 98, 380 D- 381 A.

[676] Idem, *Omilia a 2-a la Adormirea Maicii Domnului*, P.G., 98, 356 C.

[677] Idem, *Omilie la Sărbătoarea Brâului Maicii Domnului*, P.G., 98, 381 B-C.

[678] Într-o scrisoare adresată lui Ioan de Sinada, Sfântul Gherman scria că icoanele nu sunt un substitut al lui Dumnezeu. Icoanele Maicii Domnului și ale sfinților sunt simboale care ne duc cu mintea la realitățile de dincolo. Printr-o reprezentare materială, adică prin culori, noi nu pictăm pe Dumnezeu Însuși, pe Cel nevăzut și veșnic, ci intrăm în legătură cu El mai ușor (*Scrisoare către Ioan de Sinada*, P.G., 98, 160 ș.u.). Într-o altă scrisoare (*Scrisoare către Toma de Claudiopolis*, P.G., 98, 185), Sfântul Gherman vorbește despre o icoană a Maicii Domnului, făcătoare de minuni, care era la Sozopolis în Pisidia. Toate acestea dovedesc cât de atașat era Patriarhul Constantinopolului de Maica Domnului și cât de mult era cinstită (după *MFC*, p. 388).

[679] Sfântul Ioan Damaschin s-a născut pe la 675, din părinți creștini, în orașul Damasc. După *Viața* sa păstrată sub numele Patriarhului Ioan al Ierusalimului, el a avut ca dascăl pe un călugăr grec Cosma adus rob din Italia în Damasc și răscumpărat de tatăl său. Ioan, după ce a fost un timp în slujbă la califi, s-a retras la mănăstirea Sfântul Sava de lângă Ierusalim. Acolo a aprofundat cunoștințele de teologie primite în Damasc, iar Patriarhul Ioan V al Ierusalimului l-a hirotonit preot, făcându-l colaborator în problemele teologice. Numele Sfântului Ioan Damaschin s-a răspândit foarte mult datorită luptelor duse de el contra iconoclasmului, dar și împotriva altor erezii care bântuiau încă în acea vreme (monofizism, nestorianism, iacobism), apoi împotriva islamismului și a superstițiilor după cum se observă din lucrările sale. În ultima parte a vieții, Sfântul Ioan s-a ocupat intens cu alcătuirea de opere teologice, arătându-se un cercetător informat și cu o putere de sinteză deosebită. Sfântul Ioan Damaschin a murit în anul 749, fiind sărbătorit ca sfânt atât de Biserica Ortodoxă la 4 decembrie, cât și de cea romano-catolică la 27 martie (*Patrologie*, 1956, p. 291-296).

[680] Pr. Prof. Ștefan Alexe, *Contribuția Sfântului Ioan Damaschin la sistematizarea învățăturii ortodoxe*, în „Ortodoxia", XXXVI (1984), nr. 1, p. 121.

[681] Sfântul Ioan Damaschin, *Cuvântul întâi apologetic contra celor ce atacă sfintele icoane*, 2, P.G., 94, 1297 B. Aceste tratate au fost traduse în limba română: Sfântul Ioan Damaschin, *Cele trei tratate contra iconoclaștilor*, traducere din limba greacă, introducere și note de Preotul Profesor Dumitru Fecioru, București, 1937 și reeditată la EIBMBOR, București, 1998, p. 37-218.

[682] Cooper, J., *Mary*, art. în „Encyclopaedia of Religion and Ethics", vol. VIII, New York, 1953, p. 478, după Diac. Magistrand Constantin Voicu, *Maica Domnului în teologia Sfântului Ioan Damaschin*, în „Mitropolia Olteniei", XIV (1962), nr. 3-4, p. 174.

[683] Printre cei ce au studiat doctrina despre Fecioara Maria în operele Sfântului Ioan Damaschin sunt: Valentine Albert Mitchel, *The Mariology of Saint John Damascene*, Turnhout, 1930; D. Dimitrijevici, *Die Entwicklung der liturgischen Verehrung der Mutter Gottes nach dem Ephesinum bis zum 12. Jahrhundert*, în „De culto mariano saec. VI-XI", vol. 4, Roma, 1972, p. 101-110; C. Chevalier, *La Mariologie de saint Jean Damascène*, în OCA, 109, Roma, 1936; Frederick M. Jelly, *Mary's Medition in the Distribution of Grace according to St. John Damascene's Homilies on her Dormition*, în „De culto mariano saec. VI-XI", vol. 4, Roma, 1972, p. 301-312; *MFC*, p. 400-408. Pentru autorii români se poate vedea bibliografia finală.

[684] Operele Sfântului Ioan Damaschin care au fost folosite sunt: a) *Contra iconoclaștilor*, P.G., 96, 1347-1362; *Despre Sfânta Treime*, P.G., 94, 9-21; *Despre imnul*

trisaghion, P.G., 95, 22-62; *Expunere exactă a credinței ortodoxe (Dogmatica)*, P.G., 94, 789-1228; (am folosit și traducerea făcută de Pr. Dr. D. Fecioru, și Pr. Dr. Ol. N. Căciulă, Editura Librăriei Teologice, București, 1938. Se va cita asfel: *Dogmatica*, cifra latină indicând cartea, apoi cea arabă capitolul, și la sfârșit pagina respectivă); *Omilia I la Adormirea Maicii Domnului*, P.G., 96, 669-721; *Omilia a II-a la Adormirea Maicii Domnului*, P.G., 96, 722-753; *Omilia a III-a la Adormirea Maicii Domnului*, P.G., 96, 754-761; *Omilie la Bunăvestirea Fecioarei Maria*, P.G., 96, 643-660; *Omilie la Nașterea Fecioarei Maria*, P.G., 96, 661-678; (aceste omilii se găsesc și în colecția „Sources Chrétiennes", vol. 80: *Homélies sur la Nativité et la Dormition*, trad. De Pierre Voulet, Éditions du Cerf, Paris, 1961. Vom cita omiliile din această lucrare astfel: *Omilia*, apoi cu cifră arabă capitolul, S.C., 80 și apoi pagina respectivă).

[685] Sfântul Ioan Damaschin, *Omilia I la Adormirea Maicii Domnului*, 5, S.C., 80, p. 92.

[686] *Ibidem*, p. 95.

[687] Idem, *Dogmatica*, III, 2, București, 1938, p. 146-147.

[688] Idem, *Omilie la Nașterea Fecioarei Maria*, 2, S.C., 80, p. 49.

[689] Idem, *Cuvânt la Nașterea Preasfintei Stăpânei noastre Născătoare de Dumnezeu*, trad. de Pr. D. Fecioru, în „Mitropolia Olteniei", XVIII (1966), nr. 9-10, p. 871.

[690] Idem, *Dogmatica*, IV, 14, P.G., 94, 1156 A-D.

[691] Idem, *Omilie la Nașterea Fecioarei Maria*, 9, S.C., 80, p. 71.

[692] Idem, *Cuvânt la Nașterea Preasfintei Stăpânei noastre Născătoare de Dumnezeu*, traducere de Pr. D. Fecioru, în „Mitropolia Olteniei", XVIII (1966), nr. 9-10, p. 872.

[693] Idem, *Cuvânt de laudă la Adormirea Prealăudatei, Preaslăvitei și Binecuvântatei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarea și Pururea Fecioara Maria*, traducere de Pr. D. Fecioru, în „Mitropolia Olteniei", XVI (1964), nr. 7-8, p. 596.

[694] Idem, *Omilie la Nașterea Fecioarei Maria*, 7, în S.C., 80, p. 63.

[695] Idem, *Cuvânt de laudă la Adormirea Prealăudatei, Preaslăvitei și Binecuvântatei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarea și Pururea Fecioara Maria*, traducere de Pr. D. Fecioru, în „Mitropolia Olteniei", XVI (1964), nr. 7-8, p. 597.

[696] Pr. Prof. Ene Braniște, *Cinstirea Maicii Domnului în cultul ortodox și formele ei de exprimare*, în „Ortodoxia", XXXII (1980), nr. 3, p. 526.

[697] Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, IV, 14, București, 1938, p. 275.

[698] *Ibidem*, III, 2, p. 146 -147.

[699] Idem, *Omilia I la Adormirea Maicii Domnului*, 5, S.C., 80, p. 87.

[700] Idem, *Omilia a II-a la Adormirea Maicii Domnului*, 16, P.G., 96, 735.

[701] Pr. Prof. Ene Braniște, *Cinstirea Maicii Domnului în cultul ortodox și formele ei de exprimare*, în „Ortodoxia", XXXII (1980), nr. 3, p. 507.

[702] Diac. magistrand Constantin Voicu, *Maica Domnului în teologia Sfântului Ioan Damaschin*, în „Mitropolia Olteniei" XIV (1962), nr. 3-4, p. 176.

[703] Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, IV, 15, București, 1938, p. 275.

[704] Idem, *Omilia a II-a la Adormirea Maicii Domnului*, 2, S.C., 80, p. 127.

[705] În Sfânta Scriptură scrie: „Și nu a cunoscut-o pe ea până ce a născut pe Fiul ei Cel Întâinăscut" (Matei 1, 25). Conjuncția „până ce", spune Sfântul Ioan Damaschin,

„indică pe de o parte sorocul cel hotărât al vremii naşterii, iar pe de altă parte nu neagă timpul ce urmează după aceasta" (Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, IV, 14, Bucureşti, 1938, p. 275). „Întâinăscut este cel născut primul, fie că este unicul născut, fie că este născut înaintea altor fraţi" (Idem, *Dogmatica*, IV, 8, p. 246). Numele de „Întâinăscut" este pus în legătură şi întregeşte pe acela de „Unul-Născut", prin acestea evidenţiindu-se calitatea Mântuitorului de Fiu al lui Dumnezeu şi, totodată, de Fiu al Omului prin Naşterea din Fecioara Maria: „Celui ce singur este «nou sub soare» (Eclesiast 1, 9), încununarea minunilor, trebuia să-I fie pregătită calea tot prin minuni şi încet, de la realităţile cele mai de jos trebuia să se ridice la cele mai mari... trebuia să fie prima născută cea care avea să nască pe Primul Născut dintre toate creaturile" (Sfântul Ioan Damaschin, *Omilie la Naşterea Maicii Domnului*, 2, S.C., 80, p. 49).

[706] Idem, *Omilia I la Adormirea Maicii Domnului*, 6, S.C., 80, p. 97.

[707] Idem, *Dogmatica*, IV, 14, Bucureşti, 1938, p. 275-276.

[708] În cărţile Noului Testament „fraţii Domnului" sunt totuşi numiţi „adelfos" sau cu pluralul „adelfoi", prin care de regulă sunt desemnaţi fraţii buni (de sânge), pentru că autorii cărţilor fiind iudei (Sfinţii Apostoli Matei, Marcu, Ioan, Pavel) sau de alt neam (cum este Sfântul Luca), dar trăind în mediul iudaic şi impropiindu-şi modul de gândire şi lexicul aramaic, desemnând rudele apropiate ale Mântuitorului cu termenul „adelfoi", nu au făcut decât să redea corespondentul grec al cuvântului ebraic (ah) sau la plural (ahim), fără să se ţină seama de faptul că sfera semantică a termenului ebraic (ah) este mai largă şi în consecinţă mai inexactă decât a sinonimului său grec. Sfântul Ioan Damaschin arată că Sfânta Fecioară Maria a fost singura fiică a drepţilor Ioachim şi Ana, iar „fraţii" Domnului Iisus Hristos sunt copiii Mariei lui Cleopa, deci verii Lui.

[709] Sfântul Ioan Damaschin, *Omilia a II-a la Bunăvestirea Fecioarei Maria*, P.G., 96, 649 A şi 656 A-B. Această omilie, chiar dacă nu este socotită autentică, prezintă o importanţă deosebită deoarece are idei asemănătoare cu cele din omiliile autentice ale Sfântului Ioan Damaschin. De asemenea, în *Cuvânt de laudă la Adormirea Prealăudatei, Preaslăvitei şi Binecuvântatei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarea şi Pururea Fecioara Maria*, 9 (tradusă de Pr. D. Fecioru, în „Mitropolia Olteniei", XVI (1964), nr. 7-8, p. 599), Sfântul Ioan Damaschin afirmă: „De cine au vorbit propovăduirile proorocilor? Nu oare de tine, dacă voim să arătăm adevărul lor?... Cine este muntele de care vorbeşte Daniil (2, 34), din care s-a tăiat, fără unealtă de bărbat, Hristos, piatra cea din capul unghiului? Oare, nu tu, care ai născut fără de sământă şi iarăşi ai rămas Fecioară?... Prin tine a trecut Dumnezeu Cel peste toate şi luând Trup, n-a deschis poarta fecioriei... Pe tine proorocii te-au propovăduit! Ţie-ţi slujesc îngerii, ţie-ţi liturghisesc Apostolii! Ţie, Pururea Fecioară şi Născătoare de Dumnezeu, îţi liturghiseşte teologul şi feciorelnicul Apostol".

[710] *HMP*, p. 378.

[711] Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, I, 2, Bucureşti, 1938, p. 5-6: „Cunoaştem şi mărturisim că este un singur Dumnezeu, adică o singură fiinţă... Că Fiul, Unul Născut şi Cuvântul lui Dumnezeu şi Dumnezeu din pricina îndurării milei Sale pentru mântuirea noastră a fost zămislit, fără de sământă, prin bunăvoinţa Tatălui şi

prin conlucrarea Sfântului Duh si S-a născut prin Sfântul Duh, fără stricăciune, din Sfânta Fecioară și Născătoare de Dumnezeu Maria și S-a făcut din ea Om desăvârșit".

[712] *Ibidem*, IV, 14, p. 274.

[713] *Ibidem*, III, 12, p. 176.

[714] *Ibidem*, p. 177.

[715] *Ibidem*, III, 2, p. 147-148.

[716] Profesor Vasile Loichiță, *Doctrina Sfântului Ioan Damaschin despre Maica Preacurată*, ediția a II-a, Cernăuți, 1939, p. 21.

[717] Sfântul Ioan Damaschin, *Omilie la Nasterea Maicii Domnului*, P.G., 96, 668 B.

[718] Idem, *Omilia a II-a la Adormirea Maicii Domnului*, P.G., 96, 744 A.

[719] *Ibidem*, 744 B: „Așa sărbătorim Adormirea ei: o arătăm pe Fecioara Maria Maică a lui Dumnezeu și nu numind-o pe ea Dumnezeu".

[720] *Ibidem*, 745 A.

[721] Idem, *Omilie la Nașterea Fecioarei Maria*, P.G., 96, 677 A după Pr. Prof. Petru Rezuș, *Mariologia ortodoxă*, în „Ortodoxia", II, 1950, nr. 4, p. 542.

[722] Idem, *Omilia I la Adormirea Maicii Domnului*, P.G., 96, 757 B după Diacon magistrand Constantin Voicu, *art. cit.*, p. 179.

[723] Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Învățătura despre Maica Domnului la ortodocși și catolici*, în „Ortodoxia", II (1950), nr. 4, p. 597-598.

[724] Sfântul Ioan Damaschin, *Cuvânt de laudă la Adormirea Prealăudatei, Preaslăvitei si Binecuvântatei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarea și Pururea Fecioarei Maria*, traducere de Pr. D. Fecioru, în „Mitropolia Olteniei", XVI (1964), nr. 7-8, p. 600.

[725] Idem, *Omilia a II-a la Adormirea Maicii Domnului*, P.G., 96, 737 C.

[726] *Ibidem*, 729 C.

[727] Idem, *Omilia I la Adormirea Maicii Domnului*, P.G., 96, 713 C.

[728] Idem, *Omilia a II-a la Adormirea Maicii Domnului*, P.G., 96, 732 A-740 D.

[729] Idem, *Omilia a III-a la Adormirea Maicii Domnului*, P.G., 96, 761 B.

[730] Idem, *Omilia a II-a la Bunăvestirea Fecioarei Maria*, P.G., 96, 656 C.

[731] *Ibidem*, 648 C.

[732] *Mineiul pe luna August: ziua a cincisprezecea*, ediția a IV-a, EIBMBOR, București, 1974, p. 173.

[733] *Ibidem*, p. 165.

[734] *Ibidem*, p. 253.

[735] Sfântul Ioan Damaschin, *Omilia a II-a la Adormirea Maicii Domnului*, 14, P.G., 96, 740-741.

[736] *Ibidem*, 18, P.G., 96, 748-752.

[737] *Ibidem*, P.G., 96, 740.

[738] *Ibidem*, P.G., 96, 753.

[739] Idem, *Omilia a III-a la Adormirea Maicii Domnului*, 2, P.G. 96, 756.

[740] Idem, *Omilia a II-a la Adormirea Maicii Domnului*, 2-3, 8, 14, 17, P.G., 96, 725-728.

[741] Idem, *Dogmatica*, IV, 14, P.G., 94, 1161.

[742] Idem, *Contra ereziei nestoriene*, P.G., 95, 224 C.

[743] Diacon magistrand Constantin Voicu, *art. cit.*, p. 181.

[744] Sfântul Ioan Damaschin, *Omilia I la Adormirea Maicii Domnului*, P.G., 96, 705 A și 713 C.

[745] Idem, *Omilia a II-a la Adormirea Maicii Domnului*, P.G., 96, 737 A.

[746] *Ibidem*, col. 744 B.

[747] Idem, *Omilia I la Bunăvestirea Fecioarei Maria*, P.G., 96, 647. De asemenea, în *Omilia Preasfântului nostru părinte Ioan Damaschin, la Buna Vestirea îngerului despre Întruparea lui Hristos către neprihănita noastră stăpână Maria* (în trad. de Ierom. Constantin Chirilă, în „Teologie și Viață", I (1990), nr. 3-4, p. 105), se spune: „Mijlocește pentru noi pe lângă Fiul tău, ca să ne ierte nouă păcatele noastre, să ne vindece de neputința noastră, să ne scape de faraonul duhovnicesc, după cum i-a scăpat pe israeliți de apele mării, să ne sprijine să trecem marea cea cu valuri potrivnice și plină de furtuni a lumii acesteia... O, tu, Marie a cărei mijlocire nu este respinsă și al cărei cuvânt nu este neascultat, care ești atât de aproape de dumnezeirea însăși, venind și mai aproape de Treimea cea sfântă, tu care ești mai presus prin înălțimea ta decât cetele de heruvimi și mai mărită de mulțimile de serafimi, să dobândim prin tine, cât timp vom rămâne în această lume pieritoare, ajutor ca să facem fapte bune și să fim scăpați de faptele cele ticăloase, iar după trecerea noastră de aici să ne ajuți să mergem la Dumnezeul cel Preaînalt și Veșnic...".

[748] Idem, *Omilia a II-a la Adormirea Maicii Domnului*, 15, P.G., 96, 744.

[749] *Ibidem*.

[750] Idem, *Omilie la Nașterea Fecioarei Maria*, P.G., 96, 661 B.

[751] Idem, *Dogmatica*, IV, 16, P.G., 94, 1172 B.

[752] Idem, *Omilia a II-a la Adormirea Maicii Domnului*, 3, S.C., 80, p. 135.

[753] *Ibidem*, 14, p. 165.

[754] Idem, *Omilia I la Adormirea Maicii Domnului*, P.G., 96, 700 A.

[755] Idem, *Omilia a II-a la Adormirea Maicii Domnului*, 19, P.G., 96, 752 B.

[756] *Ibidem*.

[757] Idem, *Omilia a III-a la Adormirea Maicii Domnului*, 1, P.G., 96, 753.

[758] M. Jugie, *art. cit.*, col. 738.

[759] Sfântul Ioan Damaschin, *Omilia I la Adormirea Maicii Domnului*, 11, S.C., 80, p. 113.

[760] Pr. Prof. Dr. Ștefan Alexe, *Sensul icoanei la Sfântul Ioan Damaschin și Sinodul VII Ecumenic (Niceea 787)*, în „Ortodoxia", XXXIX (1987), nr. 4, p. 30.

[761] Idem, *Contribuția Sfântului Ioan Damaschin la sistematizarea învățăturii ortodoxe*, în „Ortodoxia", XXXVI (1984), nr. 1, p. 134.

[762] Am folosit: Romanos le Mélode, *Hymnes*, introduction, texte critique, traduction et notes par José Grosdidier de Matons: t. I, Ancien Testament, Les Éditions du Cerf, Paris, 1964, S.C., 99, p. 71-427; t. II, Nouveau Testament (IX-XX), Les Éditions du Cerf, Paris, 1965, S.C., 110, p. 21-379; t. III, Nouveau Testament (XXI-XXXI), Les Éditions du Cerf, Paris, 1965, S.C., 114, p. 20-365; t. IV, Nouveau Testament (XXXII-XLV), Les Éditions du Cerf, Paris, 1967, S.C., 128, p. 28-69; *Patrologie* (1956), p. 296; *MFC*, p. 325-333.

[763] *Patrologie* (1956), p. 297.

[764] *Ibidem*.

[765] *Ibidem*.

766 Sunt două tradiții în legătură cu „acoperământul Maicii Domnului": una care spune că pe la anul 450 împărăteasa Pulcheria a primit acest odor de la patriarhul Juvenalie al Ierusalimului care l-a găsit în mormântul Maicii Domnului din Ghetsimani, iar altă tradiție spune că doi nobili bizantini au adus acest acoperământ în Constantinopol (după A. Wenger, *L'Assomption de la très sainte Vierge dans la tradition byzantine du VI au X siècle: Etudes et documents*, Paris, 1955, p. 112; Martin Jugie, *La Mort et l'assomption de la Sainte Vierge: Etude historico-doctrinale*, în „Studi et testi" 114, Vatican City, 1944, p. 668-670; Simon Claude Mimouni, *Dormition et Assomption de Marie – histoire des traditions anciennes*, Beauchesne, Paris, 1995, p. 34; Michel von Esbroeck, *Aux origines de la Dormition de la Vierge. Etudes historiques sur les traditions orientales* (Variorum Collectio Studies Series, CS 472), Ashgate, Aldershot, 1995, p. 219.

767 Sfântul Roman Melodul, *Imnul 2 la Naștere*, 10-11, în S.C., 110, p. 100.

768 Idem, *Imn la nașterea Mariei*, 1, în S.C., 110, p. 50.

769 *Ibidem*, 4, în S.C., 110, p. 54.

770 *Ibidem*, 10, în S.C., 110, p. 60.

771 Idem, *Imn la Bunavestire*, 1, 1, în S.C., 110, p. 20.

772 *Ibidem*, 2, în S.C., 110, p. 22.

773 *Ibidem*, 5, în S.C., 110, p. 26.

774 *MFC*, p. 330.

775 Sfântul Roman Melodul, *Imnul 2 la Naștere*, 7, în S.C., 110, p. 28.

776 *Ibidem*, 11, în S.C., 110, p. 32.

777 *MFC*, p. 331.

778 Sfântul Roman Melodul, *Imnul 2 la Naștere*, 15, în S.C., 110, p. 36.

779 *MFC*, p. 331.

780 Sfântul Roman Melodul, *Imne la Naștere*, I, 2-3, în S.C., 110, p. 52.

781 *Ibidem*, II, 1, în S.C., 110, p. 88.

782 *MFC*, p. 332.

783 *MFC*, p. 333.

784 Sfântul Roman Melodul, *Omilie la Aducerea la templu a Domnului*, 13, în S.C., 110, p. 190.

785 Sfântul Andrei Criteanul s-a născut pe la anul 660 în Damasc. Tânărul Andrei s-a călugărit la Ierusalim, apoi a fost hirotonit diacon pe seama catedralei Sfânta Sofia din Constantinopol, iar în 717 a fost ales arhiepiscop al insulei Creta. În această situație a avut de înfruntat cea dintâi fază a iconoclasmului lui Leon Isaurul. În insula Creta a desfășurat o importantă activitate pastorală: zidirea de biserici, îngrijirea bolnavilor, educația tinerilor și promovarea vieții monahale. A murit pe la anul 740 (*Patrologie*, 1956, p. 299-300).

786 Am folosit mai multe studii despre Fecioara Maria în opera Sfântului Andrei Criteanul: Martin Jugie, *Saint André de Crète et l'Immaculée Conception*, în „Echos d'Orient", nr. 13, p. 129-133; G. Grecu, *Doctrina marialis iuxta Andream Cretensem (saec. VII-VIII)* (teză de doctorat) Propaganda Fide University, Roma, 1938; C. Conci, *La mariologia di S. Andrea di Creta* (teză de doctorat), Gregorian University, Roma, 1950; *MFC*, p. 391-398.

787 Sfântul Andrei Criteanul, *Omilia III la Naștere*, P.G., 97, 860 B-C.

[788] Idem, *Omilia IV la Naștere*, P.G., 97, 880 C.

[789] Idem, *Omilia III la Naștere*, P.G., 97, 860 C.

[790] *MFC*, p. 394.

[791] Sfântul Andrei Criteanul, *Canonul Nașterii*, P.G., 97, 1316 C – 1320 A.

[792] Idem, *Omilia I la Naștere*, P.G., 87, 809 D – 812 A.

[793] Sfântul Andrei Criteanul, *Omilia I la Adormirea Maicii Domnului*, P.G., 97, 1052 C – 1053 A.

[794] Idem, *Omilia a II-a la Adormirea Maicii Domnului*, P.G., 97, 1081 D-1084 B.

[795] *Ibidem*, P.G., 97, 1080 B.

[796] Idem, *Omilia a III-a la Adormirea Maicii Domnului*, P.G., 97, 1100 A.

[797] Idem, *Omilia I la Nașterea Mariei*, P.G., 97, 808 C.

[798] Idem, *Omilia IV la Nașterea Mariei*, P.G., 97, 865 A.

[799] Idem, *Canonul cel Mare* (joi, în prima săptămână din Postul Mare), P.G., 97, 1425.

[800] Grigorie de Tours a învățat în orașul natal, apoi în 563 a fost hirotonit diacon de către unchiul său Nicetius, episcop de Lyon. Datorită unei boli grave a făcut un pelerinaj la mormântul Sfântului Martin de Tours, unde s-a vindecat. Tot acolo și-a făcut numeroși prieteni printre clericii care l-au ales mai apoi în scaunul episcopal de Tours. A ajuns episcop la 35 de ani, adică în anul 573. Plin de pricepere, el a desfășurat o bogată activitate pastorală. A refăcut catedrala din Tours redându-i măreția din timpul marelui său predecesor și a organizat mai bine Biserica din Galia. A murit pe la 593 sau 594. Opera sa se compune aproape numai din lucrări cu caracter istoric, cea mai însemnată fiind: *Istoria francilor*. Lucrarea aceasta (*Historia Francorum*) este prima de istorie națională creștină. În prima parte face un rezumat al istoriei lumii de la Adam până la Sfântul Martin de Tours; în următoarele trei cărți se referă la istoria Galiei până la 575, iar în următoarele cărți, până la a zecea, redă cu lux de amănunte evenimentele contemporane lui (*Patrologie*, 1956, p. 317-318).

[801] Am folosit mai multe studii referitoare la învățătura despre Maica Domnului în opera episcopului Grigorie de Tours: G.-M. Oury, *Le Miracle de Grégoire de Tours*, în „Histoire des miracles, Actes de la sixième Rencontre d'Histoire Religieuse tenu à Fontevraud le 8 et 9 octobre 1982", Presses de l'Université, Angers, 1983, p. 11-28; *MFC*, p. 352-357.

[802] Grigorie de Tours, *Miraculorum libri duo – De apostolis et beata Maria*, 4, P.L., 71, 708.

[803] *Ibidem*, I, 1, P.L., 71, 707.

[804] *Ibidem*, I, 9, P.L., 71, 713.

[805] *Ibidem*.

[806] *Ibidem*, I, 10, P.L., 71, 714-715.

[807] *Ibidem*.

[808] *MFC*, p. 356.

[809] Grigorie de Tours, *Historia Francorum*, 9, 42, P.L., 71, 524-525.

[810] Idem, *Libri Miraculorum I – De gloria beatorum martyrum*, 11, P.L., 71, 716.

[811] Papa Grigorie cel Mare s-a născut pe la anul 540 în Italia. Prin anii 572-573 a ajuns pretor al Romei. După mai multe frământări a renunțat la cele ale lumii, a vândut moștenirea de la părinți și a zidit șapte mănăstiri. S-a retras la mănăstirea de

pe muntele Scaurus, ridicată spre pomenirea Sfântului Apostol Andrei și a dus o viață în asceză. Apoi a fost hirotonit diacon și trimis apocrisiarh la Constantinopol (579-585). În 590 a fost ales episcop al Romei. A avut o bogată activitate misionară (în Anglia mai ales) și administrativă. A murit în anul 604. Opera sa are un caracter practic: peste opt sute de scrisori, *Cartea regulei pastorale*, *Comentar la Iov*, *Dialoguri despre viața și minunile Părinților italieni* (*Patrologie*, 1956, p. 318-321).

[812] Studiile despre Maica Domnului în opera acestui autor sunt numeroase, dar aici am folosit doar pe: V. Recchia, *Una visione mariana nei dialoghi di Gregorio Magno: Dial. IV, 18*, în „Virgo Fidelis", editată de F. Bergamelli și M. Cimosa, Roma, 1988, p. 203-214; *MFC*, p. 366-371.

[813] Grigorie cel Mare, *Omilii la Evanghelii*, 3, 1, P.L., 76, 1086.

[814] *MFC*, p. 367.

[815] *Ibidem*.

[816] Grigorie cel Mare, *Epistola a II-a*, 67, P.L., 77, 1207.

[817] Idem, *Cuvântare la Iov*, 33, 8, P.L., 76, 671.

[818] *MFC*, p. 368.

[819] Grigorie cel Mare, *Comentar la Iezechiel*, 2, 8, 9, P.L., 76, 1033-1034.

[820] Idem, *Cuvântare la Iov*, 24, 3, P.L., 76, 288.

[821] Idem, *Omilii la Evanghelii*, 26, 1, P.L., 76, 1197.

[822] Idem, *Scrisoarea 9*, 49, P.L., 77, 959-960.

[823] Idem, *Scrisoarea 14*, 9, P.L., 77, 1312.

[824] Idem, *Scrisoarea 9*, 52, P.L., 77, 990-991.

[825] *MFC*, p. 393.

[826] Grigorie cel Mare, *Scrisoarea 9*, 52, P.L., 77, 990-991.

[827] Idem, *Dialoguri*, 4, 18, P.L., 77, 348-349.

[828] Isidor de Sevilla s-a născut pe la anul 560 în Cartagina Spaniei. A primit o aleasă instrucție creștină și profană. În familia sa au fost patru frați, ajunși toți sfinți. După moartea episcopului Leandru, fratele său, Isidor este ales în fruntea episcopiei de Sevilla. În această calitate a prezidat mai multe sinoade: la Sevilla (619) și Toledo (633). A murit pe 4 aprilie 636. Opera sa este considerabilă. A fost cel mai mare savant al timpului său și un mare animator de preocupări științifice în patria sa. Printre lucrările sale, împărțite de teologi în enciclopedice, istorice, biblice sau dogmatice, se pot enumera: *Etimologii*, *Despre ordinea creaturilor*, *Cronică de la începutul lumii până la anul 616*, *Introduceri la cărțile Vechiului și Noului Testament*, *Despre credința ortodoxă contra iudeilor*. La Sinodul de la Toledo, pe care l-a prezidat, a contribuit la unificarea liturgică a Bisericii Spaniei precizând formulele de credință trinitare și hristologice (*Patrologie*, 1956, p. 321-322).

[829] Am folosit în această lucrare pe I. Bengoechea, *Doctrina y culto mariano en san Isidoro de Sevilla (m. 636)*, în „De culto mariano saeculis VI-XI", vol. 3, Roma, 1972, p. 161-195; *MFC*, p. 373-378.

[830] Isidor de Sevilla, *Etimologii*, VII, 10, 1, P.L., 82, 289.

[831] Idem, *De ortu et obitu Patrum*, III, P.L., 83, 148.

[832] La fel vorbește Isidor de Sevilla și în altă parte: Fecioara Maria este „pământul nelucrat" de vreo mână omenească și nu a fost atinsă de nimic omenesc: „Fecioara

Maria, Maica Domnului este numită «pământ nelucrat»... pentru că acest pământ a fost udat de Sfântul Duh" (*Quaestiones in Genesim*, 2, 18, P.L., 83, 216).

[833] *MFC*, p. 375.

[834] Isidor de Sevilla, *Alegorii*, 139, P.L., 83, 117.

[835] Idem, *De ecclesiasticis officiis*, 2, 18, P.L., 83, 804.

[836] *MFC*, p. 376.

[837] Jean Hild, *Fêtes*, art. în „Dictionnaire de spiritualité ascétique et mystique; doctrine et histoire", Fascicules XXXIII-XXXIV, Beauchesne, Paris, 1962, col. 221.

[838] Efeseni 1, 9-10: „Făcându-ne cunoscută taina voii Sale, după buna Lui socotință, astfel cum hotărâse în Sine mai dinainte, spre iconomia plinirii vremilor, ca toate să fie iarăși unite în Hristos, cele din ceruri și cele de pe pământ – toate întru El..."; Coloseni 1, 20: „Și printr-Însul toate cu Sine să le împace, fie cele de pe pământ, fie cele din ceruri, făcând pace prin El, prin sângele crucii Sale".

[839] Jean Hild, *art. cit.*, col. 221.

[840] Sfântul Ioan Damaschin, *Cuvânt de laudă la Adormirea Prealăudatei și Binecuvântatei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarea și pururea Fecioara Maria*, traducere de Pr. D. Fecioru, în „ Mitropolia Olteniei ", XVI (1964), nr. 7-8, p. 596. Printre cei care s-au ocupat cu studiul cinstirii Maicii Domnului în Biserică sunt teologi de renume: Prof. Dr. D.I. Belu, *Maica Domnului în lumina imnelor liturgice*, Caransebeș, 1945, 88 p.; Pr. Prof. Petru Rezuș, *Mariologia ortodoxă*, în „Ortodoxia", II (1950), nr. 4, p. 515-558; Pr. Prof. Liviu Stan, *O nouă rătăcire a papalității*, în „Ortodoxia", II (1950), nr. 4, p. 610-619; Prof. Dr. Isidor Todoran, *Considerații mariologice*, în „Mitropolia Ardealului", III (1958), nr. 3-4, p. 218-237; Pr. Prof. Milan Șesan, *Despre cinstirea Maicii Domnului*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei", XXXIV (1958), nr. 7-8, p. 602-606; Preot Ioan Bunea, *Cultul Maicii Domnului*, în „Mitropolia Ardealului", XVI (1971), nr. 9-10, p. 675-679; Episcop Antonie Plămădeală, vicar patriarhal, *Maica Domnului în teologia și viața ortodoxă*, în „Biserica Ortodoxă Română", XCVI (1978), nr. 9-10, p. 1113-1123; Pr. Prof. Ene Braniște, *Cinstirea Maicii Domnului în cultul ortodox și formele ei de exprimare*, în „Ortodoxia", XXXII (1980), nr. 3, p. 521-533; Idem, *Despre cinstirea sfinților în Biserica Ortodoxă*, în „Ortodoxia", XXXII (1980), nr. 1, p. 44-67; Pr. Prof. C. Galeriu, *Maica Domnului «Povățuitoarea»*, în „Ortodoxia" XXXII (1980), nr. 3, p. 454-468; Pr. Conf. Ilie Moldovan, *Învățătura Sfintei Scripturi despre Prea Curata Fecioara Maria și implicațiile ei religios-morale*, în „Ortodoxia", XXXII (1980), nr. 3, p. 469-491; Pr. Prof. Mircea Chialda, *Preacinstirea Maicii Domnului*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei", LIX (1983), nr. 7-9, p. 439-448; Idem, *Preacurata Fecioară Maria, Maica Domnului*, în „Studii Teologice", XXXIII (1981), nr. 5-6, p. 325-342; Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Învățătura despre Maica Domnului la ortodocși și catolici*, în „Ortodoxia", II (1950), nr. 4, p. 559-609; Idem, *Maica Domnului ca mijlocitoare*, în „Ortodoxia", IV (1952), nr. 1, p. 79-129; Idem, *Maica Domnului în prologul Evangheliei de la Luca*, în „Ortodoxia", XXXII (1980), nr. 3, p. 443-453; Idem, *Sfințenia în Ortodoxie*, în „Ortodoxia", XXXII (1980), nr. 1, p. 33-43; S. Bulgakof, *Ortodoxia*, trad. de N. Grosu, Sibiu, 1933; Serghei Stragorodski, *Venerarea Maicii Domnului după învățătura Bisericii Ortodoxe*, trad. de I. V. Georgescu, „Mitropolia Banatului", XXIV (1974), nr. 4-6, p. 198-211; S. Salaville, *Marie dans la*

liturgie byzantine ou gréco-slave, în *MARIA*, colecție de studii îngrijită de H. du Manoir, vol. I, Paris, 1949, p. 247-326; Michel von Esbroeck, *Aux origines de la Dormition de la Vierge. Etudes historiques sur les traditions orientales* (Variorum Collectio Studies Series CS 472), Ashgate, Aldershot, 1995.

[841] Preot Profesor Doctor Ion Bria, *Liturghia după Liturghie – o tipologie a misiunii apostolice și mărturiei creștine astăzi*, Editura Athena, București, 1996, p. 38.

[842] Pr. Prof. Dr. Nicolae C. Buzescu, *Dreapta învățătură a Bisericii despre Preasfânta Nascătoare de Dumnezeu*, în „Mitropolia Olteniei", XXXIV (1982), nr. 1-3, p. 80.

[843] Pr. Prof. Ene Braniste, *Cinstirea Maicii Domnului în cultul ortodox...*, p. 522; Pr. Prof. D. Stăniloae, *Maica Domnului...*, p. 109; Pr. Prof. Mircea Chialda, *Preacinstirea Maicii...*, p. 442.

[844] Sfântul Ambrozie, *De virginibus*, II, 2, 7, P.L., 16, 220 B.

[845] Pr. Prof. Ene Braniște, *Cinstirea Maicii Domnului în cultul ortodox...*, p. 522.

[846] *Ibidem*, p. 523.

[847] Episcop Antonie Plămădeală, vicar patriarhal, *Maica Domnului în teologia...*, p. 1118; Pr. Prof. Petru Rezuș, *Mariologia...*, p. 535-537.

[848] Prof. Dr. Isidor Todoran, *Considerații...*, p. 218; Pr. Prof. D. Stăniloae, *Maica Domnului...*, p. 110-111.

[849] Pr. Prof. Dr. Nicolae C. Buzescu, *Dreapta învățătură...*, p. 81.

[850] Johannes Quasten, *op. cit*, p. 179.

[851] În Noul Testament sunt mai multe imne care se referă în mod direct la Fecioara Maria: „Mărește sufletul meu pe Domnul" (Luca 1, 46 ș.u.); „Binecuvântat este Domnul Dumnezeul lui Israel" (Luca 1, 68, ș.u.); „Acum slobozește" (Luca 2, 29, ș.u.). De asemenea, în *Apocalipsa* Sfântului Ioan Evanghelistul se vorbește de „cântarea cea nouă" (5, 9) pe care drepții (printre care se număra mai întâi de toți Maica Domnului!) o cântă în cer spre lauda Mielului.

[852] Sfântul Ambrozie, *Imnul V* și *Imnul XII*, P.L., 16, 1410.

[853] Sfântul Grigorie Taumaturgul, *Omilie la Nașterea Domnului*, 8, 13, 14, 15, 16, în „Analecta sacra", Pitra, t. IV, p. 386.

[854] E. Dublanchy, *Marie*, în *DTC*, Fascicules LXXX, col. 2443.

[855] *Ibidem*.

[856] Sfântul Epifaniu de Salamina, *Panarion*, III, 2, 79, P.G., 42, 750.

[857] Sfântul Grigorie de Nazianz, *Cuvântarea XXIV*, 11, P.G., 35, 1181.

[858] Sfântul Ambrozie, *Despre feciorie* XIII, 83, P.L., 16, 325; și în *Imnul LVII – Despre Nașterea Domnului*, spune: „Plină ești de-adâncul har, / Și slăvită în vecie, / Căci din tine-a ieșit – dar – / Hristos ce-i lumii tărie... / Noroadelor voi toate, Pe Maica Domnului să o rugăm, / Pacea și iertarea așteptate / Să ni le dea ca să ne bucurăm" (în Sfântul Ambrozie, *Imnuri*, traducere si introducere de Lector Dr. Dan Negrescu, EIBMBOR, București, 1994, PSB 53, p. 390).

[859] Efrem Sirul, *Imne*, Ed. Assemani, t. 5, col. 190 ș.u.

[860] Sfântul Nil, *Epistole – Epistola a II-a*, 190, P.G., 79, 293.

[861] *Ibidem*.

[862] „Ziua a opta: Pomenirea Nașterii Preasfintei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarei și pururea Fecioarei Maria", *Troparul, glasul al 4-lea*, în *Mineiul pe*

septembrie, ediția a cincea, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1984, p. 99.

863 *Ibidem*, *Condacul glasul al 4-lea*, p. 110.

864 *Ibidem*, p. 103.

865 „Ziua întâia: Prăznuirea Acoperământului Preasfintei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarei și Pururea Fecioarei Maria", *Condac, glasul al 3-lea*, în *Mineiul pe octombrie*, ediția a cincea, EIBMBOR, București, 1983, p. 27.

866 „Ziua a douăzeci și una: Intrarea în Biserică a Preasfintei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarei și pururea Fecioarei Maria", *Troparul, glasul al 4-lea*, în *Mineiul pe noiembrie*, Tipografia „Cărților bisericești", București, 1892, p. 311.

867 *Ibidem*, *Condacul, glasul al 4-lea*, p. 324.

868 Pr. Prof. Ene Braniște, *Cinstirea Maicii Domnului în cultul ortodox și formele ei de exprimare*, în „Ortodoxia", XXXII (1980), nr. 3, p. 529.

869 „Ziua a noua: Pomenirea zămislirii de către Sfânta Ana a Preasfintei Fecioarei Născătoarei de Dumnezeu", *Condacul, glasul al 4-lea*, în *Mineiul pe decembrie*, ediția a șasea, EIBMBOR, București, 1991, p. 124.

870 „Ziua a douăzecea: Înainteprăznuirea Nașterii celei după trup a Domnului Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos", *Condacul Înainteprăznuirii, glasul al 3-lea*, în *Mineiul pe decembrie*, ediția a șasea, EIBMBOR, București, 1991, p. 280.

871 „Ziua a douăzeci și șasea: Pomenirea Soborului Preasfintei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarei și Pururea Fecioarei Maria", *Condacul, glasul al 6-lea*, în *Mineiul pe decembrie*, ediția a șasea, EIBMBOR, București, 1991, p. 404; în Duminica de dinaintea Crăciunului se pomenesc Dreptul Iosif, logodnicul Fecioarei Maria, patriarhii și proorocii (David, Iacob), adică toate rudele după trup ale Domnului nostru Iisus Hristos, pentru a sublinia mai bine omenitatea Sa și realitatea Întrupării Sale din pântecele Fecioarei Maria. Sărbătoarea Dreptului Iosif se leagă strâns de sărbătorile Maicii Domnului, după cum se observă în *Troparul* de la Vecernia zilei: „O, Iosife spune împăratului David cum ai văzut pe Fecioara având în pântece și cum ai fost mai dinainte vestit de îngeri. Tu ai lăudat pe Domnul împreună cu păstorii, tu te-ai închinat Lui împreună cu magii de la Răsărit. Pentru aceasta strigăm: Roagă-te lui Hristos, Dumnezeul nostru, să mântuiască sufletele noastre".

872 „Ziua întâia: Cea după trup Tăiere Împrejur a Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos", Canonul Sfântului Ioan Damaschin, *Cântarea 1*, în *Mineiul pe ianuarie*, ediția a patra, Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1954, p. 14.

873 *Ibidem*, *Cântarea a 5-a*, p. 18. La sărbătoarea „Epifaniei Domnului" se subliniază, de asemenea, rolul Fecioarei Maria la Întruparea Fiului lui Dumnezeu: „Toată limba nu știe cum să te laude după cuviință. Duhurile cerești sunt cuprinse de înfricoșare, o Preasfântă Născătoare de Dumnezeu. Ceea ce ești întru tot bună, primește rugăciunile noastre, că tu știi și credința noastră. Tu ești ocrotitoarea creștinilor, deci pentru aceasta strigăm: Bucură-te !".

874 *Ibidem*, *Cântarea a 6-a*, p. 19.

875 S. Salaville, *art. cit.*, p. 258.

[876] „Ziua a doua: Întâmpinarea Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos", *Stihira glasul 1* (alcătuire a Sfântului Andrei Criteanul), în *Mineiul pe februarie*, ediția a cincea, Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1976, p. 18.

[877] *Ibidem*, *Troparul, glasul 1*.

[878] „Ziua a douăzeci și cincea: Bunăvestirea Preasfintei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoare și pururea Fecioarei Maria", *Troparul, glasul al 4-lea*, în *Mineiul pe martie*, ediția a cincea, EIBMBOR, București, 1977, p. 190.

[879] *Ibidem*, p. 260.

[880] Sâmbătă, în a cincea săptămână a Sfântului și Marelui Post: *Imnul Acatist al Preasfintei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoare și pururea Fecioară Maria*, Icosul al 7-lea, în *Triodul*, ediția a VIII-a, EIBMBOR, București, 1986, p. 392. Textul *Imnului Acatist* se găsește în colecția P.G., 92, 1335-1348, așezat sub numele lui George Pisidul, scriitor din secolul VII și în colecția cardinalului Pitra, *Analecta Sacra*, t. 1, Paris, 1876, p. 250-262.

[881] Pr. Prof. Ene Braniște, *Cinstirea Maicii Domnului...*, p. 529. Sărbătoarea de pe 31 august: „Punerea în raclă a Brâului Maicii Domnului" este de dată mai târzie, adică din secolul al X-lea când împăratul Vasile Macedoneanul (867-886) a restaurat biserica din Chalcoprateia, iar sub Leon VI cel Înțelept a fost sfințită (după M. Jugie, *La mort et l'Assomption de la Sainte Vierge*, Roma, 1944, p. 688-707).

[882] S. Salaville, *art. cit.*, p. 277.

[883] *Ibidem*.

[884] *Condacul, glasul al 4-lea* din „Ziua a doua: Punerea cinstitului veșmânt al Preasfintei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarea în Mănăstirea Vlaherne din Constantinopol", în *Mineiul pe iulie*, ediția a 5-a, EIBMBOR, București, 1984, p. 19.

[885] *Condac, glasul al 2-lea*, din „Ziua treizeci și una: Pomenirea punerii Cinstitului brâu al Preasfintei Născătoare de Dumnezeu", în *Mineiul pe august*, ediția a cincea, EIBMBOR, București, 1989, p. 320.

[886] D.B. Capelle, *La fête de la Vierge à Jérusalem au Ve siècle*, în „Le Muséon", t. LVI, 1943, p. 1-33.

[887] *Cântarea 1, glasul 1*, din „Ziua a cincisprezecea: Adormirea Preasfintei, măritei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarei și Pururea Fecioarei Maria", în *Mineiul pe august*, ediția a cincea, EIBMBOR, București, 1989, p. 162.

[888] *Cântarea 4*, idem, p. 163.

[889] *Ipacoi, glasul al 5-lea*, idem, p. 163.

[890] *Condacul, glasul al 2-lea*, idem, p. 165.

[891] *Stihira* la Slava Vecerniei zilei de 15 august, idem, p. 159.

[892] *Ibidem*.

[893] E. Dublanchy, *art. cit.*, col. 2444.

[894] *Ibidem*, col. 2445.

[895] *Ibidem*.

[896] *Ibidem*.

[897] S. Salaville, *art. cit.*, p. 285. Împăratul Andronic II Paleologul (1282-1328) a instituit, printr-un decret imperial, această lună spre cinstirea și pomenirea Maicii

Domnului (Constantinopolitanorum imperatorum, *Novellae constitutionis*, XXXV, P.G., 161, 1095-1108).

[898] După stihirile stihoavnei de la slujba Vecerniei se cântă acest: *Tropar al Născătoarei de Dumnezeu*, în *Ceaslov*, tipărit cu aprobarea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Iași, 1990, p. 132.

[899] F. Mercenier, *L'antienne mariale grecque la plus ancienne*, în „Le Muséon", t. 52, Louvain, 1939, p. 229-233.

[900] *Ibidem*.

[901] Proclu al Constantinopolului, *Cuvântări. Cuvântarea V – Cuvânt de laudă a Sfintei Fecioare și Născătoare de Dumnezeu, Maria*, P.G., 65, 717 D-720 A.

[902] Dom Capelle O. S. B., *La liturgie mariale en Occident*, în *MARIA*, Paris, 1949, p. 220.

[903] Se afirmă credința în Hristos-Dumnezeu venit în lume prin (și din) Fecioara Maria: „Născut de la Duhul Sfânt prin Fecioara Maria".

[904] Hyppolite de Rome, *La tradition apostolique d'après les anciens versions*, introduction, traduction et notes par Bernard Botte, O.S.B., 2e édition, Les Éditions du Cerf, Paris, 1968, S.C., 11 bis, p. 31.

[905] La „Adormirea Maicii Domnului" se cântă și acest tropar: „Preacinstită se arată ochilor noștri, Doamne, sărbătoarea zilei acesteia în care Maica lui Dumnezeu s-a supus morții trupești; dar ea n-a putut fi ținută de legăturile morții, pentru că ea este cea care a născut pe Domnul nostru, Cel ce a luat Trup din ea" (Grigorie cel Mare, *Liber sacramentorum*, P.L., 78, 133).

[906] Dom Capelle O.S.B., *art. cit.*, p. 222-224.

[907] Maurice Jourjon și Bernard Meunier, *Marie*, în *DC*, Presses universitaires de France, Paris, 1998, p. 710.

[908] *Ibidem*.

[909] M. Jugie, *La première fête mariale en Orient et en Occident*, în „Echos d'Orient", XXVI (1923), p. 129-152.

[910] *Ibidem*. A se vedea: Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Învățătura despre Maica Domnului...*, p. 591-603; Pr. Prof. Petru Rezuș, *Mariologia...*, p. 549-553; Pr. Prof. Ene Braniște, *Cinstirea Maicii Domnului...*, p. 524-525.

[911] Pr. Prof. Ene Braniște, *Cinstirea Maicii Domnului...*, p. 526; la fel spune și Pr. Prof. Milan Șesan, *Despre cinstirea...*, p. 602.

[912] A. Baumstark, *Liturgie comparée*, editia a III-a revăzută de B. Botte O.S.B., Chevètogne, 1953, p. 209-210.

[913] Proclu al Constantinopolului, *Cuvântarea I*, P.G., 65, 679.

[914] Nichifor Calist, *Istoria bisericească*, II, 21, P.G., 145, 809 și XV, 14, P.G., 147, 44.

[915] B. Capelle, *Les fêtes mariales*, în „L'Église en prière. Introduction à la liturgie", redactată de A. G. Martimort, Tournai, 1961, p. 762.

[916] Sfântul Gherman al Constantinopolului, *Omilie la nașterea Sfintei Fecioare Maria*, P.G., 98, 291-320; Tarasie, Arhiepiscopul Constantinopolului, *Cuvântare la aducerea la templu a Maicii Domnului*, P.G., 98, 1481-1500.

[917] Maurice Jourjon și Bernard Meunier, *art. cit.*, p. 710.

[918] *Ibidem*.

919 Pr. Prof. Ene Braniște, *Cinstirea Maicii Domnului...*, p. 528.

920 Vlassios Phidas, *Droit canon*, Chambésy-Genève, 1998, p. 196.

921 Pr. Prof. Ene Braniște, *Cinstirea Maicii Domnului...*, p. 529.

922 *Sinaxar, Vineri în Săptămâna Luminată*, în *Penticostar*, adică sfintele slujbe de la Duminica Paștilor până la Duminica Tuturor Sfinților, ediția a șaptea, EIBMBOR, București, 1988, p. 50-51.

923 Pr. Prof. Ene Braniște, *Cinstirea Maicii Domnului...*, p. 526-527.

924 *Ibidem*, p. 529. A se vedea: *Vecernia* din „Ziua a doua: Punerea cinstitului veșmânt al Preasfintei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarei în Mănăstirea Vlaherne din Constantinopol", în *Mineiul pe iulie*, ediția a cincea, EIBMBOR, București, 1984, p. 14-15.

925 *Ibidem*.

926 *Ibidem*.

927 Pr. Prof. Dr. Nicolae C. Buzescu, *Dreapta învățătură a Bisericii...*, p. 82.

928 *Sedealna*, glasul al optulea, în *Octoih Mare, care cuprinde slujba Învierii pe opt glasuri*, ediția a VI-a, Tipografia Cărților bisericești, București, 1952, p. 638.

929 Origen, *Contra lui Celsus*, studiu introductiv, traducere și note de Pr. Prof. T. Bodogae, EIBMBOR, București, 1984, PSB 9, p. 127 și 363; Saint Jean Damascène, *Homélies sur la Nativité et la Dormition*, texte grec et traduction par Pierre Voulet, S.C., 80, Paris, 1961, p. 260.

930 Am folosit *Patrologie* (1956), p. 273-301; *IBU*, p. 423-434; *MFC*, p. 379-380.

931 Sfântul Epifaniu de Salamina, *Panarion*, III, 2, 79, P.G., 42, 750.

932 Pr. Prof. Ene Braniște, *Cinstirea Maicii Domnului...*, p. 528. Biserica Ortodoxă învață că „mijlocirea Maicii Domnului prin rugăciuni este o mijlocire secundară, derivată, spre deosebire de mijlocirea lui Iisus care este ontologică și primară. Mijlocirea Maicii Domnului este de aceeași natură cu mijlocirea sfinților, numai de un grad mult superior, întrucât ea este mai presus decât sfinții și îngerii"(Prof. Dr. Isidor Todoran, *Considerații...*, p. 221).

933 Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, c. IV, 14, trad. de Pr. D. Fecioru, București, 1993, p. 169-172.

934 Pr. Prof. Ene Braniște, *Cinstirea Maicii Domnului...*, p. 531.

935 S. Salaville, *art. cit.*, p. 306.

936 Pr. Prof. Ene Braniște, *Cinstirea Maicii Domnului...*, p. 531-532.

937 Martigny, *Dictionnaire des antiquités chrétiennes*, Paris, 1877, p. 792.

938 Fericitul Augustin, *De Trinitate*, VIII, 5, P.L., 42, 952.

939 Pr. Prof. Ene Braniște, *Cinstirea Maicii Domnului...*, p. 531.

940 *Ibidem*, p. 532. A se vedea și Sfântul Sofronie al Ierusalimului, *Viața cuvioasei Maria Egipteanca*, în *Triodul*, ediția a opta, EIBMBOR, București, 1986, p. 645-656.

941 De Rossi, *Imagini scelte della B.V. Maria, tartte dalle Catacombe Romane*, Roma, 1863, p. 148; Marruchi, *Eléments d'archeologie chrétienne*, Paris et Rome, 1899, p. 321. Existența icoanelor Maicii Domnului încă de timpuriu în Biserică se întemeiază pe învățătura Sfinților Părinți care o mărturiseau „Ocrotitoare" și „Rugătoare" înaintea lui Dumnezeu. De exemplu, Sfântul Irineu al Lyonului o numea pe Fecioara Maria „avocata" și „apărătoarea cea mai însemnată a Evei" (*Adversus haereses*, V, 17, P.G., 8, 1175); iar Sfântul Ignatie Teoforul vorbea despre

„Taina Domnului și a Mariei", adică despre Nașterea Mântuitorului din pântecele Fecioarei Sfinte (*Către Efeseni*, cap. 18-19, P.G., 5, 660 și în S.C., 10, p. 75).

[942] Pr. Prof. Mircea Chialda, *Preacurata Fecioară Maria...*, p. 331; Pr. Prof. Petru Rezuș, *Mariologia...*, p. 554-558.

[943] *IBU*, p. 424.

[944] *Ibidem*, p. 425.

[945] *Ibidem*, p. 429.

[946] Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, IV, 16, traducere de Pr. D. Fecioru, Editura Scripta, București, 1993, p. 176: „Pentru că unii ne hulesc că ne închinăm și cinstim icoana Mântuitorului și a Stăpânei noastre și încă și a celorlalți sfinți și slujitori ai lui Hristos, să audă că dintru început Dumnezeu a făcut pe om după chipul Său. Pentru care motiv, oare, ne închinăm unii altora, dacă nu pentru motivul că suntem făcuți după chipul lui Dumnezeu? După cum spune grăitorul de Dumnezeu Vasile cel prea renumit în cele dumnezeiești, «cinstea adusă icoanei se îndreaptă spre originalul ei»" (Sfântul Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, P.G., 32, 149 C). Tot astfel se întâmplă și cu cinstirea Maicii Domnului. Cinstea dată ei se urcă, de fapt, spre Cel Întrupat din ea, adică spre Persoana Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

[947] *IBU*, p. 432.

[948] *Ibidem*.

[949] A se vedea: *Patrologie* (1956), p. 298 și *MFC*, p. 338-341.

[950] *Imnul Acatist* (P.G., 92, 1335-1348) a fost pus sub numele lui George Pisidul (secolul al VII-lea), dar versiunea latină îl atribuie Patriarhului Gherman al Constantinopolului.

[951] Ermanno Toniolo, *Acatisto: Canto di lode a Maria, fonte di luce*, Roma, 1976; Idem, *L'Inno Acatisto, monumento di teologia e di culto mariano nella Chiesa bizantina*, în „De cultu mariano saeculis VI-XI", vol. 4, Roma, 1972, p. 1-39; G. G. Meersseman, *Der Hymnos Akathistos im Abendland*, 2 vol., Freiburg, 1958 și 1960.

[952] Aceasta este semnificația cuvântului grecesc „akátistos": „a sta în picioare". Imnul se cântă și cu alte prilejuri în Biserică, iar în unele biserici are caracterul unei slujbe închinate în mod special Maicii Domnului.

[953] *Imnul Acatist, Icosul 1*, în *Triodul*, ediția a VIII-a, EIBMBOR, București,1986, p. 388 (și în P.G., 92, 1337).

[954] *Ibidem*, Condacul al 2-lea, p. 389 (și în P.G., 92, 1337).

[955] *Ibidem*, Condacul al 4-lea (și în P.G., 92, 1339).

[956] *Ibidem*, Condacul al 5-lea, p. 390 (și în P.G., 92, 1339).

[957] *Ibidem*, Condacul al 13-lea, p. 397 (și în P.G., 92, 1345).

[958] Diac. magistrand Constantin Voicu, *Maica Domnului în teologia Sfântului Ioan Damaschin*, în „Mitropolia Olteniei" XIV (1962), nr. 3-4, p. 165.

[959] Preot Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, EIBMBOR, București, 1997, p. 53.

[960] De aceea mulți Sfinți Părinți au dovedit că Mântuitorul nostru Iisus Hristos S-a născut, a trăit pe pământ și a Pătimit pentru mântuirea oamenilor. A se vedea: Sfântul Ignatie Teoforul, *Către Smirneni* I, 1, P.G., 5, 708 și în S.C., 10, p. 133; Idem, *Către Tralieni*, IX, P.G., 5, 681 și în S.C., 10, p. 101; Sfântul Justin Martirul, *Dialogul cu iudeul Tryfon*, cap. 66, P.G., 6, 628 și în *ALG*, p. 222-223.

[961] Origen, *Omilii la Luca*, VII, VIII, IX, P.G., 13, 1817-1822.

[962] Père Justin Popovitch, *op. cit.*, p. 230.

[963] Sfântul Ioan Damaschin, *Omilia I*, 3, P.G., 96, col. 670 (şi în S.C., 80, p. 90).

[964] Alexis Kniazev, *Maica Domnului în Biserica Ortodoxă*, traducere din franceză de Lucreţia Maria Vasilescu, Humanitas, Bucureşti, 1998, p. 21.

[965] Serghei Bulgakov, *Ortodoxia*, Editura Paideia, Bucureşti, 1994, p. 129.

[966] Sfântul Epifaniu de Salamina, *Panarion*, III, 2, 79, P.G., 42, 750.

[967] Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, IV, 14, traducere de Pr. D. Fecioru, Editura Scripta, Bucureşti, 1993, p. 172: „Cum să nu fie Născătoare de Dumnezeu aceea care a născut din ea pe Dumnezeu Întrupat? În adevăr, este în sensul propriu şi real Născătoare de Dumnezeu, *Doamnă care stăpâneşte toate făpturile*, roabă şi Maică a Creatorului". La fel spune Sfântul Ioan şi în: *Primul tratat apologetic contra celor care atacă sfintele icoane*, traducere din limba greacă, introducere şi note de Preotul Profesor Dumitru Fecioru, EIBMBOR, Bucureşti, 1998, p. 55.

[968] Arhim. Teofil Părăian, *Maica Domnului – raiul de taină al Ortodoxiei*, carte apărută cu binecuvântarea I.P.S. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, Ediţie îngrijită de Fabian Anton, Cuvânt înainte de Ieromonah Serafim Gheorghe Pătrunjel, Postfaţă de Mihai Neamţu, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2003, p. 130.

BIBLIOGRAFIE

I. IZVOARE

A.

Biblia sau Sfânta Scriptură, tipărită cu binecuvântarea Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române, P. F. Părinte Teoctist, EIBMBOR, Bucureşti, 1988.

La Bible de Jérusalem, traduite en français sous la direction de l'École Biblique de Jérusalem, Les Éditions du Cerf, Paris, 1981.

B.

Actele martirice, studiu introductiv, traducere, note şi comentarii de Pr. Prof. Ioan Rămureanu, EIBMBOR, Bucureşti, 1982, PSB 11 (s-a folosit: *Martiriul Sfinţilor scilitani*, p. 84-85 şi *Martiriul Sfintelor Perpetua şi Felicitas*, p. 112-125).

Apologeţi de limbă greacă, traducere, introducere, note şi indici de Pr. Prof. T. Bodogae, Pr. Prof. Olimp Căciulă, Pr. Prof. D. Fecioru, EIBMBOR, Bucureşti, 1980, PSB 2. Au fost folosite: Sfântul Justin Martirul şi Filozoful, *Apologia întâia în favoarea crestinilor*, p. 25-76; Idem, *Apologia a doua în favoarea creştinilor*, p. 77-88; Idem, *Dialogul cu iudeul Tryfon*, p. 89-258; Teofil al Antiohiei, *Trei cărţi către Autolic*, p. 267-350;

Apologeţi de limbă latină, traducere de Prof. Nicolae Chiţescu, Eliodor Constantinescu, Paul Papadopol şi Prof. David Popescu, introducere, note şi indici de Prof. Nicolae Chiţescu, EIBMBOR, Bucureşti, 1981, (PSB 3). Au fost folosite: Tertulian, *Apologeticul*, p. 38-109; Idem, *Despre prescripţia contra ereticilor*, p. 138-170.

Athanase d'Alexandrie, *Sur l'Incarnation du Verbe*, introduction, texte critique, traduction, notes et index de Charles Kannengiesser, Paris, 1973, p. 258-469, S.C., 199.

Augustine d'Hippone, *Sermons pour la Pâque*, introduction, texte critique, traduction et notes de Suzanne Poque, Les Éditions du Cerf, Paris, 1966, S.C., 116.

Idem, *Commentaire de la première épître de S. Jean*, texte latin, introduction, traduction et notes par Paul Agaësse, s.j., Les Éditions du Cerf, Paris, 1961, S.C., 75.

Ceaslov, tipărit cu aprobarea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, Editura Mitropoliei Moldovei şi Sucevei, Iaşi, 1990.

Clement Alexandrinul, *Scrieri, partea întâia*, traducere, note şi indici de Pr. D. Fecioru, EIBMBOR, Bucureşti, 1982, PSB 4. Am folosit: *Cuvânt de îndemn către eleni (Protrepticul)*, p. 69-164; *Pedagogul*, p. 165-360; *Imn către Mântuitorul Hristos*, p. 361.

Idem, *Stromatele*, traducere, cuvânt înainte, note şi indici de Pr. D. Fecioru, EIBMBOR, Bucureşti, 1982, PSB 5.

Clément d'Alexandrie, *Extraits de Théodote*, Ed. F. Sagnard, S.C., 23, Cerf, Paris, 1948, p. 52-212.

Idem, *Le pédagogue*, Ed. H.-I. Marrou, M. Harl, C. Mondésert et C. Matray, S.C., 70 (vol. 1, Paris, 1960), S.C., 108 (vol. 2, Paris, 1965) și S.C., 158 (vol. 3, Paris, 1960).

Clément de Rome, *Épître aux Corinthiens*, introduction, texte, traduction et index par Annie Jaubert, Les Éditions du Cerf, Paris, 1971, S.C., 167.

Cyrille d'Alexandrie, *Deux dialogues christologiques*, Ed. G.M. de Durand, S.C., 97, Cerf, Paris, 1997.

Idem, *Contre Julien*, tome 1: livres 1 et 2, Ed. P. Burguière, S.C., 322, Les Éditions du Cerf, Paris, 1985.

Cyrille de Jérusalem, *Catéchèses mystagogiques*, Ed. A. Piédagnel and P. Paris, S.C., 126, Cerf, Paris, 1966.

Didyme l'Aveugle, *Sur Zacharie*, Ed. L. Doutreleau, vol. 1, S.C., 83, vol. 2, S.C., 84, vol. 3, S.C., 85, Paris, 1962.

Idem, *Traité du Saint-Esprit*, introduction, texte critique, traduction et index par Louis Doutreleau, s.j., Les Éditions du Cerf, Paris, 1992, S.C., 386.

Epifanie Monahul, Simeon Metafrastul, Maxim Mărturisitorul, *Trei Vieți bizantine ale Maicii Domnului*, traducere și postfață de Diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2001.

Épître a Diognète, introduction, édition critique, traduction et commentaire de Henri Irénée Marrou, S.C., 33 bis, Les Éditions du Cerf, Paris, 1965.

Eusèbe de Césarée, *Histoire de l'Église* (= *HE*), PG 20, 45-904.

Eusebiu de Cezareea, *Scrieri, partea întâia: Istoria bisericească; Martirii din Palestina*, traducere, studiu, note și comentarii de Pr. Prof. T. Bodogae, EIBMBOR, București, 1987 (PSB 13).

Grégoire de Nysse, *Traité de la virginité*, introduction, texte critique, traduction, commentaire et index de Michel Aubineau, Les Éditions du Cerf, Paris, 1966, S.C., 119.

Grégoire le Grand, *Morales sur Job* (I-II), deuxième édition revue et corigée, introduction et notes de Dom Robert Gillet, O.S.B.; traduction de Dom André de Gaudmarais, O.S.B., Les Éditions du Cerf, Paris, 1975, S.C., 32 bis.

Hilare de Poitiers, *Traité des mystères*, texte établi et traduit avec introduction et notes par Jean-Paul Bisson, Les Éditions du Cerf, Paris, 1967, S.C., 19 bis.

Hippolyte, *Commentaire sur Daniel*, introduction de Gustav Bardy, texte établi et traduit par Maurice Lefèvre, Les Éditions du Cerf, Paris, 1947, S.C., 14 p. 70-386.

Hyppolite de Rome, *La tradition apostolique d'après les anciens versions*, introduction, traduction et notes par Bernard Botte, O.S.B., 2e édition, Les Éditions du Cerf, Paris, 1968, S.C., 11 bis.

Ignace d'Antioche, Polycarpe de Smyrne, *Lettres. Martyre de Polycarpe*, texte grec, introduction, traduction et notes de P. Th. Camelot, O.P., 4e édition revue et corigée, Les Éditions du Cerf, Paris, 1969, S.C., 10.

Irénée de Lyon, *Contre les hérésies*, cartea I în S.C., 263 și 264; cartea a II-a în S.C., 293 și 294; cartea a III-a în S.C., 210 și 211; cartea a IV-a în S.C., 100 (2 vol.); cartea a V-a în S.C., 152 și 153, Les Éditions du Cerf, Paris, 1979 (P.G., 7, 437-1224). Am folosit și S.C., 406, Paris, Cerf, 1995.

Irénée de Lyon, *Démonstration de la prédication apostolique*, nouvelle traduction de l'arménien avec introduction et notes par L.M. Froidevaux, S.C., 62, Les Éditions du Cerf, Paris, 1959. Am folosit, de asemeni, Sfântul Irineu de Lugdunum, *Demonstrația propovăduirii apostolice*, traducere, introducere și note de Prof. Dr. Remus Rus, EIBMBOR, București, 2001.

Léon le Grand, *Sermons*, tome I, introduction de Dom Jean Leclerq; traduction et notes de Dom René Dolle, 2e édition, Les Éditions du Cerf, Paris, 1964, S.C., 22 bis; t. II, Les Éditions du Cerf, Paris, 1969, S.C., 49 bis; t. III, Les Éditions du Cerf, Paris, 1976, S.C., 74 bis; t. IV, Les Éditions du Cerf, Paris, 1973, S.C., 200.

Méliton de Sardes, *Sur la Pâque et fragments*, introduction, texte critique, traduction et notes par Othmar Perler, S.C., 123, Les Éditions du Cerf, Paris, 1966.

Mineiul pe ianuarie, ediția a patra, Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1954.

Mineiul pe februarie, ediția a cincea, Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1976.

Mineiul pe martie, ediția a cincea, EIBMBOR, București, 1977.

Mineiul pe iulie, ediția a cincea, EIBMBOR, București, 1984.

Mineiul pe luna August, ediția a IV-a, EIBMBOR, București, 1974.

Mineiul pe septembrie, ediția a cincea, EIBMBOR, București, 1984.

Mineiul pe octombrie, ediția a cincea, EIBMBOR, București, 1983.

Mineiul pe noiembrie, Tipografia „Cărților bisericești", București, 1892.

Mineiul pe decembrie, ediția a șasea, EIBMBOR, București, 1991.

Octoih Mare, care cuprinde slujba Învierii pe opt glasuri, ediția a VI-a, Tipografia Cărților bisericești, București, 1952.

Origen, *Scrieri alese, partea întâia*, traducere de Pr. Prof. T. Bodogae, Pr. Prof. Nicolae Neaga și Zoria Lațcu, studiu introductiv și note de Pr. Prof. Teodor Bodogae, EIBMBOR, București, 1981, PSB 6.

Idem, *Exegeze la Noul Testament. Despre rugăciune. Filocalia*, traducere de Pr. Prof. T. Bodogae, Pr. Prof. Nicolae Neaga și Zoria Lațcu, studiu introductiv și note de Pr. Prof. Teodor Bodogae, EIBMBOR, București, 1982 (PSB 7). Am folosit: *Din comentariul la Evanghelia după Matei*, p. 9-68; *Din Omiliile la Evanghelia după Ioan*, p. 69-132.

Idem, *Scrieri alese, partea a treia: Peri arhon (Despre principii)*, studiu introductiv, traducere, note de Pr. Prof. Teodor Bodogae; *Convorbirile cu Heraclide*, studiu introductiv, traducere, note de Pr. Prof. T. Bodogae; *Exortație la martiriu*, traducere de: Pr. Prof. C. Galeriu; studiu introductiv, note de: Pr. Prof. T. Bodogae, EIBMBOR, București, 1982, PSB 8.

Idem, *Scrieri alese, partea a patra: Contra lui Celsus*, studiu introductiv, traducere și note de Pr. Prof. T. Bodogae, colaboratori Prof. N. Chirică, Teodosia Lațcu, EIBMBOR, București, 1984, PSB 9.

Idem, *Commentaire sur Jean*, Ed. C. Blanc, vol. 1, S.C., 120, Paris, 1966; vol. 2, S.C., 157, Paris, 1970; vol. 3, S.C., 222, Paris, 1975.

Idem, *Contre Celse*, Ed. M. Borret, vol. 1, S.C., 132, Paris, 1967, vol. 2, S.C., 136, Paris, 1968, vol. 3, S.C., 147, Paris, 1969, vol. 4, S.C., 150, Paris, 1969.

Idem, *Comentariu la Evanghelia după Ioan, Cartea I*, traducere, note și studii de Cristian Bădiliță, Institutul European, Iași, 1995.

Penticostar, adică sfintele slujbe de la Duminica Paștilor până la Duminica Tuturor Sfinților, ediția a șaptea, EIBMBOR, București, 1988.

Saint Jérôme, *Commentaire sur S. Matthieu*, tome I (livres I-II), texte latin, traduction et notes par Émile Bonnard, Les Éditions du Cerf, Paris, 1977, S.C., 242; tome II (livres III-IV), Les Éditions du Cerf, Paris, 1979, S.C., 259.

Sfântul Ambrozie, *Scrieri, partea a doua: Scrisori*, traducere și note de Prof. David Popescu; *Imnuri*, traducere și introducere de Lector Dr. Dan Negrescu, EIBMBOR, București, 1994, PSB 53.

Sfântul Atanasie cel Mare, *Scrieri, partea I: Cuvânt împotriva elinilor; Cuvânt despre Întruparea Cuvântului; Trei cuvinte împotriva arienilor*, traducere din grecește, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, EIBMBOR, București, 1987, PSB 15.

Idem, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, traducere, introducere și note de Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, EIBMBOR, București, 2000, PSB 41.

Sfântul Efrem Sirul, *Imnele Nașterii și Arătării Domnului*, traducere și prezentare Diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2000. A fost folosită și ediția: Thomas Josephus Lamy, *Sancti Ephraem Syri, Hymni et sermones*, 4 tomuri, Mechliniae, 1882, 1886, 1889, 1902. Din tomul I: *Imne despre Epifanie*, p. 1-145; *Imne despre azimă*, p. 567-637; *Imne despre Răstignire*, p. 637-714; Din tomul al II-lea: *Imne despre Nașterea lui Hristos*, p. 427-514; *Imne despre Fecioara Maria*, p. 517-647; *Imne despre Învierea lui Hristos*, p. 741-774; Din tomul al III-lea: *Imne despre întemeierea Bisericii*, p. 959-987; Din tomul al IV-lea: *Imne despre Biserică și feciorie*, p. 497-673; *Imne diferite*, p. 673-791.

Idem, *Cuvinte și învățături (cartea a treia)*, tipărită cu binecuvântarea Prea Sfințitului † Eftimie, Episcopul Romanului, Editura Bunavestire, Bacău, 1996 (au fost folosite cele unsprezece *Rugăciuni către Născătoarea de Dumnezeu*, p. 539-570).

Idem, *Hymnes sur le Paradis*, traduction du syriaque par René Lavenant, Paris, 1968, S.C., 137.

Sfântul Grigorie de Nazianz, *Cele cinci cuvântări teologice*, traducere din limba greacă, introducere și note de Preot Dr. Academician Dumitru Stăniloae, Editura Anastasia, București, 1993.

Sfântul Grigorie de Nyssa, *Scrieri, partea întâia*, traducere de Preot Prof. D. Stăniloae și Preot Ioan Buga, note de Preot Prof. D. Stăniloae, indice de Preot Ioan Buga, EIBMBOR, București, 1982, PSB 29.

Sfântul Grigorie Taumaturgul și Metodiu de Olimp, *Scrieri*, studiu introductiv, traducere, note și indici de Preot Prof. Constantin Cornițescu, EIBMBOR, București, 1984, PSB 10.

Sfântul Ioan Damaschin, *Cele trei tratate contra iconoclaștilor*, traducere din limba greacă, introducere și note de Preotul Profesor Dumitru Fecioru, EIBMBOR, București, 1998.

Idem, *Dogmatica*, ediția a III-a, traducere de Pr. D. Fecioru, Editura Scripta, București, 1993.

S. Jean Damascène, *Homélies sur la Nativité et la Dormition*, texte grec, introduction, traduction et notes par Pierre Voulet, s.j., Les Éditions du Cerf, Paris, 1961, S.C., 80.

Sfântul Ioan Gură de Aur, *Scrieri, partea întâia: Omilii la Facere (I)*, traducere, introducere, indici si note de Pr. D. Fecioru, EIBMBOR, București, 1987, PSB 21.

Idem, *Scrieri, partea a doua: Omilii la Facere (II)*, traducere, introducere, indici și note de Pr. D. Fecioru, EIBMBOR, București, 1989, PSB 22.

Sfântul Vasile cel Mare, *Scrieri, partea întâia: Omilii la Hexaemeron; Omilii la Psalmi; Omilii și Cuvântări*, traducere, introducere, note și indici de Pr. D. Fecioru, EIBMBOR, București, 1986, PSB 17.

Idem, *Scrieri, partea a treia: Despre Sfântul Duh. Corespondență (Epistole)*, traducere, introducere, note și indici de Preot Prof. Dr. Constantin Cornițescu și Preot Prof. Dr. Teodor Bodogae, EIBMBOR, București, 1988, PSB 12.

Sources chrétiennes, Collection dirigée par H. de Lubac et J. Daniélou, Paris, 1942.

Teodot de Ancyra, *Omilia la ziua Nașterii Mântuitorului Iisus Hristos*, P.G., 77, 1349-1369.

Idem, *Omilia la Nașterea Mântuitorului*, P.G., 77, 1369-1385.

Tertullien, *La chair du Christ*, introduction, texte critique, traduction et commentaire de Jean-Pierre Mahé, tome I, Les Éditions du Cerf, Paris, 1975, S.C., 216 și 217.

Idem, *Le mariage unique*, introduction, texte critique, traduction et commentaire de Paul Mattei, S.C., 343, Les Éditions du Cerf, Paris, 1988.

Idem, *Traité de la prescription contre les hérétiques*, introduction, texte critique et notes de R.F. Refoulé, o.p., traduction de P. de Labriolle, Les Éditions du Cerf, Paris, 1957, S.C., 46.

Théophile d'Antioche, *Trois Livres a Autolycus*, traduction de Jean Sender; introduction et notes de Gustave Bardy, S.C., 20, Les Éditions du Cerf, Paris, 1948.

Triodul, ediția a VIII-a, EIBMBOR, București, 1986.

II. LUCRĂRI AUXILIARE

***,*Corpus Christianorum*, series latina, Turnhout, 1953.

***, *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Orientalium*, Louvain, 1903.

***, *Dictionnaire apologétique de la Foi catholique*, Paris.

***, *Dictionnaire critique de Théologie*, Presses universitaires de France, Paris.

***, *Dictionnaire de Théologie Catholique*, publié sous la direction de A. Vacant, E. Mangenot, E. Amann, Paris, 1923.

***, *Evanghelii apocrife*, traducere, studiu introductiv, note și comentarii de Cristian Bădiliță, Humanitas, București, 1996.

***, *Martyrium S. Iustini et Sociorum*, traducere de Alexander Roberts & James Donaldson, în „The Ante-Niceene Fathers", vol. I, Ed. Charles Scribner's Sons, New York, 1926, p. 305-306.

Abou-El-Haj, B., *The Medieval Cult of Saints*, Cambridge, University Press, 1997.

Aldama, José de, *Maria en la patristica de los siglos I y II*, Madrid, 1970, p. XV-380.

Alexe, Pr. Prof. Dr. Ștefan, *Contribuția Sfântului Ioan Damaschin la sistematizarea învățăturii ortodoxe*, în „Ortodoxia", XXXVI (1984), nr. 1, p. 120-134.

Idem, *Concepția Fericitului Augustin despre păcat și har*, în „Studii Teologice", VIII (1956), nr. 5-6, p. 330-348.

Idem, *Fericitul Augustin în românește*, în „Mitropolia Olteniei", IX (1957), nr. 11-12, p. 766-778.

Idem, *Sensul icoanei la Sfântul Ioan Damaschin și Sinodul VII ecumenic (Niceea 787)*, în „Ortodoxia", XXXIX (1987), nr. 4, p. 22-30.

Idem, *Viața creștină după Bărbații apostolici*, în „Studii Teologice", VII (1955), nr. 3-4, p. 223-235.

Amann, E., *Pères de l'Église*, în *DPCR*, tome deuxième, Paris, 1933, col. 1192-1215.

Bacht, Heinrich, *Montanisme*, în *DS*, Paris, 1980, col. 1670-1676.

Bainvel, J., *Apôtres*, în *DTC*, Fascicula X, Paris, 1910, col. 1647-1660.

Ballet (Curé), *Traité de la dévotion à la Sainte Vierge Mère de Dieu: tiré de l'Écriture, des conciles et des Pères, avec des réflexions et des prières, divisé en trois parties*, Paris, 1750.

Balthasar, H. U. von, *La gloire et la croix*, I, 2, Styles, Paris, Aubier, 1968.

Bardy, Gustave, *Didyme l'Aveugle*, Paris, 1910.

Ibidem, în *DS* tome III, Paris, 1957, col. 868-871.

Idem, *Docétisme*, în *DS*, tome III, Paris, 1957, col. 1461-1468.

Idem, *Millénarisme*, în *DTC*, Fascicule LXXXVII-LXXXVIII, Paris, 1929, col. 1760-1763.

Ibidem, *Monarchianisme*, în *DTC*, Fascicule LXXXVII-LXXXVIII, Paris, 1929, col. 2193-2209.

Ibidem, *Montanisme*, în *DTC*, Fascicule LXXXVII-LXXXVIII, Paris, 1929, col. 2355-2370.

Bareille, G., *Collyrindiens*, în *DTC*, Fascicule XXII, Paris, 1910, col. 369-370.

Ibidem, *Docètes*, în *DTC*, Fascicula XXXVIII, Paris, 1912, col. 1480-1484.

Ibidem, *Docétisme*, în *DTC*, Fascicula XXXVIII, Paris, 1912, col. 1484-1501.

Ibidem, *Gnosticisme*, în *DTC*, Fascicula LVIII-LIX, Paris, 1923, col. 1434-1467.

Batiffol, P., *Le symbole des Apôtres*, în *DTC*, Fascicula X, Paris, 1909, col. 1660-1673.

Baumstark, A., *Liturgie comparée*, ediția a III-a, revăzută de B. Botte, O.S.B., Chevètogne, 1953.

Beck, Edmund, *Die Mariologie der echten Schrisften Ephräms*, în „Oriens Christianum", 40, Berlin, 1956, p. 22-39.

Behr-Sigel, Elisabet, *Marie, Mère de Dieu (Mariologie traditionnelle et questions nouvelles)*, în „Irénikon", no. 1, 1986, p. 20-31.

Idem, *Marie, Mère de Dieu*, în „Irénikon", tome LVIII, no. 4, 4e trimestre 1985, p. 451-470.

Belu, Prof. Dr. D. I., *Maica Domnului în lumina imnelor liturgice*, Caransebeș, 1945.

Bengoechea, I., *Doctrina y culto mariano en san Isidoro de Sevilla (m. 636)*, în „De culto mariano saeculis VI-XI", vol. 3, Roma, 1972, p. 161-195.

Bernardi, Jean, *Grigorie din Nazianz-Teologul și epoca sa (330-390)*, traducere de Cristian Pop, Editura Deisis, Sibiu, 2002.

Besutti, Giuseppe, *Bibliografia mariana*, Roma, 1958-1966.

Blancy, A., *Marie et la Réforme. Les Protestants et le Document du Dombes sur Marie*, în „Nouvelle Revue Théologique", no. 1, 1999, p. 23-40.

Bover, s.j. J. M., *Marie, l'Église et le Nouvel Israel*, în „MARIA. Etudes sur la Sainte Vierge" (= *MARIA*) sous la direction d'Hubert du Manoir, s.j., t. I, Beauchesne et ses fils, Paris, 1949, p. 659-674.

Boulgakov, Père Serge, *Du Verbe Incarné*, traduit du russe par Constantin Andronikof, L'Age d'Homme, Lausanne, 1982.

Idem, *Le buisson ardent*, traduit du russe par Constantin Andronikof, L'Age d'Homme, Lausanne, 1987.

Idem, *Ortodoxia*, trad. de N. Grosu, Sibiu, 1933.

Bouvy, Edmond, *Etudes sur les origines du rythme tonique dans l'hymnographie de l'église grecque*, Nîmes, 1886.

Bouyer, Louis, *Le trône de la sagesse: essai sur la signification du culte marial*. Paris, Édition du Cerf, 1957.

Braniște, Pr. Prof. Ene, *Cinstirea Maicii Domnului în cultul ortodox și formele ei de exprimare*, în „Ortodoxia", XXXII (1980), nr. 3, p. 521-533.

Idem, *Despre cinstirea sfinților în Biserica Ortodoxă*, în „Ortodoxia", XXXII (1980), nr. 1, p. 44-67.

Braniște, Pr. Prof. Dr. Ene și Prof. Ecaterina Braniște, *Maica Domnului*, în „Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase", Editura Diecezană Caransebeș, 2001, p. 273-274.

Braniște, Pr. Ene, Ghenadie Nițoiu, Gheorghe Neda, *Liturgica teoretică*, Editura „Credința Noastră", București, 1997.

Bria, Pr. Prof. Dr. Ion, *Dicționar de teologie ortodoxă*, EIBMBOR, București, 1981.

Idem, *Liturghia după Liturghie – o tipologie a misiunii apostolice și mărturiei creștine astăzi*, Editura Athena, București, 1996.

Brocardo, Nilus a S., *De maternitate divina B. Mariae semper Virginis. Nestorii CP-ni et Cyrilli Alexandrini sententia*, Roma, 1974.

Brock, Sebastian, *Efrem Sirul: Imnele despre Paradis*, traducere de Diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 1998.

Bunea, Preot Ioan, *Cultul Maicii Domnului*, în „Mitropolia Ardealului", XVI (1971), nr. 9-10, p. 675-679.

Buzdugan, Doctorand Costache, *Învățătura despre întrupare la Fericitul Augustin*, în „Studii Teologice", XXV (1973) nr. 7-8, p. 523-534.

Buzescu, Pr. Prof. Dr. Nicolae, *Teotokos și Hristologia în canoanele, stihirile, dogmaticile și troparele Octoihului mare*, în „Ortodoxia", an XIX (1977), nr. 1, p. 20-46.

Idem, *„Panaghia Teotokos" în imnologia Mineielor*, în „Ortodoxia", an XXXII (1980), nr. 3, p. 534-558.

Idem, *Sfințenia ilustrată prin sfinți, în imnologia Mineielor*, în „Ortodoxia", an XXXII (1980), nr. 3, p. 82-94.

Idem, *Dreapta învățătură a Bisericii despre Preasfânta Născătoare de Dumnezeu*, în „Mitropolia Olteniei", an XXXIV (1982), nr. 1-3, p. 80-88.

Camelot, Pierre-Thomas, *Gnose chrétienne*, în *DS*, Fascicula XXXIX-XL, Beauchesne, Paris, 1965, col. 508-523.

Camelot, P.-Th. o.p., *La Bienheureuse Vierge Marie, Mère de Dieu, dans le mystère du Christ et de l'Église*, în „Constitution dogmatique sur l'Église: Lumen Gentium", Les Éditions du Cerf, Paris, 1965, p. 137-157.

Camelot, T., *Marie, la Nouvelle Eve, dans la patristique greque du Concile de Nicée à Saint Jean Damascène*; vol. I: *La Nouvellle Eve*, în „Etudes mariales", Paris, 1954.

Capelle, D. B., *La fête de la Vierge à Jérusalem au Ve siècle*, în „Le Muséon", t. LVI, 1943, p. 1-33.

Idem, *La liturgie mariale en Occident*, în *MARIA*, tome I, Beauchesne, Paris, 1949, p.217-245.

Caraza, Doctorand Ion, *Imnele Sfântului Efrem Sirul despre Maica Domnului*, în „Studii Teologice", an XIX (1967), nr. 7-8, p. 460.

Carli, L., *La dottrina sull'Assunzione di Maria di S. Germano di Constantinopoli*, Roma, 1944.

Caro, R., *La Homilética Mariana Griega en el Siglo V*, în „Marian Library Studies", 3, vol. 1, Dayton, 1971, p. 76-128.

Idem, *Proclo de Constantinopla, orador mariano del siglo V*, în „Marianum" 29, 1967, p. 377-492.

Cayré, F., *Patrologie et histoire de la théologie*, Tome premier, 3-e édition, Paris, Tournai, Rome, 1938.

Căciulă, Preot Olimp, *Anatemetismele Sfântului Chiril al Alexandriei*, în „Biserica Ortodoxă Română", an LV (1937), nr. 3-4, p. 129-155.

Idem, *A cunoscut Iosif Flaviu pe Apostolul Pavel?*, în „Glasul Bisericii", an XX (1961), nr. 1-2, p. 77-111.

Chenique, François, *Le buisson ardent: essai sur la métaphysique de la Vierge*, Paris, La pensée universelle, 1972.

Chevalier, C., *La Mariologie de saint Jean Damascène*, în OCA, 109, Roma, 1936.

Chialda, Pr. Prof. Mircea, *Preacinstirea Maicii Domnului*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei", LIX (1983), nr. 7-9, p. 439-448.

Idem, *Preacurata Fecioară Maria, Maica Domnului*, în „Studii Teologice", XXXIII (1981), nr. 5-6, p. 325-342.

Chifăr, Pr. Nicolae, *Istoria creștinismului*, vol. I și II, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 2000.

Coman, Preot Prof. Dr. Ioan, *Patrologie, manual pentru uzul studenților institutelor teologice*, EIBMBOR, București: vol. I, 1984; vol. II, 1985; vol. III, 1988.

Ibidem, București, 1956 (și ediția revizuită de la Sfânta Mănăstire Dervent, apărută cu binecuvântarea I.P.S. Lucian, Arhiepiscopul Tomisului, 2000).

Idem, *„Și Cuvântul Trup S-a făcut". Hristologie și mariologie patristică*, (=HMP), Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1993.

Idem, *Sfânta Tradiție în lumina Sfinților Părinți*, în „Ortodoxia", an VIII (1956), nr. 2, p. 163-190.

Idem, *Momente și aspecte ale hristologiei precalcedoniene și calcedoniene*, în „Ortodoxia", an XVII (1965), nr.1, p. 44–82.

Conci, C., *La mariologia di S. Andrea di Creta*, teză de doctorat, Gregorian University, Roma, 1950.

Coniaris, Anthony M., *Introducere în credința și viața Bisericii Ortodoxe*, traducere din limba engleză de Constantin Făgețan, tipărită cu binecuvântarea Prea Sfințitului Părinte Galaction, Episcopul Alexandriei și Teleormanului, Editura Sofia, București, 2001.

Constantinescu, Ovidiu, *Protoevanghelia lui Iacob*, în „Glasul Bisericii", XIII (1957), nr. 11-12, p. 630-638.

Cornelis, Étienne, *Le Gnosticisme*, în *DS*, Fasciculas XXXIX-XL, Beauchesne, Paris, 1965, col. 523-541.

Crouzel, Henri s.j., *Origen – personajul – exegetul – omul duhovnicesc – teologul*, traducere Cristian Pop; studii: Gilles Dorival și Cristian Bădiliță, Editura Deisis, Sibiu, 1999.

Daley, Brian E. S.J., *On the Dormition of Mary: Early Patristic Homilies*, Crestwood, New York, St. Vladimir's Seminary Press, 1998.

Danemarie, Jeanne, *Histoire du culte de la Sainte Vierge et de ses apparitions*, Paris, Ed. A. Fayard, 1961.

David, P. I., *Sectologie sau apărarea dreptei credinte*, Constanța, 1999 (cap. IX: „Maica Domnului", p. 375-379).

Delius, Walter, *Geschichte der Marienverehrung*, München, E. Reinhardt, 1963.

Demetrescu, Dr. Dragomir, *Cinstirea și veneratiunea Sfintei Fecioare*, în „Biserica Ortodoxă Română", XXXVIII (1914), nr. 6, p. 519-532 și în nr. 7, p. 702-714.

De Rossi, *Imagini scelte della B.V. Maria, tartte dalle Catacombe Romane*, Roma, 1863.

Dieu, P., *La Mariologie de saint Jean Chrysostome*, în „Mémoires et rapports du Congrès Marial de Bruxelles", vol. 1, Bruxelles, 1922, p. 71-83.

Dillenschneider Cl., *Le sens chrétien et la Maternité divine de Marie au IVe et Ve siècles de l'Église*, Bruges, 1929.

Dimitrijevici, D., *Die Entwicklung der liturgischen Verehrung der Mutter Gottes nach dem Ephesinum bis zum 12. Jahrhundert*, în „De culto mariano saec. VI-XI", vol. 4, Roma, 1972, p. 101-110.

Dionisiatul, Monahul Teoclit, *Maica Domnului în teologia și imnografia Sfinților Părinți*, traducerea: Cristina Rogobete și Adrian Marinescu, Editura Bizantină, București, 2002.

Dolger, Franz Joseph, *Die eigennartige Marienverehrung der Philomarianiten oder Kollyridianer in Arabien*, în „Antike und Christentum" 1, 2, Berlin, 1929, p. 107-140.

Druwé, s.j. E., *La médiation universelle de Marie*, în *MARIA*, t. 1, Paris, 1949, p. 417-572.

Dublanchy, E., *Marie*, în *DTC*, Fascicule LXXX, Paris, 1927, col. 2339-2474.

Durand, A., *Frères du Seigneur*, în *DA*, t. II, col. 131-148.

Dumas, André et Francise, *Marie de Nazareth*, Labor et Fides, Genève, 1989.

Duquoc, Ch., *Christologie, essai dogmatique*, t. I, Les Éditions du Cerf, Paris, 1968.

Durand, A., *L'Enfance de Jésus Christ*, Paris, 1908.

Eberle, A., *Die Mariologie des hl. Kyrillos von Alexandrien*, Freiburg im Breisgau, 1921.

Ellero, G. M., *Maternità e virtù di Maria in S. Giovanni Crisostomo*, Roma, 1964.

Elliot, James Keith, *The Apocryphal New Testament*, Oxford, Clarendon Press, 1993.

Emereau, C., *St. Ephraem le Syrien. Ses oeuvres littéraires grecques*, Paris, 1918.

Esbroeck, Michel von, *Aux origines de la Dormition de la Vierge. Etudes historiques sur les traditions orientales* (Variorum Collectio Studies Series CS 472), Ashgate, Aldershot, 1995, 336 p.

Evdokimov, Paul, *La femme et le salut du monde*, Desclée de Brouwer, Paris, 1978 (tradusă în românește de Gabriela Moldoveanu; verificarea și îmbunătățirea traducerii Pr. Lect. univ. Dr. Vasile Răducă, Editura Christiana, București, 1995).

Idem, *Le Christ dans la pensée russe*, Les Éditions du Cerf, Paris, 1970.

Idem, *L'Orthodoxie*, Desclée de Brower, Paris, 1979.

Faccenda, Luigi M., *Le temps de Marie*, trad. en langue française par Yves d'Horrer, Fribourg, 1985.

Fecioru, Pr. Prof. D., *Apologeți de limbă greacă*, traducere, introducere, note și indice, București, 1980 (în colaborare).

Idem, *Sfântul Ioan Damaschin – Cuvânt la Adormirea Maicii Domnului*, în „Mitropolia Olteniei", XVI (1964), nr. 7-8, p. 593-602.

Idem, *Sfântul Ioan Damaschin – Cuvânt la Bunavestire*, în „Mitropolia Olteniei", XVI (1964), nr. 3-4, p. 213-219.

Idem, *Sfântul Ioan Damaschin – Cuvânt la nașterea Preasfintei Stăpânei noastre Născătoare de Dumnezeu*, în „Mitropolia Olteniei", XVIII (1966), nr. 9-10, p. 869-874.

Idem, *Scrierile Părinților Apostolici*, traducere, note și indici, București, 1979.

Idem, *Teologia icoanelor la Sfântul Ioan Damaschin*, în „Ortodoxia", an XXXIV (1982), nr. 1, p. 28-40.

Idem, *Un nou gen de predică în omiletica patristică: Predica la Bunavestire a Sfântului Gherman I al Constantinopolului*, în „Biserica Ortodoxă Română", an LXIV (1946), nr. 1-3, p. 60-92 și nr. 4-6, p. 180-193 și nr. 7-9, p. 386-397.

Fedyniak, S., *Mariologia cf. P. Capadoces*, Roma, 1958.

Fernandez, D., *De mariologia Sancti Epiphanii*, Roma, 1968.

Flores, S. Folgado, *Maria modelo de la Iglesia en San Ambrosio*, în „Estudios Marianos" 39, Roma, 1974, p. 57-77.

Idem, *Contorno teologico de la virginidad de Maria en S. Ambrosio*, în „Marianum" 44, Roma, 1982, p. 286-315.

Gafton, Monahia Semfora, *Maica Domnului în Biserica Ortodoxă*, Editura Sofia, București, 1998.

Galeriu, Pr. Prof. C., *Maica Domnului «Povățuitoarea»*, în „Ortodoxia", XXXII (1980), nr. 3, p. 454-468.

Gallot, Jean, *Déviation du culte marial et saine tradition: Saint Epiphane et les Collirindiens*, în „De primordiis cultus Mariani", vol. 3, Roma, 1970, p. 291-301.

Gallus, T., *Interpretatio mariologica protoevangelii tempore post-patristico usque ad Concilium Tridentinum*, Roma, Orbis Catholicus, 1949.

Gambero, Luigi, *Mary and the Fathers of the Church, The Blessed Virgin Mary in Patristic Thought*, (=MFC) Ignatius Press, San Francisco, 1999.

Idem, *La Vergine Maria nella dottrina di Sant'Agostino*, în „Marianum", 48, Roma, 1986, p. 557-599.

Garriguet, Louis, *La vierge Marie: sa prédestination, sa dignité, ses privilèges, son rôle, ses vertus, ses mérites, sa gloire, son intercession, son culte*, 5e éd., Paris, 1924.

Gharib Georges, Ermano Toniolo, Luigi Gambero, G. Di Nola, *Testi mariani del primo millennio*, vol. 3, Roma, 1990, p. 306-377.

Godet, P., *Gnose*, în *DTC*, Fascicula LVIII-LIX, Paris, 1923, col. 1432-1433.

Grecu, G., *Doctrina marialis iuxta Andream Cretensem (saec. VII-VIII)*, teză de doctorat, Propaganda Fide University, Roma, 1938.

Grelot, P., *Marie, Mère de Jésus dans les Ecritures*, în „Nouvelle Revue Théologique", no. 1, 1999, p. 59-71.

Guidon, H. M., *Une dimension objective du culte marial chez Saint Ephrem de Syrie: l'Admiration*, în „De primordiis cultus mariani", vol. 3, Roma, 1970, p. 213-228.

Gy, Pierre-Marie, *Cyrille d'Alexandrie*, în *DC*, Presses universitaires de France, Paris, 1998, p. 299-300.

Hamman, A., *Patrologiae latinae supplementum* (=*PLS*), Paris, 1957-1971.

Horvarth, T., *Germanus of Constantinopole and the Cult of the Virgin Mary, Mother of God, Mediatrix of All Men*, în „De cultu mariano saeculis VI-XI", vol. 4, Roma, 1972, p. 285-299.

Ică, Magistrand Ioan I., *Doctrina Fericitului Augustin despre Sfânta Treime după tratatul «De Trinitate»*, în „Studii Teologice", seria II, anul XIII (1961), nr. 3-4, p. 166188.

Iogna-Prat, Dominique, Palazzo Eric, Daniel Russo, *Marie: le culte de la Vierge dans la société médiévale*, Paris, Beauchesne, 1996.

Ioniță, Doctorand Viorel, *Sfânta Tradiție văzută de Sfântul Irineu al Lyonului*, în „Studii Teologice", XXIII (1971), nr. 7-8, p. 534-545.

Iordăchescu, Preot Cicerone, *Istoria vechii literaturi creștine*, vol. I (primele veacuri până la 325) și vol. II (epoca de aur 325-461 și epoca de la 461 la 636/750), Editura Moldova, 1996 (este reprodusă fidel ediția din 1934-1935, Tipografia Țerek & Caminschi).

Jacquemet, G., *Catholicisme, hier, aujourd'hui, demain*, Encyclopédie publiée sous la direction de G. Jacquemet du clergé de Paris, tome sixième, Paris, 1967.

Jelly, Frederick M., *Mary's Medition in the Distribution of Grace according to St. John Damascene's Homilies on her Dormition*, în „De culto mariano saec. VI-XI", vol. 4, Roma, 1972, p. 301-312.

Jouassard, Le chanoine G., *Marie a travers la patristique: maternité divine, virginité, sainteté*, în *MARIA*, tome I, Beauchesne, Paris, 1949, p. 69-157.

Idem, *La théologie mariale de saint Irénée*, Les actes du congrès marial national, Lyon, 1954.

Idem, *Marie à travers la patristique*, în *MARIA* vol. I, Paris, 1949, p. 122-136.

Idem, *L'interprétation par saint Cyrille d'Alexandrie de la scène de Marie au pied de la croix*, în *Virgo immaculata*, vol. 4, Roma, 1955, p. 28-47.

Idem, *Deux chefs de file en théologie mariale dans la seconde moitié du IVe siècle: St. Epiphane et St. Ambroise*, în „Gregorianum" 42, Roma, 1961, p. 5-36.

Idem, *Un portrait de la Ste Vierge par Saint Ambroise*, în „Vie spirituelle", 90, Roma, 1954, p. 477-489.

Jourjon, M., *Irénée*, în „Catholicisme", tome sixième, Paris, 1967, col. 81-86.

Jourjon Maurice și Bernard Meunier, *Marie*, în *DC*, Presses universitaires de France, Paris, 1998, p. 704-711.

Jugie, Martin, *La Mort et l'Assomption de la Sainte Vierge: Étude historico-doctrinale*, în „Studi et testi", 114, Vatican City, 1944, p. 668-670.

Idem, *La première fête mariale en Orient et en Occident*, în *EO*, XXVI (1923), Paris, p. 129-152.

Idem, *Les homélies de Saint Germain sur la Dormition de la Vierge*, în *EO*, 16, 1913, p. 219-231.

Idem, *Saint André de Crète et l'Immaculée Conception*, în *EO*, nr. 13, p. 129-133.

Keith, James Elliot, *The Apocryphal New Testament*, Oxford, Clarendon Press, 1993.

Kissane, E. J., *The Book of Isaiah*, t. I, Dublin, 1941.

Koehler, Th., *Maternité spirituelle de Marie*, în *MARIA*, t. I, Paris, 1949, p. 573-600.

Kovalevsky, Eugraph et évêque Jean de Saint-Denis, *Saint Irénée, Démonstration de la prédication apostolique*, în „Presence Orthodoxe", nr. 2, 1998, p. 16-28.

Idem, *La silence chez saint Ignace d'Antioche*, în „Presence Orthodoxe", no. 2, 1998, p. 29-39.

Kniazev, Alexis, *Maica Domnului în Biserica Ortodoxă*, traducere din franceză de Lucreția Maria Vasilescu, Humanitas, Bucuresti, 1998.

Laurentin, René, *Court traité de théologie mariale*, Paris, 1953.

Legrand, Lucien, *L'annonce à Marie (Lc. 1, 26-38): une apocalypse aux origines de l'évangile*, Paris, Éd. du Cerf, 1981.

Lagrange, M. J., *Évangile selon saint Marc*, 4-e Éd., Paris, 1929.

Lampe, D. D. G. W. H., *A Patristic Greek Lexicon* (= PGL), Oxford University Press, 1961. Am folosit următoarele articole: „εἰκών", p. 410-416; „ἐκκλησία", p. 429-433; „ἑορτή", p. 504-505; „λατρεία", p. 793; „Μαρία", p. 827; „ἡ μήτηρ", p. 868-869; „παρθενία", p. 1033-1036; „ἡ παρθένος", p. 1037-1040; „ὁ υἱός", p. 1426-1428.

Laroche, Père Michel-Philippe, *Theotokos, Marie Mère de Dieu dans l'expérience spirituelle de l'Église Orthodoxe*, Éditions PRESENCE, Paris, 1981.

Laurentin, René, *Court traité de Théologie mariale*, Ed. Lethielleux, Paris, 1953.

Idem, *Jésus au temple: mystère de Pâques et foi de Marie (Luc. 2, 48-50)*, Paris, 1966.

Idem, *Marie (Sainte Vierge)*, în „Dictionnaire de spiritualité, ascétique et mystique. Doctrine et histoire" (= *DS*), sous la direction de M. Viller, F. Cavallera et J. De Buibert, Fascicules LXIV-LXV, Beauchesne, Paris, 1977, p. 423-482.

Lédit, Joseph, *Marie dans la Liturgie de Byzance*, Beauchesne, Paris, 1976.

Limberis, Vasiliki Marie, *Divine Heiress: the Virgin Mary and the creation of Christian Constantinople*, London, New York, Routledge, 1994.

Loichița, Vasile, *Doctrina Sfântului Ioan Damaschin despre Maica Preacurată*, ediția a II-a, Tiparul Glasul Bucovinei, Cernăuți, 1939 (68 p.).

Lossky, Vladimir, *A l'image et à la ressemblance de Dieu*, Aubier-Montaigne, Paris, 1967.

Idem, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, traducere din limba franceză de Pr. Vasile Răducă, Editura Bonifaciu, București, 1998.

Mangenot, E., *Ève*, în *DTC*, Fascicule XLVI, Paris, 1914, col. 1640-1655.

Idem, *Livres Apocryphes*, în *DTC*, Fascicule X, Paris, 1914, col. 1498-1504.

Manoir, H. du, *La scène de Cana commentée par Saint Cyrille d'Alexandrie*, în *De primordiis cultus mariani*, vol. 3, Roma, 1970, p. 135-162.

Mariamante, *L'apostolat de sainte Maternité*, trad. française: J. B. Dubois, Hauteville/Suisse, Ed. du Parvis, 1994.

Marruchi, *Eléments d'archeologie chrétienne*, Paris et Rome, 1899.

Mascall, E. L., *The Mother of God, a Symposium by Members of the fellowship of St. Alban and St Sergius*, Dacre Press Westminster, London, 1949.

McGlynn, R. H., *The Incarnation in the Sermons of Saint Peter Chrysologus*, Mundelein Seminary, Chicago, 1956.

Megyer, E., *Mariologia Sancti Epiphanii*, Roma, 1969.

Meersseman, G. G., *Der Hymnos Akathistos im Abendland*, 2 vol., Freiburg, 1958 și 1960.

Mercenier E., et Paris, François, *La prière des églises de rite byzantin*, vol. I, Chevetogne, 1937; vol. II, 1937 și 1948; vol. III, 1972.

Idem, *L'antienne mariale grecque la plus ancienne*, în „Le Muséon", t. 52, Louvain, 1939, p. 229-233.

Meyendorff, John, *Byzantine Theology, historical trends § doctrinal themes*, Fordham University Press, New York, 1979.

Michel, A., *Symboles*, în *DTC*, Fascicula CXXX-CXXXI, Paris, 1915, col. 2925-2939.

Mihălcescu, Preot Ioan, *Dogmatica iubirii*, Editura România creștină, București, 1998.

Mihoc, Pr. Dr. Constantin, *Taina căsătoriei și familia creștină în învățăturile marilor Părinți ai Bisericii din secolul IV*, Editura Teofania, Sibiu, 2002.

Mihoc, Pr. Prof. Dr. Vasile, *Șapte tâlcuiri biblice despre Maica Domnului*, Teofania, Sibiu, 2001.

Mimouni, Simon Claude, *Dormition et Assomption de Marie – histoire des traditions anciennes*, Beauchesne, Paris, 1995.

Mitchel, Valentine Albert, *The Mariology of Saint John Damascene*, Turnhout, 1930.

Moisiu, Pr. Dr. Alexandru, *Ce învață Fericitul Augustin despre Maica Domnului*, în „Mitropolia Ardealului", V (1960), nr. 3-4, p. 231-252.

Idem, *Cuvintele Maicii Domnului și cuprinsul lor mariologic*, în „Mitropolia Ardealului", III (1958), nr. 5-6, p. 398-414.

Idem, *Din învățătura mariologică a Sf. Chiril al Alexandriei*, în „Mitropolia Ardealului", VI (1961), nr. 4-6, p. 300-308.

Idem, *Maica Domnului*, în „Mitropolia Banatului", XXII (1977), nr. 1-3, p. 11-23.

Moldovan, Pr. Conf. Ilie, *Învățătura Sfintei Scripturi despre Prea Curata Fecioara Maria și implicațiile ei religios-morale*, în „Ortodoxia", XXXII (1980), nr. 3, p. 469-491.

Mueller, Fr. X., *Die unbefleckte Empfangnis Marias in der syrischen und armenischen Ueberlieferung*, în „Scholastik", 9, 1934, p. 161-220.

Nachef, Antoine E., *Mary: Virgin Mother in the Theological Thought of St. Basil the Great, St. Gregory of Nazianzen & St. Gregory of Nyssa*, Dayton, Ohio, International Marian Reseach Institute, 1997.

Necula, Preot Prof. Dr. Nicolae, *Biserică și cult pe înțelesul tuturor*, Editura Europartner, București, 1996.

Idem, *Tradiție și înnoire în slujirea liturgică*, tipărită cu binecuvântarea Prea Sfințitului Dr. Casian Crăciun, Episcopul Dunării de Jos, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 1996.

Neubert, E., *Marie dans l'Église anténicéenne*, Bibliothéque théologique, deuxième édition, Paris, V, 1908.

Neumann, Charles William, *The Virgin Mary in the Works of St. Ambrose*, Fribourg, University Press, 1962.

Nicolas, M.-J., *Marie, Mère du Sauveur*, Desclée & Cie, Paris, 1967.

Niessen, J., *Die Mariologie des hl. Hieronymus: Ihre Quellen und ihre Kritik*, Westfalische Wilhelms-Universität, Münster, 1913.

O'Carroll, Michael, *Theotokos: a theological encyclopedia of the Blessed Virgin Mary*, Ed. „A Michael Glazier Book", The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota, 1990. Au fost folosite mai multe articole: „The Akathistos Hymn", p. 8-9; „St. Ambrose", p. 17-22; „St. Andrew of Crete", p. 24-25; „St. Amphilochius of Iconium", p. 23-24; „St. Athanasius of Alexandria, Doctor of the Church", p. 61-62; „Fathers of the Church", p. 145-147; „The Virginity of Mary", p. 357-361.

Ortiz de Urbina, Ignacio, *La Vergine Maria nella teologia di S. Efrem*, în „Symposium Siriacum", Roma, 1974, p. 65-104.

Oury, G.-M., *Le Miracle de Grégoire de Tours*, în „Histoire des miracles, Actes de la sixième Rencontre d'Histoire Religieuse tenu à Fontevraud le 8 et 9 octobre 1982", Presses de l'Université, Angers, 1983, p. 11-28.

Pelikan, Jaroslav, *Development of Christian doctrine: some historical prolegomena*, New Haven, London,Yale University Press, 1969.

Idem, *Fecioara Maria de-a lungul secolelor – Locul ei în istoria culturii*, traducere din engleză de Silvia Palade, Humanitas, București, 1998.

Pellegrino, Michelle, *S. Agostino: La Vergine Maria*, ed. a 2-a, Alba, Milan, 1987.

Perniola, E., *La Mariologia di S. Germano*, Roma, 1954.

Pineau, Louis-Bernard, *Le magnificat de Marie et d'Elisabeth*, în „La Revue du Rosaire", oct. 1997, p. 8-12.

Pitra, Jean-Baptiste, *Hymnographie de l'Église grecque*, Roma, 1867.

Plămădeală, Episcop Antonie, Vicar patriarhal, *Maica Domnului în teologia și viața ortodoxă*, în „Biserica Ortodoxă Română", XCVI (1978), nr. 9-10, p. 1113-1123.

Polo, G. M., *Maria nel mistero della salveza secondo il papa Leone Magno*, Vicenza, 1975.

Popovici, Arhim. Justin, *Epistolele Sfântului Ioan Teologul*, Editura Bizantină, București, 1998.

Idem, *Marie, la très-sainte et toujours-Vierge, Mère de Dieu*, în *Philosophie Orthodoxe de la Vérité*, traduit du serbe par Jean-Louis Palierne, tome deuxième, l'Age d'Homme, Lausanne-Genève, 1993, p. 222-244.

Quasten, Johannes, *Initiation aux Pères de l'Église*, traduit de l'anglais par J. Laporte, Les Éditions du Cerf, Paris, 1966.

Quéré, France, *La Femme et les Pères de l'Église*, Desclée de Brouwer, 1997.

Quilliet, H., *Antidicomarianites*, în *DTC*, Fascicula X, Beauchesne, Paris, 1909, col. 1378-1382.

Recchia, V., *Una visione mariana nei dialoghi di Gregorio Magno: Dial. IV, 18*, în „Virgo Fidelis", editată de F. Bergamelli și M. Cimosa, Roma, 1988, p. 203-214.

Rămureanu, Preot Prof. Dr. Ioan, Șesan, Preot Prof. Dr. Milan, Bodogae, Preot Prof. Dr. Teodor, *Istoria Bisericească Universală*, ediția a III-a, vol. I (1-1054), EIBMBOR, Bucuresti, 1987.

Regnault, Lucien, *Irénée de Lyon (saint)*, în DS, tome VII, deuxième partie, Paris, 1971, p. 1923-1969.

Rezuș, Pr. Prof. Petru, *Mariologia ortodoxă*, în „Ortodoxia", II (1950), nr. 4, p. 515-558.

Rivière, J., *Arianisme*, în *DPCR*, tome premier, Paris, 1925, col. 378-382.

Sagnard, F., *La Gnose valentinienne et le témoignage de saint Irénée*, Paris, 1947.

Salaville, S., *Marie dans la liturgie byzantine ou gréco-slave*, în *MARIA*, tome I, Beauchesne, Paris, 1949, p. 247-326.

Schwratz, E., *Acta conciliorum oecumenicorum*, vol. I, col. 1-5, Berlin-Leipzig, 1922-1929 (s-a folosit ediția critică a actelor Sinodului de la Efes din 431).

Simonopetritul, Makarios, *Triodul explicat – Mistagogia timpului liturgic*, traducere Diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2000.

Söll, Georg, *Die Mariologie der Kappadozier im Lichte der Dogmengeschihte*, în „Theologische Quartalschrift", 131, Berlin, 1951.

Sparks, H. F. D., *The Apocryphal Old Testament*, Oxford, Clarendon Press, 1984.

Spedalieri, Francesco, *Maria nella Scittura e nelle tradizione delle Chiesa primitiva*, 3 vol., Roma, 1961-1968.

Idem, *La Madre di Dio in S. Giovanni Chrisostomo*, Roma, 1964.

Spindeler, A., *S. Leo Magnus de parte B. Virginis Mariae in redemptione*, în „Maria et Ecclesia", vol. 4, Roma, 1959.

Spourlakou-Eutihiadou, Amalias, *Preasfânta Născătoare de Dumnezeu chip al sfințeniei creștine*, Atena, 1990 (în grecește).

Stan, Pr. Prof. Liviu, *O nouă rătăcire a papalității*, în „Ortodoxia", II (1950), nr. 4, p. 610-619.

Stăniloae, Pr. Prof. Dumitru, *Învățătura despre Maica Domnului la ortodocși și catolici*, în „Ortodoxia", II (1950), nr. 4, p. 559-609.

Idem, *Maica Domnului ca mijlocitoare*, în „Ortodoxia", IV (1952), nr. 1, p. 79-129.

Idem, *Maica Domnului în prologul Evangheliei de la Luca*, în „Ortodoxia", XXXII (1980), nr. 3, p. 443-453.

Idem, *Sfințenia în Ortodoxie*, în „Ortodoxia", XXXII (1980), nr. 1, p. 33-43.

Idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, ediția a doua, vol. 2, EIBMBOR, București, 1997, p. 53-60 (cap. „Fecioara Maria, Născătoare de Dumnezeu").

Stragorodski, Serghei, *Venerarea Maicii Domnului după învățătura Bisericii Ortodoxe*, trad. de I. V. Georgescu, în „Mitropolia Banatului", XXIV (1974), nr. 4-6, p. 198-211.

Strycker, É., *La forme la plus ancienne du protévangile de Jacques*, Brussels, Société des Bollandistes, 1961.

Șesan, Pr. Prof. Milan, *Despre cinstirea Maicii Domnului*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei", XXXIV (1958), nr. 7-8, p. 602-606.

Testuz, Michel, *Papyrus V Bodmer: Nativité de Marie*, Cologne-Geneva, Ed. Bibliotheca Bodmeriana, 1958.

Tixeront, J., *Cyrille d'Alexandrie*, în *DPCR*, tome deuxième, Paris, 1925, col. 679-681.

Todoran, Prof. Dr. Isidor, *Considerații mariologice*, în „Mitropolia Ardealului", III (1958), nr. 3-4, p. 218-237.

Toniolo, E., *Padri della chiesa*, în *Nuovo dizzionario di Mariologia*, Torino, 1988, p. 1044-1080.

Idem, *Acatisto: Canto di lode a Maria, fonte di luce*, Roma, 1976.

Idem, *L'Inno Acatisto, monumento di teologia e di culto mariano nella Chiesa bizantina*, în „De cultu mariano saeculis VI-XI", vol. 4, Roma, 1972, p. 1-39.

Urbina, Ignacio Ortiz de, *La Vergine nella teologia di S. Ephrem*, în „Symposium Siriacum", Roma, 1974, p. 65-104.

Vaganay, Léon, *Apôtres*, în *DPCR*, tome premier, Libraire Letouzey et Ané, Paris, 1925, col. 341-342.

Vacant, A., *Symbole des Apôtres*, în *DTC*, Fascicula X, Paris, 1909, col. 1673-1680.

Vagaggini, Cipriano, *Maria nelle opere di Origene*, în „Orientalia Christiana Analecta", 131, Roma, 1942.

Verheyde, Gérard, *Marie, mère et figure de l'église*, Fribourg, 1986.

Vernet, F., *Saint Irénée*, în *DTC*, Fascicula LXIV, Paris, 1924, col. 2394-2533.

Vintilescu, Pr. Petre, *Despre poezia imnografică din cărțile de ritual și cântarea bisericească*, București, 1937.

Voicu, Diac. Prof. Constantin, *Hristologia Părinților Apostolici*, în „Ortodoxia", an XIII (1961), nr. 3, p. 405-418.

Idem, *Maica Domnului în teologia Sfântului Ioan Damaschin*, în „Mitropolia Olteniei", an XIV (1962), nr. 3-4, p. 165-184.

Idem, *Problematica teologiei Sfântului Grigorie de Nissa*, în „Mitropolia Ardealului", an IX (1964), nr. 3-5, p. 230-251.

Idem, *Sfinti Părinti mai de seamă ai Bisericii*, în volumul *Credintă ortodoxă și viață crestină*, Sibiu, 1992, p. 58-96.

Zielinsky, Vl., *Le mystère de Marie, source d'unité*, în „Nouvelle Revue Théologique", nr. 1, 1999, p. 72-91.

Vloberg, Maurice, *Les types iconographiques de la Mère de Dieu dans l'art Byzantin*, în *MARIA*, tome II, Beauchesne, Paris,1951, p. 405-442.

Zoepel, F., *Didymi Alexandrini in Epistulas brevis enarratio*, Munster, 1914.

Warner Marina, *Seule entre toutes les femmes: mythe et culte de la Vierge Marie*, trad. de l'anglais par Nicole Ménant, Paris / Marseille, Ed. Rivages, 1989.

Wenger, A., *L'Assomption de la très Sainte Vierge dans la tradition byzantine du VI au X siècle: Etudes et documents*, Paris, 1955.

INDEX

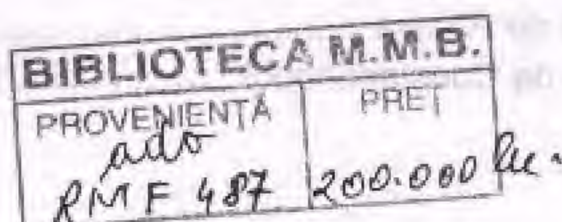
Index scripturistic

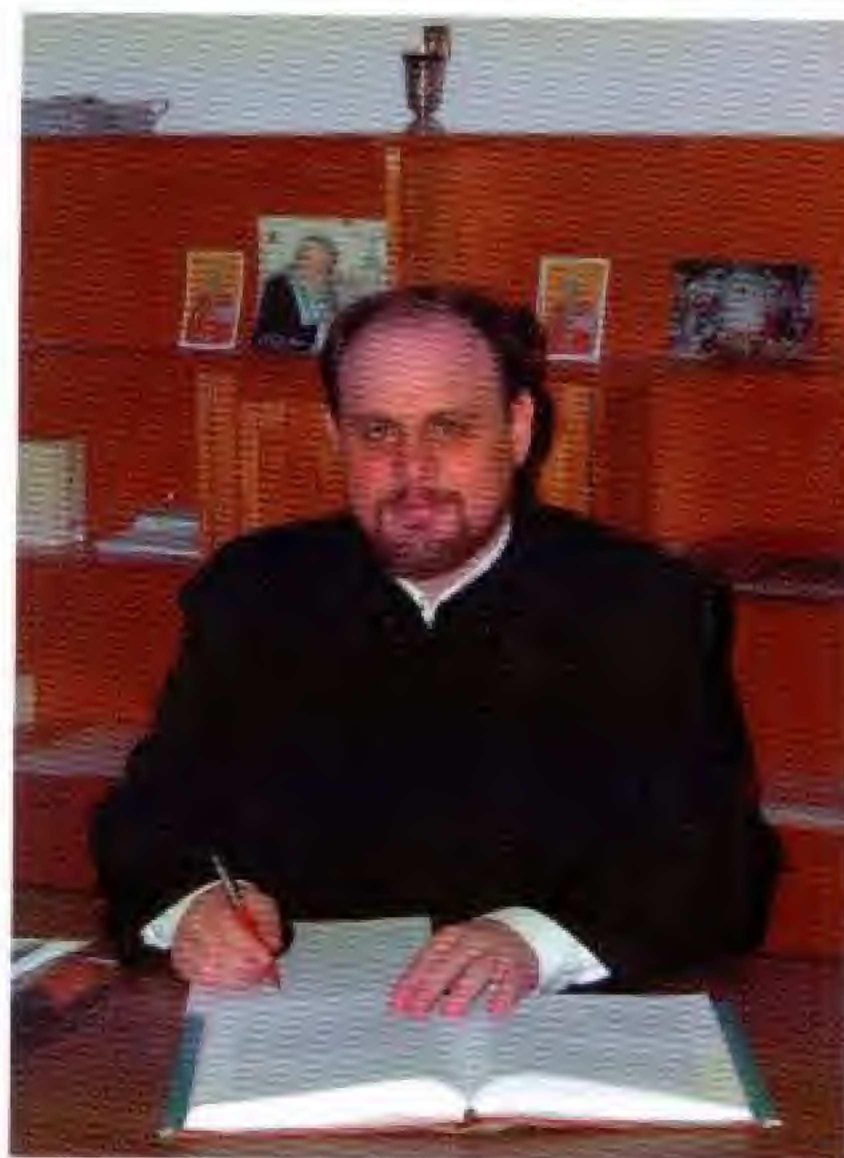
Vechiul Testament

Noul Testament

Indexul autorilor citați

CUPRINS

Părintele Adrian L. Dinu, născut în Piatra Neamț, județul Neamț, este licențiat al Facultății de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae" din Iași (promoția 1993).

Între anii 1997 și 1999 a urmat cursuri de specializare la Institutul de Studii Superioare în Teologie Ortodoxă din cadrul Centrului Ortodox al Patriarhiei Ecumenice de la Chambésy, Elveția. Lucrarea elaborată cu acest prilej, „La position de la doctrine d' Irinée de Lyon sur la Vierge Marie dans le contexte des deux premiers siècles chrétiens", a fost notată cu mențiunea *Summa cum Laude*.

În prezent părintele Adrian Dinu este lector universitar doctor la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae" a Universității „Al. I Cuza" din Iași, unde predă *Formare duhovnicească și practică liturgică*.

Sfinții Părinți, începând cu cei din epoca postapostolică și până în secolul al VIII-lea, au dezvoltat unitar învățătura despre Fecioara Maria, precizându-se, pe de o parte, criteriile teologice și liturgice pentru preamărirea ei, iar pe de altă parte, arătându-se ajutorul pe care Preacurata îl dă credincioșilor în timpul vieții acestora, în vederea mântuirii.

În literatura noastră ortodoxă românească au apărut până acum numeroase articole și studii care orientează pe credincioși în preacinstirea adusă Preacuratei Fecioare, dar nu a apărut un studiu de sinteză patristică în care să se arate legătura creștinilor ortodocși de azi cu învățătura Bisericii din primele opt secole. Acest lucru îl face P.C. Pr. Dr. Adrian Lucian Dinu în lucrarea de față: „Maica Domnului în teologia Sfinților Părinți".

Pr. Prof. univ. Dr. Ștefan Alexe

Coperta I: Icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului de la mănăstirea Neamț, sec. XV

TS
TEOLOGIE și SPIRITUALITATE

Colecția «TEOLOGIE ȘI SPIRITUALITATE»

ISBN 973-8179-66-1

13